

GYERMEKÚT
MÓDSZERTANI KÖZPONT

ÁTMENETEK

MÓDSZERTANI AJÁNLÁSOK A KISGYERMEKKORI ÁTMENETEK
SIKERES MEGVALÓSULÁSA ÉRDEKÉBEN

CSALÁD – BÖLCSŐDE – ÓVODA – ISKOLA

CSALÁDBARÁT
MAGYARORSZÁG
KÖZPONT

GYERMEKÚT
MÓDSZERTANI KÖZPONT

ÁTMENETEK

MÓDSZERTANI AJÁNLÁSOK
A KISGYERMEKKORI ÁTMENETEK SIKERES
MEGVALÓSULÁSA ÉRDEKÉBEN

CSALÁD – BÖLCSŐDE – ÓVODA – ISKOLA

Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.
Budapest, 2024

CSALÁDBARÁT
MAGYARORSZÁG
KÖZPONT

Az Átmenetek. Módszertani ajánlások a kisgyermekkori átmenetek sikeres megvalósulása érdekében.
Család – bölcsőde – óvoda – iskola című kiadvány a Családbarát Magyarország Központ által működtetett
Gyermekút Módszertani Központ keretében készült.

Szerzők:

Dr. Kereki Judit

Dr. Szvatkó Anna

Dr. Nyitrai Ágnes

Szakmai lektorok:

Dr. Bakonyi Anna

Dr. Golyán Szilvia

Korintus Mihályné dr.

Gyermekút Módszertani Központ szakmai vezető:

Dr. Kereki Judit

Gyermekút Módszertani Központ

gyermekut@csalad.hu

<https://gyermekut.hu>

Budapest, 2024

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
GONDOLATOK A KORA GYERMEKKORI ÁTMENETEK KÉRDÉSKÖRÉHEZ	9
CSALÁDBÓL A BÖLCSŐDÉBE	19
Bevezetés	19
A családból a bölcsődébe kerülés tartalmi szabályzói	19
A kapcsolat pedagógiai alapjai.....	20
A változásra való előkészülés	21
A szülők támogatása a felkészülésben	22
Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben	27
A folyamat segítése a fogadó intézményben – a beszoktatás	32
A beszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségek.....	35
A beszoktatás rövid idejű és elhúzódó hatásai	37
A családból a bölcsődébe való átmenettel kapcsolatos esetek.....	38
BÖLCSŐDÉBŐL AZ ÓVODÁBA	41
Bevezetés	41
A változásra való előkészülés	42
A szülők támogatása a felkészülésben	43
Előzetes felkészítés az átadó intézményben.....	43
Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben	45
A folyamat segítése	47
Az átszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségek és megoldásuk.....	49
A bölcsődéből az óvodába kerülés átmenetével kapcsolatos esetek.....	50
CSALÁDBÓL AZ ÓVODÁBA	55
Bevezetés	55
A változásra való előkészülés	56
A szülők támogatása a felkészülésben	57
Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben	60
A folyamat segítése a fogadó intézményben – a beszoktatás.....	64
A beszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségek.....	68
A családból az óvodába történő átmenettel kapcsolatos esetek.....	70

ÓVODÁBÓL AZ ISKOLÁBA	73
Bevezetés	73
A változásra való előkészítés	76
Az előkészítés kezdete, jogszabályi feltételei és főszereplői	76
A szülők támogatása a felkészülésben	79
Előzetes felkészítés az átadó intézményben.....	81
Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben	82
A folyamat segítése	83
A beiskolázással kapcsolatban felmerülő nehézségek.....	86
Beiskolázással kapcsolatos esetek.....	89
CSOPORT- ÉS INTÉZMÉNYVÁLTÁSOK KISGYERMEKKORBAN	95
Bevezetés	95
Költözés miatti csoport- és intézményváltás	95
A befogadás sikertelensége miatti csoportváltás	96
Csoportváltás rejtett traumatizáció miatt.....	97
Csoportváltás intézményen belül a szülő kérésére.....	97
Intézményváltás a kisgyermeknevelők/óvodapedagógusok kérésére.....	99
Intézményváltás a szülők kérésére	99
A csoport- vagy osztályváltás átmenetéhez kapcsolódó esetek	100
SPECIÁLIS FELKÉSZÜLÉST IGÉNYLŐ HELYZETEK	103
Bevezetés	103
A családi összetétel, háttér jellemzői alapján kialakult speciális helyzet.....	103
Egyszülős családban nevelkedő gyermekek.....	103
Mozaikcsaládból érkező gyermek	104
Nevelőszülőknél élő gyermekek a bölcsődében, óvodában	104
Örökbe fogadott gyermek a bölcsődében, óvodában	105
Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermek a bölcsődében, óvodában...	105
A körülmények, valamint a gyermek sajátos állapota miatt szükséges megfontolások.....	107
Sajátos szociális helyzetük miatt érintett gyermekek: más nemzetiségűek, más nyelvűek, menekültek, bevándorlók.....	107
Sajátos egészségi állapotuk miatt érintett gyermekek	110
Sajátos fejlődésű gyermekek.....	114
IRODALOMJEGYZÉK	119
JOGSZABÁLYOK	123
AJÁNLOTT IRODALOM	124

Az emberi életút során számtalan olyan változásban van részünk, amelyek jellemzően a nagy életciklusváltási pontokhoz kapcsolódnak. Megélésük normatív krízisként jelenik meg a mindennapjainkban, hiszen többnyire együtt járnak a fejlődési úttal, ugyanakkor egy bizonytalansággal teli élethelyzetet és átrendeződést jelentenek. Így többek között a kora gyermekkori váltásoktól, a bölcsődébe, óvodába szoktatástól az iskolakezdés pillanatáig vagy a későbbiekben, a különböző iskolaszinteken való továbblépések fordulópontjai után, az iskolai oktatásból a foglalkoztatásba történő átlépésig tapasztaljuk meg fejlődési lehetőségeink átmeneti szakaszait. Az átmenetek speciális, önálló minőséggel rendelkező életszakaszok, amelyek kihívásokként, sajátos tanulási helyzetekként állnak előttünk, fejlődési lehetőséget kínálva számunkra azzal, hogy próbára teszik megküzdési képességünket.

A kisgyermek életében bekövetkező változások, az átmeneti időszakok harmonikus lefolyása az egészséges lelki (és testi) fejlődés szolgálatában áll. A gyermek mellett a szülő, a család számára is kihívást jelentenek az átmenetek, éppen ezért nem mindegy, hogyan támogatják a szakemberek a gyermeket és a szülőt ezekben az élethelyzetekben, milyen együttműködési kereteket alakítanak ki, milyen megoldási lehetőségeket alkalmaznak a speciális időszak által generált nevelési szituációkban. Ugyanakkor pedagógiai szempontból hasznosulhatnak az átmenetek folyamán nyert tapasztalatok, hiszen megtermékenyítőleg hathatnak a gondozási, nevelési, oktatási gyakorlatra egyaránt.

Tapasztalataink és az áttekintett szakirodalom alapján úgy találtuk, bár a különböző átmenetek kérdésköréhez kapcsolódva történnek hazai vizsgálódások, jelennek meg tanulmányok, léteznek meghatározó dokumentumok akár a bölcsődei vagy az óvodai beszoktatást, akár az óvodából az iskolába történő átmenetet illetően, mégis hiányérzet fogalmazható meg ezzel kapcsolatban. Egyrészt jellemzően ez utóbbira, az iskolába lépés időszakára sokkal jelentősebb hangsúly kerül, a megelőző időszak átmenetei kevesebb figyelmet kapnak. Másrészt azt is megállapítottuk, hogy nem létezik egységes szemléletű, a születéstől az iskolába lépésig tartó időszak átmeneteit egészében kezelő módszertan, amely a kora gyermekkori átmenetek kérdéskörében érintett összes szakember számára hasznosítható információkat nyújtana. Törekvésünk az volt, hogy ezt a hiányt pótoljuk, összegezzük a korai fejlődési korszak átmeneteire vonatkozó átfogó tudást, és meglátásainkkal, tapasztalatainkkal kiegészítve egységes keretbe rendszerezzük azt.

Módszertani ajánlásunk azoknak a szakembereknek, elsődlegesen pedagógusoknak készült, akik a gyermekek napközbeni ellátásában (jellemzően bölcsődei ellátást nyújtó intézményekben, szolgáltatásokban), illetve óvodákban, általános iskolákban dolgoznak. A kisgyermeknevelők, óvodapedagógusok, tanítók részesei, követői, együttműködői az átmeneti korszakoknak, támogatni tudják a gyermeket a váltási folyamatban és a szülőket az adott időszak egészséges megélésében, illetve abban, hogy saját gyermeküket a megfelelő eszközökkel tudják segíteni a számára kihívást jelentő helyzetben. Annak érdekében, hogy a szakemberek minél nagyobb haszonnal forgathassák a kötetet, a szemléletformáló, érzékenyítő szándékon túl erős hangsúlyt fektettünk a gyakorlatorientált megközelítésre, a kézzelfogható, konkrét leírások, javaslatok megfogalmazására.

A kiadvány első része elméleti keretézést nyújt a témához, eligazít az *átmenetek* kérdéskörében, betekintést nyújtva annak értelmezési megközelítéseibe, ismertetve a jelenség kap-

csán a nemzetközi tendenciákat és a hazai folyamatokat. A további négy fejezet azokat a nagy, életútváltásokhoz kapcsolódó tipikus átmeneteket taglalja, amelyek a születéstől az iskolába lépésig a különböző intézményekbe való bekerülés, illetve az egyik intézményből a másikba történő átkerülés kapcsán lezajlanak. Így a családból a bölcsődébe, a bölcsődéből az óvodába, a családból az óvodába és az óvodából az iskolába kerülés átmeneteit fejtjük ki. Természetesen az is előfordulhat, hogy egy-egy intézményen belül csoportot vált a gyermek, vagy egy intézménytípusból egy ugyanilyen típusú másik intézménybe kerül bármilyen oknál fogva. Ennek az átmenettípusnak a kihívásait és megoldási lehetőségeit külön fejezetben összegeztük. Kiemelt figyelmet fordítottunk a speciális felkészülést igénylő helyzetekre, amelyek bármelyik átmeneti korszakban, váltásban felmerülhetnek, akár a családi összetétel, háttér jellemzői alapján (pl. egyszülős családokban felnövő vagy nevelőszülők által gondozott gyermekeket érintően), akár a sajátos környezeti körülmények vagy a gyermek egészségi állapota, illetve eltérő, megkésett fejlődéssel való érintettsége okán. Ezeket a helyzeteket is külön fejezetben ismertetjük.

A gyakorlati szempontú felhasználhatóságot segíti a struktúra, amely az életciklus-változásokhoz illeszkedő mindegyik tematikus egységben külön tárgyalja (1) *a változásra való előkészítés folyamatát*, (2) *a folyamat segítésének mikéntjét*, (3) *az átszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségeket és azok megoldási lehetőségeit*. A változásra való előkészítés folyamata kapcsán részletesen ismertettük, hogyan támogatható a szülő a felkészülésben, illetve ha az egyik intézményből a másikba kerül a gyermek, akkor hogyan készíthetik ezt elő a szakemberek az átadó intézményben, valamint milyen lépéseket javasolunk megtenni a fogadó intézményben. Az átmenet segítésének módja kapcsán figyelembe vettük a folyamat összetettségét, többoldalúságát, konkrét javaslatokat fogalmaztunk meg arra vonatkozóan, hogyan tudja ebben a helyzetben segíteni a szakember a gyermeket, a szülőt, mit tehet a szülő az átmenet sikeres lebonyolódása érdekében. Egy-egy helyzethez több alternatívát ajánlunk, és minden intézményben dolgozó szakember vagy szakembercsoport maga dönti majd el, hogy az adott helyzethez – melyet ők ismernek a legmélyebben – melyik megoldás illeszkedik a legjobban. Szándékunk szerint ezek a javaslatok a teammunka, a közös gondolkodás alapötleteivel szolgálnak, amelyeket mindenki úgy használ, ahogy azt a gyermek és a család szükségleteit figyelembe véve leginkább jónak tartja. Nehézségek a szakember, a szülő és a gyermek szempontjából is felmerülhetnek, az áttekinthetőség érdekében a különböző aspektusból megközelített problémákat összegyűjtöttük, rendszereztük, megoldási javaslatokat kínáltunk rájuk. Minden fejezetben belül konkrét példák, esetek segítik az átmeneti helyzetekben felmerülő nehézségek különböző szempontokat figyelembe vevő átlátását és a megoldási stratégiák kialakítását.

Szeretettel javasoljuk a szakemberek munkájához módszertani ajánlásunkat, kívánjuk, hogy haszonnal és eredménnyel forgassák e lapokat!

A szerzők

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondunk minden kollégának, aki hozzáadott bármilyen gondolatot a módszertani anyag megírásához. Külön köszönjük az élvezetes közös munkát azon kollégáknak, akik a kiadvány előkészítése során az átmenetek témájában rendezett workshopon részt vettek, és az interdiszciplináris csoportok keretében együtt gondolkodtak velünk.

*Albert Györgyné
Dr. Bakonyi Anna
Balkányi Nikoletta
Dusek Katalin
Erdélyi Ágnes
Farkasné Farkas Aranka
Hajduné Holló Katalin
Kiss Csabáné
Koppány Ivett
Korintus Mihályné dr.
Dr. Mátay Katalin
Réder Robertina
Szabóné Vajna Kinga
Dr. Szarka Júlia
Szombathelyi Laura
Végh Eszter Zsuzsanna
Vizler-Baranyay Eszter
Zsirka-Klein Katalin*

GONDOLATOK A KORA GYERMEKKORI ÁTMENETEK KÉRDÉSKÖRÉHEZ

A váltások, változások és az ebből fakadó átmenetek a születésünktől folyamatosan jelen vannak életünkben, mindannyian megtapasztaljuk ezeket. Az *átmenet* kifejezésnek többféle jelentése és értelmezése van, legáltalánosabban úgy ragadhatnánk meg, hogy azokat a kulcsfontosságú eseményeket és/vagy folyamatokat értjük alatta, amelyek az életút meghatározott időszakában vagy fordulópontjain következnek be (Vogler et al., 2008). Ezek általában az egyén megjelenésében, tevékenységében, státuszában, szerepében és kapcsolataiban, valamint a fizikai és társadalmi tér használatában bekövetkező változásokhoz és/vagy a kulturális hiedelmekkel, diskurzusokkal és gyakorlatokkal való változó kapcsolatokhoz kötődnek, különösen, ha ezek a környezet és bizonyos esetekben a domináns nyelv változását jelentik (Dunlop, 2018). A gyakorlatban az átmenet fogalmát differenciáltabb, specifikusabb módon használjuk. Amennyiben a kora gyermekkori fejlődési folyamat mérföldköveihez illesztjük, az egyik állapotból vagy státuszról a másikba való elmozdulás, továbblépés kulcsmozzanataként értelmezzük. Amennyiben a gyermek korával, illetve érettségével összefüggésben a különböző ellátó intézményekbe való bekerülés szempontjából tekintünk rá, akkor az egyik szocializációs szinterről a másikba (pl. óvodából az iskolába) való elkerülés átmeneti szakaszait fedjük le vele.

A korai átmenetek jelentősége a gyermek fejlődése szempontjából többféle aspektusból közelíthető. Értelmezése pedig sokféleséget hordoz, csakúgy, mint magának a kora gyermekkornak a meghatározása. A nemzetközi gyakorlatban a *kora gyermekkori* jelentése különbségeket mutat, összefüggésben olyan tényezőkkel, mint hogy mely régióban helyezkedik el az ország, milyenek a helyi tradíciók és hogyan szerveződik az ellátórendszer, ezen belül is a kisgyermek gondozását és nevelését végző intézmények, illetve az iskolarendszer (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2001, 2006).

A korai életkorban érvényesülő jogok mérlegelése kapcsán a *gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény 7. számú átfogó kommentárja* (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2006) kora gyermekkori az összes gyermeknek a születéstől a csecsemőkoron (kisgyermekkoron)¹ és az óvodáskoron át az iskolába való átmenet alatt eltöltött időszakát érti. Ugyanakkor az átmeneteket gyakorlatilag leszűkíti, hiszen – vélhetően az előzőekben említett rendszerbeli különbségek okán – csak az óvodából az iskolába való átlépést említi átmenetként, leszögezve, hogy egyes országokban az óvoda és az iskola közti átmenet nem sokkal négyéves kor után következik be, míg más országokban ez az átmenet hat- vagy hétéves kor körül történik. Figyelembe véve az említett tényezőket és a különféle fejlődésemleletek eredményeit, a dokumentum a nyolcéves kor alatti életszakaszt tekinti kora gyermekkornak (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2006, p. 2). Egyes ajánlások ezt az életkori kimeneten rögzített meghatározást a javasoltnak megfelelően a születéstől értelmezik (Victorian Curriculum and Assessment Authority, 2008; National Association for the Education of Young Children, 2009; Institute of Medicine and National Research Council, 2015), mások a fogantatástól, illetve a prenatális időszaktól határozzák meg (Britto et al., 2013; Woodhead et al., 2014). *Jelen munkánk esetében a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény jelzett kommentárja alapján kora*

¹ A dokumentum a korszakok felsorolása kapcsán a kisgyermekkort nem tartalmazza, ezért az eredeti felsorolás kiegészítésre került.

gyermekkoron a születéstől az iskolába lépés utáni átmeneti időszakot is beleértve a nyolcéves kor alatti időszakot értjük.

A korai gyermekévek átmeneteivel foglalkozó kutatási-fejlesztési programok az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb hangsúlyt kaptak. Mindezek a programok, illetve a rájuk épülő policy-tevékenységek többek között abból a szempontból is jelentőséggel bírnak, hogy a kisgyermekek jogainak érvényre juttatását segítik elő. Mivel ebben az életszakaszban jellemzően a fejlődés gyors ütemben zajlik és intenzív változást hordoz magában, ez általában fejlődési, szociális és intézményi átmeneteket implicál, amelyek mindegyike hatással van a gyermek aktuális jóllétére és a hosszú távú kimeneteire. (Vogler et al., 2008)

A nevezett intézményi átmenetek kapcsán mindenképpen érdemes röviden kitérni arra, hogy a nemzetközi gyakorlatban milyen fő irányvonalakat látunk a korai intézményrendszer struktúrája és a bekerülési életkor szempontjából. A korai gondozás és nevelés lehetőségeit tekintve több országban a gyermekek törvényben foglalt joga, hogy hároméves kortól (vagy még fiatalabban) napközbeni kisgyermekellátásban részesüljenek. Az a tendencia, hogy három- és hatéves kor között teljes körű legyen a részvétel, lehetőséget adva a kötelező iskolakezdés előtt legalább két év ingyenes, államilag finanszírozott ellátásra. Ezzel összefüggésben a legtöbb országban a *gondozásra* és a *nevelésre-oktatásra* vonatkozó politika egymástól függetlenül alakult ki, külön szabályozással, finanszírozással és képzéssel a dolgozók számára (ahogy Magyarországon is), míg néhány országban megvalósult a gondozás és nevelés elvi és gyakorlati integrálása. A tapasztalatok kétségkívül megkönnyítik a gyermekek számára az egyik életszakaszból a másikba való átmenetet, biztosítják fejlődésük folyamatosságát (Korintus, 2002). A gyerekek az általános iskolát általában négy- és hétéves kor között kezdik,² azaz több országban legalább három évet valamilyen napközbeni kisgyermekellátás keretében töltenek, míg máshol maximum három évet járhatnak bölcsődébe, óvodába az iskolakezdés előtt. Vannak országok, ahol a tankötelezettség csak életkorhoz kötött (pl. Franciaország, Spanyolország), bizonyos helyeken pedig a szülő kérésére halasztható az iskolába lépés, vagy éppen korábban is továbbléphet a gyermek a nevelési-oktatási rendszerben, ha a tankötelezettségi korhatár elérése előtt készen áll az iskola megkezdésére (pl. Dánia, Csehország). (Golyán, 2013b)

Történetiségében nézve az átmenetek kérdéskörét, elmondható, hogy egészen az 1990-es évek végéig a nemzetközi gyakorlatban a korai intézményi átmenetekkel kapcsolatos kutatások az átmenetet általában „egyponτος” eseményként fogalmazták meg (pl. az általános iskola első napja). Az 1990-es évek vége óta azonban a kutatási irányok elmozdultak, és egyre többen kezdték az átmenetet többretegű és többéves folyamatként értelmezni, amely a tapasztalatszerzés folytonosságának és megszakíttóságának gyakori váltakozását foglalja magában (Petriwskyj et al., 2005 idézi Vogler et al., 2008). Hasonló változás zajlott le abban a kérdésben is, hogy *mely időszakra vonatkozóan értelmezzük* az átmenetek fogalmát. A kora gyermekkorhoz köthető átmenetek kérdése sokáig a gyermekek formális iskolába lépéséhez kapcsolódott, gyakorlatilag az átmenet az *iskolai átmenetet* jelentette (Kagan, 2010). Ezt a felfogást tükrözi a korábbiakban idézett nemzetközi egyezmény kommentárja, amely az átmenetek kérdésére is kitér, jelezve, hogy a részes államok kísérik nagyobb figyelemmel és támogassák aktívan a gyermekjogokon alapuló kora gyermekkori programokat, beleértve az általános iskolába való átmenetet érintő kezdeményezéseket is, amelyek a folyamatosságot és a fejlődést biztosítják (Uni-

² Az európai uniós országok többségében hatéves korban kezdődik a tankötelezettség, vannak azonban országok, ahol korábban teszik az iskolakezdést, például Luxemburgban vagy Észak-Írországon négyéves korban mennek iskolába a gyermekek, Hollandiában, Angliában, Skóciában vagy Görögországban ötévesen kezdik az iskolát. A korai iskolába lépés filozófiájával szemben megemlíthetjük Svédországot, Finnországot, Litvániát vagy Észtországot, ahol hétévesen kezdik az iskolai tanulmányaikat a gyermekek. (Golyán, 2013b)

ted Nations Committee on the Rights of the Child, 2006, p. 14). Természetesen a dokumentum megközelítését indokolhatja az a törekvés, amely a sokszínű nemzetközi gyakorlatot egységes keretben kívánja megjeleníteni, ezen belül pedig az érzékelhetően legnagyobb és legkézzelfoghatóbb változást, az iskolába lépés mozzanatát szeretné kiemelni.

A nemzetközi kutatásokat bemutató szakirodalmak egyetértenek abban, ahogy arra az előzőekben is utaltunk, hogy a kisgyermekkori nevelés és az általános iskolai oktatás közötti átmenet a változás olyan összetett pillanata, amely a gyermekek egész további tanulmányi előmenetelére kihat. Ezért fontos, hogy a két köznevelési szakasz között folytonosságra törekedjünk, hiszen a sikeres átmenet a gyermek szociális, kognitív, fizikai és érzelmi jóllétét egyaránt szolgálja (Dunlop, 2018; González-Moreira et al., 2021). Az időbeli lefolyást tekintve a szakértők a kisgyermekkori nevelésből az általános iskolai oktatásba való átmenetet egy olyan folyamatként kezelik, amely a nevelő intézményben eltöltött idő befejezése előtt kezdődik, és akkor ér véget, amikor a tanulók úgy érzik, hogy az új általános iskolai csoportban, osztályban jól érzik magukat (Dockett & Perry, 2014). Hasonló szemléletet képviselnek a hazai szakemberek is, akik folyamatban gondolkodnak, *a megszokott szocializációs térből való elmozdulást, kimozdulást egy hosszabb időszaként értelmezik*, kiszélesítve az átmenetek intervallumát. A kisgyermek számára a bölcsőde és az óvoda közötti átmenet időszakát tágabban a bölcsődei nevelés utolsó félévé és az óvodai nevelés első félévé közé teszik. A gyermekek óvodából iskolába történő átmenetének időszakába pedig – szűken értelmezve – az óvodai nevelés utolsó évét, valamint az alapfokú nevelés-oktatás bevezető szakaszának első évét sorolják be, tágabb értelmezési keretek között pedig az óvodai nevelést és az alapfokú iskoláztatást, azaz a hároméves kortól tízéves korig tartó életkori szakaszt (Golyán, 2013a).

Az európai országok gyakorlatában az óvoda–iskola átmenet segítségét szerkezeti átalakításokkal, összefüggő curriculumokkal, az érintett intézmények együttműködésével, illetve a családok szorosabb bevonásával próbálják megoldani. Egyes országokban óvodai osztályokat hoztak létre az alapfokú iskolákban (pl. Hollandia), vagy az iskola előtti nevelés utolsó évét, valamint az alsó tagozat első évét egy oktatási ciklusba vonták össze (pl. Franciaország), illetve iskolaelőkészítő osztályokat működtetnek (pl. Dánia). Bizonyos országcsoportok esetében (pl. az Egyesült Királyság országai) nincs kötelező óvodáztatás, ehelyett a tankötelezettséget kellően alacsony életkorra helyezve (négy-, illetve öt éves kor) kívánnak hosszabb átmenetet biztosítani. (Golyán, 2013b)

Az iskolába lépés előtti szakaszok átmeneteivel foglalkozó kutatások szintén az elmúlt évszázad utolsó évtizedeiben kezdtek megjelenni. Azzal párhuzamosan, ahogy a kora gyermekkori gondozás és nevelés („early childhood care and education”) intézményeibe járó gyermekek száma növekedett, fokozódott az érdeklődés a gyermekek ilyen típusú intézményekbe való belépésének átmeneteivel kapcsolatban is (Datler et al., 2010). Ahol a kisgyermekkori nevelés és gondozás az iskolára épülő modellt követi, amelyben a gyermekeket életkor szerint csoportosítják (Neuman, 2002), ez a strukturális elrendezés szükségessé teszi, hogy a gyermekek többször is átkerüljenek egyik korcsoportból a másikba. O’Farrelly és Hennessy (2013) összegezték a kisgyermekkori gondozás és nevelés átmeneteinek kérdéskörében végzett kutatások legfontosabb eredményeit, arra fókuszálva, hogy az egyik korcsoportos mikroközösségből a másikba, illetve az egyik intézményből a másikba való átkerülés milyen hatásokkal jár. Az egyik legfontosabb közös vonásnak azt találták, hogy a mikroközösségek, amelyekben a gyermekek tartózkodnak, finom, de fontos kulturális különbségekkel rendelkező helyek a gyermek számára, és különböző filozófiákhoz, gyakorlatokhoz, elvárásokhoz, attitűdökhöz, szabályokhoz és normákhoz való alkalmazkodással járnak (Garpelin et al., 2010; Merry, 2007). Egyes gyermekeknél ez potenciális változásokat hozhat identitásuk, viselkedésük, kapcsolataik és fejlődésük szempontjából. Merry

(2007) például azt térképezte fel, hogy az átmenetek hogyan taszítják a gyerekeket a kortárs-csoportjuk „szakértőjéből” a „kezdő” szerepébe. O’Farrellyék (2013) tanulmánya Cryer és munkatársainak (2005) kutatására is hivatkozik, akik szerint az átmenetek ideiglenesen stresszesek lehetnek a gyermekek számára, ennek legfőbb okát pedig a kötődő személyektől való elválás nehézségében találták.

Az átmenetek egyéni fejlődésben betöltött szerepe kapcsán az egyik státusból, létléteből a másikba való átlépésnél a gyermek családja és az érintett intézmények szakemberei – legye-nek ők akár a „küldő”, akár a „fogadó” szerepben –, illetve ha tágabban értelmezzük, az egész közeg, amely elengedi és befogadja a gyermeket, mind érintettek az átmenet folyamatában, dolguk van vele, hat rájuk, minden egyes szereplőtől együttműködést igényel. Gyakorlatilag egy rendszer elemeiként tekinthetünk rájuk, ahol az átmenetek kapcsán a gyermeknek a környezettel való interakciói a széles körben használt ökológiai perspektíva, illetve a bioökológiai modell (Bronfenbrenner, 1994, 2001; Bronfenbrenner & Morris, 2006) komplex keretén belül értelmezhetők.³ A modell a gyermek szűkebb környezetén (a szülői, gondozói, családi körön) kívül a tágabb környezet befolyását, illetve annak a folyamatos kölcsönhatásnak a megnyilvánulását is kiemeli a gyermekek fejlődésére nézve, amely a gyermek és annak szűkebb, valamint tágabb környezete közt, illetve a környezet elemei között fennáll (Kereki, 2020). Bronfenbrenner maga is megfogalmazta, hogy az ökológiai átmenetek fejlődési jelentősége abból a tényből ered, hogy szinte kivétel nélkül szerepváltással járnak (Bronfenbrenner, 2005 idézi Dunlop, 2018).

Bronfenbrenner ökológiai rendszerelmélete hosszú ideje a leggyakrabban hivatkozott koncepcionális keretrendszer az átmenetek tanulmányozásához a korai nevelés-oktatásban. Mindezzel együtt a vizsgálódások során egyértelművé vált, hogy a téma megközelítéséhez többféle nézőpontra van szükség, mivel az átmenetben lévő gyermek a család, a kapcsolatok, az identitások, a kultúra, a szolgáltatások és a közösség kontextusában különbözőképpen érthető meg. Ma már más elméleti modelleket is használnak az érintett téma vizsgálatához: a kutatók többek között támaszkodnak az antropológia, a nevelélmélet, a szociológia, a pedagógia, a filozófia és a pszichológia frissebb eredményeire, és ennek következtében új megközelítések és paradigmák alakulnak ki. Az átmenetet vizsgáló tanulmányok a kisgyermekek tapasztalatainak átmenetek előtti, alatti és utáni elismerése mellett érvelnek, és rávilágítanak arra, hogy a jelenlegi rendszerek milyen sokféleképpen alakítják a gyermekek tapasztalatait. (Dunlop, 2018)

Abban minden, az átmenetekkel foglalkozó, azokról rendszerszerűségükben gondolkodó szakember egyetért, hogy az interdiszciplináris teammunka, a kisgyermekekkel foglalkozó szakembereknek a gyermekekkel, a családokkal, más szakemberekkel, illetve a tágabb közösséggel, szervezetekkel, rendszerekkel való együttműködése biztosítja a sikeres átmenetet a gyermekek számára. A biztonságos, bizalommal teli légkör megteremtése segíti a gyermekeket abban, hogy megértsék az új környezet hagyományait, rutinjait, gyakorlatait, és jól érezzék magukat a változás folyamatában (Vogler et al., 2008; Department of Education, Employment and Workplace Relations, 2011; Dockett & Perry, 2014; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2017).

³ Lásd Bronfenbrenner ökológiai modelljének különböző rendszerszintjeit és azok interakciós irányait, amelyek alapján megkülönböztetünk: (1) mikrorendszert (a közvetlen környezet), amelynek a fejlődő gyermek része (pl. család, óvoda); (2) mezorendszert, amely a gyermekre közvetlenül ható környezeti rendszereket tartalmazza; (3) exorendszert, amely azokat a rendszereket foglalja magában, amelyekben a gyermek közvetlenül nem vesz részt, külső közvetítés révén hatnak rá (például a szülők munkahelye, a család szociális kapcsolatai); (4) makrorendszert (a tágabb társadalmi, gazdasági, kulturális és technikai környezet); és (5) kronorendszert, amely beemeli az idődimenziót, és a személy élete során a történeti időben változó környezetet veszi figyelembe.

Az együttműködések kapcsán az ágazatköziség előrevívő szerepe is hangsúlyozásra kerül. Dunlop (2018) hivatkozik Boyle & Petriwskyj (2014) tanulmányára, amely a szakemberek közötti ágazatközi kapcsolatok fontosságát a *funkcionális kapcsolatok*, a *rendszerszintű kapcsolatok*, a *partnerségi kölcsönhatások* és a *dialogikus kölcsönhatások* szempontjából bontja ki. A szerzők megállapítják, hogy a kapcsolatok keretbe foglalják a folytonosság lehetőségeit, és a dialogikus interakció révén változhatnak, ha teret lehet adni az ilyen típusú elköteleződésnek.

A szintén hivatkozott Ackesjő (2013) szerint a régi és új tapasztalatok, az elvárások és az új közegbe való belépés során megélt valóság között figyelhető meg az a jelenség, amelyet az „ellenáramlás” szóval jelöl a szerző. Ez a mozzanat hívja fel a figyelmet arra, hogy szükség van az ágazatok közötti együttműködésre és annak egyértelművé tételére. Rosenkoetter és munkatársai (2009) a vizsgálataik alapján arra jutottak, hogy a magas színvonalú korai tanulási és gyermekgondozási környezet biztosítása, valamint a pedagógusok közötti szoros kapcsolatok és az ágazatok közötti megfelelő illeszkedések összefüggésben állnak, együtt járnak a jó tanulmányi kimenetekkel.

A hazai gyakorlatban az ágazatköziség és az interdiszciplináris teamtevékenység elengedhetetlen volta a kora gyermekkori intervenciók ellátórendszer hatékonyabb működését érintően merül fel (Kereki, 2020), amely a gyermekút különböző szakaszaihoz kapcsolódva a gyermek és családja mielőbbi ellátásba kerülését, szükségletalapú szolgáltatásokhoz való hozzájutásának biztosítékát a különböző ágazatok alá tartozó szereplők összekapcsolásában, az ágazatközi és szakmaközi együttműködések szorosabbra vonásában látja. Amennyiben a megfelelő időkorlátok alkalmazásával a kora gyermekkori intervenció szélesebb értelmű megközelítéséből indulunk ki,⁴ és az átmenetek időszakát is beleértjük, akkor az összes olyan ellátást, szolgáltatást értjük a fogalom alatt, amely a születéstől a gyermek iskolába való beilleszkedéséig a gyermekekre és családjaikra irányul (beleértve a valamilyen szempontból speciális ellátást igénylő csoportokat is). Ennek értelmében jelen olvasatban a bölcsőde–óvoda, óvoda–iskola átmenetek kapcsán nemcsak a megnevezett intézmények munkatársai (így pl. kisgyermeknevelő, óvodapedagógus, tanító, pszichológus, gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus), hanem a védőnő, a házi gyermekorvos, háziorvos, érintettség esetén a pedagógiai szakszolgálat szakemberei, illetve a család- és gyermekjóléti szolgálat/központ szakemberei is közös együttműködés keretében alkotnak védőhálót a gyermekek és családjaik köré.

A különböző partnerekkel való együttműködések áttekintése segít szem előtt tartani, hogy az átmenetek során milyen kapcsolódásokra és hogyan tud tekintettel lenni a szakember. Az átmenetek időszakában a szakembernek a gyermekkel kialakított partneri kapcsolata, bár más-képp működhet, mint a felnőttel kialakított kapcsolat, ugyanúgy a tiszteletteljes és bizalomteljes viszonyra, a nyílt kommunikációra és a közös tevékenységekre, közös munkára kell hogy alapozódjon. Ezek az elemek tudják biztosítani a hatékony pedagógiai munkát és a pozitív nevelési, oktatási kimeneteket. (Dockett & Perry, 2014) Az ENSZ gyermekjogi egyezménye további indoklást nyújt a gyermekekkel való partnerségre, hangsúlyozva a gyermekek mindenképp felett álló ér-

⁴ A kora gyermekkori intervenció magában foglalja a pre-, illetve perikonceptcionális időszak preventív jellegű szolgáltatásait, valamint a fogantatástól a gyermek iskolába lépéséig a gyermekekre és családjaikra irányuló ellátások, szolgáltatások összességét. Beletartozik minden olyan tevékenység, amely a gyermekek és családjaik speciális támogatását szolgálja a gyermek személyes fejlődése, a család saját kompetenciájának megerősítése, valamint a gyermek és a család szociális befogadása érdekében. A kora gyermekkori intervenció a szűrés szakaszától, a probléma felismerésétől és jelzésétől kezdve az állapotmegismerésen, diagnosztizálásán keresztül magában foglalja a különböző rehabilitációs/rehabilitációs, (pszicho)terápiás, valamint gyógypedagógiai tanácsadó és fejlesztő tevékenységeket, illetve a juttatások rendszerét is. Szemléletében kiemelten fontos a prevenció elem, beleértve a mentális egészséget, a viselkedésszabályozást veszélyeztető kapcsolati mintázatok kedvező befolyásolását. (Kereki, 2015; Kereki & Szvatkó, 2015)

dekét és a jogukat arra, hogy részt vegyenek az őket érintő döntésekben, jogukat a biztonságuk védelmére, valamint a megfelelő ellátásra, gondozásra (United Nations, 1989).⁵ A gyermekek jogainak elismerése a nevelési, oktatási kontextusban felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermekek aktív formálói, résztvevői, és nem csupán befogadói a szolgáltatásoknak, tevékenységeknek és programoknak.

A *családközpontú gyakorlat* a kora gyermekkori ellátások kapcsán széles körben elterjedt kulcsfogalom (Dunst & Espe-Sherwindt, 2016), amely a gyermekre és a családra együttesen irányuló szolgáltatásnyújtást fedi le. A szakemberek és a családok közti együttműködés alapja a szülővel, gondviselővel történő folyamatos, őszinte kommunikáció, amely nemcsak az elvárásokat tisztázza, de minden releváns információnak a megosztását is alapvetőnek tartja, elősegítve a közös célok érdekében történő rugalmas interakciót. A résztvevők felismerik az erősségeiket, amelyeket a partnerségben kamatoztathatnak, és elköteleződnek, hogy ezekből kiindulva együtt dolgoznak. A hatékony partnerséget a pozitív kapcsolatokat elősegítő viselkedési módok, mint például az aktív meghallgatás, az empátia, a tisztelet, az ítékezésmentes válaszok és a kulturálisan biztonságos terek kialakítása olyan módon támogatják, amely megkönnyíti a lehetséges intézkedések megbeszélését és a közös döntéshozatalt. (Rouse, 2012)

A gondozást, nevelést és oktatást végző intézményekben dolgozó szakemberek *más szakemberekkel való partneri kapcsolatának* alapja az a felismerés, hogy a gyermekek és családok többféle kora gyermekkori szolgáltatást is igénybe vehetnek, és közös munkájuk, együttműködésük elősegítheti a szolgáltatások folytonosságát. Ez minden gyermek és család számára elemi érdek. Vannak szerzők, akik hangsúlyozzák, hogy bizonyos gyermekcsoportok ellátásában ez különösen fontos, így a sajátos nevelési igényű gyermekek esetében (Branson & Bingham, 2009). Mások a komplex támogatási szükségletű családok gyermekeinek iskolába kerülési átmeneteit látják megtámogatandónak a különböző ellátási területekről érkező szakemberek együttműködése által (Dockett et al., 2011). *Esetünkben az a szemlélet az irányadó, amely azontúl, hogy az összes kisgyermekre irányuló, az átmeneteket támogató ellátások, szolgáltatások vonatkozásában az egyéni bánásmód elvét tekinti alapelvnek, minden típusú eltérő szükségletet figyelembe vesz. Legyenek ezek akár a biológiai (organikus) szinten érintett, pszichés fejlődés szempontjából – valamilyen környezeti kockázati tényező által befolyásoltan – sérülékeny, szociálisan hátrányos helyzetű vagy akár kiemelten tehetséges gyermekcsoportok*, amelyek sokszor egymást átfedő célcsoportokat alkotnak. (Kereki, 2015; Kereki & Szvatkó, 2015) A teljeskörűség gondolata tartalmazza a differenciált megközelítést, amely ezen gyermekcsoportok, illetve családjaik különböző szükségletei felől ragadja meg a szolgáltatásnyújtás tartalmát (Kereki, 2011).

Mindezek kapcsán megemlíthendő, hogy nagyjából a 2010-es évektől nagy érdeklődés irányult az *integrált vagy „összekapcsolt” kora gyermekkori szolgáltatásokra* és az általuk nyújtott holisztikus, következetes támogatás lehetőségére a családok és a gyermekek számára (Corter & Pelletier, 2010; Moore & Skinner, 2010). A témával kapcsolatos vizsgálódások megállapították, hogy az integrált kora gyermekkori fejlődést támogató rendszerek inkluzívak, szem előtt tartják a méltányosság körütekintő kontrollálását, különösen figyelnek a marginális helyzetben lévő, hátrányos helyzetű, eltérő fejlődésű, fogyatékos gyermekekre. A rendszer biztosítja a folyamatos-ságot az életkori szakaszok között és az egyenletes átmenetet a különböző életszakaszokhoz kapcsolódó szolgáltatások vonatkozásában. A kapacitásépítés minden szinten prioritás, a szakértők képzése elsődleges fontosságú, szem előtt tartva az integrált kora gyermekkori fejlődésre vonatkozó közös szemlélet megtartását. Az integrált rendszer megvalósítása kontextusfüggő, gyakorlatias és innovatív, az érdekelt személyekkel való partneri munkát hangsúlyozza, bele-

⁵ Magyarország a gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezményt az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki.

értve a családot, a közösséget és a gyermeket. (Woodhead et al., 2014) A partneri kapcsolaton alapuló együttműködés megköveteli, hogy a szakemberek, adott esetben a pedagógusok elismerjék és tiszteljék mások tudását, bízzanak abban, kommunikációjuk legyen nyílt és kölcsönös, és a közös célok érdekében végzett munka során közös felelősségvállalás melletti együttes döntéshozatalban vegyenek részt. Emellett fontos, hogy az integrált szolgáltatásnyújtásban részt vevő partnerek világos szerepeket és felelősségeket határozzanak meg, és teremtsenek lehetőséget az értékelésre és a reflexióra. A más szakemberekkel való hatékony partnerség alapja, hogy az érintettek ismerjék fel, hogy az összetett helyzetek kezeléséhez eltérő szakértelemre van szükség, és ezzel összefüggésben tartsák tisztelben és méltányolják a partnerek eltérő szakértelmét, tapasztalatait, különböző hátterét. (Dockett & Perry, 2014)

Végül a közösségekkel történő partneri együttműködések kapcsán elmondható, hogy mind a közösségek, mind az oktatási és gondozási szolgáltatások értékes erőforrásoknak tekinthetők. A közösségekkel való partnerség nem csupán a családok bevonását foglalja magában, kiterjed a közösségi értékek, törekvések és elvárások beépítésére az iskoláskor előtti gondozási, nevelési és iskolai oktatási környezetbe. A közösség jelenléte a szolgáltatásokban és a pedagógusok jelenléte a közösségben egyaránt képes támogatni a pozitív oktatási eredményeket és az együttműködő, erőforrásokban gazdag közösségek építését (Urbis Keys Young, 2006). A közösségekkel való partnerség minden közösségben a minőségi kora gyermekkori gyakorlat alapvető elemeként jelenik meg. Amennyiben például a kisgyermeknevelők aktívan részt vesznek a helyi közösségben, hozzájárulnak annak fejlődéséhez, ahogyan a közösség tagjai is hozzájárulnak a kisgyermekkori szolgáltatások fejlődéséhez (Mason-White, 2012).

Összességében minden együttműködés elősegíti, hogy egy olyan eredmény születessen, amelyet egy személy vagy csoport egyedül nem tudott volna elérni. Ez magában foglalhatja az erőforrások összevonását, a megközelítések összehangolását vagy innovatív válaszok létrehozását. Az együttműködés formáinak sokfélesége és az eredmények változatossága a különböző kontextusokat, résztvevőket és célokat tükrözi. A potenciális partnerek – legyenek azok gyermekek, családok, közösségek, más szakemberek, szervezetek vagy rendszerek – mindannyian különböző erőforrásokat és erősségeket hoznak az együttműködésbe. A hatékony együttműködések a támogató vezetés, az inkluzív megközelítések és az egyes partnerek erősségeinek elismerése jellemzi. (Dockett & Perry, 2014)

A *hazai gyakorlatban* az átmenetek kérdésköre mögött kevesebb kutatáson alapuló evidencia sorakozik, inkább a szakemberek sokéves tapasztalatai alapján kialakított módszertani útmutatók, levelek, ajánlások képezik az átmenetek kérdéskörében tájékozódni kívánó, frissebben végzett szakemberek tudásának alapját. Magyarországon a téma már az 1970-es években előtérbe került, amikor a bölcsődei nevelés-gondozás módszertani fejlesztésébe bekapcsolódtak az óvodai nevelés elismert szakemberei, az V. Nevelésügyi Kongresszus tiszteletére pedig *Átmenetek iskoláskorig* címmel tanulmánykötetet (Szabadi et al., 1970) adtak ki (Nyitrai, 2020). Ezekben az években jelent meg az első óvodai nevelési program (Bakonyi & Szabadi, 1971), és ekkor vezették be az óvodába nem járó gyermekek számára a kötelező iskola-előkészítő foglalkozásokat, a tankötelezettség kezdetét megelőző egyéves, szervezett formában megvalósított iskolára való felkészítést. Az a gyermek pedig, aki óvodába járt, és az iskolaérettségi vizsgálat során a fejlődésében lemaradást állapítottak meg, egy tanévig még az óvodában maradhatott.⁶ (Golyán, 2013a) Az 1980-as évek közepétől bevezették a rugalmas iskolakezdést,⁷ amellyel

⁶ Művelődésügyi Minisztérium, 1974.

⁷ 6/1986. (VI. 26.) MM rendelet a tankötelezettségről.

– Vágó Irén (2005) szavaival élve – a *felfelé terjeszkedő óvodáztatás* jelensége alakult ki, egyre több hét- vagy nyolc éves gyermek jelent meg az első osztályokban.

Az *Óvodai nevelés programja* című 1989-es dokumentum az óvodából az iskolába történő zavartalan átmenet érdekében az óvoda és az iskola nevelőmunkájának összehangolását tartotta kívánatosnak (Országos Pedagógiai Intézet, 1989). Döntően az 1990-es években új kísérleti programokkal próbálták az óvoda és az iskola közti átmenetet áthidalni (pl. óvodaiskola, lassított iskolakezdési program, „Step by Step”), amelyek eredményeinek hatására megfogalmazásra került az a javaslat, hogy az első két osztályt egységesnek tekintve az óvodához kellene közelíteni. (Golyán, 2013a)

A 2000-es évek első évtizedében azokban az intézményekben, ahol az óvodák bölcsődei csoportot nyitottak, szükségessé vált a bölcsődei és az óvodai programok közelítése, egységesítése. A szakemberek azt fogalmazták meg, hogy az óvodába lépés előtti időszak és az óvodai nevelés közti átmenet akkor lesz gördülékeny, ha a gyermekről és az ellátásról szóló szemlélet, valamint az ahhoz kapcsolódó gyakorlat hasonló a két intézménytípusban, ha nem is azonos és nem is teljesen egységes (Szombathelyiné Nyitrai et al., 2009). Ennek megfelelően az átlépés kidolgozása nemcsak az óvoda dolga, hanem a kisgyermeket azt megelőzően ellátó helyé is. Mint ahogy a családközpontú gyakorlat, a fogadó intézmény és a családok együttműködése is elengedhetetlen a folyamat során. Ugyanakkor a nem klasszikus bölcsődei formák (korábban családi napközik, házi gyermekfelügyelet, manapság az intézményi ellátást nyújtó minibölcsőde és a bölcsődei szolgáltatást nyújtó családi bölcsőde, munkahelyi bölcsőde) vagy akár a Biztos Kezdet Gyerekház esetében is elkerülhetetlen, hogy közösen gondolkodjanak arról, hogy a bölcsődebe járó vagy más, hasonló ellátási formában részt vevő gyermek, amikor átlép az óvodába, az eltérések ellenére érezzen valamiféle hasonlóságot. Mint ahogy a szülők számára is biztosítani szükséges a folyamatosság élményét. Mindez akkor lehetséges, ha a két intézmény alapprogramja egymásra épül, ha a pedagógiai programjuk is összehangolt, hiszen mindkét nevelési szintér a szemléletével, attitűdjével ugyanannak a gyermeknek a fejlődését szolgálja. (Bakonyi & Karczewicz, 2016)

Az átmenetek következő – az óvodából iskolába kerülő gyermek átmenetét jelentő – problémakörében, amely a szakirodalomban jellemzően nagyobb hangsúlyt kap, a 2004–2013-as időszak meghatározó periódusként különíthető el. Az ekkor kifejlesztett *kompetenciaalapú óvodai programcsomag* az integráció kérdését helyezte előtérbe, és foglalkozott az óvoda–iskola átmenet kérdésével is. A megoldást az óvoda és az iskola vonatkozásában egyaránt a gyermekről való azonos gondolkodásmódban és a módszertani kultúrák közelítésében látta. Ez utóbbi kapcsán az iskolának az óvodához való közelítését tartotta előremutatónak, nem azt, hogy az óvoda közelítsen az iskolához.⁸ (Bakonyi & Karczewicz, 2016) 2012-ben megjelent az Óvodai nevelés országos alapprogramja (363/2012. [XII. 17.] Korm. rendelet, a továbbiakban: Óvodai Alapprogram),⁹ amely az átmenetek kapcsán tartalmazza, hogy a *„gyermek belső érése, valamint a családi nevelés és az óvodai nevelési folyamat eredményeként a kisgyermekek többsége az óvodáskor végére eléri az iskolai élet megkezdéséhez szükséges fejlettséget. A gyermek az óvodáskor végén belép a lassú átmenetnek abba az állapotába, amelyben majd az iskolában,*

⁸ Mindemellett azért megjegyzendő, hogy a korszerű tanulási és értékelési formákat (csoportmunka, egyéni munkaforma, nyomon követéses értékelés) az iskolapedagógiából merítette az óvodapedagógia (Bakonyi & Karczewicz, 2016).

⁹ Az Óvodai Alapprogram az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról szóló 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendeletre és annak 2009–2010-ben érvényben lévő módosított, korszerűsített változatára (255/2009. [XI. 20.] Korm. rendelet) épült (Bakonyi & Karczewicz, 2016).

az óvodásból iskolássá szocializálódik. A rugalmas beiskolázás az életkor figyelembevételével lehetőséget ad a fejlettség szerinti iskolakezdesre”.

2014-től bevezetésre került az óvodakötelezettség:¹⁰ minden hároméves kisgyermek számára kötelezővé vált az óvodai nevelés, melynek fő célja a felzárkóztatás, a hiánykompenzálás, a korai tehetséggondozás. Ezzel párhuzamosan megjelent a szakmai diskurzusban az *óvoda-érettség* kifejezés is (sőt manapság a *bölcsődeérettség* is egyre gyakrabban használt fogalom), megindult az arról való gondolkodás, mikor is tekintünk egy gyermeket arra késznek, hogy óvodába menjen,¹¹ illetve az iskolaérettség, az iskolára felkészült gyermek ismervei is árnyaltabb kifejtést kaptak. Maga az iskolaérettség szó ki is került a megfelelő jogszabályokból, a köznevelési törvényben az *iskolába lépéshez szükséges fejlettség* elnevezés fedi le a fogalmat.¹² A tankötelezettség korhatárának meghatározása pontosításra került, jelenleg (2023-ban) a gyermek abban az évben válik tankötelessé, melynek augusztus 31. napjáig betölti a hatodik életévét.¹³ A tankötelezettség korhatárát betöltő, de az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget el nem érő gyermekeknek az esetében halasztási lehetőséggel tölték el az iskolába lépés idejét. 2020. január 1-től a szülő kérvényezheti az Oktatási Hivatalnál, hogy gyermeke további egy nevelési évig az óvodában maradjon. Az Oktatási Hivatal a döntés mérlegeléséhez kérheti az érintett gyermek vizsgálatát az illetékes pedagógiai szakszolgálatnál.¹⁴ Az intézményváltásokkal járó fejlődésbeli elvárások kapcsán különös hangsúlyt kap a gyermekek fejlődésének nyomon követése, amely a bölcsődében és az óvodában ma már kötelező.

Összegzőként elmondható, hogy bár a szakirodalom foglalkozik az átmenetek kérdésével az egyes intézményekből a másikba való átkerülés vagy a családból az intézménybe történő bekerülés témájában, eddig még nem készült olyan, a kora gyermekkori életszakaszra vonatkozóan az egész korcsoporton átfutó, ennek az időszaknak az átmeneteit teljes egészében láthatóvá tevő hazai szakanyag, amely az adott váltásokat érintően iránymutatást nyújtana.

Jelen módszertani ajánlás arra törekszik, hogy a korai életszakasz gyermekútját követve összekapcsolja a tipikus kora gyermekkori szocializációs helyszíneket, folyamatában érzékeltesse a gyermek továbblépési útjainak átmeneteit jellemző sajátosságokat és kihívásokat, azokra válaszokat, útmutatást adjon, ajánlásokat tegyen, továbbá mindezt rendszerszerű rátekintéssel közelítse meg. Vonatkoztatási időszaknak a 0–8 éves életkort tekinti, és a gyermekek mellett a családjaikat is az átmenetek időszakának célcsoportjaként értelmezi. A jelzett életkori határ a gyermek szükségletei mentén módosulhat, és kitolódhat a számára szükséges ideig.

A kiadványt abban a holisztikus, komplex szellemben írtuk meg, amely a gyermeket és családját középpontba helyezve összegzi azokat a szempontokat, megközelítési lehetőségeket, amelyek a gyermek különböző szocializációs színterekről való elmozdulását, „átnövését” egy másik közegbe az ő életkori, fejlődési jellemzőihez, szükségleteihez igazodóan, az őt körülvevő szűkebb és tágabb környezet kölcsönhatásainak kontextusában értelmezik. *Érzékenyíteni kíván és nem eljárásrendet előírni.* Az átmenetek jelenségét mint egy hosszabb időszakot átfogó folyamatot értelmezi, és azt a kora gyermekkor egyes váltási szakaszaihoz, konkrétan a gyermek életében jellemzően jelen lévő szocializációs közegekben lezajló továbblépésekhez, illetve intézményváltásokhoz kapcsolja. Konkrétan a *családból az intézménybe (bölcsődébe, óvodába), illetve a kisgyermeket ellátó intézményből egy másik típusú intézménybe (bölcsődéből óvodába,*

¹⁰ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 5. § (1) a).

¹¹ Erről a témáról lásd bővebben Golyán, 2022.

¹² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 45. § (2).

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

óvodából iskolába) vagy az intézményen belül egyik csoportból, osztályból a másikba való átkelés átmeneti szakaszait vizsgálja. Szempont volt a különböző átlépési szakaszok szabályozási hátterének ismertetése, és a gyakorlatias megközelítésű gondolatok kutatási eredményekkel, valamint sokéves szakmai tapasztalattal való alátámasztása. A kiadvány szemléletében a vertikális megközelítés mellett megjelenik a horizontális dimenzió is, amely a méltányosság elve alapján külön foglalkozik azokkal a gyermekekkel, akik – bármelyik közeget is tekintjük – valamilyen szempontból speciális figyelmet érdemelnek.

Az átmenetek kérdéskörénél az ágazatközi és szakmaközi együttműködés, a teamtevékenység, a szakembernek a gyermekkel, a családdal, más szakemberekkel és a tágabb környezettel való kapcsolódása, folyamatos kooperációja, az információk megosztása kardinális jelentőségű, megtartó erőt és biztonságot ad minden érintett számára. A módszertani ajánlásban alapelveként szerepel, hiszen ennek a szempontnak a fokozott bevonása biztosítja az átmenetek folyamatos, fokozatos és a gyermekek egyéni szükségleteire szabott megvalósulását, elősegíti a gyermekek iskolai tanulmányainak eredményességét, és támogatja az intézmények hatékonyabb működését.

CSALÁDBÓL A BÖLCSŐDÉBE

Bevezetés

2017. január 1. óta a bölcsődei ellátás formái: a bölcsőde, a minibölcsőde, a családi bölcsőde és a munkahelyi bölcsőde. A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramjának (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2023, a továbbiakban: Bölcsődei Alapprogram) fejezetei valamennyi bölcsődei ellátásra vonatkoznak, az egyes ellátási formák sajátosságainak figyelembevételével. A családból a bölcsődébe történő átmenet támogatásának módszertani keretei is azonosak valamennyi ellátási formában, így a továbbiakban megfogalmazottak valamennyi ellátási formára vonatkoznak, a *bölcsődei* jelző esetünkben gyűjtőfogalomként értelmezett.

A családból a bölcsődébe kerülés tartalmi szabályzó

A Bölcsődék Országos Módszertani Intézetének szakemberei 1972-ben kezdtek el a beszoktatás témakörével foglalkozni, aminek eredményeképpen 1975-ben fogalmazódott meg a fokozatos beszoktatás módszertani koncepciója, és ettől kezdve az újonnan érkezett gyermekek felvétele így történt (Németh et al., 1979). A fokozatos beszoktatás tapasztalatainak szisztematikus feldolgozása alapján született meg a *Bölcsődei adaptáció* című módszertani levél 1979-ben, mely az 1980-as évek elején kiegészült a szülővel történő fokozatos beszoktatás alapjait megfogalmazó fejezettel (Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, é. n.).

A későbbiekben született, a bölcsődei nevelés-gondozás valamennyi lényeges területére vonatkozó tartalmi-módszertani előírásokat megfogalmazó dokumentumok (Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, 1993, 1997; Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet, 1999; Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2008; Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal, 2012) megerősítették a módszertani levélben leírtakat, hangsúlyozták a szülővel történő fokozatos beszoktatás fontosságát a gyengéd átmenet megalapozójaként.

A jelenleg hatályos Bölcsődei Alapprogram 7. fejezetének (*Családok támogatásának módszerei és lehetőségei*) egyik alfejezetében olvashatunk a szülővel történő fokozatos beszoktatás jelentőségéről.

A gyermekek napközbeni ellátásához illeszkedő standardok (Nyitrai et al., 2022b, 2022c) a nevelés-gondozás első tevékenységterületeként említik a beszoktatást, leíró, illetve folyamatstandardokat közölve a folyamat főbb szakaszaihoz (a beszoktatás előkészítése; beszoktatási napok, amikor a szülő jelen van; beszoktatási napok, amikor a szülő már nincs jelen) kapcsolódóan.

A családlátogatás és a beszoktatás dokumentálására vonatkozó előírásokat a *Módszertani útmutató a kisgyermekről vezetett szakmai dokumentáció vezetéséről* című módszertani ajánlás tartalmazza (Göncziné Sárvári et al., 2019).

2022-ben jelent meg *A beszoktatás módszertana – Szocializálódás a családból a bölcsődébe* című módszertani ajánlás a Magyar Bölcsődék Egyesülete Tudástár sorozatában, melynek szerzői az 1979-es módszertani levél és az azt módosító dokumentumok tartalmának kiegészítését, változtatását tűzték ki célul. A dokumentum a kisgyermek, a szülő és a kisgyermeknevelő oldaláról közelítve emeli ki a beszoktatás legfontosabb vonatkozásait: az előkészítést, a megvalósítást és

az értékelést főbb szakaszokként kezelve rögzíti a szülővel történő fokozatos beszoktatás megvalósításának ajánlott folyamatát, a következő folyamatmintát megadva:

- A beszoktatás előkészítése – tervezés és szervezés
  - Jelentkezés a bölcsődébe – első interjú (beszélgetés a szülővel)
  - Bölcsődekóstagató
  - Szülői értekezlet
  - Beszoktatási és családlátogatósi terv készítése
  - Kapcsolatfelvétel a családdal kapcsolatban álló más szakemberekkel, pl. a területi védőnővel, gyermekorvossal, családgondozóval, gyógypedagógussal stb.
  - Családlátogatás
- Beszoktatás – megvalósítás
- A beszoktatás lezárása – értékelés

(Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022, pp. 6–8)

A beszoktatás során a kisgyermeknevelő-szülő-gyermek kapcsolatrendszere kap kiemelt figyelmet, a gyengéd átmenet biztosítása érdekében azonban sokkal összetettebb kapcsolatrendszer eredményes működtetése szükséges. Mindenekelőtt a gyermekcsoportban dolgozó további szakemberek összehangolt, egymást segítő munkája, a vezető/fenntartó támogató hozzáállása játszik nagy szerepet a beszoktatás sikerességében. A szülő számára is megnyugtató, ha egymással jó szakmai kapcsolatban lévő, teammunkában dolgozó szakemberekre bízhatja gyermekét. A gyermek születésétől kezdve a családok életét segítő szakemberek és a bölcsőde között nincs igazából kialakult mechanizmusok által működő, általánosságban jellemző kapcsolat. Bár ennek fontosságát a módszertani ajánlás (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022) is megemlíti, egyelőre az egyes szakemberek egyéni hozzáállásától, igényétől, szakmai koncepciójától függ, hogy van-e együttműködés például a védőnő és a bölcsődei szakemberek között. Többek között a következők segíthetik az együttműködés kialakulását:

- Szerencsés lenne, ha a védőnő által a gyermek fejlődéséről vezetett dokumentációt a kisgyermeknevelő megismerhetné, ez fontos szerepet játszana a saját tapasztalatainak az értelmezésében, az esetlegesen eltérő fejlődési utakra utaló gyanújelek mielőbbi észrevételében.
- Hasonló fontosságú a házi gyermekorvossal, házi orvossal való kapcsolat is.
- Előfordulhat, hogy a családsegítő is szerepet kapott már a család életének támogatásában. Jó, ha a bölcsődei szakemberek tudnak erről, és együttműködés alakul ki közöttük.
- Ha a gyermek már a bölcsődébe kerülés előtt jár valamilyen fejlesztésre, a fejlesztő szakemberrel való együttműködés segítséget jelent a kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók számára a gyermek fejlődésének minél eredményesebb támogatásában.

Az intézményen belüli és a társszakmák képviselőivel való együttműködés alapja a partnerség, amely egymás szakmai kompetenciáinak, illetve az ezek által megrajzolt határoknak a kölcsönös tiszteletben tartásával képzelhető el.

A kapcsolat pedagógiai alapjai

Összességében megfogalmazható, hogy a szülővel történő fokozatos beszoktatás módszerének alkalmazása több évtizedes, alapvetően eredményesen működő gyakorlat a bölcsődei nevelés-gondozás mindennapjaiban, a módszer jelentősége sosem kérdőjeleződött meg,

ugyanakkor a gyakorlatban szerzett tapasztalatok alapján megállapítható, hogy az elvárthoz képest kevésbé zökkenőmentesen működik. A módszertani ajánlások a legfontosabb és leginkább általános vonatkozásokat emelik ki, esetenként utalva egyes speciális helyzetekre, de nem kifejtve azokat, így a praxisban felmerülnek nehezen megválaszolható kérdések és olyan helyzetek, amelyeknek a keretjellegű tartalmi szabályozásba illesztése nehézséget okoz. Néhány példa ezekre:

- Mit tehet a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó akkor, ha a családi és a bölcsődei nevelési-gondozási szokások közötti távolság áthidalhatatlannak tűnik, vagy a szülővel való együttműködés kialakítására tett kísérletei többnyire sikertelennek bizonyulnak, vagy ha a gyermekkel nehezebben tudnak egymásra hangolódni?
- Kevésbé kap hangsúlyt a szakmai-módszertani dokumentumokban a csoporthelyzet kezelése.
  - Hogyan támogathatja a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó a csoportba éppen érkező gyermek és a már csoportba járó gyermekek egymás iránti érdeklődését?
  - Hogyan tudja megosztani a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó a gondoskodását a már „beszokott” gyermekek és a most „beszokó” gyermek között?
- A család/gyermek egyes speciális jellemzői (pl. tartós betegségek, eltérő, megkésett fejlődés, sajátos nevelési igény, a szülő mentális betegsége vagy fogyatékosága, a családi kapcsolatrendszeren belüli változások, más nemzetiséghez tartozás stb.) is nagy kihívások elé állíthatják a kisgyermeknevelőt / szolgáltatást nyújtót a beszoktatás folyamatában.

A kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók ezekre a helyzetekre vonatkozóan olyan támpon-tokat igényelnek, amelyek autonómiájuk és felelősségük korlátozása nélkül segítik őket a jó megoldások megtalálásában.

Hiányoznak a témakörben végzett kutatások és hatásvizsgálatok is, melyek eredményei elősegíthetnék a módszer továbbfejlesztését, árnyalását, a családok jellemzői és igényei szerinti újabb helyzetek kezelésében a jó megoldások mielőbbi megtalálását.

A változásra való előkészítés

Az átmenetekkel járó változásokra a bölcsődének több szinten fel kell készülnie.

A tárgyi feltételeknek az újonnan érkező gyermekekhez történő igazítása elsősorban a vezető/fenntartó feladata.

A csoportban dolgozó kisgyermeknevelőknek / szolgáltatást nyújtóknak és a dajkáknak képessé kell válniuk arra, hogy ők maguk is nyitottak, támogatóak legyenek a csoportba érkező kisgyermek és szülei irányába, és az egyes gyermekeknek és szüleinek igényükhöz igazodó szakszerű támogatást tudjanak nyújtani az átmenet idején.

Erről később, *A kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó személyes felkészülése* című alfejezetben esik szó részletesen.

A szülők támogatása a felkészülésben

Minden kisgyermekes szülőnek szóló támogatás

Fontos lenne, hogy általánosan hozzáférhetőek legyenek olyan broszúrák, internetes oldalak, amelyeket a védőnők tudnának ajánlani a szülőknek még jóval azelőtt, hogy felmerülne bennük a bölcsődébe jelentkezés gondolata. Ezek az ismertetőik egyrészt bemutatnák a bölcsődei nevelés-gondozást olyan formában, amely megkönnyítheti a gyermek bölcsődei életéről való reális elképzelések kialakítását, másrészt pedig elősegíthetnék a döntést befolyásoló kérdések, vélekedések árnyalt végiggondolását, eloszlatnák a bölcsődével kapcsolatos tévhiteteket, előítéleteket. Harmadrészt pedig segíthetnék a kisgyermek otthoni felkészítését is, azt, hogy hogyan, milyen hangnemben és miről beszéljenek a gyerekek a bölcsődével kapcsolatban a szülők. Jellemző/általános szülői kérdések, vélekedések lehetnek például:

- Kétéves kor táján a gyermeknek már szüksége van a gyermektársaságra, én (anya) már nem vagyok elég neki.
- Jó anya vagyok-e, ha bölcsődébe adom a gyermekemet?
- Jót tesz-e a bölcsőde a gyermekemnek? Jól segíti-e a fejlődését?
- Jó gyermekcsoportba fog-e kerülni? Nem tanul-e rosszat más gyermektől, nem fogják-e bántani?
- Tud-e más személy megfelelően gondoskodni a gyermekemről?
- A bölcsődében mindig minden gyerek beteg.
- Jó, ha jár bölcsődébe, könnyebb lesz neki az óvodában.
- Nehézségeim vannak bizonyos szokások kialakításával (napirend, szobatisztaság, étkezés stb.), de szerencsére a bölcsőde majd megoldja.
- A gyermekemre már sokszor vigyáztak mások, biztos a bölcsődébe is hamar beilleszkedik.
- A magánbölcsődékben biztosan színvonalasabb az ellátás.
- Azok a jó bölcsődék, ahol sok többlet lehetőség van.

Jó, ha a szülők tudhatják (függetlenül attól, hogy aktuálisan érdeklődnek-e a bölcsődei jelentkezés iránt vagy sem), hogy a bölcsődei nevelés-gondozás korszerű szakmai-módszertani kultúrára épül, jogilag és szakmailag szabályozott és ellenőrzött.

A gyakorlatban a szülők támogatása akkor kezdődik, amikor érdeklődnek a bölcsődei felvételi lehetőségek iránt. Saját kezdeményezésként egyes intézmények a honlapjukon és/vagy nyomtatott broszúra formájában mutatják be a bölcsődei élet néhány, a szülők számára érdekesnek és hasznosnak gondolt vonatkozását.

A bölcsőde iránt érdeklődő szülők támogatása

A bölcsőde iránt érdeklődő szülők támogatására sok jó helyi kezdeményezés létezik, a szülői igényektől és a bölcsődei lehetőségektől függően. A bölcsőde munkatársai hiteles válaszokat tudnak adni a szülők kérdéseire, felvetéseire, és ez megnyugtató a szülők számára. Néhány példa ezekre:

- *Lakossági fórumok a bölcsőde szervezésében*
Beszélgetések a kisgyermeknevelők / szolgáltatókat nyújtók és a szülők között a 0–3 éves korosztály neveléséről és a bölcsődei élet szülőket érdeklő, őket érintő területeiről. Műfaját, funkcióját tekintve pedagógiai beszélgetőkör, melyet a bölcsődei szakemberek kínálnak a kisgyermeket nevelő családoknak.

- *Online fórum vagy Facebook-csoport*

Ez hasonló a lakossági fórumokhoz, csak az online felületen szerveződik. Akár párhuzamosan is működtethető a kettő, hiszen egyes szülők inkább a személyes beszélgetést, mások az online kommunikációs lehetőségeket részesítik előnyben.

- *A lakosság felé nyitott szolgáltatások*

A jogi és a szakmai szabályozók lehetőséget biztosítanak az alapellátáson túli szolgáltatások bevezetésére, melyek között lehetnek nyilvánosak, a bölcsődébe nem járó gyermekek és családjaik számára is nyitottak, például játszócsoport, játékkölcsönzés, étkeztetés, nevelési helyzetekről való beszélgetés stb. Az egyes szolgáltatások között jelentős különbségek lehetnek abban a tekintetben, hogy a szolgáltatásban közvetlenül részvesz-e a gyermek (a játszócsoportban igen, a játékkölcsönzés vagy az étkeztetés igénybevételekor lehetséges, hogy nincs ott a szülővel), és abban is, hogy az adott szolgáltatás igénybevétele során mennyire nyernek bepillantást a bölcsődei életbe. Valamennyi szolgáltatás célja a gyermekek/szülők jóllétéhez való hozzájárulás, és ez erősítheti a szülők bölcsőde iránti nyitottságát, bizalmát.

A bölcsődébe jelentkező szülők támogatása

A szülők támogatásának alapja a szülők érzelmeinek, vélekedéseinek, dilemmáinak ismerete és azok elfogadó kezelése. A kisgyermeknevelőknek / szolgáltatást nyújtóknak tisztában kell lenniük azzal, hogy milyen érzelmek zajlanak a szülőkhöz, milyen dilemmáik lehetnek a bölcsődébe jelentkezést illetően. Ezek gyakran magukban a szülőkhöz is nehezen tudatosulnak, vagy a vélt vagy valós környezeti elvárásokhoz igazodásnak köszönhetően nehezen vállalhatók fel, mondhatók ki, főleg egy még épphogy épülni kezdő kapcsolatban a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó és a szülő között. A bölcsődekezdés a szülők számára is jelentős változásokat generál, nem véletlenül fogalmazódik meg gyakran szakmai körökben, hogy az anyát, illetve a szülőket is be kell szoktatni a bölcsődébe, és ez esetenként szinte nehezebb, mint a gyermek beszoktatása.

Gyakran az anya sokkal hangsúlyozottabban kapcsolódik be a bölcsődébe járás folyamatába, ám a valóságban az apa szerepe ebben a folyamatban és hatása annak alakulására nem feltétlenül kisebb. Jó megerősítő támasza lehet az anyának, de előfordulhat, hogy az anyának még az apa elvárásaihoz is igazodnia kell ebben a helyzetben.

A családi dilemmák és nézetkülönbségek megoldásában segítséget nyújthatnak a bölcsődei szakemberek. A segítségnyújtás lehet direkt (pl. válaszolás a szülők kérdéseire) és indirekt (brosúrák, tájékoztatók, nyílt napok, a szakember által moderált szülői beszélgetőkörök stb.).

Befolyással bír, hogy a most bölcsődét kezdő gyermek hányadik a testvérsorban, mivel azonban minden gyermek más, továbbá az idő előrehaladtával – szülői tapasztalataik gazdagodásával párhuzamosan és aktuális élethelyzetüktől függően – a szülők is változnak, ezért a bölcsődei körülményekben is jelentős különbségek vannak. A kisgyermeknevelőknek / szolgáltatást nyújtóknak kellő tapintattal óvniuk kell a szülőket attól a sztereotípiától, hogy a kisebb gyermek úgy fog viszonyulni a bölcsődéhez, mint a testvére.

A bölcsőde melletti döntés dilemmái

A bölcsődébe jelentkezés sokszor hosszú mérlegelés eredményeként születik meg a szülőkhöz, előfordul, hogy a döntést befolyásoló különféle szempontok nagyon különböző irányokat jelölnek ki, hol a további otthon maradás, hol a bölcsődébe jelentkezés felé billentve a mérleg nyelvét. Gyakran tapasztalható, hogy a racionális döntés meghozatala könnyebb, mint a döntést támogató érzelmi hozzáállás kialakítása. Néhány példa arra, hogy milyen okok lehetnek a bölcsődébe jelentkezés hátterében, és milyen dilemmák kapcsolódhatnak ezekhez:

- Előfordul, hogy a családtagok közötti életút- és személyiségbeli különbözőségek miatt nincs teljes egyetértés a bölcsődébe jelentkezést illetően.
- A bölcsődei felvételt igénylő szülők gyakran hivatkoznak anyagi okokra. A gyermekgondozási díj (gyed) és a gyermekgondozást segítő ellátás (gyes) összege közötti különbség igen jelentős lehet, ez megterhelheti a családi költségvetést. Ehhez a racionális döntéshez azonban nem mindig könnyű megteremteni az érzelmi elfogadást.
- Az apa számára is jelentős változást jelenthet az anya újbóli munkába állása, előfordulhat (főleg, ha anyagilag megengedheti a család), hogy inkább az anya otthon maradását támogatná.
- A nagyszülő sértve érezheti magát, hogy nem rá akarják bízni napközben a gyermeket, ez akár konfliktust is eredményezhet.
- A kisgyermekes anyát visszavárja a munkahely, ez azonban nem feltétlenül találkozik az anya igényével, sőt, kapcsolódhat hozzá az állásvesztés lehetőségétől való félelem is.
- A több éve otthon lévő anya érezheti úgy, hogy szakmailag hátrányba kerülhet.
- Lehetséges, hogy az anya nagyobb társadalmi mozgástérre vágyik, túl zártnak érzi az életét, de ez nem mindig vállalható fel könnyen a szűkebb szociális környezetben.
- Erősen befolyásoló lehet a szűkebb társas környezet véleménye, mely sugallhatja azt az anyának, hogy akkor igazán jó anya, ha a kötelező óvodáztatásig otthon marad a gyermekkel.
- Bár a közvélemény tapasztalhatóan kevésbé tájékozott a bölcsődei nevelés-gondozást illetően, a szülők torzító, negatív előítéletekkel is találkozhatnak (a bölcsődében nem figyelnek eléggé a gyermekre, nem tanulnak ott semmit a gyermekek, csak megőrzés van, a bölcsődések mindig betegek, stb.).

A szülők másra bizzák gyermeküket

- Ez akkor is nagy változás, ha korábban is rábízták a gyermeket alkalmanként nagyszülőre, bábiszitterre, ismerősre. A bölcsődébe járás folyamatos, mondhatni mindennapos és egész napos helyzet. Jelentős különbség az is, hogy az otthon nevelkedő gyermek esetében a szülők választják meg, kire bizzák gyermeküket elfoglaltságuk esetén, a bölcsődében pedig adott a csoport és a kisgyermeknevelő.
- A kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó egy szakember, emiatt a szülőnek lehetnek agggodalmi, érezheti úgy, hogy vizsgálják szülőségéből, gyermeknevelésből.
- A kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó jelenléte, bevonódása a gyermek életébe intenzív és folyamatos, egyes szülőknél ez féltékenységet generálhat, rivalizálásra készítheti őket.
- Kimaradásérzés: egész nap a bölcsődében van a gyermek, az esti pár órás családi együttléte sokkal rövidebbek. A kisgyermeknevelőnek / szolgáltatást nyújtónak több közös élménye lehet a gyermekkel, többet láthat a fejlődéséből.
- Abban az esetben, ha a nagyobb testvér nem volt bölcsődés, az anya érezhet lelkiismeret-furdalást azért, mert a kisebb gyermekét bölcsődébe íratta.

A szülők kapcsolata a kisgyermeknevelővel

A bölcsődébe jelentkezés gondolatával foglalkozó szülőknek vannak elképzeléseik és elvárásai a kisgyermeknevelővel / szolgáltatást nyújtóval való kapcsolatot illetően is. Nyilvánvalóan gondolatban mindenki előtt egy kellemes együttműködés képe rajzolódik ki, ennek tartalma és a hozzá vezető út viszont nagyon sokféle lehet. Kérdés az is, hogy az egyes szülők

- egyenrangú partneri együttműködésre számítanak-e, vagy
- azt feltételezik, hogy a professzionális szinten ők alárendelt szerepbe kerülnek, vagy

- arra készülnek, hogy a bölcsődei nevelés-gondozás a szó legtagabb értelmében mindenben a szülők igényeihez igazodik akkor is, ha azok nem igazán illeszthetők bele a szakmai-módszertani kultúra kereteibe (főleg a szolgáltatásjelleg túlhangsúlyozása esetén).

A szülők gyakran megpróbálnak informálódni a kisgyermeknevelőkről / szolgáltatást nyújtókról az ismerősöktől vagy a közösségi médiában. A megszerzett információk megalapozottságtól, realitásuk erősségétől függetlenül befolyásolják a szülők és a kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók közötti kapcsolat alakulását.

Az egymás felé közeledés módját illetően is sokféle egyéni igény jelenik meg: egyesek nyitottabb, mások zárkózottabb személyiségek, vannak, akik a közvetlenebb kommunikációs stílust kedvelik (pl. tegeződés), mások kicsit távolságtartóbbak, formálisabb kapcsolatban nagyobb biztonságban érzik magukat.

A tapasztalatok szerint nagyon fontos a szülők számára, hogy a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó elfogadó-e gyermekükkel és velük, és jó családként, jó szülőként tekint-e rájuk.

Szerencsés, ha az első találkozáskor a kisgyermeknevelő tapintatosan javaslatot tesz a szülőkkel való kapcsolat keretezését illetően, lehetőséget adva a szülőknél az ehhez való illeszkedésre, és a kapcsolattal összefüggő elvárásaik, elképzeléseik megfogalmazására.

Az életformaváltás

A gyermek bölcsődébe íratása jelentős változást hoz a család korábbi életébe, megváltozik az addigi napi- és szokásrend, és ez a családnak, mint rendszernek, minden tagját érinti, sok esetben azokat is, akik nem a családdal élnek közös lakásban (pl. a nagyszülőket). A pozitív változás is alkalmazkodást kíván az érintettektől.

- Lényegesen kevesebb a hétköznapiokon együtt tölthető idő, és ez főleg a gyermek és az anyja számára jelent nehézséget.
- Az otthon töltött idő nemcsak kevesebb, hanem a feszesebb napirend, az időkeretekhez való alkalmazkodás, az idő beosztása is okozhat nehézséget, az időhiány pedig frusztrációt, feszültséget generálhat az együtt élő családtagok között.
- A munkába állással az anyja szerepei bővülnek, ez szerepkonfliktusokat is okozhat.
- A munkavállalói szerepben való megfelelés igénye/kényszere napirend- és prioritásalakító, ez feszültté teheti az anyát.
- Az otthoni feladatmegosztás is változhat, például az apának jobban be kellhet vonódnia a családi élet szervezésébe, a háztartás vezetésébe, ez alakít a korábbi szereposztáson.
- Az ismerkedés, a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó és a szülő egymásra hangolódása, a partneri viszony kialakítása hosszabb folyamat, egy-egy bátorító, támogató beszélgetés megerősítést, támpontokat adhat ugyan, de nem feltétlenül zárja le megoldással a folyamatot.

A bölcsődébe kerülő gyermek nehézségei – a szülő támogatása ezekkel kapcsolatban

A bölcsődét kezdő kisgyermeknek kiemelt szülői támogatásra van szüksége, a gyermek aktuális igényéhez illeszkedő támogatás biztosítása azonban sokszor nem könnyű a szülők számára. Egyes esetekben hajlamosak a túlzott aggodalomra, szorongásra, máskor pedig esetleg bagatellizálnak bizonyos jelzéseket, természetesnek tartják és idővel maguktól megoldódónak gondolják a nehézségeket. A helyzetet nehezítheti, hogy a kisgyermek maga is gyakran érzelmi hullámvasúton van a beszoktatás során és az azt követő időszakban, időnként szívesen megy

bölcsődébe, máskor pedig hevesen tiltakozik ellene, illetve sokféle módon és intenzitással fejezheti ki negatív érzéseit a helyzettel kapcsolatban. A bölcsődét kezdő kisgyermeknek

- napról napra el kell viselnie az anyától való elválást,
- új személyeket kell elfogadnia, felnőtteket és gyermekeket egyaránt,
- meg kell barátkoznia egy új, ismeretlen környezettel,
- be kell illeszkednie a gyermekcsoport életébe,
- új szokások, szabályok kereteihez kell igazodnia,
- el kell fogadnia azt, hogy nem csak az ő szempontjai, igényei alakítják az egyes helyzeteket.

Az, hogy a gyermek hogyan fogadja ezeket az újdonságokat, nagymértékben függ az életkorától, személyiségétől, az anya-gyermek kapcsolattól, a családi háttértől és attól is, hogy a szülők hogyan viszonyulnak a bölcsődéhez. Továbbá attól is, hogy mit tesz, hogyan segít ezekben a kisgyermeknevelő. A kisgyermek megérzi az anya biztató szavai mögötti ambivalenciát, és reagál rá a viselkedésével.

Sok gyermek kétéves kora körül kezdi a bölcsődét, részben a gyed-gyes váltásnak köszönhetően, de a bölcsőde iránt érdeklődő anyukák gyakran megfogalmazzák azt is, hogy már elég nagyoknak érzik a gyermeket ahhoz, hogy közösségbe járjon (az anya kevésbé szórakoztatónak érzi magát a gyermek számára, felfigyel gyermeke társak iránti igényére – gyakran el is túlozva azt), illetve maguk is nagyobb szociális térre vágnak, a többéves otthonlét öröme mellé akár bezárt-ságérzés is társulhat. Gyakori kérdés a szülők részéről, hogy mi az ideális életkor a bölcsődekezdéshez, illetve nem baj-e, hogy akkor, abban az életkorban kezd a gyermek bölcsődébe járni. A bölcsődekezdésnek nincs optimális életkori ideje, és azt is szem előtt kell tartani, hogy a bölcsőde elfogadása nagymértékben a szülő-gyermek kapcsolatától, a közöttük lévő kötődés minőségétől függ. Elmondható ugyanakkor, hogy míg hat–tíz hónapos korban, a szeparációs félelem kialakulásának és nagyon szenitív fejlődési szakaszának idején nehezebben élheti meg a kisgyermek az édesanyjától való időszakos elválást, több érzelmi támogatást igényelhet a bölcsődekezdéshez, addig kétéves kor táján az emlékezet és a képzelet fejlődésének és a szociális életter bővítésére való igény erősödésének köszönhetően jól érezheti magát a tágabb szociális térben, és a várható események inkább megbeszélhetők vele (pl. a korábbi jó tapasztalataira emlékezve el tudja képzelni, hogy uzsonna után mennek érte a szülei).

Bármilyen életkorban is történik a bölcsődekezdés, lényeges a szülő pozitív hozzáállása a bölcsődéhez és a hitelessége abban, amit a gyermeke felé közvetít a helyzetről. Fontos, hogy a szülő úgy tekintsen a bölcsődére, mint olyan helyre, ahol a gyermeke jól érezheti magát, ne legyenek elvárásai a gyermek viselkedésével kapcsolatban, és legfőképpen kerülje a „majd a bölcsődében” kezdetű, az otthoninál szigorúbb szabályok szerint szerveződő életre utaló mondatokat.

A családból a bölcsődébe történő átmenet hullámzó folyamat, előfordulhat, hogy a kisgyermek már egészen jól érzi magát a bölcsődében, jól fogadja anyja távozását, aztán ki tudja, miért, ez megváltozik. Ez természetes. Az is előfordulhat, hogy a kisgyermek látszólag jól fogadja a bölcsődét, de a bölcsődébe kerülés okozta változásokhoz való alkalmazkodás kimeríti, ami gyakoribb megbetegedésekben, alakulófélben lévő szokások leépülésében, alvási vagy étkezési nehézségekben stb. mutatkozhat meg.

A bölcsődébe történő átmenet különösen megterhelő lehet a kisgyermek számára, ha megszokott életvitelében más változással együtt történik (pl. kis testvér születése, a család érzelmi és/vagy anyagi helyzetében történő változások). Ez akkor is így van, ha a család életében történt változás egyértelműen pozitív (pl. tágasabb lakásba költözés).

Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben

A bölcsődei nevelés-gondozás tartalmi szabályozói, amelyek a címben megfogalmazott témát is tárgyalják (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022, 2023; Nyitrai et al., 2022b, 2022c) a bölcsődei előzetes felkészülési lépések között említik a családlátogatást, a tájékoztató szülői értekezletet és a beszoktatási terv készítését. A *beszoktatás módszertana* (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022) című módszertani útmutató ennél részletesebb, a már felsoroltakon kívül említi az első beszélgetést, a bölcsődekóstagot és a családdal kapcsolatban álló más szakemberekkel való kapcsolatfelvételt is.

Kevésbé kap hangsúlyt a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó személyes felkészülése, pedig ez alapvető a többi előkészület sikerességéhez.

A kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó személyes felkészülése

A személyes felkészülés során a szakmai kompetencia egyes elemeinek (ismeretek, képességek, attitűdök, autonómia és felelősség) önértékelésen alapuló megerősítése történik.

- A kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó végiggondolja, hogy várhatóan kik érkeznek a csoportba.
- A rendelkezésére álló információk alapján mérlegeli, hogy szüksége van-e valamilyen speciális felkészülésre is, például lesz-e ikerpár, külföldről érkező, egészségi állapot vagy nemzetiségi, vallási hovatartozás miatt speciális étrendet igénylő, kiemelt figyelmet igénylő, ezen belül különleges bánásmódot igénylő, sajátos nevelési igényű, hátrányos / halmozottan hátrányos helyzetű és tartós gyógykezelés alatt álló, egyszülős családban nevelkedő vagy nem a saját családjában nevelkedő gyermek a csoportban. A speciális felkészülést igénylő helyzetek kezelésére való általános előkészületként a kisgyermeknevelőnek / szolgáltatást nyújtónak érdemes végiggondolnia, hogy
  - eléggé tájékozott-e a speciális felkészültséget igénylő gyermekkel és szüleivel való együttműködéshez: például tud-e kommunikálni a nem magyar anyanyelvű személyekkel, ismeri-e az adott nemzetiség vagy vallási felekezeti szokásait, stb.;
  - ha tudottan sajátos nevelési igényű gyermek kerül hozzá, akkor ismeri-e az adott sajátos nevelési igény jellemzőit és a gyermekkel való lehetséges/célszerű bánásmódot;
  - nincs-e benne előítélet az adott helyzet iránt;
  - képes-e a speciális felkészültséget igénylő gyermekek és a csoportba járó többi gyermek szükségleteit összehangolni;
  - szüksége lehet-e más szakember bevonására;
  - kinek/kiknek a tapasztalataira tud építeni.
- A kisgyermeknevelőnek / szolgáltatást nyújtónak mentálisan is fel kell készülnie a beszoktatásra. Egy bölcsődei csoport létszáma 10-14 fő, vagyis egy-egy kisgyermeknevelőnek öt-hét „saját” gyermeke van. A minibölcsődében, családi és munkahelyi bölcsődében kisebb ugyan a csoportlétszám, de az adott csoportban dolgozó kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók száma is kevesebb, vagyis az egy főre jutó gyermekek száma tekintetében nincs lényeges különbség. Ha újonnan szerveződik a csoport, az ősz folyamán akár hét gyermek beszoktatására is sor kerülhet. A kisgyermeknevelőnek / szolgáltatást nyújtónak az egyes gyermekek és szülei támogatásán túl a gyermekek és a szülők közötti kapcsolatot, a jó csoportlétkör alakulását is elő kell segítenie. A csoportban dolgozó kisgyermeknevelővel / szolgáltatást nyújtóval és dajkával való együttműködés kialakítása szintén járhat kihívásokkal, még évek óta együtt dolgozó kollégák esetében is. Ez a helyzet pszichésen mindenképpen megterhelő.

Az egyéni felkészülésen túl fontos a társ-kisgyermeknevelővel, továbbá a gondozási egység másik csoportszobájában dolgozó kisgyermeknevelőkkel és dajkákkal közös beszélgetés. A bölcsődevezető, szaktanácsadó is segítséget jelent. A szolgáltatást nyújtók esetében a koordinátor, illetve a módszertani szervezet biztosította személyes részvétellel zajló és online fórumok, a fenntartó által biztosított lehetőségek, továbbá a más szolgáltatást nyújtókkal való informális kapcsolatok adhatnak segítséget.

Jelentkezés a bölcsődébe – az első interjú

Az első interjú alkalmával a szülő általában a gyermekkel együtt keresi fel a bölcsődét. A bölcsődevezető (szakmai vezető) gyermekbarát környezetben fogadja a látogatókat (pl. játékok, képeskönyvek, játszósarok a helyiségben, ahol beszélgetnek). A beszélgetés funkciója a kölcsönös tájékozódás: a bölcsődevezető (szakmai vezető) informálja a szülőt a bölcsődei felvétel rendjéről, a házirendről, a bölcsődei életéről, a napirendről és a beszoktatásról, és tájékozódik a gyermek családi hátteréről, fejlődéséről, a bölcsődei felvételi igény okairól (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022).

A jó hangulatú beszélgetés bizalmat ébreszt a szülőben a bölcsőde iránt, és ez nagy segítség az átmenet megkönnyítése szempontjából is. A szülő a tapintatos kommunikáció során reális, megnyugtató információkat kap, és nem találkozik a család intim szféráját sértő kérdésekkel (mint pl. a gyermek vállalására, fogadására vonatkozó kérdések).

Szerencsés, ha a szülő egyértelmű, pontos tájékoztatást kap arról, hogy a szülővel történő fokozatos beszoktatás segíti a gyermek bölcsődébe illeszkedését. Mivel ennek tervezett időtartama minimum két hét gyermekenként, és egyszerre egy kisgyermeknevelőhöz / szolgáltatást nyújtóhoz csak egy gyermek szokhat be, ezért lesznek gyermekek, akik például csak október végén vagy november elején kezdik a beszokást. A szülőnek ezt egyeztetnie kell a munkahelyével, ezért érdemes ennek rendjét előre megbeszelnünk a szülőkkel, és a munkahelyi igényeket figyelembe véve „beosztanunk” a családokat.

Bölcsődekóstolgotó

Számos bölcsődében hosszú évek óta működik „*bölcsődekóstolgotó*” az intézmény iránt érdeklődő családok számára. Ez egy általában több (jellemzően négy) alkalommal szervezett, heti egy délelőtti érintő játszóházszerű program, amelyen a gyermekek és a szülők együtt vesznek részt. Ezáltal bepillantást nyernek a bölcsőde világába, a szülő láthatja, hogyan érzí magát gyermeke más gyermekek társaságában, képet kaphat a bölcsődei nevelés-gondozás szellemiségéről, választ kaphat aktuális kérdéseire a kisgyermeknevelőtől. Arra is van példa, hogy pszichológus, gyógypedagógus, gyermekorvos, védőnő, dietetikus is bekapcsolódik a beszélgetésbe. A bölcsődekóstolgotó helyi szokások, igények, lehetőségek alapján szerveződik tartalmilag, beleillesztve az elképzeléseket a bölcsődei módszertani keretekbe. A helyi sajátosságokat tiszteletben tartva és erősítve, ehhez a támogatási formához is kapcsolódhat néhány általános kritérium:

- Bár a bölcsődekóstolgotóra elsősorban a bölcsődébe jelentkező szülőket és gyermekeket várják, az azon való részvétel nem jelent beiratkozási kötelezettséget, inkább a bölcsődébe jelentkezéssel kapcsolatos végső döntést segítheti a családok számára.
- A létszámkeretek tartása. Öt-hat gyermek és szülő már 10-12 fő, plusz a kisgyermeknevelők és az esetlegesen meghívott egyéb szakemberek már telt házat jelenthetnek. A nagy létszám ijesztő lehet az ehhez nem szokott kisgyermekeknek, és a szülők is nehezebben nyithatnak a kisgyermeknevelő felé.

- A szülőknek azzal is tisztában kell lenniük, hogy nem feltétlenül a bölcsődekóstolgotó háziasszonyi szerepét betöltő kisgyermeknevelő lesz a gyermek saját kisgyermeknevelője.
- A bölcsődekóstolgotó nem egy végigjárandó tanfolyam: a szülő dönthet úgy is, hogy csak egy-két alkalommal látogatnak el a gyermekkel a bölcsődébe.

Tájékoztató szülői értekezlet

A tájékoztató szülői értekezletet a beszoktatás megkezdése előtt a bölcsődevezető tartja, erre minden újonnan érkező gyermek szülei hivatalosak. Ezen a szülői értekezleten a szülők konkrét tájékoztatást kapnak a bölcsődei életéről. A család- és gyermekbarát hozzáállást tükröző szabály- és szokásrendszer (pl. napirend, házirend) megnyugtató a szülők számára. Érdemes felhívni a szülők figyelmét arra, hogy a realitás talaján maradva mit és hogyan javasolt mondani a gyermeknek a bölcsődéről, illeszkedve érdeklődéséhez és pszichés teherbíró képességéhez.

Itt kapnak tájékoztatást a szülők a csoportok beosztásáról, és megismerik gyermekük saját kisgyermeknevelőjét, a társ-kisgyermeknevelőt és a dajkát is, a szülői értekezletet követően pedig lehetőség van egy kis beszélgetésre az egyes csoportok kisgyermeknevelői, dajkái és a csoportba járó gyermekek szülei között.

A csoportok kialakítása az átmenetek szempontjából

Szakmai körökben sincs igazán teljes egyetértés abban, hogy jó-e, ha a szülők választanak kisgyermeknevelőt (esetleg a gyermek választ oly módon, hogy az előzetes ismerkedés során kihez vonzódik jobban a kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók közül), vagy a csoportok kialakítása a bölcsődevezető feladata. Nyilvánvalóan kisebb testvér bölcsődébe íratásakor a szülők kérhetik, hogy a nagyobb gyermek kisgyermeknevelőjéhez kerülhessen ő is, amit mindenképpen méltányolni kell. Más esetekben nem egyszerű a döntés: a szülők választási lehetősége mellett szólhat, hogy ez már a bizalom jele lehet, ami megkönnyítheti az átmenetet, ugyanakkor jogosan merül fel az a kérdés is, hogy mi történik akkor, ha mégsem válik be a szülői választás. A szülők ugyanis mások tapasztalatai, véleménye alapján választanak, és közel sem biztos, hogy ami a szomszédnak pozitív élmény, az az adott családnak is ugyanolyan jó lesz. Ráadásul a választáshoz fokozott pozitív elvárások kapcsolódhatnak, ami érzékenyebbé teheti az elégedetlenkedésre. A választás lehetősége esetén fontos annak kihangsúlyozása, hogy minden kisgyermeknevelő felkészült, jó szakember, nem kelthet a választhatóság senkiben sem olyan érzést, hogy a többször választott kisgyermeknevelő jobb a kollégáinál.

Érzékeny kérdés a saját gyermek csoportba sorolása. Egycsoportos bölcsődében nyilván adott a helyzet, hogy az édesanya a saját gyermekének kisgyermeknevelője vagy dajkája is egyben. Többszoportos bölcsődében lehetőség szerint javasolt a külön csoportba helyezés. Ha a gyermek az édesanyjával egy csoportban van, ezt a helyzetet tudnia kell a többi gyermek és a szülők felé hitelesen képviselni úgy, hogy senkiben ne merülhessen fel olyan gondolat, érzés, hogy a kisgyermeknevelő saját gyermeke több figyelmet és gondoskodást kap.

Különbözőek a szülői igények abban a tekintetben is, hogy a testvérek azonos csoportba vagy más-más csoportba járjanak-e. Ennek eldöntése természetesen nagymértékben függ a testvérek személyiségétől és a testvérkapcsolat jellegétől: egyes esetekben kifejezetten előnyös, biztonságot adó mindkét testvérnek, ha ugyanabba a csoportba járnak, más esetekben előfordulhat például olyan erős dominancia, hogy – az alárendelt szerepben lévő gyermeknek különösen, de lényegében mindkettőnek – előnyösebb, ha nem egy csoportba járnak, ami jobban segítheti a más gyermekek felé való nyitást és a szociális kompetencia fejlődését.

A beszoktatás tervezése

Az egyes bölcsődei csoportok beszoktatási terve mindig egy nevelési évre készül. A bölcsődei beszoktatás folyamatos ugyan, de kitüntetett időszakának tekinthető a szeptembertől kb. november közepéig terjedő időszak.

A beszoktatási tervben pontosan rögzített, hogy melyik gyermek mikor kezdi meg a beszoktatást. Egy időben egy kisgyermeknevelőhöz / szolgáltatást nyújtóhoz egy beszoktatós gyermek kerülhet. A beszoktatás tervezett időtartama gyermekenként két hét, de ha a helyzet úgy kívánja, ennél hosszabb is lehet. A beszoktatás tervezését több tényező befolyásolhatja:

- a szülő igénye (pl. mikor várják vissza a munkahelyén, az anyuka várandós),
- a beszoktatásra váró gyermekek száma,
- a bölcsőde működésével és/vagy a csoportban dolgozó kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók egyéb elfoglaltságával kapcsolatos tényezők (pl. nevelés nélküli munkanap, zarási időszak, kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók hosszabb távolléte stb.).

Lehetőség szerint két beszoktatás között javasolt legalább egy hét szünet. Egyrészt a beszoktatás nem zárul le a kéthetes időszak végével, a gyermek még nem szokott be teljesen, továbbra is több figyelmet, gondoskodást igényel a már beszokott társakhoz képest. Másrészt a beszoktatás a már beszokott gyermekek, a kisgyermeknevelők / szolgáltatást nyújtók és a dajka számára is pszichésen megterhelő, a beszoktatások közötti szünetek jó lehetőséget adnak a regenerálódásra.

A beszoktatási tervvel párhuzamosan családlátogatási terv is készül.

Kapcsolatfelvétel a családdal kapcsolatban álló más szakemberekkel

A tapasztalatok alapján a védőnővel, házi gyermekorvossal, korai fejlesztő szakemberrel a bölcsőde (ezen belül a saját kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó) kapcsolata esetleges. A még csak a családban nevelkedő gyermekek fejlődését elsősorban a védőnő követi nyomon. Így a vele való kapcsolattartás és a gyerekekről vezetett védőnői dokumentáció megismerése nagy segítség lenne a bölcsődei kisgyermeknevelőknek / szolgáltatást nyújtóknak a gyermek fejlődésének a lehető legadaptívabb támogatása, a normál fejlődési úttól való eltérések mielőbbi észrevétele és a hozzájuk illeszkedő gyermekutak megtalálása szempontjából.

A családlátogatás

A családlátogatás gyakorlata több évtizedes szakmai múltra tekint vissza. 1989-ben jelent meg az *Útmutató a bölcsődei gondozónők családlátogatásához* című módszertani dokumentum (Bölcsődék Országos Módszertani Intézete, 1989). Családlátogatás a bölcsődében és a minibölcsődében kötelezően szervezendő (a kötelezőség a kisgyermeknevelők részéről történő felajánlásra vonatkozik).

A családlátogatás természetesen nem tehető kötelezővé, hiszen a család intim szférájába csak a család fogadókészsége esetén léphetnek be a kisgyermeknevelők, a tapasztalatok szerint azonban elmondható, hogy ha jól tudják érzékeltetni a családlátogatásnak a kisgyermek és a család szempontjából pozitív értékeit, előnyeit, akkor a családok többsége szívesen invitálja otthonába őket.

A Bölcsődei Alaprogram a családlátogatás céljaként a családdal való kapcsolatfelvételt, a kisgyermek és a szülők otthoni környezetben történő megismerését fogalmazza meg. Hangsúlyozza, hogy az első családlátogatásra lehetőség szerint a beszoktatás megkezdése előtt kerüljön sor, a gyermek ébrenléti idejében. A családlátogatás a szülőknek is jó lehetőség a

bölcsődei étellel való ismerkedésre, a család és a bölcsőde közötti bizalmi kapcsolat megalapozására (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2023, p. 13).

Erre építkezik a családlátogatáshoz kapcsolódó standard is (Nyitrai et al., 2022b), melyben a családlátogatás előkészítésének, lebonyolításának és dokumentálásának főbb szempontjai találhatóak. Ezek a következőképpen foglalhatók össze:

- A kisgyermeknevelőknek javasolt családlátogatási tervet készíteniük, hiszen egy-egy csoportba az esetek többségében több új gyermek is érkezik a nevelési év elejétől. A tervben olyan időpontoknak kell szerepelniük, melyek jól illeszkednek a kisgyermekes családok napirendjéhez, a gyermekek ébrenléti idejéhez. Az időpontok kínálásánál ügyelni kell arra, hogy minden család több időpont közül választhasson, így nagy az esélye annak, hogy tényleg a számukra legkedvezőbb időben történik a látogatás.
- A látogatás előtt a kisgyermeknevelőknek érdemes összegyűjteniük a már tudott információkat a családról, a kisgyermekről (pl. a család összetételére vonatkozó és szociokulturális jellemzőivel kapcsolatos információk, a bölcsődei jelentkezés indoka, esetleges speciális szülői igények).
- A családlátogatásra fel kell készülni: végig kell gondolni azokat a témákat, kérdéseket, megfigyelési szempontokat, amelyek köré szerveződhet a beszélgetés, így várhatóan a kisgyermeknevelők a beszoktatás alakítása, a gyermekkel való bánásmód és a szülőkkel való partneri kapcsolat kialakítása szempontjából fontos információkhoz juthatnak, és megnyugtató válaszokat adhatnak a szülők bölcsődével kapcsolatos kérdéseire.
- A családlátogatásra érkező kisgyermeknevelők kedveskedjenek apró ajándékkal a gyermeknek. Külön érték, ha ezt ők maguk készítik. Ez lehet például egy ujjbáb vagy a gyermek jele képecske, gyurmafigura formájában.
- A családlátogatás javasolt időtartama maximum egy óra. Jó, ha ez a szülők számára is ismert: egyrészt biztonságot jelent, hogy nem borul fel a család megszokott napirendje, másrészt pedig az időkeretek ismerete segít a beszélgetések alakításában.
- A kisgyermeknevelők őszinte érdeklődésen alapuló nyitottsága, barátságossága jó alap a bizalom megteremtésére.
- Fontos, hogy a szülők is kérdezhessenek a bölcsődei étellel kapcsolatosan, és megnyugtató, szakmai kompetenciát tükröző válaszokat kapjanak kérdéseikre.
- Lehetőség szerint mind a két kisgyermeknevelő vegyen részt a családlátogatáson, hiszen a „saját kisgyermeknevelő-rendszer” ellenére is a bölcsődei élet természetes velejárója, hogy a kisgyermeket a társ-kisgyermeknevelő látja el. Az ő számára is fontos ismerkedési alkalom a családlátogatás, és a szülők is kíváncsiak mindkét kisgyermeknevelőre.
- Ha lehet, kérjük, hogy az együtt élő szülők mindketten legyenek jelen a családlátogatáson.
- A beszélgetés témái a kisgyermek, a családi nevelési szokások és a bölcsődei élet jellemzői köré szerveződnek. Nem tehetnek fel a kisgyermeknevelők olyan kérdéseket, amelyek a szülők számára kellemtelenek, vagy a család életében való vájkálásnak tűnhetnek. A kisgyermeknevelők tapintatosan tereljék a javasolt témák irányába a beszélgetést, ha valamelyik szülő esetleg olyasmiről is szeretne beszélni, ami túlmegy ezeken a kereteken. Jó, ha a családlátogatáson a kisgyermeknevelők megfigyelik a szülők és a gyermek közötti kapcsolatot, a gyermek családon belüli helyét (van-e külön kuckója, szobája), azt, hogy milyen játékaik vannak, beszélgetést kezdeményeznek a gyermek napirendjéről, kedvenc játékaikról, egyéni szokásairól, a szülők nevelési elképzeléseiről, a családtagok közös szabadidős tevékenységeiről stb. Ha van a gyermeknek testvére, érdemes informálódni a testvérek egymáshoz való viszonyáról is. A felkészüléshez segí-

tő kérdések találhatóak a *Módszertani útmutató a kisgyermekről vezetett szakmai dokumentáció vezetéséről* című kiadványban (Göncziné Sárvári et al., 2019, p. 21.).

- A családlátogatás tapasztalatait a fejlődési naplóban kell dokumentálni. Göncziné Sárvári és munkatársai (2019, p. 20) a következő összegző szempontokat javasolják:
  - A gyermek napirendje
  - A gyermek szokásai
  - Kedvenc játéka
  - Étkezési, alvási szokásai
  - Előző időszakban előfordult akut vagy krónikus betegségei.

A folyamat segítése a fogadó intézményben – a beszoktatás

A Bölcsődei Alapprogram és *A beszoktatás módszertana – Szocializálódás a családból a bölcsődébe* című módszertani levél (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022, 2023) egyértelműen rögzíti, hogy a gyermekek fokozatosan és a szülővel együtt történő beszoktatás módszerével illeszkednek be a bölcsődei csoportba, a szülő nélkül történő beszoktatás elfogadhatatlan gyakorlat, kivéve néhány speciális esetet (pl. a szülő súlyos betegsége vagy krízishelyzet esetén, de ilyenkor is szerencsésebb megoldás, ha olyan, a gyermekhez közel álló felnőtt – például nagyszülő – vállalkozik a beszoktatásban való részvételre, akinek jelenléte növeli a gyermek biztonságérzetét és aki segítségére lehet a kisgyermeknevelőnek is a krízishelyzet megoldásában).

„*A beszoktatás a bölcsődei ellátás legérzékenyebb időszaka*” (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022, p. 5). A tervezett időtartam két hét, de a gyermek egyéni igényeitől függően akár hosszabb is lehet. (Nyilván nem növelhető a végtelenségig ez az időtartam, a tapasztalatok szerint a négy héten túl elhúzódó beszoktatás problémákra is utalhat.)

A módszertani levélben egy folyamatminta is található (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2022, pp. 8–9). Ebből jól látható, hogy a gyermek bent töltött ideje fokozatosan növekszik. A szülő a negyedik napon megy ki először 10-20 percnyi időtartamra a csoportból, aztán a napok előrehaladtával ez az idő is fokozatosan nő. A gyermek a második hét első napján, azaz a hatodik napon alszik először a bölcsődében, ekkor még a szülő altatja, és vele van a teljes alvásidőben. A 10. napon a szülő már a reggeli érkezés után elköszön, és akkor tér vissza, amikor majd egyébként is érkezik a gyermekért, ez általában az uzsonna utáni időszak.

A beszoktatás folyamata egyéni ütemezésű is lehet, de ennek is megvannak a maga határai. Nem javasolt például a néhány napra történő lerövidítése akkor sem, ha látszólag a gyermek már teljesen otthonosan érzi magát a csoportban, és ugyanígy nem ajánlott a túl hosszúra nyújtása sem (e mögött gyakran állhat az, hogy a szülő nem tudja elengedni igazán a gyermeket, észrevétlenül visszahúzza).

A beszoktatás során általában az anya van jelen, de nem ritka, hogy az apa vagy valamilyen nagyszülő szoktatja a gyermeket a család aktuális élethelyzetétől függően. Szerencsésebb, ha a szülő van jelen, hiszen ő ismeri legjobban a gyermeket, és a gyermeknek a szülőtől kell időszakosan elválnia a bölcsődébe kerülés miatt. Előfordul, hogy a család úgy tudná megoldani a beszoktatást, ha időbeosztásuktól függően több családtag vehetne benne részt. Ez kerülendő, hiszen a beszoktatás egy folyamat, melyet az egyfajta segítség jobban támogathat, mint a többféle. Nyilván minden családtag, rokon szereti a gyermeket, de mindenkinek más szerepe van a gyermek életében, és más, máshogy jó kapcsolata van a gyermekkel. Ezenkívül a beszoktatás során a kisgyermeknevelő a szülőtől fokozatosan veszi át a gyermek gondozását, lehetőség szerint igazodva a szülői gondozási stílushoz, szokásokhoz. Ha több családtag

vesz részt a beszoktatásban, akkor ez a későbbi bölcsődei életet nagymértékben megalapozó mintanyújtási lehetőség sérülhet. A beszoktatás fontos időszak a szülő és a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó közötti kapcsolat épülése szempontjából, ezt a folyamatot a személycserék megakaszthatják. A már beszokott gyermekeket, vagyis a gyermekcsoportot is megzavarhatja, ha az éppen beszoktatós kisgyermekkel mindig más felnőtt érkezik a csoportba.

Lehet azonban olyan családi élethelyzet (pl. a beszoktatást kezdő anya megbetegszik), amikor a család csak úgy tudja megoldani a beszoktatást, ha több családtag vesz részt a folyamatban. Ilyen esetben még mindig kedvezőbb a gyermek biztonságérzete szempontjából, ha az apa vagy esetleg valamelyik nagyszülő kapcsolódik be a beszoktatásba, mintha hirtelen magára marad ebben a helyzetben. A másik személy bekapcsolódása azonban nem automatikus, fontos, hogy a kisgyermeknevelő / szolgáltatást nyújtó vele is egyeztessen a beszoktatás folyamatáról és a szerephatárokat, szerepelvárásokat illetően.

A beszoktatás szervezhető rugalmasan: például nyár végén, jó időben, amikor sokat vannak még az udvaron a gyermekek, ott is fogadható a beszoktatós gyermek, a napszak megválasztása is történhet a család igényeihez igazodva (ebben azonban érdemes tekintettel lenni a kisgyermeknevelők és a dajka munkarendjére és a már csoportba járó gyermekek igényeire is).

A kisgyermeknevelők és a dajka munkájának összehangolása

Amint az a Bölcsődei Alapprogramban is megjelenik, a „saját kisgyermeknevelő” szokatja a gyermeket a bölcsődébe, így a munkarendjét úgy kell kialakítani, hogy a beszoktatás ideje alatt a beszoktatós gyermeket ő láthassa el.

„A »saját kisgyermeknevelő«-rendszer a biztonság és a stabilitás megteremtésének szablyán alapul. A csoport vagy a csoport gyermekeinek egy része tartozik közvetlenül egy kisgyermeknevelőhöz. A »saját kisgyermeknevelő« szokatja be a gyermeket a bölcsődébe, és a bölcsődébe járás egész időtartama alatt ő a kisgyermek nevelője (felmenőrendszer), aki felelősséggel tartozik a rábízott gyermekekért.

Ő kíséri figyelemmel a kisgyermek fejlődését, tartja számon az egyes fejlődési állomásokat, vezetí az ehhez kapcsolódó szakmai dokumentációt. [...]

A »saját kisgyermeknevelő«-rendszerben több figyelem jut minden gyermekre, számon lehet tartani a gyermek egyéni igényeit, problémáit, szokásait, elsősorban a »saját kisgyermeknevelő« segíti át őket a bölcsődei élet során adódó nehézségeken.” (Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2023, p. 11.).

A bölcsődében egy gyermekcsoportban két kisgyermeknevelő és egy dajka dolgozik. A gyermeket ugyan a „saját kisgyermeknevelő” szokatja be a bölcsődébe, de a társ-kisgyermeknevelő és a dajka is részt vesz a gyermek nevelésében, gondozásában. A bölcsődei dajka a kisgyermeknevelő segítője a bölcsődében, minibölcsődében, aki a higiénés feltételek megteremtésén és a nevelés-gondozás eszközeinek előkészítésén túl a kisgyermeknevelő iránymutatásai szerint közreműködik a gyermekek felügyeletében, gondozásában. A két kisgyermeknevelő és a dajka munkájának összehangolása kiemelten fontos az átmenet támogatása érdekében.

Új gyermek fogadása a gyermekcsoportban

A beszoktatás témakörével foglalkozó módszertani szakirodalomban alig esik szó arról, hogy a gyermek egy gyermekcsoportba szokik be tulajdonképpen (egy újonnan alakuló csoportban is a beszoktatási sorrendben második gyermek esetében két gyermek jár már a csoportba – és ez a legritkább helyzet). Sok esetben csak néhány férőhelyre érkeznek új gyermekek a csoportba (az óvodába távozók helyére), és ahogy halad előre a beszoktatási folyamat, egyre magasabb a csoportlétszám is. A többi gyermek jelenléte vegyes érzelmeket válthat ki az éppen

beszokó kisgyermekből: kíváncsvá tehetik a társak, és tarthat is tőlük. A két érzés egyszerre is jelen lehet, főleg azoknál a gyermekeknél, akiknek az otthoni környezetben ritkán volt alkalmuk hasonló korú társakkal együtt lenni. Személyiség- és életkorfüggő is a társak iránti nyitottság és a társakkal való együttlét igénye.

A csoportba járó gyermekeket megzavarhatja a beszoktatás gyermek érkezése. Előfordulhat, hogy többen nehezen viselik, hogy az ő anyukájuk nincs jelen, és úgy érezhetik, hogy a kisgyermeknevelő sokkal több időt és figyelmet fordít a beszoktatás gyermekre, mint rájuk, aminek szintén nem örülnek. Az új gyermek érkezése bizonyos csoportdinamikai folyamatokat is megváltoztathat.

A kisgyermeknevelőnek sem egyszerű feladat a beszoktatás gyermekre és a már beszoktakra is figyelni, reagálni a jelzéseikre, igényeik szerint gondoskodni róluk. Főleg akkor okoz ez nehézséget, ha a beszoktatás gyermek vagy a szülő és a kisgyermeknevelő között nehezen alakul az összhang.

A beszoktatás gyermek és a szülő együttes támogatása

A beszoktatás sikeressége nagymértékben múlik azon, hogy a szülő mennyire érzi jól magát a folyamatban, mennyire bízik a kisgyermeknevelőben, és mennyi támogatást kap tőle.

A kisgyermeknevelőnek tisztában kell lennie azzal, hogy egyrészt nem várható el profeszszionális hozzáállás a szülőtől, másrészt pedig ez a helyzet a szülőnek sem feltétlenül könnyű, hiszen valószínűleg először bízza tartósan másra gyermekét. Nem feltétlenül egyszerű a szerephatárok meghúzása és a bölcsődei szakmai-módszertani kultúra kereteihez és az egyes családok igényeihez igazodás együttes kezelése sem.

Korábban már esett szó arról, hogy miért fontos, hogy a teljes két hét alatt ugyanaz a szülő vegyen részt a beszoktatás folyamatában. Ha kellő időben megfelelő tájékoztatást kapnak a szülők, könnyebb ennek megfelelően alakítani a munkába való visszatérést.

Előfordul, hogy a szülő túlságosan kíváncsi lesz a beszoktatás során, a szemlélő-felügyelő szerepet vállalja magára. Ilyenkor érdemes tapintatosan terelgetni a nagyobb bevonódás irányába.

Ennek az ellenkezőjére is van példa a mindennapokban: a szülő uralja a terepet, nem igazán ad teret, lehetőséget a kisgyermeknevelőnek. A gyermek akkor tudja igazán elfogadni a kisgyermeknevelőt, ha ez a kapcsolat a szülő jelenlétében és támogatásával épül.

A beszoktatás folyamatában a szülő vizsgahelyzetben érezheti magát, ami bizonytalanságot, akár szorongást is kiválthat. Ez elkerülhető, illetve csökkenthető azzal, ha a kisgyermeknevelő maximálisan elismeri és tiszteletben tartja a szülői kompetenciát, és hitelesen tudja azt közvetíteni a szülő felé, hogy ő tanulni szeretne a szülőtől.

A kisgyermeknevelő is érezheti magát vizsgahelyzetben a szülő előtt, főleg akkor, ha még nincs elég szakmai tapasztalata, vagy ha úgy érzi, hogy a szülő túl domináns, erősen kontrolláló vele szemben.

Arra is van példa a praxisban, hogy a szülő kicsit segédnevelői szerepbe helyezkedik, rászól a kisgyermeknevelő helyett a szerinte rendetlenkedő idegen gyermekre, irányítani próbálja a gyermekeket. A kisgyermeknevelőnek tapintatos határozottsággal le kell ezt állítania, megnyugtatta a szülőt, hogy ez az ő feladata, és tudja is kezelni a helyzetet.

Előfordulhat, hogy a szülő és a kisgyermeknevelő között igen nagy a távolság, nincs igazán rokonszenv, elfogadás. Ez nagyon megnehezítheti az átmenetet, hiszen a kisgyermek is nehezebben fogadja el a szülőnek kevésbé rokonszenves kisgyermeknevelőt.

A folyamat dokumentálása a fogadó intézményben

A beszoktatás folyamatát kétféleképpen kell dokumentálni a bölcsődében. A beszoktatás két héten történő napi eseményeket a kisgyermeknevelő a *csoportnaplóban* rögzíti. A csoportnapló bejegyzései alapján összegző feljegyzést készít a beszoktatásról a *fejlődési naplóban* (Gönczi-né Sárvári et al., 2019). A szolgáltatást nyújtóknak a beszoktatás dokumentálása nem kötelező feladata ugyan, de elvégzése erősen ajánlott. A tapasztalatok összegzése támogatja a reflektív gondolkodást, ez segítséget jelent a beszokott gyermek nevelésében, gondozásában is, és a további beszoktatásokhoz is adhat megerősítéseket, támpontokat.

A beszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségek

A *bölcsőde melletti döntés dilemmái* című alfejezetben bemutatott nehézségek, bizonytalanságok a beszoktatásra nem feltétlenül csökkennek/szűnnek meg, sőt, az is előfordulhat, hogy felerősödnek, újjakkal egészülnek ki. Ezek a beszoktatás során a helyzettel kapcsolatban valamennyi résztvevő (a szülők, az éppen beszoktatós gyermek, a kisgyermeknevelő, a csoportba már beszoktatott gyermekek) oldaláról felmerülhetnek. Közös jellemzőjük, hogy

- többnyire normál helyzetekben is előfordulnak;
- különböző intenzitásúak lehetnek;
- hullámzóak lehetnek: egyes helyzetekben intenzívebbek, máskor megszűnnek, aztán újra felélednek más intenzitással;
- sokszor indirektek abban az értelemben, hogy nem azonnal észrevehetőek, nem nyilvánvalók, illetve hogy a nehézséget átélő személy nem feltétlenül van tudatában a konkrét nehézségnek;
- megoldásukhoz sok empátia és türelem szükséges;
- ugyanannál a személynél több nehézség is előfordulhat egyidejűleg és egymást követve;
- ugyanannak a beszoktatási helyzetnek a különböző szereplői különböző nehézségeket élhetnek meg, ezek esetenként egymással kapcsolatba hozhatók, máskor viszont függetlenek egymástól;
- enyhítésükhöz, megoldásukhoz a helyzetben részt vevőktől tolerancia és empátia szükséges.

A következőkben felsorolt nevelési helyzetek közös jellemzője, hogy ezek a beszoktatásban érintettek számára esetlegesen (de nem szükségszerűen!) nehézségként élhetők meg.

Nehézségek a *szülő(k)* oldaláról közelítve:

- nézetkülönbségek a családban a bölcsődébe adást illetően (az apa szerint maradhatna az anya még otthon, a nagyszülő vállalná a gyermek teljes napközbeni ellátását, stb.);
- az anya érzelmileg nehezen barátkozik meg a bölcsődébe adással;
- nehéz alkalmazkodás a bölcsődei szokásokhoz, jelentős eltérések a nevelésben, szerepértelmezési, kompetenciahatár-kezelési nehézségek;
- a szülő zárkózottsága (pl. családlátogatás elutasítása);
- a szülő együttműködőnek tűnik, de mégsem az;
- jelentős, nehezen áthidalható különbségek az otthoni és a bölcsődei nevelés-gondozás között;
- a szülő nem tudja vállalni a kéthetes beszoktatást, a munkahelye nem tud várni erre;

- a szülő érzelmileg nehezen barátkozik meg a helyzettel (a gyermektől való elválás nehézségei, féltékenység a kisgyermeknevelőre);
- a szülő szorong a kisgyermeknevelő előtt, vizsgahelyzetben érzi magát;
- a szülő türelmetlen, feleslegesnek tartja a beszoktatást, már menne...;
- amikor a beszoktatás során a szülő rádöbben arra, hogy a gyermeke nagyon más, mint a többi.

Nehézségek a *kisgyermeknevelő* oldaláról közelítve:

- nehezen tud kommunikálni a szülővel (ellenérzések pl.);
- nehezen találja meg a hangot a gyermekkel;
- szorong a szülő előtt, vizsgahelyzetben érzi magát;
- nehezen tudja a negatív érzelmi állapotokat kezelni;
- bizonyos helyzetekben kompetenciahiány (pl. külföldi szülővel való kommunikáció);
- esetleges előítélet;
- a csoportra és az aktuálisan beszokó gyermekre való együttes figyelés nehézkessége;
- a szülő segédnevelőnek képzei magát;
- féltékenység, rivalizálás a kisgyermeknevelő és a szülő között;
- a másik kisgyermeknevelő rokonszenvesebb a szülőnek/gyermekeknek;
- a beszoktatás a kisgyermeknevelő számára is megerőltető pszichésen (erről szinte soha nincs szó).

Nehézségek a *kisgyermek* oldaláról közelítve:

- a szülő türelmetlen, feleslegesnek tartja a beszoktatást, már menne...;
- kis testvér született, akivel az anya otthon van, miközben a nagyobb gyermek bölcsődébe jár (jelentős különbség lehet aszerint, hogy a gyermek előbb lett bölcsődés és utána érkezett a kis testvér, vagy lényegében szinte egybeesett a bölcsődekezdés és a testvér születése);
- mindig más akar részt venni a beszoktatásban (a szülő nem érti, miért fontos, hogy lehetőleg ugyanaz a személy legyen jelen);
- jelentős különbségek a bölcsődei és az otthoni szokások között;
- túlzott szülői elvárások a gyermek alkalmazkodásával kapcsolatban;
- a sokadik gyermek beszoktatásánál a többi gyermek és a beszoktatós gyermek közötti figyelemmegosztás;
- jelentős életkorbeli eltérések, a beszoktatós gyermek sokkal idősebb vagy sokkal fiatalabb, mint a csoportba járó gyermekek általában;
- a kisgyermeknevelő „tolja ki” idő előtt a szülőt, mondván, nincs itt probléma;
- véget nem érő reggeli búcsúzkodások;
- a szülő nem tartja be az ígéreteit (pl. mikor jön, mit hoz, stb.);
- az egyes beszoktatások közötti optimális időközök nem biztosítottak;
- gyakori megbetegedések és emiatti elhúzódó adaptáció;
- különleges otthoni szokások (szoptatással egybekötött altatás, teljes sötétben alvás, filmnézés étkezés közben stb.);
- a gyermek szinte fél a gyermekektől, nehezen fogadja el a jelenlétüket;
- külföldi, magyarul nem vagy kevésbé beszélő szülő és kisgyermeknevelő nehezített kommunikációja;
- hosszú hiányzások és azok hatása;
- a szülő a bölcsődével „ijesztgeti” a gyermeket.

Nehézségek *más gyermekek / a csoport* oldaláról közelítve:

- van még nem teljesen beszkott gyermek a csoportban, aki nehezen viseli, hogy a beszkottatós gyermeknek ott van az anyukája, sokat sír / elvonja a kisgyermeknevelő figyelmét;
- egymás el nem fogadása, félelem egymástól;
- van olyan gyermek a csoportban, aki nagyon zavarja a beszkottatóst (máshogy viselkedik, más szokásai vannak, atipikus fejlődésű, máshogy beszél, stb.);
- a beszkottatás folyamatos, lényegében egész évben bármikor sor kerülhet rá a férőhely szabaddá válásától és a szülők kívánságától függően, ami rendkívül megterhelheti a csoportot és a kisgyermeknevelőt egyaránt (a kisgyermeknevelő számára az okoz nehézséget, hogy a gyermekek igényeihez igazodva tudja figyelmét, az egyes helyzetekbe történő érzelmi és tevékenységbeli bevonódását megosztani).

A beszkottatás rövid idejű és elhúzóó hatásai

A gyermekek többsége idővel a bölcsödét elfogadó, ott magát jól érezni tudó gyermekké válik, viszont ahány gyermek, annyiféle beszkottatásélmény: az egyes gyermekek máshogy élnek meg a beszkottatást, nagyon sokféleképpen reagálnak a megváltozott élethelyzetre, az új körülményekre és személyekre. Egyesek nehezebben nyílnak meg, fokozatosan engednek magukhoz az új személyeket, de alapvetően elfogadók a helyzettel. Mások az első időszakban nyitottak, vidámak, de pár nap, pár hét után, esetleg annak hatására, hogy tudatosul bennük a változások állandósága, elutasítóbbak, tiltakoznak a helyzet ellen. Vannak a gyermekek között olyanok is, akik nagyon igyekeznek alkalmazkodni és ezzel megfelelni a szülői elvárásoknak, viszont ez megerőltető, kimerítő számukra. Egyesek a szülő ellen éreznek haragot, hiszen ő viszi és hagyja ott a bölcsödében őket.

A beszkottatás pszichésen megterhelő a kisgyermek számára, aki erre különböző módokon reagálhat. *A beszkottatás rövid és hosszú távú hatásai közé* soroljuk a következő problémákat:

- alvási nehézségek: nehezen alszik el a bölcsödében és otthon is este, többször felébred, nyugtalanul alszik;
- étkezési nehézségek: étvágytalanság, túlzott válogatás, bizonyos ételek elutasítása, bizonyos étkezési módok elutasítása;
- változások a viselkedésben, alkalmazkodási nehézségek, szokások és szabályok elutasítása;
- agresszivitás a társakkal és/vagy a felnőttekkel szemben;
- önállóság terén visszaesés, túlzott gondoskodás/kiszolgálás igénylése;
- érdektelenség a játéktevékenységek iránt (bele sem fog, hamar megunja, abbahagyja, felületes és/vagy monoton tevékenység);
- az aktuális helyzettel nehezen magyarázható érzelmi, hangulati állapotok;
- stagnálások, visszaesések a fejlődésben.

Ezek közös jellemzője, hogy megijesztik a szülőket és esetenként a kisgyermeknevelőt is. A felnőttek erősen motiváltak lehetnek a helyzet mielőbbi megoldására, ez kapkodáshoz, türelmetlenséghez vezethet. Előfordulhatnak tüneti megoldások, amelyek hatékonysága kétséges. Sokszor nem is hozzák összefüggésbe a tapasztalt jelenségeket a beszkottatással, főleg akkor, amikor időben már többhetes távolságban van a beszkottatási időszak.

A helyzetek megoldásában nagy jelentősége van a rendszerszemléletű megközelítésnek, a tényleges okok feltárásának, a szülő és a kisgyermeknevelő közötti párbeszédnek. Lehetsé-

ges, hogy egyes problémák inkább otthon, mások inkább a bölcsődében észlelhetők, vagyis nevelésiszintér-specifikusak és így nyilván függenek az adott szintéren meghatározó felnőttől, annak problémaérzékenységétől. Kerülendők az egy kaptafára kialakított megoldások is.

A családból a bölcsődébe való átmenettel kapcsolatos esetek

Eset 1

Ábel 24 hónaposan került bölcsődébe. Édesanyja szoktatta be, aki nagyon együttműködő volt. A kisfiú szemmel láthatóan jól érezte magát a bölcsődében, különösen a „saját kisgyermeknevelő”-jéhez ragaszkodott. A gyermek és a kisgyermeknevelő közötti jó kapcsolatot látva az édesanya egyre többször viselkedett furcsán a kisgyermeknevelővel: kevésbé szívesen beszélgetett vele, egyre felszínesebben érdeklődött az iránt, hogyan érezte magát Ábel az ő távollétében, és többször utalt arra, hogy lehet, nem is kellett volna Ábelt bölcsődébe hoznia.

A beszoktatás jó indulása arra enged következtetni, hogy az anya azonosulni tudott a bölcsődei beíratásra vonatkozó döntésével, a kisgyermeknevelőt is rokonszenvesnek találta, együttműködő volt vele. Bizonyára érezte azt is, hogy a kisgyermeknevelő fontos személy, hiszen napközben ő gondoskodik gyermekéről. A kisfia és a kisgyermeknevelő közötti jól épülő kapcsolatot azonban kezdte gyanakodva figyelni, pozícióféltés, féltékenység lépett fel nála, rossz érzés töltötte el amiatt, hogy Ábel nagyon jól érzi magát a kisgyermeknevelőjével. Úgy érezte, hogy már nem csak ő lesz a fontos kisfia számára.

A kisgyermeknevelő örült a jól induló beszoktatásnak, nehezen élte meg az anya részéről kialakuló féltékenységet.

Ábel az édesanyja jelenlétében érdeklődve fogadta a bölcsődei környezetet, nyitott, barátságos volt kisgyermeknevelőjével, aki Ábel érzelmi állapotára, hangulatára jól reagálva építette kapcsolatukat. Az édesanya kezdeti pozitív viszonya a kisgyermeknevelő irányába erősítette Ábelben a kisgyermeknevelő elfogadását. Édesanyja érzelmi megtorpanása elbizonytalaníthatta Ábelt is ebben a folyamatban.

A probléma megnevezése (a szülő és a kisgyermeknevelő oldaláról)

A gyermek bölcsődébe íratása azt jelenti, hogy a *szülők* másra bízják gyermeküket a hétköznapiak egy részében. Ez minden szülő számára megpróbáltatás valamilyen mértékben, még akkor is, ha korábban volt már arra példa, hogy más személy is bekapcsolódott a gyermekről való gondoskodásba rajtuk kívül. Lényeges különbség, hogy a családban nevelkedő gyermeket csak alkalmanként bízják másra a szülők, olyan helyzetekben, amikor számukra ez jelentős segítség. Magát a személyt is ők választják ki, és a gyermekre alkalmanként vigyázó nagyszülő, rokon, barát egyébként is része a család életének, emiatt a szülők számára is természetes, hogy a gyermek érzelmileg kötődik az illetőhöz. Az alkalmazott bébiszitter pedig a család által választott és fizetett személy, ez a kapcsolatban erősebb szülői pozíciót jelent. A bölcsődébe kerüléskor a *kisgyermeknevelő* az esetek jó részében korábban ismeretlen és nem a szülők által választott személy, és a bölcsőde mint intézmény hivatalos jellege kellemes, de talán távolságtartóbb kapcsolatot sejtet. A családi segítők jelenléte a szülők által szabályozható, a bölcsődébe járás mindennapos. A bölcsődekezdés az édesanya számára is jelentős életformaváltás, az újbóli munkába állással kapcsolatosan az anyában bizonytalanság, szorongás lehet. Ezek az érzések az alkalmankénti segítségkérésekhez nem kapcsolódnak.

Megoldási javaslat

Jó, ha az ismerkedés időszakában (bölcsokeokstolgotó, családlátogotás stb.) a kisgyermeknevelők beszélnek arról, hogy mi az ő szerepük a gyermek életében, fejlődésében, miért alapvetően fontos a gyermek és a kisgyermeknevelő közötti bizalmi kapcsolat kialakulása. A kisgyermeknevelő helyettesíti, de nem pótolja az anyát, a szülőket, a vele való jó kapcsolat nem veszélyezteti a szülők pozícióját a gyermek életében, továbbra is ők lesznek a legfontosabbak gyermeküknek. Ez elősegíti a kisgyermeknevelő és a gyermek közötti kapcsolat elképzelését a szülő számára, és talán kevésbé fogadja gyanakvással, ellenérzéssel a gyermeke és a kisgyermeknevelő közötti jó kapcsolatot. A beszoktatás folyamatában, amikor a kisgyermeknevelő és a szülő együttesen vannak jelen, a kisgyermeknevelő direkt és indirekt módon kifejezheti a szülői kompetencia iránti tiszteletét az egyes helyzetekben, ami megerősíti a korábbi beszélgetéseken elhangzottakat. A féltékenység bonyolultabb és mélyebben gyökerező érzélem ugyan, de a fentiek elősegíthetik enyhülését.

Eset 2

Zsuzsi 20 hónapos, édesanyja most kéri felvételét a bölcsődébe. Az édesanya könyvelőként dolgozik, és elmondja a kisgyermeknevelőnek, hogy pár hónapja időnként home office-ban besegít a munkahelyén. Zsuzsira ilyenkor mindig vigyáz valaki: az apuka, a nagyszülők, esetenként a szomszédok vagy fizetett bébisitter. A kislány nagyon nyitott, barátságos, az anyuka szerint nincs is szükség beszoktatásra, amelyet egyébként is nehezen tudna megoldani.

Az, hogy az édesanya már pár hónapja dolgozik, arra enged következtetni, hogy fontos számára a munkája, a munkahelye, és a családnak is nyilván szüksége van a jövedelmére. Az otthon végezhető munka előny ugyan, de a könyvelés időszakosan jelent nagy megterhelést, amit az édesanya esetében tovább fokoz az, hogy az elmélyült munkavégzés érdekében Zsuzsi felügyeletéről gondoskodnia kell. Az, hogy ilyen sok személy kapcsolódik be ebbe, jól mutatja egyfelől az anyának azt a törekvését, hogy a kislányhoz minél közelebb álló személyt igyekszik választani, másfelől pedig azt, hogy ez gyakran nehézséget okoz, hiszen nem számíthat mindig ugyanannak az embernek a segítségére. Ez sokszor nagy kihívást és bizonytalanságot jelenthet az anya számára, aki a bölcsődétől várja a helyzet rendeződését. A kislány ismerős és nyilván kedves személyekre van bízva pár órás időtartamokra, amit jól fogad, ez és a kislány nyitottsága alakította ki az anyában azt a véleményt, hogy Zsuzsi annyira jól alkalmazkodik, hogy nincs szükség a beszoktatásra (amelyet egyébként nyilván a munkavégzés miatt igen nehezen tudna megoldani).

A probléma megnevezése (a gyermek és a szülő oldaláról)

A bölcsődei ellátás – bár az egyes gyermekek igényeihez a lehetőségeken belül illeszkedik – jelentős mértékben különbözik ettől a helyzettől a *gyermek* számára mind a személyeket, mind a tárgyi környezetet illetően. A bölcsődébe járás mindennapos és a gyermek az egész napját ott tölti. A kisgyermeknevelő ismeretlen személy a számára (a szülőknek is), és a gyermekcsoport-hoz alkalmazkodás is próbatétel a 20 hónapos, otthoni környezetben nevelkedő kisgyermeknek. A bölcsődei élet szakmai-módszertani keretei és a többi gyermek szükségletei, igényei keretében a kislány egyéni igényeihez való illeszkedés lehetőségeit. A bölcsőde a *szülők* számára is ismeretlen terep, a részvételükkel történő fokozatos beszoktatás számukra is megnyugtató, az itt szerzett tapasztalatok segítségükre lehetnek abban, hogy gyermekükkel el tudják fogadtatni a bölcsődébe járást.

Megoldási javaslat

Zsuzsi jól viseli, hogy alkalmanként másra van bízva. Az édesapával és a nagyszülőkkel nyilván szoros a kapcsolata, de valószínűleg jól érzi magát az édesanya választotta szomszéd vagy bébiszitter társaságában is. Ezek az alkalmak színesíthetik a kislány életét: a rá vigyázó személyek más-más játékokat, tevékenységeket, érdekességeket is hozhatnak az életébe. Az otthoni vagy ismerős környezet is biztonságot jelent a számára, és sok esetben nem kell más gyermekhez alkalmazkodnia, a felnőtt figyelmén mással osztoznia. A rá vigyázó felnőttek feltételezhetően teljes mértékben alkalmazkodnak Zsuzsi szükségleteihez, igényeihez. A gyermekről való gondoskodásba bekapcsolódó személyekkel a család jó viszonyban van, a kislány által is ismert és szeretett személyekről van szó, ami növeli a kislány biztonságérzetét, nyitottságát.

A kisgyermeknevelőknek érdemes felhívniuk a szülők figyelmét arra, hogy más személynek az alkalmankénti bevonódása Zsuzsi ellátásába nagyon eltérő helyzet a bölcsődébe járáshoz képest, mind a személyi és tárgyi környezet teljes újdonságát, mind a bölcsődei tartózkodás rendszerességét és időkereteit tekintve. Ez utóbbi sokkal nagyobb alkalmazkodást kíván Zsuzsától, melyet a szülők akkor tudnak jól támogatni, ha részt vesznek a folyamatban. Ez nekik egy lehetőség a bölcsődei jellemzők megismerésére, ami számukra is megnyugtató. A kisgyermeknevelőknek nagy segítség a szülő jelenléte, hiszen ez megkönnyíti számukra azt, hogy többet tudjanak meg Zsuzsiról.

BÖLCSŐDÉBŐL AZ ÓVODÁBA

Bevezetés

Abban az esetben, ha a kisgyermek már rendelkezik intézményi tapasztalatokkal, vagyis járt valamennyi ideig valamilyen típusú bölcsődébe, gyakran elvárják tőle, hogy probléma nélkül szökjön be az óvodába. Ez azonban nem mindig valósul meg maradéktalanul, és ennek kapcsán lehetnek olyan tennivalók, amelyekkel segíthetjük a bölcsődét elhagyó óvodásokat. A bölcsődéből érkező gyermekek aránya az óvodások között 2021-ben közelítőleg 20-25% volt országosan, tehát átlagosan minden negyedik-ötödik óvodásról beszélhetünk ilyen összefüggésben, főképpen a városban élő családok kisgyermekével kapcsolatban.¹⁵

Ha az idevonatkozó jogszabály oldaláról tekintünk témánkra, csupán az intézményi kapcsolattartásra utaló kitétel találunk, nevezetesen azt, hogy a rendelet támogatja a bölcsődékkel való kontaktust a következők szerint: *„Az óvoda kapcsolatot tart azokkal az intézményekkel, amelyek az óvodába lépés előtt (bölcsődék és egyéb szociális intézmények) [...] meghatározó szerepet töltenek be a gyermek életében. A kapcsolattartás formái, módszerei alkalmazkodnak a feladatokhoz és a szükséglethez. A kapcsolatok kialakításában és fenntartásában az óvoda nyitott és kezdeményező.”* (Óvodai Alapprogram) Ennél részletesebb, a bölcsődéből az óvodába való átmenetet tárgyaló jogszabály, mely az óvodákat ebben a munkájukban segítené, nem található.

Kisebb városokban, községekben előfordul, hogy a településen egy bölcsőde és egy óvoda van. Ilyenkor más és lényegesen magától értetődőbb az átmenet megszervezése, mint a nagyobb városokban vagy a fővárosban, ahol az esetek többségében kiszámíthatatlan, hogy melyik bölcsődéből melyik óvodába indul a kisgyermek. Az ilyen szempontból szerencsés intézményi közelség lehetőséget ad arra, hogy a befogadási időszakban több közösen végzendő feladatban egymás társai legyenek a szakemberek. Például az óvodapedagógusok és kisgyermeknevelők együtt látogathatják meg a családokat, ott szerzett benyomásaikat megbeszélhetik, közösen rögzíthetik, és meghatározhatják az eredményes átmenet nevelési céljait, módszereit.

Előljáróban a bölcsőde–óvoda átmenettel kapcsolatban is ki kell emelnünk, hogy az átmenet nem egyszeri esemény (amelynek során a kisgyermekes család egyik intézményből kilépve átsétál a másikba), hanem folyamat, amelynek megvannak a maga szabályszerűségei. Átmenetről beszélünk, nem esésről, zuhanásról, ugrásról, és nem tesszük hozzá, hogy ez feltétlen traumatikus esemény a kisgyermek életében. Sőt, azt próbáljuk érzékeltetni, hogy ha ez a változás megfelelő szakmai előkészítéssel zajlik, akkor újabb esély lehet a fejlődésre.

Arra is figyelemmel kell lennünk, hogy az intézményi átmenet nem független a kisgyermek szüleihez való kötődésétől. Az a kisgyermek, aki biztonságosan kötődik a szüleihez, általában pozitív attitűdöt alakít ki a világról, ahol őt megértés és elfogadás várja. Számára az új intézménybe kerülés olyan kihívás, amely belső modelljéből fakadóan inkább a kíváncsiság érzését kelti fel, a vele együtt járó szeparációt pedig – az eddigi jó tapasztalatok birtokában, vagyis hogy a bölcsődében egyszer sem hagyták ott a szülei – könnyebben elviseli, természetesebben reagál rá. A bizonytalanul vagy dezorganizáltan kötődő gyerekeknek a bölcsődéről ugyan lehetnek jó tapasztalataik, mégsem tudják ezeket könnyedén átvinni egy másik gondozó személyre, újabb

¹⁵ Központi Statisztikai Hivatal, 2022.

intézményre. Számukra az óvodába kerülés olyan stresszforrás, amelyet csak az óvodapedagógussal fokozatosan felépülő bizalmi kapcsolat, „gondozói kötődés” tud majd csökkenteni.

A kötődés irodalmában már a kezdeteknél hangsúlyozta Bowlby¹⁶ (2009), hogy a biztonságos kötődési mintázattal rendelkező kisgyermek számára a változatos kötődési személyekkel való kapcsolat kifejezetten hasznos, személyiségépítő. A hároméves kort betöltött kisgyermekeket a több gondozóval, kötődési személlyel való kontaktus felkészíti arra, hogy későbbi életük során emberek széles körével alakítsanak ki kapcsolatokat. Feltételezhetjük, hogy a bizonytalanul vagy dezorganizáltan kötődő gyermekek számára is hasznos a szélesebb körű kötődési lehetőségeket kínáló óvoda, ahol a kisgyermeknevelő után el tudják fogadni az óvodapedagógust mint elsődleges gondozót, az anyát átmenetileg pótló kötődési személyt. Ez javíthatja, rugalmasabbá teheti alkalmazkodási képességüket, ezért mindenképpen ajánlatos a személyre szabott óvodai befogadás lehetővé tétele.

A bölcsőde és az óvoda ugyanannak a kisgyermekkorai nevelési rendszernek két egymásra épülő formája. Más államigazgatási tárcához tartozóan, eltérő intézményi struktúrával ugyan, de a korai életévek jelentőségének felismeréséből fakadóan célkitűzéseikben, minőségi ellátásra való törekvéseikben azonosak. A hétköznapi tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ennek a folytonosságnak nem feltétlenül vannak tudatában az intézményi szereplők, sokszor a szülők sem, ezért szükséges, hogy a következőkben áttekintsük az átadás-átvétel sajátosságait, hatékony formáit, tovább finomítható megoldásait.

A változásra való előkészülés

Az óvodába történő átlépésre minden szereplőnek érdemes felkészülnie, mert egy jól sikerült átmenet mindenkinek megkönnyíti az életét, óvodapedagógusnak, szülőnek, kisgyermeknek egyaránt.

Tagadhatatlan, hogy a bölcsődei befogadás sokkal inkább egyénre hangolódó, személyesebb és interaktívabb, mint az óvodai hasonló időszak történései. Az, hogy a szülők valamelyike bent lehet a csoportban a bölcsődei beszoktatás kezdetén, beszélgethet a kisgyermeknevelővel, és ezt a gyermek is láthatja, minden fél számára egyértelműen megnyugtató. Az olyan objektív akadályok, mint az óvodai csoportlétszám lényegesen magasabb átlaga, a helytelen szakmai beidegződés vagy a sokéves óvodapedagógusi létszámihiány gátolják az elvárható szakmai minőség megvalósulását az óvodai befogadáskor. Egy kétéves és egy hároméves kisgyermek között nincs olyan jelentős érettségbeli különbség, mint amilyen szélsőségesen eltérő fogadtatásban részesíthetik esetleg őket a két intézményben. Az igényes szakmai munkát végző óvodák, melyek a közvélekedéssel ellentétben nem feltétlen csak az alapítványi vagy magánfenntartású intézmények köréből kerülnek ki, körültekintő befogadási rutint alkalmaznak, és szánnak arra időt, hogy minél felkészültebben várják leendő óvodásaikat.

Természetesen az átmenet sikere nagyban függ attól is, hogy annak idején hogyan szokott be a gyermek a bölcsődébe, milyen tapasztalatai vannak arról, hogy milyen érzés „anya nélkül” lenni, hogyan tudott kapcsolódni a most elhagyott kisgyermeknevelőjéhez. Idetartozik az is, hogy a szülőknek milyen élményei vannak az intézménybe járással kapcsolatban, így meglévő tapasztalataik alapján mennyire tudják szorongásmentesen elképzelni, hogy gyermeküket másra, egy megbízható felnőttre és a mögötte álló intézményre bízják. Bár úgy tűnik, messze már az az idő, amikor az édesanya kint, a gyermek odabent sírt, azért sokakban felmerülnek ezek a képek, és időnként a jelen történései is megerősítik ezeket.

---

¹⁶ A kötődés koncepciójának leírása John Bowlby (1907–1990) angol pszichiáter-pszichoanalitikus nevéhez fűződik.

A szülők támogatása a felkészülésben

Mint látható, ebben a folyamatban is döntő szerepe van a szülő élményeinek, tapasztalatainak. Talán eszébe jut, hogy a nagyobb gyermekével hogyan sikerült az átlépés az óvodába, és talán vannak halovány emlékei a saját óvodába indulásával kapcsolatban is. Valószínű, hogy az ilyen emlékek a helyzetből fakadóan mozgósítódnak, ami érzelemmel telttetté teszi ezeket a napokat. A szülők felkészülését több oldalról lehet segíteni:

- Védőnői és háziorvosi státuszvizsgálat az életkornak megfelelően: az aktuális szűrővizsgálatokon felül ilyenkor történik a kisgyermek testi fejlődésének, tápláltsági állapotának, pszichomotoros, szociális fejlettségének értékelése és a problémák feltárása. Ezek megtörténte egyfajta külső megerősítés a szülők számára, hogy gyermekük fejlődése megfelelő, illetve ha valamilyen nehézség adódik, segítség a szükséges lépések megtételének tervezéséhez. Tekintve, hogy egyre kevesebb bölcsődében van bölcsődeorvos, az orvosi vizsgálat is feltárhat olyan problémákat, amelyekre ebben az életkorban már reagálni kell (ilyen pl. a láb statikájának eltérése).
- A bölcsődék és az óvodák tájékoztatást adnak az óvodai felvételről, beiratkozásról.
- Szintén fontos információforrásként szolgálhatnak az óvodát már ismerő szülőtársak, az internet vagy egyes szülői levelezőcsoportok, melyeket azonban kellő kritikai hozzáállással érdemes kezelni. Az óvodát kereső szülők ilyen módon főképpen a környékbeli óvodák csoportjairól (homogén, vegyes, speciális), szellemiségéről, óvodapedagógusi ellátottságáról kaphatnak tájékoztatást.
- Az óvodák bemutatókkal, sok esetben nyílt napokkal igyekeznek megkönnyíteni a szülők választását. Ezekon az alkalmakon a szülők az óvoda pedagógiai programját, a gyermekek óvodai nevelésének évközi eseményeit, az óvoda specialitásait ismerhetik meg.

A szülők felkészülésének támogatását a továbbiakban a bölcsődei intézmények és a fogadó óvodák végzik, ahogyan az alábbiakban látható.

Előzetes felkészítés az átadó intézményben

A bölcsőde feladata a szülővel történő egyeztetés még jóval a májusi óvodai beiratkozás előtt, hogy végiggondolják, vajon a kisgyermek érett-e már a továbblépésre, nincs-e olyan akadályozó tényező, amellyel számolni kell. Mivel a harmadik életévét augusztus végéig betöltő minden kisgyermeknek jogszabályilag kötelező óvodába mennie,¹⁷ meglehetősen kevés kivétellel maradhatnak a kisgyermek a bölcsődei ellátásban. Ezek a kivételek az augusztus 31. után született gyermekekre vonatkoznak, de főképpen a súlyosabb helyzetekben (a kisgyermek tartós gyógykezelést igénylő betegsége, sajátos nevelési igénye) adekvátak, és a járási kormányhivatal illeté-

¹⁷ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 8. § (2) bekezdése szerint: „A gyermek abban az évben, amelyek augusztus 31. napjáig a harmadik életévét betölti, a nevelési év kezdő napjától legalább napi négy órában óvodai foglalkozáson vesz részt. A szülő – tárgyév április 15. napjáig benyújtott – kérelme alapján a gyermek jogos érdekét szem előtt tartva, annak az évnek az augusztus 31. napjáig, amelyben a gyermek a negyedik életévét betölti, különös méltánylást érdemlő esetben, újabb kérelem alapján annak az évnek az augusztus 31. napjáig, amelyben a gyermek az ötödik életévét betölti a Kormány rendeletében kijelölt szerv (a továbbiakban: felmentést engedélyező szerv) felmentheti az óvodai foglalkozáson való részvétel alól, ha a gyermek családi körülményei, sajátos helyzete indokolja.”

kességébe tartoznak. Indokolt esetben a bölcsődében maradás előkészítése, a szülő segítése a hivatalos tennivalók elvégzésében szintén a jól működő bölcsődei ellátás részét képezi.¹⁸

- A hétköznapi kérdések a bölcsődés kisgyermekök önállósági szintjével kapcsolatosak: tud-e önállóan megfelelő mennyiséget enni, inni, orrot fújni, tud-e vetkőzni-öltözni, jelzi-e, ha valamiben segítségre van szüksége, és talányos módon a legkiemeltebb, hogy önálló vécéhasználó-e. Mivel ez a funkció – nagy egyéni ingadozásokkal – éppen hároméves kor környékén válik stabillá, és a szülők tapasztalata szerint csak szobatiszta gyermek mehet óvodába, némiképpen érthető a kérdés körüli izgalom. (Érdemes tudni, hogy erre vonatkozó tiltó jogszabály nem létezik. Az Óvodai Alapprogram nem részletezőn, de egyértelműen jelzi, hogy a gyermekek gondozása is óvodai feladat.¹⁹ Számos óvodában elfogadják és támogatják azokat a kiscsoportosokat, akiknek fejlődése éppen a tisztasági szokások kialakulásánál tart, de ez nem általános.) Azokban a bölcsődei ellátást nyújtó intézményekben, ahol rendszeres és őszinte információcsere alakult ki a kisgyermeknevelő és a szülők között, ehhez az előkészítő beszélgetéshez nem kapcsolódik feszültség, inkább az előttük álló hónapok nevelési feladatait egyeztetik. Zavarba ejtő lehet azonban az a helyzet, amikor minden előzmény nélkül, ezen az óvodába lépést megelőző beszélgetésen derül fény a kisgyermek bölcsődében észlelhető nehézségeire.
- A kisgyermeknevelők fejlődéskísérő dokumentációja a beszoktatás idején naponta, később háromhavonta rögzíti a kisgyermek pszichomotoros, kognitív és szociális-érzelmi fejlődésének mérföldköveit, mely dokumentáció a szülők számára is elérhető (családi füzet és fejlődési napló, utóbbiról lásd bővebben a bölcsődéről szóló fejezetet.) Megemlítendő, hogy az EFOP-1.9.5 A kora gyermekkori intervenció ágazatközi fejlesztése című projektben kialakításra került egy validált, standardizált mérőeszköz, a *Gyermekfejlődési kérdőív* (Nyitrai et al., 2022a), amely a kisgyermekök fejlődésének nyomon követésében segít a kisgyermeknevelőknek és az óvodapedagógusoknak. Hat funkcióterületen, három-három alskálával méri, hol tart a gyermek a fejlődésben. A funkcióterületek és a hozzájuk tartozó skálák a következők:
  - *Motoros készségek*: nagymozgás, finommozgás, vizuomotoros koordináció,
  - *Kommunikáció*: beszédértés, kifejező beszéd, írás és olvasás alapkészségek,
  - *Önállóság, önszabályozás és énefejlődés*: önállóság, érzelmkifejezés és önszabályozás, énefejlődés, adaptivitás a mindennapokban,
  - *Kognitív készségek*: problémamegoldó gondolkodás és tanulás, figyelem és emlékezet, észlelés és fogalmak,
  - *Társas kapcsolatok és az énfogalom alakulása*: társas kapcsolatok, közösségi élet és játék, énefejlődés,
  - *Tanulással összefüggő tényezők*: kíváncsiság és kezdeményezőkézség, kitartás, kreativitás.

A *Gyermekfejlődési kérdőív* 2023-ban kifejlesztett online változata könnyebbé, egyszerűbbé teszi a kiértékelést, a kapott kinyomtatható készségprofil a szülőkkel való megbeszélést segíti.²⁰ A megfigyelések és a mérések során felmerülő problémákat hiba el-

¹⁸ 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről, 37. § (4) és (5) bekezdés.

¹⁹ „Az óvodai élet szervezésében a gondozásnak is kiemelt szerepe van. Az óvodapedagógus a gondozás folyamatában is nevel, építi kapcsolatait a gyermekekkel, egyúttal segíti önállóságuk fejlődését, együttműködve a gondozást végző munkatársakkal.”

²⁰ Elérése: <https://gyermekut.hu/Szakembereknek/GYFKR>. Az intézményvezető regisztrál, és beregisztrálja a munkatársait, akik a belépési kódjukkal bejelentkezve tölthetik ki a gyermekekről a kérdőívet.

hallgatni, minél korábban fel kell hívni rájuk a szülők figyelmét, és az elérhető speciális tudással rendelkező szakemberekkel (szakorvosok, korai fejlesztést végző intézmények) fel kell venni a kapcsolatot, azaz a kisgyermeket és családját be kell kapcsolni a kora gyermekkori intervenció intézményrendszerébe. Erről így ír a Bölcsődei Alapprogram: *„...a kisgyermeknevelő egyik fontos feladata az esetlegesen felmerülő fejlődésbeli lemaradások, megtorpanások felismerése és jelzése”.*²¹

- Az átadó intézmények tájékoztatást adhatnak a körzetükben lévő óvodák sajátosságairól, akár úgy, hogy ismertetik az óvodák információs anyagait, akár úgy, hogy meghívják az óvodák képviselőit egy szülői értekezletre, ahol saját maguk mutathatják be az intézményüket, és válaszolhatnak a szülők kérdéseire.
- A bölcsődei ellátás befejeztével átadják a szülőknek a „bölcsődei füzetet” – más szóval a családi füzetet. Tudomásunk szerint ezt a dokumentumot sok család kedves emlékként őrizgeti a gyermek más későbbi iratanyagaival együtt (ami egyértelműen támogatandó), azonban hasznos volna elmondani, hogy a füzet olyan információkat tartalmaz a gyermek fejlődéséről, amelyeknek az óvodában is hasznát vehetik, ezért célszerű lesz ezt az óvodapedagógusnak megmutatni. Amennyiben a bölcsődében használták a *Gyermekfejlődési kérdőívet*, ebben az időszakban kell jelezni a szülőknek, hogy ez a vizsgálati anyag is fontos területeket érint, amelyek ismerete az óvodapedagógusok számára segítheti a gyermek további fejlesztési útjának meghatározását.

Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben

Bár az óvodában gyakran van lehetőség a bölcsődével való együttműködés könnyed kivitelezésére, hiszen a két intézmény akár egy épületen belül is elhelyezkedhet, mégsem magától értetődő a kisgyermeknevelők és az óvodapedagógusok kapcsolatfelvétele az egyes átadott-átvett gyermekek kapcsán. Különösen így van ez, ha ez a térbeli kapcsolat is hiányzik. Mint láttuk, az Óvodai Alapprogram támogatja az együttműködést, de lényegében az adott óvodára bízta ennek megvalósulását. Szükségesnek látjuk, hogy a bekerülő kisgyermekről alapos tájékoztatás álljon az óvodapedagógusok rendelkezésére, ezért fontosnak tartjuk, hogy tájékozzódjanak a kisgyermeknevelők dokumentációja vagy személyes közlése alapján. A következőket ajánljuk:

- Az adott bölcsődéből az óvodájukba átkerülő gyermekek kisgyermeknevelőivel rendezzenek egy olyan átadó alkalmat, amikor közösen átgondolhatják az eddigi tapasztalatokat. Itt szóba jöhetnek olyan nevelési-gondozási szokások, gyakorlatok, amelyek ismerete megkönnyíti az intézményváltást, a megfelelő csoportba kerülést. Itt azt is ki kell emelni, hogy ennek minden résztvevő hasznát látja, sokszor fájdalmas, a felnőttek számára is idegőrlő heteket lehet vele megelőzni.
- A bölcsődéből érkező kisgyermek esetében kérjük el a szülőktől a családi füzetet. Tudni kell azonban azt is, hogy a családi füzetbe való betekintés engedélyezése teljes mértékben a szülő joga. Ha nem kívánja az óvodában megmutatni, megteheti, de a tiltás kapcsán beszélgetést lehet kezdeményezni az okokról, és sok esetben már ez az interpretáció is fontos információkkal szolgálhat. Amennyiben a szülő szívesen átadja a dokumentumot, ennek átvétele, a szülővel való közös átgondolása széles körű felvilágosítással látja el az óvodapedagógusokat nemcsak a gyermek fejlődéséről, intézményi beilleszkedéséről, hanem a családdal

²¹ Magyar Bölcsődék Egyesülete, 2023, p. 2.

való lehetséges kapcsolódási módról is. Önmagában a családi füzet vagy a *Gyermekfejlesztési kérdőív* említése is hangsúlyt tesz arra, hogy a kisgyermek nevelése intézményeken és szakembereken átívelő kérdés, mely az eredmények kölcsönös tiszteletén alapul.

- Az előzetes felkészülés része a lehetséges találkozási pontokon (beiratkozás, fogadóóra, szülői értekezlet, szülői interjú) való mélyebb szakmai tájékozódás. A gyermek fejlődését nyomon követő dokumentáció vezetése jogszabályi kötelezettség,²² ennek adekvát megnyitása a jogszabály által is nevesített „anamnézis”, mely inkább orvosi asszociációkat keltő kifejezés, ezért helyette a pedagógiai környezetnek sokkal megfelelőbb „óvodakezdesi interjú”-t²³ javasoljuk. Az első beszélgetés a szülővel az óvodapedagógus valós kompetenciáját jelzi a szülő felé, ezért gondosan fel kell készülni rá. A gyermek fejlődéstörténetének megismerésén túl a beszélgetés célja a szülő és az óvodapedagógus partneri kapcsolatának megalapozása, mely csak egy bizalmi, egymást elfogadó légkörben alakulhat ki. Az óvodai évek alatt elkerülhetetlen, hogy a gyermeket érintő kérdésekben az óvoda/intézmény és a szülő közösen gondolkodjanak. Az előtörténet felvázolása, írásba foglalása nemcsak a fejlődést nyomon követő naplónak, hanem a család és az óvoda együttműködésének, a gyermekért történő közös munkának is az első közös dokumentuma (Bakonyi & Karczewicz, 2016). Az elhangzott információkra vonatkozóan a feleknek titoktartási kötelezettségük van, az információk felhasználása kizárólag a gyermek érdekeit szolgálhatja.
- A gyermek ismeretén alapuló egyéni bánásmód kialakítására csak akkor van esély, ha a szülőknek módjuk van megismertetni az óvodapedagógussal gyermekük eddigi történetét, szokásait, igényeit.
- Az óvodakezdesi interjú felvételének módszere feltételezi a védőnő és a gyermekorvos által vezetett státuszlapok ismeretét, amelyeknek bekérését igen hasznosnak találjuk, hiszen számtalan olyan információt tartalmaznak, amelyek az óvodai életben előforduló, hirtelen döntést igénylő helyzetekben pótolhatatlanná teszik a használatukat. Javaslatunk szerint mindenképpen érdemes élni a szülőktől való bekérés lehetőségével, mert a tapasztalatok azt mutatják, az orvostól származó, a testi fejlődésre utaló tények iránti érdeklődés bizalmat kelt, ezenfelül a gyermek megismerésének elengedhetetlen része. Mivel a státuszlapokban a fejlődés folyamata is jól követhető, az óvodakezdesi interjú csak nagy vonalakban érinti ezeket, és inkább a jelen státusz jellemzőire és a jelentősebb fejlődési vonalakra kérdez rá. Ilyenek: alvás, evés, önállóság, cumi vagy egyéb megnyugtatót szolgáló eszköz, a gyermek mozgásállapotának jellemzői, kommunikációs és szociális készségei, játéktevékenységének jellemzői. Az interjú felvétele előzze meg a gyermek óvodai beszoktatását, mivel így adhat az első napokban releváns információkat.
- Mindehhez a felkészülési munkához munkaidő biztosítása, segédszemélyzet jelenléte szükséges, mely az óvodavezetés felelősségi köre.
- Az óvodakezdesi interjú során érdemes ismertetni a szülővel azt is, hogy hogyan történik az óvodában a beszoktatás olyan kisgyermek esetében, akiknek feltételezhetően már könnyebben megy a reggeli elválás, hiszen gyakorlatuk van benne. Jó, ha az is elhangzik, nem biztos, hogy ez az új helyzetben is ugyanolyan gördülékenyen megy majd az első napokban, mint a bölcsődében, ne ijedjenek meg ettől. Jelezzük, hogy hároméves kor után is fontos, hogy a reggeli elváláskor a kisgyermek tudja, hogy mikor, milyen óvodai eseményhez köthetően (ebéd után, alvás után, udvari játék közben stb.) mennek érte.

²² 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet a nevelési intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról, 93/A. § (2) bekezdés.

²³ Az óvodakezdesi interjú megtalálható: Szvatkó et al., 2017, pp. 56–57.

A folyamat segítése

Az óvodába történő beilleszkedés a gyermekek életkori jellemzői miatt a bölcsődeihez képest feltehetően gyorsabb, de egyénenként eltérő tempójú és intenzitású folyamat. Az óvodai beszoktatásra is jellemzőnek kell lennie a fokozatosságnak, a rendszerességnek és főleg a toleranciának. Ebben minden szereplőnek megvan a maga feladata.

Az átadó intézményben:

- A bölcsődei ellátást nyújtó intézményben az óvodába menő gyerekek dokumentációját rendezés után a helyi GDPR rendelkezéseinek megfelelően át kell adni a szülőknek.
- Többféle formában adhat hangsúlyt a távozásnak a kisgyermeknevelő a csoportjába járó kisgyermek és a családjaik számára. A leginkább elérhető megoldások a bölcsődei ballagás és a búcsúünnepély. Egy kisgyermektől való búcsúzás nem egyszeri alkalom, és nem is tragédia, kiegyensúlyozott, barátságos hangon már tavasszal el lehet kezdeni megemlíteni a gyermekeknek, hogy ősszel már nem ide járnak, hanem az óvodába, ahol óvó néikkel és sok gyermekkel fognak új és izgalmas játékokat játszani.
- Megkönnyítené az átszokást, ha az óvodába készülő gyermekek már a bölcsődében, az utolsó ott töltött hónapokban kaphatnának heti gyakorisággal „óvodás” étrendet ott, ahol a bölcsőde konyháján készül az óvodai étel is. Ennek kialakítása nem lehetetlen, és természetesen, hogy mindez a gyermekélelmezési jogszabályokkal összhangban szervezhető meg.
- Különösen a bölcsődei ellátás utolsó időszakában fordul elő, hogy közel négyéves gyermekek készülnek az óvodába. Az ő esetükben a felkészülés fontos eleme, hogy olyan játékok, könyvek kerülhessenek elő, amelyek az életkoruknak, képességeiknek jobban megfelelnek, sőt, tudjuk róluk, hogy az óvoda kiscsoportjában alapeszközként szerepelnek.
- Az óvodapedagógus megismerésének lehetősége, a vele való rövid beszélgetés sokat segíthet abban, hogy a kisgyermek valós tapasztalattal színezgethesse óvodai életének elképzelését. A kisgyermeknevelő javasolhatja a szülőknek, hogy sétáljanak el az óvoda felé, és nézzék meg az udvarán a sok játszó óvodást – megnyugtató a bölcsődés gyermekeknek, hogy az óvoda bizonyos tulajdonságaiban hasonlít az általa már megismert intézményre.

A fogadó intézményben:

- Kevés módszertani dokumentumot, javaslatot vagy működő gyakorlatot lehet találni, amelyek tapasztalata segítené az óvodai befogadás folyamatát, ezért úgy tűnhet, mintha az óvodába kerülő gyerekek mindegyike felkészült lenne erre a beilleszkedésre, és természetes kíváncsisága minden nehézségen könnyedén átlendítené. Ez azonban még a bölcsődéből érkező gyermekekre sem teljesen igaz, ezért az óvodai pedagógiai munka érintett szakaszát érdemes minden intézményben átgondolni. Az átgondolás alapja a differenciált egyéni megközelítés, amely egyébként a hazai óvodai nevelés régóta meglévő, és remélhetően változatlanul tovább élő értéke.
- A fogadó intézmény, az óvoda, ha rendszeres kapcsolatot tart a körzetében működő bölcsődékkal, akkor meghívhatja az óvodába kerülő kisgyermekeket egy szülővel közös óvodalátogatásra, de meghívhatja a leendő óvodásokat a kisgyermeknevelőikkel együtt is. Az is hasznos, ha a kisgyermeknevelők egy idő múlva meglátogathatják volt bölcsődéseiket az óvodában.

Az óvoda a *szülők felé* megfogalmazhatja a beszkokási folyamat során elvárt attitűdöt, intézményes támogatást a beszkoktathoz, valamint a konkrét beszkoktatási lehetőségeket, de soha nem a gyermek óvodaérettségét firtató kérdésekkel összefüggésben. Érdemes tehát felhívni a szülők figyelmét a következőkre:

- Saját maguk is igyekezzenek felkészülni az új életformára, és gyermeküket is készítsék fel erre (ebben sokat segíthetnek óvodai témájú mesekönyvek, rajz- és diafilmek).
- Próbáljanak bizalmat szavazni az óvodának, az óvodapedagógusoknak.
- Az új intézménybe szoktatásra szánjanak időt, így türelmesek tudnak lenni, és könnyebben elfogadják gyermekük esetleges átmeneti visszacsúszását már meghaladott fejlődési stádiumokba.
- Törekedjenek arra, hogy a reggeli indulás stresszmentes legyen, amihez már az időben történő előző esti lefektetés is hozzájárul.
- Jó megoldás, ha megbeszélük gyermekükkel, hogy mi lesz az a játék vagy vigasztárgy, amelyet az óvodába is vihet magával, beleértve a cumit is, ha még szükség van rá. Nem szabad a cumiról pont az óvodába lépéskor leszoktatni a kisgyermeket, a szervezett leszoktatási eljárások, mint a „cumifa” és a „cumiünnep” többet ártanak, mint használnak. Ha a leszoktatás túl lendületes módon történik, előfordul, hogy a gyermekek még jobban ragaszkodni kezdenek hozzá, ilyenkor szinte szenvedélyes cumizókká válnak. Ha már kialakult, hogy a cumi nyugtatja meg őket, akkor a délutáni elalvás előtt az óvodában is jó, ha megkapják. Napközben is előfordulhat, hogy rövid ideig használhatják, de bízunk abban, hogy az óvodai történések, játékok elég vonzóak lesznek ahhoz, hogy a kisgyermek figyelmét lekössék. Építsünk arra, hogy a beszkokás időtartama után olyan légkör alakul ki a csoportban, amely megbízhatóságával, az óvodai szokások gyakorlásával, az óvodai személyzet barátságosságával képes lesz önmagában is megnyugtatóvá válni.
- Bízunk abban, hogy gyermekük veszi az akadályokat, az eddigi intézményi tapasztalatait remekül fogja majd hasznosítani.
- Helyénvalónak tűnik, ha nincsenek olyan elvárások, amelyeket egy bizonyos időre, például a nevelési év kezdetére a gyermeknek produkálnia kell (sírás nélküli elválás, szobatisztaság, magas szintű beszédállapot, az említett leszokás a cumiról, önállóság az alvásban, evésben, öltözködésben).
- A felvételt követő időszakban rendezett szülői értekezleten hasznos, ha a beszkoktatás/átszkoktatás folyamatát közösen átgondolják a szülőkkel, az óvodapedagógusok és a többgyermekes szülők tanácsokat adhatnak a sikeres beilleszkedés módozataival kapcsolatban. Kerüljük azonban a beszkoktatási „tuti tippek” megadását, mert további nehézségek forrása lehet, ha egy kisgyermeknél ezek éppen nem segítenek.
- Szintén a felvétel után célszerű a következő családi napra (ha ilyen gyakorlat él az óvodában) meghívni a családokat, hogy az óvodába indulás idejére már többféle személyes tapasztalat állhasson rendelkezésükre.
- Az óvodai befogadás ajánlott módszertana szerint kétfajta eljárást lehet alkalmazni a gyermekek egyéni reakcióit figyelembe véve:
  - *Fokozatos beszkoktatás*: az első nap csak rövid időt töltenek a gyermekek az óvodában szülők nélkül, majd napról napra növelik a bent töltött idő hosszát.
  - *Szülővel történő beszkoktatás*: az első héten a gyermekét beszkoktató szülő bent töltheti a napok nagyobb részét az óvodában, és részt vehet az óvoda egyes tevékenységeiben. Ha mindez még nem nyugtatta meg a kisgyermeket kellőképpen, ez a beszkoktatási idő meghosszabbodhat, vagy felválthatja a fokozatos beszkoktatás.

Mindkét esetben az óvodapedagógusnak napi gyakorisággal szükséges egyeztetnie a szülővel, hogy mi legyen a következő lépés a beszoktatásban. Ugyanakkor ennek keretét az óvodapedagógus határozza meg, és javaslataival az egyéni ütemnek megfelelő szülői viselkedéshez is körvonalat ad. Különösen fontosá válik ez, ha a kisgyermek megbetegszik, és hiányzása után ismét nehezebbé válik az óvodában töltenie az időt.

A *kisgyermek felé* az óvoda saját értékeinek, pedagógiai ethosának megfelelően a következőket sugározza:

- A bölcsődeihez hasonló törődést, elfogadást.
- Az óvodai rutinok fokozatos bevezetésekor türelmet és biztatást.
- Elismerését annak, hogy önállósága már képessé teszi őt arra, hogy óvodás legyen, és eddigi bölcsődés tudása az óvodában is érvényes.
- A használatba kerülő, az adott kisgyermeknek adható óvodai jelek gyakran eltérnek a bölcsődeiektől, ezt a változást azonban nem lemondásként, hanem a gyermek identitásának újabb elemeként lehet bevezetni. Maga a jelkészlet is eltérő lehet a két intézmény között, és nehéz feladat a meglévőket „igazságosan”, minden résztvevő megalégedésére elosztani. A gyermekek hamar megértik, hogy amíg nem tanulnak meg írni-olvasni, addig rajzban ezzel csupán önmagukat jelzik, de nem azonosulnak vele. Az „engem jelez, de nem én vagyok” érzést a kisgyermek fokozatosan alakítja ki. A jelkészlet megfelelőségéért, tehát hogy ne legyenek negatív jellegű (balta, kés) vagy csúfolódásra alkalmat adó (dinnye) jelek a készletben, az óvoda felelős. Ha egy-egy választás nem volt sikeres, és nehezíti a gyermek óvodai életét, érdemes a szülővel egyeztetve változtatni, esetleg bővíteni az óvoda jelkészletét. Fontos szempont, hogy a jelek könnyen kimondhatók és könnyen lerajzolhatók legyenek és illeszkedjenek a gyermek neméhez, például lehetőség szerint kislányok ne kapjanak férfiak által használt szerszámot ábrázoló jelet (légkalapács). A testesebb gyermekek számára bántó lehet az egyébként kedves lufi jel.

Az átszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségek és megoldásuk

Amikor a szülő az új intézményben nem érzi biztonságban a gyermekét, és visszatér a hosszú búcsúzkodás már meghaladott rutinjához, ezzel a gyermeket is bizonytalanra teszi, és felzaklatja. A határozott és nem kertelő, egyértelmű jelzés a szülő visszatérésének időpontjára lekerekítheti a búcsút, és lényegében megnyugtatja a gyermeket.

Nehéz lehet egy bölcsődéből érkező kisgyermeknek az olyan vegyes csoportba beszoknia, ahol a nagycsoportos vagy ismétlődő nagycsoportos gyermekek vannak túlsúlyban, akik hozzá képest sokkal érettebbek, önállóbbak. Megfelelő óvodapedagógusi segítséggel kiküszöbölhető ez a fejlettségbeli szintkülönbség, és talán a nagyobb gyermekek példája ösztönzően hat a kicsikre, ám ez csak abban az esetben működik, ha az óvodapedagógus kellő figyelemmel követi a kicsik és a nagyok közötti történéseket. A csúfolódás megkeserítheti a kicsik számára az átszokást, és rossz hatást gyakorolhat a későbbi óvodás életre is.

Mint látható, a beszoktatáshoz az is hozzátartozik, hogy a többieknek, a régi óvodásoknak is be kell fogadniuk az újonnan érkező kisgyermeket. Ez többféle érzelmét, indulatot gerjeszthet, különösen azoknál, akiknél otthon a kis testvérük érkezése miatt már amúgy is téma a féltékenység. De önmagában az új gyerekek jelenléte is jelenthet terhet, ha miattuk bizonyos változásokat kell elfogadniuk. Ilyenkor válik kiemelkedően fontosá, hogy az óvodapedagógus megtalálja azokat a játékokat, játékszervezési formákat, amelyek a teljes gyermekcsoport szá-

mára aktív tevékenységekkel segítik az ismerkedést, barátkozást, és annak elviselését, hogy az óvodapedagógusnak ebben az időszakban gyakran kell kettesben lennie az újjal, hogy a személyes biztonságérzet könnyebben kialakuljon bennük.

Ugyanakkor a homogén életkorú csoportban sem könnyű az első időszak, amikor egyszerre kerül óvodába minden kiscsoportos, egyesek tapasztalatlanul, mások bölcsőde után. A bátrabb gyermekek is elbizonytalanodhatnak a sok síró-rívó társ láttán, bennük is kialakulhat rossz érzés, hogy ők egy veszélyes történés részesei. Az óvodapedagógus értő figyelme és kreatív megoldásai mellett igen szerencsés ilyenkor, ha mód van arra, hogy a bölcsődei kisgyermeknevelő egy rövid látogatást tegyen a régi „bölcsiseinél”. Ennek főleg akkor van értelme, ha a kisgyermek láthatja, hogy a volt kisgyermeknevelője és a jelen óvodapedagógusa barátságosan beszélgetnek egymással, főképpen arról, hogy ő milyen ügyes óvodássá vált.

Átmenetileg felerősödhetnek a regulációs²⁴ nehézségek, mint az elalvás képtelensége az új miliőben, az evés elutasítása vagy szelektív evés, valamint a legkülönbözőbb érzelem- és magatartás-szabályozási tünetek. Ilyen esetekben a szülővel való egyeztetést követően javasolhatjuk, hogy átmenetileg kevesebb időt töltsön a kisgyermek az óvodában, ha ez megoldható. Ebéd után például a nagymamával hazasétálva bizonyára könnyebb lesz visszatérni a megszokott alvásritmushoz, amelyet hasznosítani lehet az óvodai csoportszobában is. Az evés/ivás teljes elutasítása ritkábban fordul elő, de veszélyessége miatt szintén javasolt a kevesebb óvodában töltött idő átmeneti beiktatása. Hosszabb távon jobb megoldás ez, mint a kisgyermek rábeszélése az étkezésre, akár kintartó racionális magyarázatokkal, akár erőszakos elvárással. A viselkedéses visszaesések (harapás, dobálás, verekedés) erős érzelmeket keltenek a felnőttekben, azonban azt kell szem előtt tartani, hogy a kiscsoportosok durvasága nem jellemvonás, hanem félelmük, zavarodottságuk megnyilatkozása. Ezért feljük az üzenet fő mondanivalója: az óvoda biztonságos hely lesz számukra, a többiekkel pedig élmény lesz a játék.

Másféle átmeneti nehézség is előfordulhat, mint például a beszéd szintjének visszaesése vagy a szelektív mutizmus, amikor az otthon jól beszélő kisgyermek az óvodában meg sem mukkan, vagy éppen a tisztasági szokásokban történő visszaesés, mint az éjszakai vagy nappali enurézis, továbbá az éjszakai felriadás, maszturbáció, esetleg a fokozott aggodalom a szülőtől való elválás miatt.

A bölcsődéből az óvodába kerülés átmenetével kapcsolatos esetek

Eset 1

Csongor bőven elmúlt már hároméves, amikor szeptemberben elindult az óvodába. A bölcsődébe ekkorra már jól beszokott, ragaszkodott a kisgyermeknevelőjéhez, szeretett együtt lenni a társakkal, nem merült fel vele kapcsolatosan semmi nehézség. Sajnálatos módon édesanyja a Covid miatti lezárások alatt kórházba került, és édesapjával voltak kettesben néhány hétig, de ez a megpróbáltatás nem látszott rajta, amikor újraindult a bölcsőde. Mindezek alapján szülei nem számítottak semmilyen átszoktatási problémára az óvodakezds idején, különösen azért, mert közben megszületett a kis testvére, így az édesanyja kezdetben ebéd után ment érte.

---

²⁴ A *reguláció* a csecsemő és a kisgyermek fiziológiai és érzelmi folyamatainak szabályozását jelenti. Nehézségei már a korai időktől kezdődően hátrányosan érintik a környezethez való rugalmas alkalmazkodás feltételeit. Az óvodáskor elején leglátványosabban a viselkedés szabályozásának hiányosságaiiban érhetőek tetten.

Csongor azonban másképpen reagált erre a változásra: minden reggel óriási sírások közepette indultak el otthonról, a második héten beteg lett, utána pedig már este is nehezen aludt el, éjszaka többször sírva ébredt, állandóan nyugóskodott, az óvodában láthatóan nem találta a helyét.

A szülők, látva kisfiúk kínlását, az óvodapedagógussal való konzultáció után megkeresték a bölcsődei kisgyermeknevelőt is. Nem értették a kisgyermek viselkedésének okát, de nagyon szeretnék volna, ha gyermekük ugyanolyan stabilan jól érzi magát az óvodai környezetben, mint a bölcsődeiben. Úgy vélték, hogy értelmi képességeinek egyébként is az óvoda felel meg jobban, kifejezetten kíváncsi, okos kisfiúnak látták.

A probléma megnevezése (a szülő, az óvodapedagógus és a gyermek oldaláról)

A szülők értetlenül álltak a gyermek átszokásának nehézségei előtt, ilyen természetű viselkedési problémát még nem tapasztaltak. A kis testvér születésével hozták összefüggésbe gyermekük érthetetlen viselkedését, bár azt hangoztatták, hogy otthon ennek semmilyen jelét nem adja, van, amikor szeret tőle külön vonulva játszani, máskor pedig kifejezetten érdeklik őt a kis testvére körüli tevékenységek.

Az óvodapedagógus kínosan érezte magát, ő sem értette a helyzetet, és azon gondolkodott, hogy milyen pedagógiai eszközökkel tudná a gyermeket segíteni az átszokásban.

Csongor nehézsége nyilván azért merült fel ilyen erősséggel, mert számára a szeretett személytől való távollét édesanyja kórházi tartózkodása idején jelentős traumát jelentett, aminek akkoriban nem adta jelét a közösségben, hiszen az változatlan volt. Az, hogy most édesanyja figyelme megoszlott a kis testvére és közte, valamint az intézménybe járás körülményei is megváltoztak, túlerőltette alkalmazkodási képességét.

Megoldási javaslat

A megoldási javaslatot a kisgyermeknevelővel konzultáló óvodapedagógussal közösen alakították ki a szakemberek a szülők utólagos bevonásával. Mivel a kisgyermeknevelő tájékozottabb volt Csongor bölcsődészkori életeseményeiben, az ő meglátásaiból alakult ki az a próbálkozás, melyhez megszerezte a bölcsődevezető engedélyét is: néhány reggel Csongor és édesapja a bölcsőde felé kanyarodtak, ahol csatlakozott hozzájuk a kisgyermeknevelő, és együtt mentek be az óvodába. Ott a kisgyermeknevelő segítette a megérkezésben, átöltözésben, az édesapától való elbúcsúzásban, és a csoportba is bekísérte őt. A megszokott személy, a megszokott mozdulatok, szófordulatok elégnak bizonyultak ahhoz, hogy Csongor megnyugodva fogadja az új helyzetet, és néhány nap után problémamentesen lépjen be az addigra már ismerősebb csoportba, a kedves óvó néni figyelő tekintetét magán érezve.

Eset 2

Bianka bölcsődei beilleszkedése kisebb zökkenőktől eltekintve jól sikerült, és kicsivel több mint egy évig járt az intézménybe. Nyáron úgy zárt be a bölcsőde, hogy a szobatisztaság útján már egészen szépen előrehaladt, megbízhatóan jelezte a szükségletét, elfogadta a tisztasági szokásokat, de alváshoz még pelenkát használt. Amikor a nyár második felében ismét visszatért a bölcsődebe, édesanyja közölte a kisgyermeknevelőkkel, hogy az elmúlt időszakban teljesen szoba- és ágytisztá lett, nincs szükség a pelenkára, mehet óvodába. Valóban, Bianka nem tett kárt semmiben, csak éppen olyan mértékben visszatartotta a székletét, hogy hetente kórházi segítséget kellett kérni a négy-öt napig pangó széklet miatt. Orvosi tanácsra székletlazítót kapott, de édesanyja még ekkor is ragaszkodott ahhoz, hogy kislánya ne kapjon pelenkát, így ezekben a napokban az is előfordult, hogy ötször kakilt be a bugyijába. Mivel igen okos kislány, borzasztóan szégyellte magát, különösen, hogy a csoporttársai, akik többnyire szintén a „szobatisztaság-projekten dolgoztak”, kicsúfolgatták őt.

A probléma megnevezése (a szülő, az óvodapedagógus és a gyermek oldaláról)

A szülők túlzottan aggódtak az óvodakezdés miatt, és attól tartottak, hogy a délutáni alvás alatti pelenkázás nem lesz megoldható az óvodában. A családban nem volt olyan személy, aki délben rendszeresen a kislányért tudott volna menni, aki így otthon aludhatott volna, miközben a saját tempójában tudta volna elhagyni a pelenkát. Feltételezhető, hogy egyéb nehézségük is volt ebben az időben, de erről a bölcsődét nem tájékoztatták.

A *kisgyermeknevelő* nem értette a helyzetet, hiszen az ő meglátása szerint Bianka egyenletesen és nyugodtan fejlődött a szobatisztaság terén is, őszre feltételezhetően minden további erőfeszítés nélkül megoldódott volna a „démonizált” pelenkaügy. Tapasztalata szerint, ha egy kisgyermek átmenetileg visszaesik ezen a téren, akkor nagyobb biztonságot ad, ha visszakapja a pelenkáját, de ezt az édesanya kérése miatt nem tudta megvalósítani. Az is megfordult a fejében, hogy talán valamilyen betegség miatt esett vissza a kislány, de a bölcsődében eljátszott kis történetekből inkább az derült ki, hogy sok parancsolgatásban, megfélemlítésben lehetett része az utóbbi időben.

A *kisgyermek* zavarodottsága egyértelmű a tünetekből. A székletvisszatartás ebben az esetben azt jelzi, hogy túl hevesen akart a szülők kérésének megfelelni, nagyon jó kislány akart lenni, ám túlzott igyekezetében elvesztette a természetes érzékelését, harmonikus kontrollját. Nehezítette a helyzetét, hogy a széklet kiengedésének/visszatartásának kontrollja éppen érőben lévő, ezért nagyon sérülékeny folyamat volt nála. A kapott székletlazító hatására ez a túlzott kontroll felmondta a szolgálatot, és Bianka a saját maga legnagyobb meglepetésére regresszióba esett, egyáltalán nem tudta befolyásolni a vele történő eseményeket. Ezenfelül feltételezhetjük, hogy azt sem teljesen értette, hogy mi történt a szüleiivel, akiknek viselkedésében megmagyarázhatatlan fordulatot kellett, hogy megéljen. Ez utóbbi emocionális történés kifejezetten súlyosbította Bianka „szorult” helyzetét.

Megoldási javaslat

Kisgyermeknevelői tanácsra az édesanya pszichológushoz fordult, ahol részben megnyugtatták és tanáccsal látták el őt, másrészt kisgyermek-szülő konzultációs folyamatot indítottak el, hogy Bianka ismét biztos lehessen abban, hogy szülei bíznak benne, szeretik, és nem kontrollálják, hanem támogatják önállóságát. Hiszen óvodába lépni „nagylyanos” dolog, de a szülők megváltozott viselkedését, hirtelen megnövekedett elvárásait nehéz összefüggésbe hozni a megszokott hétköznapiakkal, így az óvoda egyszerre veszélyes helynek is tűnhet, ami rengeteg szorongást generál.

Eset 3

Ismert és súlyos állapota miatt a bölcsőde félig integráló csoportjába nyert felvételt Jánoska. Elhúzódozó beszoktatást követően, amikor már kicsit ismerősebben mozgott a bölcsőde rendjében, a legnagyobb nehézséget az étkezéssel kapcsolatos elutasító viselkedése okozta. Kisgyermeknevelője – sokéves tapasztalat birtokában – azonban nem adta fel egykönnyen a reményt: egészen apró lépésekben közelítette a kisfiúhoz a különböző állagú és ízű ételfajtákat, míg végül az ölében ülve sikerült az első kis falatot elfogadnia. Másnap már egy teljes kanálnyi elfogyott, ezt követően pedig napról napra nőtt az elfogyasztott ennielők mennyisége. Ugyanígy járt el egy-egy másfajta étellel, és a víz ivásával is. A szülők nem győztek csodálkozni és örülni az elért eredmények miatt, és otthon is igyekeztek követni a bölcsődében bevált apró fogásokat. A kisgyermeknevelő menet közben pontosan észlelte, hogy Jánoskának elsősorban az ételek szagával kapcsolatban van ingerérzékenysége, ezért igyekezett olyan ételeket kínálni számára, amelyek illat- és szagmentesek. A bölcsődei időszak végére volt néhány nagyon stabilan elfogadott főzelék, és egyfajta bizalom is a kínált ételekkel kapcsolatban. Ezzel párhuzamosan Jánoska a csoport kedvelt tagjává vált, egyre kiegyensúlyozottabban töltötte napjait a bölcsődei közösségben.

A májusi kontrollvizsgálaton a megyei szakértői bizottság speciális óvodai csoportot jelölt ki számára a közeli egységes gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai módszertani intézményben. A két intézmény között azonban nem történt kapcsolatfelvétel, csak az adminisztratív ügyek intézésére szorítkoztak.

Sajnálatos módon ősszel, az intézményváltást követően a kisfiú rendkívül rossz állapotba került. Gyógypedagógusai nem értették, hogy miért visít álló nap, miért nem vonható be tevékenységekbe, és miért nem eszik-iszik egyáltalán semmit. Annyira szélsőségessé vált a helyzet, hogy végső megoldásként a szülők javaslatára megkeresték Jánoska kisgyermeknevelőjét, hogy mondja meg nekik, hogyan töltötte a kisfiú a bölcsődés időszakot. Hasznos tapasztalatokkal és tanácsokkal ellátva a gyógypedagógusok is képesek voltak megnyugtatni Jánoskát, amiben az is segített, hogy szeretett kisgyermeknevelője néhányszor rövid időre meglátogatta az új csoportban.

A probléma megnevezése (a szülő és a gyógypedagógus oldaláról)

A *szülők* igen jó benyomásokkal rendelkeztek az intézményi ellátást illetően, és bizalommal fordultak az óvodai csoport pedagógusai felé. Hasonlóan türelmes, gyermekre fókuszáló attitűdre számítottak, amelyre a gyógypedagógusok személyiségében meg is lett volna a valós lehetőség. Az átmenet első napjaiban abban reménykedtek, hogy a nehézségek rövidesen enyhülni fognak. Ahogyan azonban múlt az idő, és nem láttak haladást, egyre nőtt bennük a szorongás és a szakemberek – beleértve a szakértői bizottság véleményezőit is – iránti harag. Néhány hét próbálkozás után Jánoska olyan állapotba került, hogy úgy érezték, gyermeküket ki kell emeljük ebből a közegből. Utolsó kísérletként javasolták a kisgyermeknevelő felkeresését.

A *gyógypedagógusok* – bár egyikük szakértő volt az autizmus spektrumának területén – eszköztelennek érezték magukat, mert nem ismerték kellő alapossgal a kisfiú intézményes ellátásához kapcsolódó előzetes történéseket. Az evésproblémák nem ritkák az autizmusban érintett gyerekek körében, de ilyen mértékű elutasítással és összeomlással még nem találkoztak. Kiéleződött helyzetben fordultak azután a bölcsődei kisgyermeknevelőhöz.

Megoldási javaslat

A kisgyermeknevelő számára jóleső érzés volt, hogy segíthetett Jánoska megnyugtatásában, és az is örömet okozott számára, hogy tanácskérés formájában kisgyermeknevelői tudását ismerték el. A speciális óvodai csoportba kerülés megnyugtató lehetőséget kínált a családnak, de hiányzott a kisgyermek intézményben kialakult szokásainak ismerete, amelyek olyannyira sajátosságosak voltak, hogy a specifikus gyógypedagógiai tudás sem volt elegendő a helyzet rendezéséhez.

Eset 4

Zénó szüleinek első gyermeke, aki több sikertelen várandósság után, szorongás és aggodalom közt, kisebb komplikációval a 36. hétre született. Az első két évben sem az alvás, sem a megnyugvás nem ment könnyen, de sok családi és szakmai segítséggel úrrá lettek a nehézségeken, és a szülők gyermeküket két és fél éves korában bölcsődébe írták. Az a nem titkolt várákozás vezette őket erre a döntésre, hogy Zénónak legyen óvodába lépéskor előzetes intézményi és kortárs kapcsolati tapasztalata. Az óvatosság megalapozott volt, hiszen Zénó számtalan érzelési és szociális nehezítettséggel küzdött még ekkoriban is. Zavarta őt a játszótérek hangos-sága, félt a kiszámíthatatlanul jövő-menő gyerekektől, bizonyos ruhákban nem érezte jól magát.

A beszoktatás lassan, a szokásosnál kisebb lépésekben történt. Nagyjából novemberre tudott viszonylag könnyen elválni reggel az édesanyjától, és ekkorra napközben már csak kétszer-háromszor fakadt sírva. Megtanult bent a bölcsődében egy kicsit aludni, és láthatóan nap nap után kevésbé félt a többiektől. Beszéde feltűnően sokat fejlődött.

Három és fél éves volt, amikor óvodába került. A szülők gondosan megválasztották az óvodapedagógus személyét, és előzetes beszélgetés során beavatták a kisfiú fejlődésének részleteibe. Közös eltervezték, hogy milyen módon fog beszokni Zénó, milyen vigasztárggyal segítik a folyamatot, és a nehezebb fordulatokra (ruházkodás, alvás) is felkészültek. Sajnos az élet azonban megváltoztatta a terveiket. Az óvodapedagógus személyes okok miatt nem tudta elkezdeni a következő nevelési évet, pótlása nagy nehézségekbe ütközött. Egyik nap „Kati néni” volt bent a csoportban, másik nap „Zsuzsi néni”, akik nem értették Zénó szokatlan viselkedését, és egyes fegyelmezési eszközök bevetését látták célravezetőnek. Zénó egyre zárkózottabbá vált, egyre többet sírt, és egyáltalán nem akart óvodás lenni. A második hét végén a vezető óvónő arra kérte a szülőket, hogy az óvodai véleménnyel a kezükben sürgősen keressék fel a helyi pedagógiai szakszolgálatot kivizsgálás céljából. A szülők ekkor elmondták, hogy gyermekük folyamatos gyógypedagógiai és pszichológiai ellátásban részesül, állapotromlása az új intézménybe kerüléssel következett be. Szerették volna megmutatni a bölcsődei családi füzetet, amelyben a kisgyermeknevelőknek a szülők számára készített, rendszeres fejlődéskövető leírása olvasható, ám az óvónő ettől elzárkózott, mondván: nálunk minden gyermek tiszta lappal kezd. A szülők ekkor rádöbbentek, kénytelenek egy magánóvodát felkeresni.

A probléma megnevezése (a szülő, az óvodapedagógus és a kisgyermeknevelő oldaláról)

A szülők problémái világosan láthatók, gyermeküket sérülékenysége miatt nagy gonddal vették körül, és azt is tudták, hogy szüksége van kortárskapcsolatokra is a támogató ellátások mellett. Óvatosan és körültekintően szervezték gyermekük körül az intézményi háttérrel, ennek ellenére nem sikerült az állami alapellátásban maradniuk.

Az óvodapedagógusok nehézségei már nehezebben átláthatók, és sok szálon kapcsolódnak az óvodapedagógusok körében tapasztalható hiányhoz. A személyes okokat nem firtathatjuk a választott óvodapedagógus esetében, de a szülőkkel együtt fájjaljuk a kialakult helyzetet. A vezető óvónő szemszögét részben érthetjük, hiszen egyik napról a másikra kellett volna pótolnia a kiesett szakembert, ami szinte megoldhatatlan feladat. Azonban egy óvodába beszkoló, problémákkal küzdő kisgyermek átmenetét – még akkor is, ha adott esetben nem ő az egyedüli hasonló helyzetű kisgyermek – számos szakmai lépéssel segíthette volna. A tájékoztató szülői konzultáció, a csoportban szerepet kapó óvodapedagógusokkal való egyeztetés, a csoporttörténekek megfigyelése mind javíthatta volna a csoport megfelelő alakulását, befogadásra való képességét. A legnagyobb szemléleti béklyó azonban az, hogy a kisgyermeknevelők szakmai tapasztalatait nem kívánta megismerni, nem tartotta adekvátnak az óvodai szituációban, holott Zénó még néhány hete bölcsődés volt.

A *kisgyermeknevelőkhöz* az ilyen történetek természetesen előbb-utóbb eljutnak. Rendkívül fájdalmas, és a fejlődéskövetési munka szempontjából káros annak tudata, hogy feleslegesen készítették el a dokumentációt, megfigyeléseik, megoldásaik nem kísérik a kisgyermeket az új intézményben.

Láthatjuk, hogy a legalaposabb óvodába lépési felkészülés is csődöt mondhat a körülmények hirtelen megváltozása miatt. A nevelői rutin egyes esetekben korlátozza a pedagógus érzékenységét az adott problémára, így elmaradhatnak azok a lépések, amelyek a helyzet jó megoldását elősegíthetik.

Megoldási javaslat

Kiszámíthatatlanul bekövetkező esetekben, melyek óhatatlanul is életünk részét képezik, és amelyekre természetükből adódóan nem tudunk előre felkészülni, csak egy megoldást tud kidolgozni egy szakmai közösség: kellő érzékenységgel segíteni a rájuk bízott gyermekeket, úgy, ahogyan ezt a legjobb tudásuk szerint tehetik. Az ilyen esetekben azonnal szükséges az együttműködések felkutatni, és támaszkodni a társszakmák képviselőinek tudására, tapasztalatára. Elengedhetetlen az a szakmai rugalmasság, melynek segítségével saját hibás rutinjaikat felül tudják vizsgálni, és az érintett kisgyermek valós nehézségeire képesek reflektálni.

Bevezetés

Az óvoda az első kötelezően látogatandó intézmény a gyermekintézmények sorában: a vonatkozó jogszabály²⁵ előírásai értelmében abban az évben, amelynek augusztus 31. napjáig a gyermek a harmadik életévét betölti, a nevelési év kezdő napjától legalább napi négy órában köteles részt venni az óvodai nevelésben. Visszaulva a *Bölcsődéből az óvodába* című fejezet bevezető részében közölt KSH-adatokra, azok alapján elmondható, hogy a gyermekek valamivel több mint háromnegyedének életében az óvoda az első intézmény.

A jogszabályi keretek lehetővé teszik, hogy a szülő kérésére különös méltánnyalással felmentést kapjanak az óvodába járás alól a negyedik életévük (különleges esetben az ötödik életévük) betöltéséig az óvodaköteles gyermekek közül azok, akiknek az élethelyzete, egészségügyi állapota ezt indokolja. Abban az esetben, ha az óvodában van szabad férőhely, a szülő kérésére a gyermek a harmadik életévének betöltése előtt fél évvel, vagyis két és fél évesen is felvehető óvodába. A szülők esetenként azért rokonszenveznek ezzel a megoldással, mert nagyobb megpróbáltatásnak érzik azt, hogy gyermeküknek rövid időn belül két intézménnyel is meg kell barátkoznia. Különösen vonzó lehet ez a megoldás akkor, ha a család számára a bölcsőde nehezebben elérhető. Kérdés, hogy a két és fél éves, otthon nevelkedő kisgyermek számára az óvodai csoportok bölcsődeihez képest sokkal nagyobb létszáma, a csoportba járó gyermekek magasabb (sokszor sokkal magasabb) életkora nem nehezíti-e meg az átmenetet. Nyilván a fogadtatást illetően nagy egyéni különbségek lehetnek a gyermekek személyiségének és eddigi élettapasztalatainak függvényében, de a helyzet kezelése mindenképpen fokozott körültekintést és érzékenységet igényel.

A beszkotatás módszere a bölcsődei nevelésből került át az óvodai nevelésbe. Az óvodapedagógia a szóhasználaton is változtatni próbált: a beszkotatás helyett a *befogadás* szó használata volt támogatottabb. Ennek indokaként sokszor megfogalmazódott szakmai körökben, hogy a beszkotatás inkább az intézménybe érkező gyermek helyzethez való alkalmazkodásának elvárását sugallja, míg a befogadás sokkal inkább kifejezi a kölcsönös egymásra hangolódást. Az óvodássá válás segítésének folyamatára viszont nem született részletesen kidolgozott módszertani javaslat, így az ajánlott beszkotatást/befogadást az egyes óvodákban a nevelési koncepciótól, szakmai-módszertani kultúrától és az átmenetek iránti érzékenységtől függően segítik. Egyes intézményekben találkozhatunk a bölcsődeihez hasonló kéthetes, szülővel történő fokozatos beszkotatással is, amely a gyermek igényeitől függően akár hosszabb is lehet, más helyeken egy- vagy pár napos megoldások vannak, és előfordul, hogy a beszkotatásból csak a fokozatosság valósul meg rövid ideig, a szülő nincs ott az óvodában az első napokban sem.

A családból az óvodába kerülés folyamata jogilag szabályozott, viszont a témakör az óvodapedagógiai kutatásokban és szakmai-módszertani publikációkban alig jelenik meg.

²⁵ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 8. § (2).

A változásra való előkészülés

A változásra való felkészülés mind a család, mind az óvoda részéről kiemelten fontos. Sikereségét nagymértékben meghatározzák többek között:

- a szülők és az óvoda egymás iránti pozitív nyitottsága;
- az átmenet folyamatként kezelése;
- az egyes gyermekekhez igazodó támogatási utak keresésére való törekvés;
- az óvoda részéről a család rendszerszemléletű megközelítése, melynek lényege, hogy a pedagógus nem csupán a gyermeket, hanem a gyermek egész családját tekinti kiindulópontnak, és tisztában van egyrészt azzal, hogy a gyermek személyiségének, fejlettségének, viselkedésének alakulása a családi hatásoktól nagymértékben függ, másrészt pedig azzal, hogy a gyermek nevelésén túl a szülői kompetencia erősítése is a feladatai közé tartozik.

Az óvoda kötelező jellege és a gyermek óvodába lépésének jogszabályok által is meghatározott időpontja számos döntés alól mentesíti a szülőt, ennek minden előnyével és hátrányával. Az óvodai jelentkezés időben is ütemezett algoritmusa keretet, irányt ad, ugyanakkor vannak, akik nehezebben tudnak ehhez alkalmazkodni a személyiségük, életmódjuk és/vagy az aktuális élethelyzetük miatt. Ez utóbbi előfordulhat nagycsaládosoknál, ahol a sok különböző korú gyermek életének koordinálása sokszor külső segítség igénybevételére is építkező szervezést igényel; kistelepülésen, esetleg tanyán élő családok esetében, ahonnan nehéz a bejárás; sajátos nevelési igényű gyermek esetében, ha nincs bölcsőde, ahol még maradhatna a gyermek; vagy akkor, ha a családban él tartósan beteg és/vagy folyamatosan felügyeletre, ápolásra szoruló személy; stb.

A társadalmi köztudatban az óvoda viszonylag intenzíven – legalábbis a bölcsődénél sokkal intenzívebben – jelen lévő, ismertebb intézmény. Sokféle információ hallható, olvasható az óvodáról, és ezek között vannak olyanok is, amelyek nem feltétlenül reális és támogatható elvárásokat vagy esetleg negatív érzelmeket válthatnak ki az érintett szülőkből: egyes szülők a játékot és a gondtalan, örömteli funkciót rendelik az óvodai neveléshez, és attól tartanak, hogy esetleg túlszabályozott, túlírányított, iskolaelőkészítés-centrikus lesz gyermekük óvodai élete. Mások éppen ellenkezőleg, pont ezt várják el, leértékelve a játék szerepét, attól félnek, hogy mi lesz majd gyermekükkel egy könnyed óvodáskor után az iskolában (és később az életben). Az is foglalkoztathatja a szülőket, hogy milyen korösszetételű csoportba kerülhet gyermekük, és vajon melyik csoportszervezési mód az előnyösebb a fejlődésének támogatása szempontjából: az életkor szerint homogén csoport vagy a vegyes csoport.

Az idősebb gyermek óvodakezdésével kapcsolatos tapasztalatok jelentősen befolyásolhatják a fiatalabb gyermek óvodakezdéséhez való szülői viszonyulást is. Hasonlóképpen hatnak a szülőnek az óvodával kapcsolatos saját gyermekkori emlékei is.

A fenti, sokszor áttételes tapasztalatok jelentősen befolyásolhatják az óvodaválasztási törekvéseket. A bölcsődékhez képest teljesebb óvodai lefedettség és a lakóhely szerinti körzetesítés ellenére sokszor próbálják a szülők a jóval távolabbi, körzeten túli óvodába íratni gyermeküket, ha úgy gondolják, hogy a választani kívánt intézmény szakmai koncepciója, légköre jobban illeszkedik az elvárásaikhoz.

Többek között ezért is rendkívül fontos lenne, hogy a valamennyi családdal kapcsolatban lévő védőnők tájékoztatni tudják a szülőket a körzeti óvodákról, és segítséget tudjanak nyújtani az egyes információforrások hitelességét illetően is.

Nagy segítséget jelenthetnek ebben az óvodai neveléssel kapcsolatos broszúrák, az érintett családok számára kínált ismerkedési, beszélgetési lehetőségek, a személyes jelenléttel zajló és az online fórumok, valamint a linkajánlatok.

A szülők támogatása a felkészülésben

Az óvodába lépés kezdete ugyan nem szülői döntés kérdése, az óvodaválasztás és a gyermek óvodára hangolása viszont szülői feladat. Ahhoz, hogy ennek a szülők feszültség- és szorongásmentesen telessenek eleget, szükséges, hogy:

- Minél jobban ismerjék gyermekük fejlődésének főbb irányvonalait és aktuális jellemzőit. Ebben segítséget jelentenek a házi gyermekorvossal és a körzeti védőnővel való rendszeres beszélgetések.
- Tisztában legyenek az óvodai nevelés alapvető jellemzőivel, célkitűzéseivel. Ennek feltétele, hogy álljanak rendelkezésre olyan tájékoztató broszúrák, legyenek olyan személyes jelenléttel zajló és online fórumok, amelyek az óvodai nevelésről reális, ugyanakkor pozitív kicsengésű, megnyugtató információkat közvetítenek.
- Megbízható információik legyenek a választható óvodák főbb jellemzőit, illetve a felvételi eljárást illetően. Az óvodák körzetesítve vannak ugyan, de a szabad óvodaválasztás is működik ezzel párhuzamosan. A szülők a körzeten kívüli óvodák szabad férőhelyeire is beíráthatják gyermeküket.

Sokféle, sokszor szakmailag nem igazán hiteles és alátámasztott információ kering a köztudatban arról, hogy milyen fejlettségi szinttel lehet óvodás a gyermek. Mennyire kell önállóan lennie az önkiszolgálásban, a szobatisztaságban, a beszédfejlődésben. A családban nevelkedő hároméves gyermek azzal a fejlettségi szinttel lép óvodába, amellyel aktuálisan rendelkezik, az ehhez igazodás az intézmény feladata. (A bölcsődések esetében van lehetőség arra, hogy tovább maradjon a bölcsődében az, akinek a fejlettségi szintjéhez a bölcsődei környezet a támogatóbb, az otthon nevelkedőknek nincs lehetőségük a későbbi óvodakezdésre.)

Az Óvodai Alapprogram a következőket határozza meg: *„Az óvodai nevelés célja az, hogy elősegítse az óvodások sokoldalú, harmonikus fejlődését, a gyermeki személyiség kibontakozását, a hátrányok csökkenését, az életkori és egyéni sajátosságok, valamint az eltérő fejlődési ütem figyelembevételével (ideértve a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek ellátását is).”* Vagyis: belépési szint nincs, így a szülőknek nem érdemes szoronganiuk amiatt, hogy a gyermekük eléri-e vajon a megfelelő fejlettségi szintet az óvodakezdésre.

Az viszont a gyermek fejlődését nyomon követő védőnő és házi gyermekorvos lehetősége és felelőssége is, hogy segítse a szülőket a fejlődésbeli elmaradások csökkentését támogató nevelési módszerek alkalmazásában (pl. szokáskialakítások, napirend, önállósodás támogatása).

Abban, hogy a szülők jól tudják támogatni gyermeküket az átmenet időszakában, sőt az óvodai nevelés teljes időtartamában, alapvető jelentőséggel bír az, hogy az óvodai nevelésről reális elképzeléseik legyenek. Ennek főbb kérdései többek között:

- *Hogyan telik a gyermek egy napja az óvodában?*
Kiemelt fontosságú a játéknak a gyermek legfontosabb tevékenységeként való kezelése, valamint a kezdeményezett tevékenységek és az azokba történő bekapcsolódás megvalósításáról való informálódás lehetősége. Ezek segítenek a „nem csinálnak semmit, csak játszanak egész nap” és a „jók-e, fontosak-e a kezdeményezett tevékenységek” témák mentén megfogalmazódó aggodalmak eloszlátásában.

- *Tanul-e eleget a gyermek az óvodában a sikeres iskolakezdés szempontjából?*

Ez már az óvodakezdés idején is foglalkoztathatja a szülőket, befolyásolhatja az óvodaválasztást is. Egyes szülők körében divat lett az extra, óvodán kívüli, különórászerű iskola-előkészítés is. Az óvodapedagógusoknak nagy szerepük van a szülői szemlélet befolyásolásában, abban, hogy elfogadtassák a szülőkkel, hogy az óvodás korosztály tanulásának legfőbb színtere a játék. A gyermek fejlődéséhez és érdeklődéséhez igazodó, változatos játéklehetőségek biztosítása, a rendszeres tevékenységkezdeményezésekbe való bekapcsolódásnak a gyermek igényeihez és érdeklődéséhez igazított ösztönzése, valamint a gyermeknek a tevékenységekben való részvétele együttesen jól segíti a gyermek fejlődését, az óvodáskor végére eljuttatva a gyermeket az iskolakészültségig. A tanulásnak az ismeretszerzésre történő leszűkítése és az erre épülő tematizált foglalkozásokon való erőltetett részvétel viszont nem hozza meg a várt eredményt.

- *Hogyan szerveződnek az óvodai csoportok?*

Az óvodában vannak életkor szerint homogén és életkor szerint vegyes csoportok is, a lehetőségek függvényében. Még a szakmai álláspont sem egységes abban, hogy mi a jobb megoldás, nyilván mindkettőnek vannak előnyei a másikhoz képest, és sok múlik azon, hogy az óvodapedagógusok mennyire jól kezelik az adott csoportösszetétel specifikumait, mennyire tudnak az egyes gyermekek egyéni szükségleteire reagálni és ezt csoportszinten is adaptívan kezelni.

A vegyes csoportokkal kapcsolatban talán inkább megfogalmazódnak szülői elvárások és szorongások. Elvárás lehet például az, hogy az idősebb gyermekek húzóerőt jelentenek a fiatalabbak számára a fejlődésben. De nincs szükség a fejlődés ily módon történő sürgetésére, a támogató, megerősítő, bátorító légkör ezt önmagában is jól biztosítja. Szorongást kelthet egyes szülőkben az, hogy a hároméves számára nem lesz-e ijesztő a zömében idősebb gyermekek társasága. Az egyes gyermekek egyéni igényeire érzékenyen rezonáló nevelési környezetben ettől sem kell tartani. A csoportválasztást befolyásolhatja az is, hogy van-e a gyermeknek óvodáskorú testvére, és ha igen, akkor a szülők azt szeretnék-e, hogy a testvérek ugyanabba a csoportba járjanak, vagy azt, hogy inkább ne.

- *Nem lesz-e nagyon más az óvoda világa a családi neveléshez képest?*

Ebben a kérdésben sokféle aggodalom fogalmazódhat meg, egy-egy szülőnél akár több is ezek közül. Vannak, akik a gyermeküket féltik a másféle hatásoktól, mások amiatt izgulnak, hogy vajon jól nevelték-e a gyermeküket idáig, jól csináltak-e mindent a gyermekkel. Nem derülnek-e ki olyan hiányosságok, amelyek miatt pironkodniuk kell, vagy vár-e el olyasmit az óvoda, aminek érzéseik szerint nagyon nehezen tudnak megfelelni? Természetes, hogy a családi és az óvodai nevelés között vannak különbségek, hiszen a két életter is egészen más jellegében, funkciójában és a gyermek életében betöltött szerepében is. A cél a különbségek harmonikus összehangolása a gyermek biztonsága, jólléte érdekében.

A család rendszerszintű megközelítéséből kiindulva a gyermek óvodába járásával az egész család korábbi élete megváltozik, sőt, ez nem csupán azokat érinti, akik egy lakásban élnek, hanem a családdal rendszeres kapcsolatban lévő rokonokat (pl. a nagyszülőket) is. Az anyák többsége számára az óvodakezdés együtt jár a munkába való visszatéréssel is, szerepeik a dolgozó nő szerepével bővülnek, ami egyénenként nagyon különböző érzéseket, helyzeteket generál önmagában is. Vannak, akik már várják a lehetőséget hivatásuk folytatására, másokat ez kevésbé pozitív érzésekkel tölt el, és lehetnek olyanok is, akik a munkahelykeresés időszakában vannak.

Az újbóli munkába állást a lehető legpozitívabban megélő anyák is érezhetnek bizonytalanságot, tekinthetik nagy kihívásnak az életformaváltást saját szempontjukból is. Azok az anyák, akik kisebb gyermekükkel még otthon maradnak, esetleg az óvodába kíséretet vagy a gyermek délutáni hazavételét érzik nehezen megszervezhetőnek. Általánosságban elmondható, hogy az életformaváltás következtében:

- Lényegesen kevesebb a hétköznapiokon együtt tölthető idő, és ez főleg a gyermek és az anya számára jelent nehézséget.
- Az otthon töltött idő nemcsak kevesebb, hanem a feszesebb napirend, az időkeretekhez való alkalmazkodás, az idő beosztása is okozhat nehézséget, az időhiány pedig frusztrációt, feszültséget generálhat.
- A munkába állással az anya szerepei bővülnek, ez szerepkonfliktusokat okozhat.
- A munkavállalói szerepben való megfelelés igénye/kényszere napirend- és prioritásalakító, ez feszültté teheti az anyát.
- Az otthoni feladatmegosztás szintén változhat, például az apának jobban be kell vonódnia a családi élet szervezésébe, a háztartás vezetésébe, ez alakít a korábbi szereposztáson.
- Ritkulhatnak a találkozások a nagyszülőkkel és/vagy más rokonokkal, ismerősökkel.

A szülőknek vannak elképzeléseik és elvárásaik a gyermeküket nevelő óvodapedagógusokkal kapcsolatban is. Nyilván minden szülő olyan óvodapedagógusokra szeretné bízni gyermeke nevelését, akik szeretik gyermekét, és vele is jó kapcsolatot tudnak kialakítani. A gyermekszerepetnek és a jó szülő-pedagógus kapcsolatnak is van egy konszenzuson alapuló értelmezése, ugyanakkor az egyéni értelmezések nagyon sokfélék lehetnek, főleg a jó kapcsolatot, együttműködést illetően, és nagyon sokféleképpen képzelik a szülők ennek a lehetséges megvalósulását.

- Egyes szülők tartanak attól, hogy alárendelt szerepbe kerülhetnek, mert az óvodapedagógusok szakemberek. A jó működés alapja a partneri együttműködés, mely egyenrangúságra építkezik. Az óvodapedagógusnak kétségkívül többletcompetenciát ad az, hogy a nevelés területén ő szakember, a szülők többletcompetenciája viszont abból ered, hogy mindenki másnál jobban ismerik gyermeküket. A kapcsolatban minden érintett rendelkezik olyan csak rá jellemző többletcompetenciával, amely a gyermek fejlődésének eredményes támogatása szempontjából alapvető jelentőségű.
- A kapcsolatépítés módját illetően is sokféle lehetséges út van, személyiségtől és tapasztalatoktól függően. Egyesek nyitottabb személyiségek, mások tartózkodóbbak, vagy a kapcsolat elején távolságtartóbbak. Lényeges, hogy mindenki hitelesen tudjon választani a kapcsolatépítés tempóját illetően is.
- A szülőben lehet szomorúság az időszakos elválás miatt, érezhet időnként akár féltékenység is, vagy nehéz lehet számára az, hogy másokra bizza gyermekét.

A szülőt abban is támogatni kell, hogy gyermekét elő tudja készíteni az óvodakezdésre és az átmenetre. A szülők sokféleképpen gondolkodnak erről, és gyakran maguk is sokféleképpen viszonyulnak érzelmileg a helyzethez. A gyermek nagyon érzékeny a szülők hangulatára, érzelmi hozzáállására, vegyes érzelmekkel tekint a számára ismeretlen újra. Érdemes a szülőknek kapaszkodókat adni ahhoz, hogyan tudják megfelelően segíteni a folyamatot.

- Jó, ha a szülő mesél az óvodáról, akár saját kellemes óvodai emlékeiről, vagy ha vannak óvodáról, óvodásokról szóló mesekönyvek is otthon, amelyekből mesél, vagy ha a délelőtti séta során megnézik a közeli óvoda udvarán játszó gyermekeket.

- Az óvodai életről való beszélgetés során a kellemes élményekről essen szó elsősorban, és semmiféleképpen ne hangozzanak el olyan megjegyzések, amelyek tartalmilag vagy érzelmi kicsengésüket tekintve a kisgyermekből nemtetszést vagy ijedtséget válthatnak ki („az oviban mindent meg kell enned ebédre”, „ott nem főznek ilyen finomakat”, „az oviban majd el kell pakolnod magad után a játékokat”, „hogymész óvodába, ha még pelenkás vagy?” stb.).
- Az óvodáról a gyermekével beszélgető szülőnek gondolnia kell arra, hogy a gyermek azokat az információkat érti meg, amelyek kapcsolatba hozhatók az eddigi tapasztalataival, ő inkább a szülő érzelmi-hangulati állapotára reagál.
- A gyermekben is sokféle érzélem van a változással kapcsolatban, olyanok is, amelyeket nem tud szavakba önteni. Felesleges őt elvárásokat sugallva arra készíteni, hogy örüljön az óvodának.
- A gyermekek között különbségek vannak abban is, hogyan fogadják a változásokat az életükben, mennyire vágnak más gyermekkel közös együttlétekre, és milyen élményeik vannak ezzel kapcsolatban. Az óvodát kezdő gyermeknek
  - napról napra el kell viselnie az anyától való elválást;
  - új személyeket kell elfogadnia, felnőtteket és gyermekeket egyaránt;
  - meg kell barátkoznia egy új, ismeretlen környezettel;
  - be kell illeszkednie a gyermekcsoport életébe;
  - esetleg új szokások, szabályok kereteihez kell illeszkednie;
  - el kell fogadnia azt, hogy nem csak az ő szempontjai, igényei alakítják az egyes helyzeteket.
- Az óvodakezdés érzelmileg megterhelő, nagy alkalmazkodást kívánó folyamat, melynek alakulása nagymértékben függ az anya-gyermek kapcsolattól. Az átmenet időszakára a hullámzás jellemző: előfordul, hogy a gyermek már egész jól érzi magát az óvodában, de aztán látszólag ok nélkül egyszer csak nem akar reggel elkészönni és bemenni a csoportszobába, vagy már este hajtogatni kezdi otthon, hogy ő nem megy másnap óvodába. Szintén előfordulhat, hogy a gyermek látszólag jól fogadja az óvodát, de az óvodakezdéssel járó változásokhoz való alkalmazkodás kimeríti, ami gyakoribb megbetegedésekben, viselkedésváltozásban, alvási vagy étkezési nehézségekben stb. mutatkozhat meg. Az óvodába történő átmenet különösen megterhelő lehet a kisgyermek számára, ha megszokott életvitelében más változással együtt történik (pl. kis testvér születése, a család érzelmi és/vagy anyagi helyzetében történő változások). Ez akkor is így van, ha a család életében történt változás egyértelműen pozitív (pl. tágasabb lakásba költözés).

A szülők támogatásának alapja a szülőkből zajló érzelmek, vélekedések ismerete és elfogadó kezelése. A családokat segítő szakembereknek tisztában kell lenniük ezzel általánosságban és az egyes szülők esetében is, és hozzá kell segíteniük a szülőket ahhoz, hogy a lehető legpozitívabb érzésekkel tudják a folyamatot megélni és gyermekeiket ebben segíteni.

Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben

Az óvodában folyamatos felvétel van, hiszen minden gyermek máskor tölti be a harmadik életévét. Az óvodai helyzetet tekintve más az, amikor a nevelési év közben érkezik egy-egy

új hároméves, és más előkészületeket kíván a nevelési év kezdetén egyszerre érkező több gyermek fogadása.

Kora tavasszal már ismert, hogy hányan mennek el iskolába, hány új gyermeket fogadhat az óvoda. Az intézményvezető feladata annak átgondolása, hogy milyen szempontok mentén alakítja a csoportokat.

Az óvodapedagógus személyes felkészülése

Az óvodai beszoktatásról, az átmenetet segítő pedagógiai-módszertani kultúráról kevés szó esik a szakirodalomban, még ehhez képest is kevésbé kap hangsúlyt az óvodapedagógus személyes felkészülése, amely tulajdonképpen a szakmai kompetencia egyes elemeinek (ismeretek, képességek, attitűdök, autonómia és felelősség) önértékelésen alapuló megerősítése.

- Az óvodapedagógus végiggondolja, hogy hány új gyermek fog érkezni a csoportjába, és igyekszik lehetőség szerint minél több információt szerezni az új óvodásokról és családjaikról.
- A rendelkezésére álló információk alapján mérlegeli, hogy szüksége van-e valamilyen speciális felkészülésre is, például lesz-e ikerpár, külföldről érkező, egészségi állapot vagy nemzetiségi, vallási hovatartozás miatt speciális étrendet igénylő, kiemelt figyelmet igénylő, ezen belül különleges bánásmódot igénylő, sajátos nevelési igényű, hátrányos / halmozottan hátrányos helyzetű és tartós gyógykezelés alatt álló, egyszülős családban nevelkedő, nem a saját családjában nevelkedő gyermek a csoportban. A speciális felkészülést igénylő helyzetek kezelésére való általános előkészületeként az óvodapedagógusnak érdemes átgondolnia, hogy
  - eléggé tájékozott-e a speciális felkészültséget igénylő gyermekkel és szüleivel való együttműködéshez: például tud-e kommunikálni a nem magyar anyanyelvű személyekkel, ismeri-e az adott nemzetiség vagy vallási felekezet szokásait, stb.;
  - nincs-e benne előítélet az adott helyzet iránt;
  - képes-e a speciális felkészültséget igénylő gyermekek igényeit és a csoportba járó többi gyermek igényeit összehangolni;
  - szüksége lehet-e más szakember bevonására;
  - kinek/kiknek a tapasztalataira tud építeni.
- Jelentős különbségek lehetnek a felkészülésben aszerint, hogy teljesen új csoportot indít-e vagy a jelenlegi csoportjában maradó gyermekekhez érkeznek az új óvodások, és ez utóbbi esetben hogyan alakulnak az arányok, a régi vagy az új óvodások vannak-e többségben.
- Az óvodapedagógusnak mentálisan is fel kell készülnie az új gyermekek és családjaik fogadására, a velük való ismerkedésre, az összehangolódás izgalmas, de sokszor nem könnyű folyamatára azokban az esetekben is, amikor az érkező gyermek egy volt óvodás testvére.
- Az óvodapedagógusnak a hároméves korcsoportra is újra rá kell hangolódnia, hiszen az iskolába távozó hat-hét évesek nagyon más korcsoportot jelentenek az óvodáskorban belül.

Jelentkezés az óvodába – az első interjú

Az első interjú alkalmával a szülő általában a gyermekkel együtt keresi fel az óvodát. Az intézmény vezetője gyermekbarát környezetben fogadja a látogatókat (pl. játékok, képeskönyvek, játszósarok a helyiségben, ahol beszélgetnek). A beszélgetés funkciója a kölcsönös tájékozódás: az óvodavezető informálja a szülőt az intézmény felvételi rendjéről, a nevelési koncepcióról,

a házirendről, az óvodai életről, a napirendről és a beszoktatásról, és tájékozódik a gyermek családi hátteréről, fejlődéséről, szokásairól.

A jó hangulatú beszélgetés bizalmat ébreszt a szülőben az óvoda iránt, és ez nagy segítség az átmenet megkönnyítése szempontjából is. A szülő a vele való tapintatos kommunikáció során reális, megnyugtató információkat kap, és nem találkozik a család intim szféráját sértő kérdésekkel (mint pl. a gyermek vállalására, fogadására vonatkozó kérdések).

Az egyes óvodák között akár jelentős eltérések is lehetnek abban a tekintetben is, hogyan mutatják meg intézményüket a leendő óvodások szüleinek. Sok helyen szerveznek lakossági fórumot a szülők számára, de vannak olyan intézmények is szép számmal, amelyek az online bemutatkozási formákat részesítik előnyben. Számos óvodában van nyílt nap, az óvodai élet zavartalanságának megőrzése érdekében egy késő délutáni, a gyermekek hazamenetele után szervezett szülői fórum, mely az óvodapedagógusok bemutatkozása, az óvoda pedagógiai koncepciójának bemutatása után jó esetben beszélgetőkörre alakul. A beszélgetés hangulatának megteremtése és fenntartása az óvodapedagógusok feladata. A beszélgetésen természetesen explicit és implicit módon megjelenhetnek az óvoda elvárásai is, fontos azonban, hogy ezek ne normatív elvárások és szabályok legyenek, sokkal inkább a szülők támogató attitűdjét erősítő kérések, ötletek annak érdekében, hogy a szülők bátorítást és tippet kapjanak ahhoz, hogy gyermeküket támogatni tudják az átmenet időszakában. Semmiféleképpen ne kapjanak a szülők az óvodába lépésig teljesítendő feladatot, ne kelljen például szeptemberre szobatisztává válnia a gyermeknek, ne kelljen leszoktatni a cumiról, stb.

Tájékoztató szülői értekezlet

Hasonló hangulatú, de az óvodakezdéssel kapcsolatban már sokkal konkrétabb információkat is adó alkalom a felvételi időszak lezárulása után az óvodát kezdő gyermekek szülei számára szervezett szülői értekezlet, amely légkörét tekintve inkább tájékoztató, ismerkedő beszélgetés. Ekkor a szülők már tudják, hogy melyik csoportba kerül gyermekük, kik lesznek az óvodapedagógusai, a szülőtársakkal is megismerkedhetnek. Szerencsés esetben ez megnyugtató, növeli a szülők biztonságérzetét, bizalmát. Az óvodapedagógusok által a szülők felé megfogalmazott kérések elsősorban az óvoda működési rendjéhez kapcsolódnak, továbbra sem javasolt az egyes gyermekek neveltségi szintjére, szokásaira vonatkozó kéréseket megfogalmazni. Az otthonról behozható játékokkal kapcsolatosan például érdemes felvázolni az óvoda által követett pedagógiai kereteket (pl. milyen játék hozható be, mikor és hogyan viheti be ezt a gyermek a csoportszobába), de ne legyen korlátozó szabály az átmeneti tárgy mibenlétére vonatkozóan, vagy ne legyen korlátok közé szorítva annak használata. Érdemes érzékeltetni a szülőkkel, hogy az óvoda szokás- és szabályrendszere a gyermekek jóllétét hivatott elősegíteni, és nem a korlátozás áll a középpontban. Például odafigyelnek arra, hogy minden gyermek kapjon bátorítást az önállósági törekvéseiben, de nem kell tudni önállóan felöltözni, kaphat segítséget. Vagy: a kezdeményezett tevékenységekbe minden gyermeknek próbálnak kedvet csinálni a bekapcsolódásra, de nem kötelező ezekben részt venni, a gyermek választhat magának más játékot is. Nem lehet viszont bántani egymást, elrontani a másik gyermek játékát (sem fizikai, sem szimbolikus értelemben), ha valaki később alszik el vagy korábban ébred, nem zavarhatja a többiek nyugalmát. Minden szülő számára megnyugtató, ha úgy érezheti, hogy gyermeke megkapja azt a figyelmet és törődést, gondoskodást a pedagógusoktól és a dajkától, amelyre éppen szüksége van.

A csoportok kialakítása az átmenetek szempontjából

Az egyes óvodák gyakorlata eltérő abban is, hogy a szülők mennyire befolyásolhatják a gyermekcsoportok kialakítását, van-e lehetőségük óvodapedagógust és/vagy csoportot választani.

A szülői választás lehetőségének határait illetően a szakemberek között is jelentős nézetkülönbségek vannak. A közbeszédben gyakran hallott kitétel, miszerint „óvodapedagógust kell választani, mert rajta múlik minden” a szakemberek egy része is teljes mértékben helyénvalónak tartja mindaddig, amíg ez nem hátrányos valamilyen szempontból az ő számára, például túl sokan választják őt, ezért konfliktusba kerülhet a kollégáival, olyan szülők is választják, akikkel nehezen találja meg a közös hangot, stb. Ennek megvalósítása azonban számos korlátba ütközik, és/vagy nem mindig váltja be a hozzá fűzött reményeket sem a pedagógus, sem a szülő oldaláról nézve. Mielőtt az intézményvezető az egyik vagy másik megoldás mellett dönt, érdemes többek közt a helyzet alábbi néhány vonatkozását aktuálisan végiggondolnia:

- Biztosított-e mindenki számára a választás lehetősége?
- Eléggé ismerik-e szülők az egyes óvodapedagógusokat (és saját gyermekük szükségleteit) ahhoz, hogy választásuk kellőképpen megalapozott legyen?
- Nem minden szülő él a választás lehetőségével (van, aki nem is gondol erre), de ha mások igen, akkor érezheti úgy, hogy a gyermeke hátrányba kerülhet.
- A választás lehetőségével élve a szülő számára evidenciává válhat a helyzet további kiemelkedően jó alakulása, ami csalódáshoz vezethet.
- Előfordulhat, hogy a szülő által választott óvodapedagógus nehezebben talál utat a gyermekhez vagy a szülőhöz.

Az idősebb gyermek volt óvó néni-jének a választása a fiatalabb gyermek óvodássá válásakor mind szakmai, mind szülői körökben evidenciaként kezelt. A már kiépített kapcsolat a szülő és az óvodapedagógus között ténylegesen megkönnyítheti a fiatalabb gyermek óvodássá válásának folyamatát, ebben azonban fontos szerepe van annak is, hogy a kapcsolatban érintettek mennyire tudják a helyzetet úgy kezelni, hogy az nem az előző találkozás egyenes folytatása, hanem az abból szerzett pozitív tapasztalatra történő új építkezés.

Érzékeny kérdés a saját gyermek csoportba sorolása. Egycsoportos óvodában nyilván adott a helyzet, hogy az édesanya a saját gyermekének óvodapedagógusa vagy dajkája is egyben. Többcsoportos óvodában lehetőség szerint javasolt a külön csoportba helyezés. Ha a gyermek az édesanyjával egy csoportban van, ezt a helyzetet a többi gyermek és a szülők felé hitelesen kell tudnia képviselni úgy, hogy senkiben ne merülhessen fel olyan gondolat, érzés, hogy az óvodapedagógus a saját gyermekére több figyelmet fordít és több gondoskodásban részesíti.

Különbözőek a szülői igények abban a tekintetben is, hogy a testvérek azonos csoportba vagy más-más csoportba járjanak-e, vegyes életkorú óvodai csoportok esetében a most óvodába érkező kisebb a nagyobb testvér csoportjába kerüljön-e. Hacsak nincs ennek valamilyen különös oka, akkor a most érkező gyermek nyugodtan kerülhet más csoportba, mint ahová a testvére jár. Mivel a gyermekek nem egyszerre kezdik az óvodát, az egymástól való elszakadás élményét nem kell átélniük, és a társak felé nyitás szempontjából sokszor jobb, ha nincs ott a testvér. Előfordulhat – ikrek esetében is – , hogy a szülők azért kérik a gyermekek más-más csoportba helyezését, mert a testvérek közül legalább az egyik olyan mértékben próbálja kisajtítani a másikat, hogy azt már nem tartják kedvezőnek egyik gyermek szempontjából sem.

Egyes óvodákban családi napot szerveznek, melyre a szeptemberben óvodát kezdő gyermekeket és szüleiket várják. Ez tulajdonképpen leginkább egy játszóházhoz hasonló kötetlen program, jó ismerkedési, beszélgetési lehetőség minden résztvevő számára, melynek élményei nyitottabbá, optimistábbá tehetik az érintetteket egymás iránt, nagyban segítve ezzel a gyengéd átmenet megvalósulását.

Kapcsolatfelvétel a családdal kapcsolatban álló más szakemberekkel

A beszoktatás előkészítéséhez hozzátartozik a családdal már kapcsolatban álló szakemberekkel történő kapcsolatfelvétel. A védőnővel és a házi gyermekorvossal minden családnak folyamatos kapcsolata van, ők születésétől kezdve jól ismerik a gyermeket, nyomon követik a fejlődését. A nevelés adaptivitásának növelése, az esetleges atipikus fejlődési utak mielőbbi észrevétele és a lehető legoptimálisabb fejlődést elősegítő gyermekutak mielőbbi megtalálása, kialakítása döntő jelentőséggel bír a korai fejlesztés eredményessége szempontjából. Az a sok helyen tapasztalható gyakorlat, mely szerint az óvoda, az óvodapedagógusok nem is akarják megismerni a gyermek fejlődéséről vezetett dokumentációt – mondván, ne befolyásolja őket senki, a gyermekek náluk tiszta lappal indulnak –, egy félreértésen alapul, és az emiatti késlekedés rendkívül ártalmas is lehet. A más tapasztalataira is támaszkodó nevelés az adaptivitást segíti elő. Abban az esetben, ha az érkező gyermek már részt vesz korai fejlesztésben, a korai fejlesztést végző szakemberrel is érdemes felvenni a kapcsolatot, ha a szülő ehhez hozzájárul.

A folyamat segítése a fogadó intézményben – a beszoktatás

A gyengéd átmenetek segítése a jelenség szintjén említésre kerül ugyan az óvodai nevelés kérdéseit érintő módszertani írásokban, a téma fontosságához képest azonban meglehetősen ritkán, a megoldásra vonatkozó javaslatok pedig hiányoznak, lényegében az egyes óvodákra és óvodapedagógusokra bízják azt. A pedagógusok érezhetik úgy, hogy kevés mankót kapnak ennek kezeléséhez, ami egy kicsit azt is sugallja, mintha a gyermekek kis átmeneti nehézségekkel, de könnyen megbirkóznának ezzel a helyzettel.

Maga a beszoktatás a bölcsődei nevelés-gondozás területéről „szivárgott” be az óvodai nevelés területére, elsősorban a bölcsődéből óvodába érkező gyermekek és az ő átmenetüket támogató kisgyermeknevelők jóvoltából. Az egyes óvodák saját pedagógiai koncepciójukhoz és praxisukhoz igazodva kezelik a kérdést, annak alakulása nagymértékben függ az egyes óvodapedagógusok egyéni érzékenységétől.

Hasonló a *családlátogatások* helyzete is. Abban létezik egy szakmai konszenzus, hogy a családlátogatás fontos szerepet játszik a családdal való jó kapcsolat kialakításában, a család és az óvoda egymáshoz közeledésében, a gyermek megismerésében, de a családlátogatások szervezését illetően (főleg a Covid-időszak óta) sokkal „színesebb” a kép. A beszoktatási időszakban vagy közvetlenül utána több óvodában meglátogatják az óvodapedagógusok a gyermeket az otthonában, másutt a család intim szférájának tiszteletben tartására és a nehéz szervezhetőségre hivatkozva ez kevésbé része a praxisnak.

A gyakorlatban többféle megoldás létezik:

- A *fokozatos beszoktatás* lényege, hogy a gyermekek eleinte rövid időt töltenek az óvodai csoportban a szülők nélkül. Ennek hosszára vonatkozóan nincsenek módszertani javaslatok, sem arra vonatkozóan, hogy összességében mennyi ideig tart ez az időszak, sem arra vonatkozóan, hogy milyen tempóban érdemes növelni a bent tartózkodás idejét, és mitől függően, mennyire lehet az optimálisnak gondolt algoritmustól eltérni.
- A *szülővel történő beszoktatás* lényege, hogy a szülő az óvodakezdés első hetében bent töltheti a nap egy részét a csoportban, a gyermeke egyes tevékenységeibe bekapcsolódva. Ennek sincs kidolgozott módszertana, így sem az időkeretek, sem a szerephatárok nem igazán tisztázottak. Az óvodai beszoktatás átlagos időtartamának

meghatározásában a bölcsődei módszertani előírások jó kiindulópontot jelenthetnek, hiszen a bölcsődés gyermekek többsége kétéves kora körül kezdi a bölcsődét, és az anyától való időszakos elválás és az új környezet tekintetében nincs jelentős különbség a kétéves és a hároméves korosztály között. Így az óvodai nevelésben is javasolható a kéthetes beszoktatás, melynek végére – a bölcsődésekhez hasonlóan – várható, hogy a gyermekek jelentős része meg tud barátkozni azzal a helyzettel, hogy a napot az óvodai csoportban tölti a szülei nélkül. Az első napon kb. egyórás óvodában tartózkodás javasolt, amely fokozatosan növelhető. Az első bent alvásra négy-öt napi csoportban tartózkodás után kerüljön sor.

Szülővel történő beszoktatás esetén a kéthetes periódus első hetében legyen jelen a szülő, a második hét már szülő nélkül, de még a csoportban tartózkodás idejének fokozatos növekedésével teljen. A beszoktatás menetét, időkereteit minden esetben előre érdemes a szülővel egyeztetni azzal, hogy a gyermek egyéni érzékenységétől, reagálásától függően ez rugalmasan kezelendő. Ugyanígy az is egyeztetést igényel, hogy melyik szülő vesz részt a beszoktatásban. Többnyire az anya, de nem minden esetben. Lehetőleg a beszoktatás teljes időtartamában ugyanaz a szülő legyen jelen.

A nevelési év elején egyszerre érkező gyermekeknél inkább a fokozatos beszoktatást alkalmazzák, a nevelési év folyamán érkező egy-egy gyermek esetében jobban megvalósítható a szülővel történő beszoktatás.

Arra is van példa, hogy a szülői igényektől függően és/vagy az egyes gyermekek egyéni érzékenységéhez is igazodva döntenek az egyik vagy másik út mellett, esetenként akár menet közben átváltva a másik formára.

A helyzet eredményes támogatásában meghatározó szerepe van az óvodapedagógusok szenzitivitására és rugalmasságára építkező módszertani kultúrának, hiszen akár napi szinten kell alakítani a beszoktatás forgatókönyvét úgy, hogy a helyzet minden szereplője a lehető legjobban érezze magát.

Fontos, hogy kérjék a szülők támogatását is ebben a folyamatban, építsenek erre. Ehhez a szülőket is segíteni kell sok beszélgetéssel, megerősítéssel és annak az egyértelmű megfogalmazásával, hogy mi is lehet ebben a helyzetben a gyermek és az óvodapedagógusok számára olyan segítség, amely a szülőkön múlik elsősorban. Ilyen például:

- A szülő pozitív, optimista hozzáállása az óvodához, a pedagógusokhoz, hite abban, hogy a gyermek jól fogja magát érezni az óvodában.
- Az óvodai jel kiválasztása.
- A gyermekkel való beszélgetések az óvodáról a gyermek igényeihez, élményeihez kapcsolódóak legyenek, megerősítve a pozitív érzéseket, a gyermek számára megnyugtatóan enyhítve a kellemetleneket.
- Az otthoni napirend finoman módosuljon az életforma változásához igazodva: kerüljön korábbi időpontra a lefekvés, ne maradjon el az esti mese, reggel legyen elég idő a kellemes tempójú készülődéshez, induláshoz, az óvodai megérkezéshez.
- Ne legyenek olyan elvárások, amelyeknek teljesítésétől a szülők az óvoda vélt elvárásaihoz való jobb illeszkedést várják, például a szobatisztaság, önkiszolgálás stb. területén. Az se legyen elvárás, hogy a gyermek mindig jókedvűen érkezzen és jól érezze magát az óvodában.
- A szülő mindig búcsúzzon el a gyermekétől, időt és érzelmi odafordulást szánva erre (de nem a végtelenségig húzva, többször szinte újrakezdve a helyzetet), és mondja is meg a gyermeknek, hogy mikor, milyen napi eseményhez kapcsolódóan jön érte (majd tartsa ezt be).

- Az átmenetek időszaka nagyon szenzitív, gyakori érzelmi hullámmzással kísért időszak, ezért szerencsés, ha minél kevesebb felnőtt családtag kapcsolódik be ebbe az óvodába kísérés, az ott-tartózkodás és a hazavitel helyzeteiben. Ha lehetőség szerint mindig ugyanaz a szülő jön az óvodába, az egész folyamatot figyelemmel tudja kísérni, és a pedagógusnak is könnyebbséget jelent az egymáshoz illeszkedés a kapcsolatépítés időszakában.
- *Átmeneti tárgy*
A legtöbb gyermeknek van átmeneti tárgya, amely – ahogy a megnevezés is mutatja – átmenetet képez, kapcsolatot teremt az otthon és az óvodai környezet között. Ez általában valamilyen kedves plüss, kispárna, „rongyi” stb. Az átmeneti tárgy csak az övé, bármikor nála lehet, ha igényli, de különösen fontos az alvás idején. Az átmeneti tárgy az óvodáskor teljes időtartamában jelentős, kiemelten fontos szerepe van az átmenet időszakában.
- *Evési szokások*
A családból az óvodába érkező gyermekek étkezési szokásai között nagy eltérések mutatkoznak az étkezések időpontjait és az étkezési módokat tekintve. A reggeli időpontja az ébredési időhöz kapcsolódik, ebben az egyes családok között jelentős különbségek vannak. Egyes családokban van tízórai is, máshol inkább a korábbi ebédelés jellemző, de az ebédidőben is nagy eltérések lehetnek. Eltérőek a családi szokások abban is, hogy hol zajlanak az étkezések (étetőszték, kisasztal, családi étkezőasztal), mennyire eszik a gyermek önállóan, tudja-e használni az evőeszközöket. Az óvodai szokásrendjéhez és napirendjéhez képest nagyon más evési szokásokkal rendelkező gyermek számára az étkezések helyzeteihez való alkalmazkodás is nagy kihívást jelenthet az átmenet időszakában. A szülő jól segítheti ezt egyrészt az otthoni szokások folyamatos közelítésével, másrészt az óvodai beszoktatásban való részvételével, de az óvodapedagógus rugalmassága is fontos ebben a folyamatban.
- *Alvási szokások*
A három év körüli gyermekek még igénylik az ebéd utáni alvást, bár a tapasztalatok szerint a családi nevelésben ez esetenként elmarad a családi programok következtében. Az alvásidőben, az alvás időtartamában és az elalvási szokásokban is jelentős különbségek lehetnek az egyes gyermekek között. Az ismerkedés időszakában az óvodapedagógusoknak érdemes tájékozódniuk a gyermek alvási szokásairól, és lehetőség szerint igazodniuk ezekhez. Nyilván a nagyon egyedi, az óvodai módszertani kultúrától jelentősen különböző, illetve a csoporthelyzetben nem igazán támogatható otthoni szokások esetében inkább abban lehet a szülőknek segíteni, hogy az otthoni szokásokat (pl. teljesen sötét szobában alvás, mesefilmnézés alvás előtt, a szülővel együtt alvás stb.) próbálják közelíteni az óvodai szokásokhoz. Az átmeneti tárgynak kiemelt szerepe van az elalvás segítésében.

A beszoktatás szempontjából kiemelt jelentősége van annak, hogy a gyermek egyéni szükségleteihez és pillanatnyi igényeihez mérten elég időt és támogatást kapjon az óvodapedagógustól ahhoz, hogy egyéni tempójában ismerkedhessen az új személyi és tárgyi környezettel. Az alakuló szokás- és szabályrendszer a kiszámíthatóságot közvetítse a gyermek felé elsősorban, és ne a teljesítendő elvárásokat az ezekhez igazodást illetően.

Az adott csoportban dolgozó két óvodapedagógus (ha van) és a dajka összehangolt munkája alapvető-e tekintetben is.

Az óvodapedagógusnak azt is érdemes tisztáznia a szülővel (főleg szülővel történő beszoktatás esetén), hogy milyen szerephatárokat tart optimálisnak, miben számít a szülő tevő-

leges segítségére. Érdemes kitérnie arra is, hogy a szülő a saját gyermekére összpontosítson, az egyes óvodai nevelési helyzetek kezelését nyugodtan hagyja az óvodapedagógusokra és a dajkára.

A nevelési év kezdetén egyszerre több otthonról érkező gyermek jön a csoportba, többnyire fokozatos beszoktatással. Attól függően, hogy – például vegyes csoport esetén – vannak-e a csoportban már nagycsoportos korú, később iskolát kezdő gyermekek (ha igen, hányan), és hányan érkeznek bölcsődéből, az egyszerre otthonról óvodát kezdő gyermekek száma akár a nyolc-tíz felé is közelíthet. Kérdés, hogy hány részletben érdemes beszoktatni a gyermekeket. Több óvodában gyakorlat, hogy a bölcsődések és az otthonról érkezők beszoktatása csúsztatott, de ilyenkor a beszoktatást egyszerre kezdő otthonról érkező gyermekek számára szinte ijesztő lehet a sok ismeretlen gyermek, a megszokotthoz képest jóval nagyobb zajszint, a még ismeretlen tárgyi környezet és az a helyzet, hogy a róluk gondoskodó felnőtt nem csak rájuk figyel. A már régóta óvodába járók számára is megterhelő a sok új gyermek, akik ráadásul sokkal kisebbek, mint ők, és meg vannak szeppeven, bizalmatlanok is velük és az egész helyzettel. A beszoktatás gyermekek számára egyszerre érdekes, figyelemfelkeltő és félelmetes a sok gyermek jelenléte, a kétféle érzés egyidejűleg és váltakozva is jelen lehet ugyanannál a gyermeknél. A gyermekek társaságigénye sem egyforma: egyesek könnyen nyitnak társaik felé, mások tartózkodóbbak, szívesebben játszanak egyedül.

A szülővel történő beszoktatás a ritkább beszoktatási helyzet. Egyes esetekben akkor kerül rá sor, amikor a fokozatos beszoktatás nehezített, de az óvodapedagógusok egy része számára sem igazán megszokott helyzet a szülőnek a csoportban való jelenléte, és különösen nehéz lehet ez akkor, ha a szülő és az óvodapedagógus között döcögősebben alakul ki az együttműködés. Ilyen esetekben sokat segíthet a szerepértelmezések és a szerepelvárások együttes tisztázása is. A többi gyermek számára (és nem csupán a beszoktatósokra vagy az éppen beszokottakra vonatkozóan) nehéz lehet annak megtapasztalása, hogy társuknak ott van az édesanyja, míg az övék nincs.

Az optimálisnak nevezhető beszoktatási időszak időtartama sem meghatározott, a bölcsődei tapasztalatok alapján a második hét végére jut el odáig a gyermekek többsége, hogy elfogadhatóan tudja megélni az egész napos, szülő nélküli csoportban tartózkodást. Ez azonban még közel sem jelenti azt, hogy a beszoktatás lezárult, és a gyermekek érzelmi állapota sem azonos a teljes mértékű jólléttel. Egyesek nehezebben nyílnak meg, fokozatosan engedik magukhoz az új személyeket, de alapvetően elfogadók a helyzettel. Mások az első időszakban nyitottak, vidámak, de pár nap, pár hét után – esetleg annak hatására, hogy tudatosul bennük a változások állandósága – elutasítóbbak, tiltakoznak a helyzet ellen. Vannak a gyermekek között olyanok is, akik nagyon igyekeznek alkalmazkodni és ezzel megfelelni a szülői elvárásoknak, viszont ez megerőltető, kimerítő számukra. Egyesek a szülő ellen éreznek haragot, hiszen ő viszi és hagyja ott őket az óvodában.

Az óvodába lépés valamilyen mértékben minden gyermek számára megterhelő pszichésen, és erre az egyes gyermekek különbözőképpen reagálhatnak. A *beszoktatás rövid és hosszú távú hatásai* közé soroljuk a következő problémákat:

- alvási nehézségek: nehezen alszik el az óvodában és este is otthon, többször felébred, nyugtalanul alszik;
- étkezési nehézségek: étvágytalanság, túlzott válogatás, bizonyos ételek elutasítása, bizonyos étkezési módok elutasítása;
- változások a viselkedésben, alkalmazkodási nehézségek, szokások és szabályok elutasítása;
- agresszivitás a társakkal és/vagy a felnőttekkel szemben;

- visszaesés az önállóság terén, túlzott gondoskodás/kiszolgálás igénylése;
- érdektelenség a játéktevékenységek iránt (bele sem fog, hamar megunja, abbahagyja, felületes és/vagy monoton tevékenység);
- az aktuális helyzettel nehezen magyarázható érzelmi, hangulati állapotok;
- stagnálások, visszaesések a fejlődésben.

Ezek közös jellemzője, hogy megijeszítik a szülőket és esetenként az óvodapedagógust is. A felnőttek erősen motiváltak lehetnek a helyzet mielőbbi megoldásában, ez kapkodáshoz, türelmetlenséghez vezethet. Előfordulhatnak tüneti megoldások, amelyek hatékonysága kétséges. Sokszor nem is hozzák összefüggésbe a tapasztalt jelenségeket a beszoktatással, főleg akkor, amikor időben már többhetes távolságban van a beszoktatási időszak.

A helyzetek megoldásában nagy jelentősége van a rendszerszemléletű megközelítésnek, a tényleges okok feltárásának, a szülő és az óvodapedagógus közötti párbeszédnek. Lehetséges, hogy egyes problémák inkább otthon, mások inkább az óvodában észlelhetők, vagyis nevelésiszintér-specifikusak, és nyilván függnek az adott szintéren meghatározó felnőttől, annak problémaérzékenységétől is. Kerülendők az egy kaptafára kialakított vélekedések/megoldások, mint például: ha nem jókedvűen érkezik reggel a gyermek, akkor biztosan otthon történt valami; a síró gyermeknek rögtön játék, mese kínálása megnyugtató helyett, stb. Előfordulhatnak olyan helyzetek, esetek is, amelyeknek kezelésében az óvodapedagógusnak is támogatásra van szüksége. A csoportban dolgozó óvodapedagógus kolléga vagy a nevelőtestület más tagjai, esetenként az óvodapszichológus, fejlesztőpedagógus, gyógypedagógus szakmai segítsége, megerősítése sokat jelenthet ezekben a helyzetekben.

A beszoktatás az óvodapedagógus számára is nagy megterhelés mentálisan, hiszen sok új gyermekkel, családdal ismerkedik meg egyszerre, és előfordulhat, hogy egyesek felé nehezen találja az utat, mások viszont vele szemben zárkózottabbak. Még nem ismeri a gyermekeket, jelzéseiket, és nem mindig tud a szükségleteikre az igényeikhez illeszkedően reagálni. Az iskolásokká vált óvodásai is hiányozhatnak még neki. Különösen erős lehet a mentális megterhelés életkor szerint homogén csoport esetén, hiszen mindenki új a csoportjában, ráadásul az iskolába távozott nagycsoportosokhoz képest a hároméves óvodakezdők nagyon más életkori sajátosságokkal rendelkeznek.

A beszoktatással kapcsolatban felmerülő nehézségek

A beszoktatás során a helyzettel kapcsolatban valamennyi résztvevő (a szülők, az éppen beszoktatós gyermek, az óvodapedagógus, a csoportba már beszoktatott gyermekek) oldaláról felmerülhetnek a helyzethez kapcsolódó nehézségek. Ezek közös jellemzője, hogy

- többnyire normál helyzetekben is előfordulnak;
- különböző intenzitásúak lehetnek;
- hullámzóak lehetnek: egyes helyzetekben intenzívebbek, máskor megszűnnek, aztán újra felélednek más intenzitással;
- sokszor indirektek abban az értelemben is, hogy nem észrevehetőek, nyilvánvalók azonban, illetve abban az értelemben is, hogy a nehézséget átélő személy nem feltétlenül van tudatában a konkrét nehézségnek;
- megoldásukhoz sok empátia és türelem szükséges;
- ugyanannál a személynél több nehézség is előfordulhat egyidejűleg vagy egymást követve;

- ugyanannak a beszoktatási helyzetnek a különböző szereplői különböző nehézségeket élhetnek meg, ezek esetenként egymással kapcsolatba hozhatók, más esetekben viszont függetlenek egymástól;
- enyhítésükhöz, megoldásukhoz a helyzetben részt vevőktől tolerancia és empátia szükséges.

Nehézségek a *szülő(k)* oldaláról közelítve:

- nehéz alkalmazkodás az óvodai szokásokhoz, szerepértelmezési, kompetenciahatárkezelési problémák;
- a szülő zárkózottsága;
- a szülő együttműködőnek tűnik, de mégsem az;
- jelentős, nehezen áthidalható különbségek az otthoni és az óvodai nevelés között;
- a szülő érzelmileg nehezen barátkozik meg a helyzettel (a gyermektől való elválás nehézségei, féltékenység az óvodapedagógusra);
- amikor az óvodakezdés, a beszoktatás során a szülő rádöbben arra, hogy a gyermeke nagyon más, mint a többi.

Nehézségek az *óvodapedagógus* oldaláról közelítve:

- nehezen tud kommunikálni a szülővel (ellenérzések pl.);
- nehezen találja meg a hangot a gyermekkel;
- nehezen tudja a negatív érzelmi állapotokat kezelni;
- bizonyos helyzetekben kompetenciahiány (pl. külföldi szülővel való kommunikáció);
- esetleges előítélet;
- a többi gyermekre, a már beszoktottakra és a most beszoktatósokra való együttes figyelés nehézkessége;
- féltékenység, rivalizálás az óvodapedagógus és a szülő között;
- a beszoktatás az óvodapedagógus számára is megerőltető pszichésen (erről szinte soha nincs szó).

Nehézségek a *gyermek* oldaláról közelítve:

- úgy érzi, nem kap a szülőltől elég figyelmet, megértést (a szülő türelmetlen, feleslegesnek tartja a beszoktatást, szinte azonnal otthagyná a gyermekét egész napra az óvodában);
- kis testvére született, akivel az anya otthon van, miközben neki óvodába kell jönnie;
- jelentős különbségeket tapasztal az otthoni és az óvodai szokások között;
- túlzott szülői elvárások a gyermek alkalmazkodásával kapcsolatban;
- a szülő nem tartja be az ígéreteit (mikor jön, mit hoz, stb.);
- gyakori megbetegedések és emiatti elhúzóódó adaptáció;
- a gyermek szinte fél a gyermekektől, nehezen fogadja el a jelenlétüket;
- külföldi, magyarul nem vagy kevéssé beszél, így nehezen tud társaival kapcsolatot kialakítani, együtt játszani;
- hosszú hiányzások és hatásuk;
- a szülő az óvodával „ijesztgeti” a gyermeket;
- a szülő nehezebben válik le a gyermekről, ami azt is sugallhatja a gyermeknek, hogy valami rosszra számíthat, nem is jó hely igazán az óvoda (pl. reggeli véget nem érő búcsúzkodások).

Nehézségek *más gyermekek / a csoport* oldaláról közelítve:

- egymás el nem fogadása, félelem egymástól;
- van olyan gyermek a csoportban, aki nagyon zavaró az új gyermekek számára (máshogy viselkedik, más szokásai vannak, atipikus fejlődésű, máshogy beszél, stb.).

A családból az óvodába történő átmenettel kapcsolatos esetek

Eset 1

Dominik családból érkezett az óvodába. Egyedüli gyermek a családban. Édesanyja nem magyar származású, keveset ért magyarul. Dominik édesapja magyar, de a munkája miatt ő egész nap nincs otthon, este hat-hét óra körül ér haza. Dominik nagyon keveset beszél, beszédfejlődése a szókincs és a nyelvtani struktúrák tekintetében elmarad a korosztályára jellemző szinttől. Érdeklődő, tevékeny kisfiú, édesanyjával jó a kapcsolata. Az édesanya örült a szülővel történő beszoktatás lehetőségének, talán túlságosan is: Dominik már hét hete óvodás, de az édesanya minden délelőttjét továbbra is a gyermekcsoportban tölti, ebéd után hazaviszi a kisfiút. Jól érzi magát a csoportban, érdeklődéssel figyeli a csoport életét. Az óvodapedagógusokat nagyon feszíti már ez a helyzet, úgy érzik, Dominik így sosem fog beszokni az óvodába, és az anyuka állandó figyelme is zavaró a számukra. A csoportban van egy autista kisfiú is, Péter, aki nagyon nehezen viseli Dominik anyukájának jelenlétét, sokszor igen nehéz megnyugtatni.

A probléma megnevezése (a szülő, a gyermek és az óvodapedagógus oldaláról)

Dominik *édesanyja* eléggé elszigetelten él Magyarországon a nyelvtudás hiánya miatt (is), ami egyfelől oka, másfelől következménye a helyzetének. Valószínűleg munkahelye sem várja vissza, így korlátlan ideje van. Kisfiával nagyon jó a kapcsolata, erős szimbiózisban élhetnek. A szeparáció következménye is lehet az, hogy Dominik beszédfejlődése messze elmarad a korosztályára jellemzőtől. Édesanyjával való kommunikációján is érződik a nyelvi fejlődésben való elmaradása, bár az óvodapedagógusok nem beszélnek az édesanya anyanyelvét. Valószínűleg az édesanya egyfelől nehezen engedi el gyermekét egy számára ismeretlen közegbe, másfelől nem érti igazán a szülővel történő fokozatos beszoktatás lényegét.

A *kisfiú* jól érzi magát az óvodai környezetben, de kérdés, hogy ez mennyiben tudható be az anya ottlétének.

Az *óvodapedagógusok* számára pszichésen megterhelő az anya már régen nem indokolt jelenléte: úgy érzik, mintha folyamatosan kirakatban dolgoznának, aggódnak Dominikért is, hogy nem fogja jól viselni az anya távozását ennyi idő után, lényegében egy „anyás játszóház” számára így az óvoda. Péter, az autista kisfiú viselkedése is nyugtalanítja őket, úgy érzik, az eddigi eredmények leépülnek amiatt, hogy Péter ennyire rosszul viseli Dominik anyukájának a jelenlétét. Feszítő érzés az is, hogyan jelezzék Dominik anyukájának, hogy most már nyugodtan rájuk bízhatja Dominikot, főleg azok után, hogy nagyon örültek annak, hogy az édesanya partner volt a szülővel történő fokozatos beszoktatásban.

Megoldási javaslat

Abban az esetben, ha az egyik szülő más nemzetiségű, érdemes megelőzni az ennek is betudható félreértéseket. Az egyik lehetőség ilyenkor a magyar anyanyelvű szülővel való intenzívebb egyeztetés akkor is, ha – mint például Dominik esetében – ő kevésbé tud jelen lenni az óvodai életben. Az édesapa el tudta volna magyarázni a szülővel történő fokozatos beszoktatás lényeg-

gét és annak optimális időkereteit az édesanyának. Emellett nagyon fontos, hogy a magyarul nem tudó szülő ne a házastársára legyen utalva, hanem ő is meg legyen szólítva a helyzetben. Ebben segítség lehet egy rövid, konkrét tájékoztató az anya anyanyelvén a beszoktatás fontosságáról, szerveződéséről, arról, hogy mennyire lényeges az első napokban az ő jelenléte, ahogy később a helyzetből való kivonulása is. Ebben az adott nemzet nagykövetsége vagy más szervezetek tudnak segítséget nyújtani.

Eset 2

Kata szeptemberben kezdte az óvodát, édesanyja élt a szülővel történő beszoktatás lehetőségével. Addig nem is volt semmi probléma, ameddig az anyuka is a csoportban volt. Amikor Kata már egyedül, édesanyja nélkül volt a csoportban, akkor is szemmel láthatólag jól érezte magát, elmerülten játszott, jó kapcsolata volt az óvodapedagógusokkal és a dajkával, a gyermekekkel is szívesen játszott együtt. Pár nap múlva Kata megbetegedett. Néhány napos hiányzás után derűsen jött óvodába, pár napig járt, majd ismét beteg lett. Összességében több napot hiányzott az őszi szünetig, mint amennyit óvodában töltött. A betegségek mindig hirtelen jöttek: az óvodában teljesen egészséges kislány másnapra megbetegedett. Az édesanyja mindig hozott orvosi igazolást. A beszoktatás elején az édesanyja elmondta, hogy messziről járnak, ő még otthon van a kisebbik gyermekével, nagyon nehéz a bejárást megoldania.

A probléma megnevezése (a szülő, a gyermek és az óvodapedagógus oldaláról)

Kata *édesanyja* nehéz helyzetben van. Kata óvodaköteles, ezzel az édesanyja is tisztában van, azonban nagy kihívás számára, hogy óvodába kísérje és időben érte menjen.

Kata jól érzi magát az óvodai környezetben, de nyilván még szívesebben van otthon édesanyjával és testvérével. Kezdetben jól alakul az óvodai élete a sok hiányzás miatt megtorpanni látszik, ez nyilván az óvoda szokás- és szabályrendszeréhez illeszkedés és a társas kapcsolatok terén hamar megmutatkozhat.

Az *óvodapedagógusokban* felmerült annak gyanúja, hogy az anyuka sokszor indokolatlanul is otthon tartja Katát, és ehhez mindig tud orvosi igazolást szerezni, és aggódnak amiatt, hogy a kislány így nagyon nehezen szokja meg az óvodai életet.

Megoldási javaslat

Az édesanyjával való beszélgetés során tisztázható, hogy mi okoz nehézséget az édesanyjának pontosan. A család napirendjének áthangolása lehetővé teheti, hogy az édesanyja a kis testvérel együtt kísérje Katát óvodába, és együtt jöjjenek érte. Az édesanyja vállalta a szülővel történő fokozatos beszoktatást is, ennek idejére meg tudta oldani kisebb gyermeke felügyeletét. Az a személy, aki akkor vigyázott a kisebb gyermekekre, esetleg bevonható továbbra is segítségként. Érdemes annak végiggondolása is, hogy az édesapa mennyire tud bevonódni Kata óvodába kísérésébe vagy délutáni hazavételébe, esetleg a munkarendjének némi alakítása árán is. Lehetséges, hogy az anya igyekszik az apát ebben a helyzetben teljesen tehermentesíteni, mondván, ő még otthon van, ez az ő feladata, de igazából nem tud megbirkózni a helyzettel. Fontos lehet az anyának a figyelmét indirekt módon felhívni az óvodai nevelés jelentőségére Kata fejlődése szempontjából, valamint arra, hogy ebben mekkora szerepe van a lehetőség szerinti folyamatos jelenlétnek. Az anya tarthat attól is, hogy Kata a kicsinek hazavisz betegségeket az óvodából. Ez sajnos kivédhetetlen, de az esetek jelentős részében az idő előrehaladtával egyre kevesebb problémát okoz. Végső megoldásként szóba jöhet esetleg az óvodakezdés elhalasztásának körvonalozása is.

Bevezetés

Az óvoda és az iskola között lényeges eltérések vannak, és bár ez köztudott, számbavételük szinte lehetetlen, azért is, mert miközben a különbségek nagy része objektív, egyes alkotóelemeiket szubjektíven, más-más módon élük meg a gyerekek, sőt a hozzájuk tartozó szülők is. Néhányat kiemelünk közülük, hogy belátható legyen, egy óvodásnak milyen nagy lépést kell megtennie, amikor iskolássá válik, hiszen ilyenkor nem csak egy intézményváltásról van szó:

- Az iskola gyermekképében alapvetően nem szerepel a játék, mint a világ megismerésének „királyi útja”, helyette jó esetben a gamifikációval, a játékosítással találkozunk, amely főképpen az online világra vonatkozik, és amelynek az a lényege, hogy a tanulási folyamatokat érdekesebbé és eredményesebbé tegye, ezenfelül pedig ezzel a színesítéssel a „nemszeretem” feladatokra is rávegye a tanulókat. Vagyis az addigi belső és érzelmi eredetű motiváció szerepét átveszi egy külsőleg irányított, jutalmakkal és elmarasztalásokkal operáló motiválás.
- Az óvodásból tanuló lesz, diák, aki hajlandó elfogadni az iskola addig még nem ismert hierarchiáját, szabályait és szinte az egész életét meghatározó elvárásait. A kultúra átadásának helye az iskola, természetes tehát, hogy olyan közeget terem, amelyben a fontosnak ítélt tudásokat minél hatékonyabban át lehet adni homogénnek vélt gyermekközösségekben, könnyen kezelhető, hajlékony intellektusú, szabályozott magatartású gyerekeknek. A szintén a kultúraátadás feladatát ellátó óvoda lényegesen jobban képes alkalmazkodni a kisgyermek életkori sajátosságaihoz, testi állapotaihoz, önszabályozásának éretlenségéhez, önbizalmának ingatagságához, és nagy teret ad a játéknak és a kreativitásnak.
- Az iskola is fontosnak tartja a szülők részvételét a nevelésben, azonban lényegesen kevesebb teret kap a szülői gondoskodás megvalósulása, a szülővel történő kommunikáció, hiszen ott van az online elérhető Kréta-rendszer, ahol a gyermek teljesítménye követhető. Az iskola teljesítményelvárása mellett a szülők nevelést befolyásoló szerepe is megváltozik, lényegében arra korlátozódik, hogy saját eszközeikkel is segítsék az iskola által kitűzött célok elérését, az intézmény által kialakított szabályok elfogadását. Ez időnként a szülők számára nehézséget jelent, és az is előfordulhat, hogy előbb-utóbb iskolaváltásra is sor kerül, ami lojalitáskonfliktust okozva keseríti meg a gyermek helyzetét, lelkiállapotát.

Pontosan e nehézségek feloldásának érdekében az elmúlt harminc-negyven évben időről időre felmerült a gyengéd átmenet megoldásának igénye, különböző pedagógiai-szervezeti formák létrehozásával, tapasztalatainak elemzésével, általános érvényű bevezetésének szándékával.

Ezek közül két elgondolkodtató kísérletet említünk: a nyolcvanas években indult az úgynevezett *óvodaiskola*, mely integrált intézményként az öt–nyolc éves gyermekek zökkenőmentes iskolássá válását segítette. Nagycsoportos kortól kezdődött a program annak érdekében, hogy az iskola kezdő szakasza – harmadik osztályig – óvodás módszertannal induljon, és a „ne az óvodát iskolásítsuk, hanem az iskolát óvodásítsuk!” szellemében folytatódjon. Már az első kutatási eredmények azt mutatták, hogy a módszerrel hatékonyan csökkenthetők az átmenet nehézségei (Sz. Németh, 1993; T. Pusztafalvi, 1993 idézi Golyán, 2013a), azonban 2002-től kezdődően

sajnálatosan elhalt ez a kezdeményezés. Az okok nem világosak, elemzésük nem történt meg, éppen úgy lehetnek finanszírozásiak, mint annak a társadalmi elvárásnak a tükröződései, amely kizárólag az azonnal mérhető szaktárgyi teljesítményt tekinti lényegesnek.

Hamrák Anna (1994) *lassított iskolakezdési koncepciója* és az ennek alapján létrejött program a gyermekek egyéni fejlettségi szintjéhez alkalmazkodó iskolakezdést, a személyre szabott alapozó szakaszt támogatta két évre elnyújtott első osztályos tananyaggal. Ez az elképzelés lényegében megtorpedózta az iskolaérettség fogalmát, hiszen itt nem a gyermeknek kellett átugrania egy képzeletbeli magasugró lécezt, hanem a tanító módszertani repertoárját kellett gazdagítani a gyermek fejlesztésének optimális megvalósulása érdekében.

Ezeket a próbálkozásokat kívül született még jó néhány elképzelés, amelyek vagy helyi szinten igyekeztek a két intézménytípus összekapcsolását megvalósítani, vagy egy-egy társadalmilag fontosnak ítélt jelenséget – mint az esélyegyenlőségre, hátránykompenzációra való törekvést – próbáltak közoktatási/köznevelési oldalról megoldani. Általánosságban elmondható, hogy ezek nem hatottak a hazai oktatásirányítás hosszú távú irányvonalára. Megjegyzendő, hogy az utóbbi években tovább mélyíti a két intézménytípus közötti szakadékot az a tény is, hogy míg az óvodák általában a helyi önkormányzat vagy egyházak fenntartásában működnek, addig az általános iskolák többnyire állami (vagy szintén egyházi) fenntartásúak.

Mindezek ellenére elszigetelten ugyan, de léteznek olyan gyakorlatok, amelyek személyes szinten képesek megvalósítani az átmenet gyengéd formáját. Itt elsősorban azokra az intézményekre gondolhatunk, ahol a közös fenntartó egy intézménybe integrálja az óvodát és az általános iskolát, nemritkán a gimnáziumot is. Ezekben igényes pedagógiai kultúra honos, nyilvánvalóan azonos gyökere a gyermekképp, és rendkívül intenzív kapcsolatot tartanak a szülőkkel. Szemléletük így könnyebben válhat befogadóvá, az egyedi problémákra fogékonyá az átmenet idején. Módszertanuk középpontjában jellemzően a csoportos és egyéni cselekvés, az életkoruk megfelelő aktív, önirányított tanulás áll.

Az alapfokú oktatás teljes spektrumában – beleértve az állami, egyházi és alapítványi fenntartói háttérrel rendelkező általános iskolákat – hasznos lenne, ha az óvodapedagógusokkal együttesen kialakított és minden érintett által elfogadott közös alapelveket sikerülne érvényre juttatni a kisgyermekkorból a gyermekkorba vezető átmenet során. Ezeknek az elveknek alapképlete, hogy mindkét intézménytípusban igyekezzenek a rájuk bízottakat minél komplexebben, sokoldalúbban megismerni, értékeiket továbbfejleszteni, a tipikustól eltérő tulajdonságaikban felfedezni az izgalmas egyedit, és általuk is támogatni a közösség érzékenységét, alkalmazkodási és befogadási potenciálját. Nem átmenetre volna itt szükség, hanem folytatásra: amit az óvodai keretek között megtapasztaltak a gyermekek, az folytatódhatna szinte zökkenőmentesen az iskolában.

A kevésbé szerencsés helyzetekben az óvodától búcsúzás döntő kérdése, hogy a szülők és az óvodapedagógusok szerint az óvodai nevelést követően a kisgyermek felkészültek-e kellőképpen az iskolára, és eléggé várják-e az iskolát, kíváncsiak-e arra, hogy milyen élet vár rájuk a továbbiakban. Ezt az egyébként izgatott állapotot többféle elméleti nézőpontból szemlélhetjük, és használhatjuk az *iskolaérettség*, *iskolaalkalmasság*, *iskolakészültség* fogalmait a helyzet megítélésére. A legáltalánosabb vélekedés szerint a fő kérdés az, hogy a gyermek elérte-e egyéni fejlődése során az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget a legkülönbözőbb területeken. Lényegesek még azok a biológiai-pszichológiai konstellációk is, amelyek miatt egy-egy kisgyermek valamely ismert vagy majd csak az iskolai tanulás során láthatóvá váló diszfunkcióval küzd. Nemzetközi és hazai kutatások (Józsa et al., 2019) egyaránt vizsgálatokkal igazolták, hogy a későbbi tanulmányi teljesítmény jelentős mértékben függ az iskolakezdéshez szükségesnek tartott egyes képességterületek fejlettségétől. Csak a legutóbbi időkben vált pregnánssá, hogy

ezen képességterületek között kiemelt jelentőségű az affektív és szociális tényezők szerepe, úgymint a tanulási motiváció, a másokra figyelés és a másokhoz való alkalmazkodás, valamint a negatív érzelmek féken tartásának képessége. (Parker & Asher, 1987)

Két hazai kutatásból is hasonló tendencia rajzolódik ki:

- Kálmán László és Tóth Edit 2016-ban végzett vizsgálatukban 130 szülői kérdőív elemzése alapján kihangsúlyozzák, hogy a szülők az iskolakezdés szempontjából a kognitív területeknél fontosabbnak tartják a gyerekek szociális és lelki fejlettségét, vagyis a tanulás iránti elköteleződésüket, a feladattartásukat és az önkiszolgálást. (Kálmán & Tóth, 2021)
- Összecseng ezzel egy 2017 júniusában megvalósult kérdőíves felmérés eredménye, mely egyebek között a fejlődéskövető szűrővizsgálatok szülői recepcióját kutatta 261 kitöltött kérdőív alapján (Szvatkó et al., 2017). Egyértelműen kirajzolódott, hogy a szülők gyermekük fejlődésének társas/viselkedési, érzelmi aspektusait szeretnék jobban megismerni, figyelemmel követni az értelmi készségek, finommozgásos és nagymozgásos készségek, valamint nyelvi és beszédkészségek mellett.

De ha nem csak egyéni szinten vizsgáljuk, akkor azonnal láthatóvá válik, hogy ezt az érettséget mélyen meghatározza, hogy a kisgyermek milyen társadalmi helyzetben, hazánk mely régiójában, milyen típusú településen él, és milyenek családja iskolázottsági-kulturális körülményei. Erősen meghatározók a szülők elképzelései is a gyermekük számára elvárt iskolai nevelésről-oktatásról, ami közvetve megalapozza, hogy az iskolába lépő óvodásoknak milyen szigorú elvárásoknak kell majd megfelelniük. Hiába tudjuk, hogy az iskolai beválás nemcsak a kognitív képességek fejlettségi szintjétől függ, hanem az önszabályozási, emocionális, szociális kompetenciák meglététől is, az óvodai és iskolai elvárások közt egyre inkább csak a kognitív oldal képességterületei jelennek meg, és itt az elvárások szintje egyre magasabb.

Ha a társak közötti történések oldaláról vesszük szemügyre az iskolába való átmenet kérdését, akkor azokra a kölcsönhatásokra is érdemes odafigyelnünk, amelyek az iskolát együtt kezdő gyermekek között kialakulhatnak. Tudjuk, hogy néha egy osztályon belül többévtényi életkori eltérés is előfordulhat, ami már önmagában is jelentős különbség, de ehhez járul még a gyermekek eltérő háttéréből fakadó nagyszámú különféle jellegzetesség. Az MTA–ELTE Lendület Reziliencia és Adaptáció Kutatócsoport Veres Székely Anna vezetésével jelenleg (2018–2023) nem hagyományos módszerekkel, hanem egyes objektív mutatókkal (szívritmus, elektrodermális aktivitás, kortizolszint, lokalizáció) mérve, szinte észrevétlenül követi a társas és érzelmi történéseket az intézményt váltó gyermekek csoportjaiban azzal a céllal, hogy az új környezettel való megküzdés faktorait azonosítsa. Az eddig megjelent eredményekből (például Koncz et al., 2018) kiemeljük, hogy a kutatócsoport – az iskolakezdést stresszes életeseményként kezelve, a gyermekek haj- és nyálmintáinak stresszre jellemző emelkedett kortizolszintjének utánkövetésével – bizonyította, hogy egy gyerekbarát, mindfulnessalapú²⁶ tréning elsősorban az érintett fiúknál alkalmas a stressz csökkentésére. A kutatás célja, hogy eszközöket adjon a pedagógusok és a szülők kezébe a gyermekek szorongásának követéséhez, és főleg annak feloldásához. Az iskolába kerülés rejtett testi-lelki folyamatainak pontosabb megismerése valószínűsíthetően hozzá fog segíteni ahhoz, hogy csak azok a gyermekek kezdhesék meg tanulmányaikat iskolai

²⁶ A *mindfulness* fogalma arra a pszichológiai folyamatra utal, amikor egy ember az adott pillanatban zajló külső és belső történésekre fókuszálja a figyelmét. A tudatos jelenlét gyakorlására épülő, az 1970-es években népszerűvé vált kezelési mód ősi keleti hagyományokból eredeztethető, és többek között hatékonyan csökkenti a stresszt. Gyermekeknél az utóbbi évekig nem használt eljárás.

keretek között, akik erre már valóban érettek, és ahhoz is, hogy ezt az érettséget eddig ezen a területen még nem használt technológiai eszközökkel fejleszteni lehessen.

Talán kevesebben gondolják végig, hogy vajon a gyermek érettsége/készültsége/alkalmassága mellett az őt váró iskola is alkalmas-e/felkészült-e óvodások fogadására és iskolássá tételére. És vajon a szülők mennyiben látják gyermekük életében jelentősnek az iskolába lépést, mennyire ismerik saját gyermekük alkalmasságát az alig ismert iskolára? Kitől, milyen szakemberektől kaphatnak segítséget? Ezeket a kérdéseket fogjuk a következőkben végiggondolni, de inkább a probléma felvetésének szándékával, mint az egyértelmű megoldás ígéréttel.

A változásra való előkészülés

Az előkészülés kezdete, jogszabályi feltételei és főszereplői

Egyes fejlesztéssel foglalkozó szakembercsoportok, főleg, ha piaci szereplők, már a néhány hónapos gyerekek szüleit is azzal riogatják, hogy idejekorán el kell kezdeni a gyermek fejlesztését ahhoz, hogy időben és sikeresen kezdje meg az iskolát, tehát már csecsemőkorban szisztematikus fejlesztésre van szüksége a gyerekeknek a különböző tanulást akadályozó funkciózavarok megelőzése céljából. Ez így nyilvánvalóan nem állja meg a helyét, de az igaz, hogy a gyermekek fejlődését folyamatosan kísélni kell, és szükség esetén támogatón be kell avatkozni. Témánk szempontjából lényeges időbeli határ a középső csoportos kor vége, a nagycsoportos kor eleje. Ekkor már a leendő iskolás létük szempontjából kell a gyerekek fejlettségét megítélni, pontosabban megbecsülni – a tévedés kockázatával együtt. Ha súlyosabb problémák merülnek fel, ilyenkor már nem szabad halogatni a szakemberek segítségének igénybevételét.

A tankötelezettség és a beiskolázás körülményeit jelenleg több jogszabály²⁷ határozza meg, ám ezek nem taglalják az iskolaérettség részletes kritériumait, csupán az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról szóló 363/2012. (XII. 17.) számú, többször módosított kormányrendeletre (Óvodai Alapprogram) hivatkoznak. Az idézett kormányrendelet végén, *VI. A fejlődés jellemzői az óvodáskor végére* cím alatt foglalják össze azokat a fejlődési indikátorokat, amelyeket a gyermeknek mutatnia kell az iskolába lépés küszöbén, amikor a családi és intézményi nevelés közös eredményeként a gyermekek többsége eléri „az iskolai élet megkezdéséhez szükséges érettséget”. A felsorolt kritériumok a testi-lelki fejlettség, szociális érettség sajátosságait írják le, leginkább az irányelvek szintjén, amin nem is csodálkozhatunk, ismerve az iskolába lépés komplex és szélsőségesen eltérő konstellációit.

Abban a folyamatban, melynek során a gyermek iskolaképesé válik a főszereplők a gyerekek mellett a szülők, az óvodapedagógusok, a gyermekorvosok, a védőnők, a pedagógiai szakszolgálat pszichológus és gyógypedagógus teamjei és a fejlesztőpedagógusok (az aktuális jogszabályi háttér megalkotásában pedig az oktatásirányítás). Vegyük sorra ezen résztvevők szerepét.

A *szülők* a gyermekkel kapcsolatos döntéshozói szerep hordozói, ugyanakkor többféle bizonytalansággal kell megküzdeniük, mint például magának az iskolaérettség fogalmának

²⁷ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről; 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről; 20/2012 (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról; 2016. évi CL. törvény az általános közgazgatási rendtartásról; 121/2013. (IV. 26.) Korm. rendelet az Oktatási Hivatalról; 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról.

komplex értelmezésével, saját tájékozatlanságukkal és a jogi lépésekkel kapcsolatos információhiánnyal. Ez utóbbi területen az elmúlt két évben sok hasznos segítség vált elérhetővé különböző internetes fórumokon.²⁸

Az Oktatási Hivatal által közrebocsátott adatokból látható, hogy 2020-tól, az új beiskolázási jogszabály életbe lépésétől kezdődően hogyan növekedett a benyújtott kérelmek száma.

Tanév	Az Oktatási Hivatalhoz érkezett halasztási kérelmek száma	A kérelemnek helyt adó döntések száma
2019/2020	10 792	9 757
2020/2021	16 480	15 420
2021/2022	21 353	20 712
2022/2023	22 743	22 318

Az Oktatási Hivatalhoz beérkezett halasztási kérelmekről (Forrás: Oktatási Hivatal)

A kérelmekben, melyeknek több kritérium (beadási időpont, szakértői és óvodai dokumentáció) szerint helyesnek kell lenniük, fontos rész az indoklás, amelyben a szülőnek egyértelműen meg kell határoznia, hogy miért kéri a gyermek tankötelezettségének halasztását. A jogszabály „felpuhításának” stratégiája azonban önmagában nem csillapította a szülői aggodalmakat és bizonytalanságot, hiszen a döntés a következő tanévre szól és megmásíthatatlan.

Ennél nagyobb szakmai kihívást jelent azonban az, hogy a gyermekekkel mi fog történni a következő tanévben, nehézségeiket, hiányosságait hogyan fogják orvosolni, egyáltalán lesz-e rá mód, vagy csupán a biológiai érésre bízzák a képességszintjük megfelelőségét a következő évi iskolába lépéskor. Ebben a vonatkozásban biztatónak tűnik egy ritkaságszámba menő longitudinális vizsgálat megállapítása (Hámori & Köllő, 2011), miszerint az „évvesztes”, hétévesen beiskolázott gyermekek összességben jobban teljesítenek a negyedik és nyolcadik osztályos kompetenciaméréseken, mint hatévesen beiskolázott társaik. A késleltetett iskolába lépésből fakadó előny lényegesen nagyobb az általános iskolát végzett, mint a diplomás anyák gyermekei körében. Érthető tehát, ha a szülők a gyermekek öt éves kora körül – a tévedés lehetőségével is számolva – komolyan megfontolják ezt a döntésüket.

A szülők előkészületéhez tartoznak azok a természetes helyzetek is, amikor szülőtársaktól játszótéren, boltban, séta közben informálódnak az iskolák világáról. Ezeket a tájékozási helyzeteket szokták kiegészíteni internetes keresgéeléssel, amely már nem feltétlen a saját gyermekük iskolaérettségével kapcsolatos, hanem a különböző iskolák sajátosságairól (tagozatok, az iskolák nevelési elvei, a tanévhez kapcsolódó szokások stb.) szól. Már ebben az időszakban is kialakulhat a szülőknél az az érzés, hogy mennyire jó lenne, ha nem kellene félteni az első osztálytól a gyermeküket, nem ijesztgették volna őket évek óta az iskolával, hanem biztosak lehetnének abban, hogy az óvoda szerves folytatása az első osztály, ahol segítenek gyermekeknek fokozatosan iskolaéretté válni.

Az óvodának, az óvodapedagógusoknak igen sok komplex feladatot jelent az Óvodai Alapprogram szerinti indirekt módszerű iskola-előkészítés. Ebből a meghatározásból azonban nem egyértelmű, vajon melyik iskolára készítsék fel a kisgyermeket. (Az általános iskolák színvonala között óriási különbségek vannak, már ezen a szinten megjelenik a gyerekek közötti nem kívá-

²⁸ Például a Szülői Hang portál online segítséget ad a tankötelezettség alóli felmentési kérvény elkészítéséhez konkrét érvrendszer felkínálásával, lásd <https://szuloihang.hu/segedlet-oh-kervenyzhez/> (letöltés dátuma: 2023. 06. 10.).

atos szelekció.) Egyáltalán, mit jelent az előkészítés? Kognitív képességfejlesztést feladatlapok megoldásával, érlelőnek mondott tornagyakorlatok végeztetését vagy sok-sok mesét, az óvodapedagógussal közös játékot, sok szabad levegőn rohangálást, kirándulást, kertészkedést, gyurmázást? És mi az előkészítés célja? Hogy majd kibírja az iskolát, vagy örüljön neki, kíváncsian fogadja, önbecsülését megalapozó sikereket érjen el ott? Mindez az Óvodai Alapprogramban nincs egyértelműen kimondva, inkább sejteni lehet az „indirekt módszer” kifejezésből.

Az iskolára való felkészülés folyamatjellegét nem lehet elégszer kiemelni: nem a nagycsoportban történő hirtelen felismerésen alapul, hanem a teljes kisgyermeknevelési rendszer feladata. A pedagógiai szakszolgálatok erre a felismerésre alapozva már kiscsoportos kortól kezdve segítik az óvodapedagógusok munkáját, logopédiai és komplex szűrési, tanácsadási gyakorlatot megvalósítva – amennyiben rendelkezésükre állnak az elégséges szakmai kapacitások. Viszonylag nagyobb múltra tekint vissza a nevelési tanácsadók, később a pedagógiai szakszolgálatok azon törekvése, hogy a köznevelés különböző intézményei és szakemberei az óvodába kerüléstől kezdődően együttműködve segítsék a gyermekek hatékony felkészülését a sikeres iskolába lépésre. Ilyen volt például a tiszaujvárosi START program (Pozsonyi & Tóthné Balogh, 2005), amelyben a szülők, a pedagógusok és a fenntartó közös elvárásának megfelelően differenciált, egyéni foglalkozásokra, a képességek, készségek egyéni fejlesztésére került sor. A fejlesztést olyan tevékenységmódokon keresztül végezték, amelyek életkor-specifikusak voltak, azaz játékba illesztett, belső, érzelmileg hangolt motivációra alapoztak. A program az iskolába lépést követően rögzített mérések eredményei alapján kiemelkedően hatékony volt. Az átmenetet óvoda- és iskolapszichológusok segítették.

Kérdés az is, hogy milyen módszer szerint történik ez az előkészítés? A hazai óvodai nevelés vitathatatlan értékei sajnálatos módon nincsenek a közérdeklődés fókuszában, ezért egyes óvodák elbizonytalanodtak az indirekt módszerek hatékonyságában, és a direkt, kifejezetten akadémikus jellegű iskola-előkészítés irányába mozdultak el: a gyerekek feladatlapokat oldanak meg, íráselemeket tanulnak, prevenciós jelleggel mozgástréningen vesznek részt. Ennek következtében kevesebb figyelem fordítódik az óvodákban a gyermekek szocioemocionális fejlesztésére, holott az ebbe a körbe tartozó képességek az óvodai közegben kiválóan fejleszthetők a mindennapok részeként, és hatásuk az intellektus működésével egyenrangú jelentőségű az iskolai, sőt a felnőtt életben is. Az óvodai fejlődéskövetést vizsgáló, már említett kutatásban (Szvatkó et al., 2017) egyértelműen megjelent az az elsődleges igény, hogy a szülők gyermekük fejlődésének társas, viselkedési, érzelmi aspektusait is szeretnék jobban megismerni, figyelemmel követni az értelmi, finommozgásos és nagymozgásos készségek, valamint nyelvi és beszédképességek mellett.

A tankötelessé váló gyerekek nagyobb arányú beiskolázásának valós lehetőségét az óvoda felől nézve a jól megtervezett, pontosan kivitelezett prevenciós munkában láthatjuk, amelyhez az óvodának pszichológiai, gyógypedagógiai, fejlesztőpedagógiai szakemberek hosszú távú együttműködésére van szüksége. Ezen szakemberek finanszírozásában a helyi önkormányzatnak, a helyi civil szervezeteknek, a támogatást nyújtó helyi vállalkozásoknak van szerepük, mert jelenleg erre központi forrás nem akad.

A gyerekekkel való pedagógiai munka mellett, melynek alapfeltétele a fejlődés folyamatos figyelemmel kísérése, az óvodai szintéren megvalósuló előkészülethez tartozik a szülők alapos tájékoztatása, a gyermekek szempontjából legmegfelelőbb oktatási utak megtalálásának támogatása. Az információnyújtás módja, mennyisége, megvalósulása az adott szülői igényektől függ, van, amikor elég a figyelmet felhívni, de előfordul olyan is – főleg hátrányos helyzetű településeken –, hogy az óvodapedagógusoknak lépésről lépésre kell segíteniük a szülőket a döntésben és a számukra megugorhatatlan adminisztratív akadályok leküzdésében. Ugyanakkor

tudni kell, hogy önmagában az, hogy a gyermek még egy évet az óvodában tölt, nem feltétlenül oldja meg a felmerülő nehézségeket. Az esetek jelentős részében szükséges a gyermek más módon történő megsegítése is, amelyet azonban nem az Oktatási Hivaltól kell várni, hanem az óvodapedagógusnak kell kezdeményeznie.

A *gyermekek* előkészületét az érésük, a fejlődésük és annak a homályos sejtelemnek a megmunkálása jelenti, amelyet a felnőttek gondterhelt arcáról olvasnak le, amikor az iskoláról esik szó. Elsősorban a pozitív gondolkodásban gyakorlott felnőttek adják meg a lehetőségét annak, hogy a szülők és az óvodapedagógusok reménytelen mosollyal az arcukon kitartóan sugározzák a gyermekek felé iskolás jövőjük sikerességét, elvárható örömet. Pedig az óvodából iskolába való átmenet lehet olyan folyamat is – és nem csak egy egyszeri esemény –, amely esély a fejlődésre, nem pedig a kisgyermek megküzdési lehetőségeit meghaladó trauma. Itt gondolnunk kell azokra a gyermekekre is, akik nem feltétlenül átlagos idegrendszeri fejlődésűek, szabályozási nehézségeiken még nem tudtak úrrá lenni, valamely érzékszervi, mozgásos vagy értelmi fejlődési zavarral küzdenek. Rájuk is ilyen kecses pillantásokat kell vetniük a felnőtteknek, sőt, ezeknek az ígéreteknek már az első iskolai napokon meg is kell felelni. A csalódás elkerülhető, ha a gyermekek alkalmazkodását támogatják, és számukra optimális tanulásszervezést, differenciálást biztosítanak (lásd részletesebben a *Speciális felkészülést igénylő helyzetek* című fejezetben).

A szülők támogatása a felkészülésben

A szülők joggal várnak az óvodapedagógusoktól rendszeres visszajelzést gyermekük fejlődéséről. Erre minden óvodában létezik kialakult rendszer, noha országos viszonylatban igen eltérő módszertannal. A leggyakrabban használt módszerek a DIFER (diagnosztikus fejlődésvizsgáló rendszer), az MSSST (Meeting Street School Screening Test) és a komplex prevenció óvodai program pedagógiai diagnosztikai eszközei. A konkrét módszertantól függetlenül általános minimum, hogy az óvodapedagógusok a gyermek óvodába lépésének pillanatától kezdve nagy hangsúlyt fektessenek a szülőkkel való kapcsolattartás bizalmi aspektusára. Különösen igaz ez az átlagostól eltérő fejlődést mutató gyermekek szüleinek esetében, ahol a reális megítéléshez elsősorban az óvodapedagógus tapintatára, egyéni sajátosságokat érzékelő tapasztalására van szükség, amelyet egyetlen standardizált eljárás sem tud pótolni. A szülőkkel való megbeszélés során, megismerve az iskoláztatáshoz kapcsolódó elképzeléseiket, érdemes szóba hozni az iskolaválasztás szempontjait az egyéni tulajdonságok, objektív kritériumok és a helyi lehetőségek ismeretében – ezzel is támogatva a szülők valós ismereteit az iskolaválasztás témájában.

- A tájékoztatásnak – különösen lassabb vagy problematikus fejlődés esetén – ki kell terjednie az említett beiskolázási jogszabályok, a hatósági eljárásrendből fakadó tennivalók ismertetésére is, a rendelkezésre álló időkeretekkel együtt. Meg kell ismertetni a szülőket a pedagógiai szakszolgálatok igénybevételének lehetőségeivel az adott óvoda körzetében, hogy módjuk legyen alkalmazkodni ezek működési sajátosságaihoz.
- Nem hallgathatjuk el, hogy az egyes gyermekek fejlődési útja és tempója sokszor szélsőségesen egyéni, ám a szülőknek igen korán, lényegében a középső csoportos életkor végén, a nagycsoportos kor elején, öt-, öt és fél éves korban dönteniük kell gyermekük iskolaelettségéről ahhoz, hogy a jogszabályi előírásoknak megfelelhessenek. A jogszabály²⁹

²⁹ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról, 21. §.

ugyanakkor kimondja: „*A tankötelezettség megkezdésének feltétele, hogy a gyermek értelmi, lelki, szociális és testi fejlettségének állapota elérje az iskolába lépéshez szükséges szintet.*” Mint már említettük, a 2019-es törvénymódosítás miatt minden hatéves automatikusan iskolaéretté válik, azonban ha a szülő úgy véli, gyermekének az állna érdekében, hogy szeptemberben még az óvodai életét folytassa, akkor kérelmet kell benyújtania az Oktatási Hivatalhoz. A szülőknek nemcsak nagyon korán, hanem véglegesen kell dönteniük gyermekük iskolaérettségéről. A határidő lejártával sem kérvényezni, sem módosítani nem lehet, érthető hát, hogy az óvoda szakmai támogatására rendkívüli módon rászorulnak. Az óvodapedagógusok tehát kiemelten fontos szerepet töltenek be ezen újabb körülmények között is. Ők azok, akik érzékelik, követik a gyermekek fejlődését, és a szülőkkal konzultálva, közösen gondolkodva kialakítják a gyermek iskolaérettségével kapcsolatos állásfoglalásukat, sőt, az erre rászoruló szülőknek segítenek e lépéseket időben megtenni.

- Az óvodapedagógusokkal történő konzultációk mellett segítheti a döntést, ha a szülők tanácsot kérnek a házi gyermekorvostól / háziorvostól, esetenként a szakorvosoktól és a védőnőtől, hiszen a kisgyerekek terhelhetősége nagyban függ fizikai egészségük állapotától, testi fejlettségük minőségétől. Ez az érv könnyen átlátható a gyengébben fejlett, beteges gyermekek esetében. Paradox módon több fejtörést okozhat a testileg jól – korosztálya átlagnívóját meghaladóan – fejlett gyermek beiskolázásának halasztási szándéka. Jó lesz-e neki, ha leendő osztálytársainál egy fejjel magasabb lesz, és nem lesz kihívója az osztályban semmilyen játékban, verekedésben vagy testi erőt kívánó munkában?
- A pedagógiai szakszolgálatnál nevelési tanácsadás keretében pedig gyógypedagógustól és pszichológustól lehet tanácsot kérni, illetve szükség esetén vizsgálatkérésre is van lehetőség, ami egyes helyzetekben sokat segíthet a döntés meghozatalában. Ez a vizsgálat alaphelyzetben nem szakértői vizsgálat, de ha a szakemberek és a szülők úgy látják, akkor intézményen belül átminősülhet annak, ilyenkor ki kell kérni hivatalosan is az óvoda véleményét. Itt is fontos az időfaktor, mindenképpen a beiskolázási tanévet megelőző tanév őszére, tehát szeptember és december közöttre célszerű a megjelenést időzíteni. Az itt elkészült nevelési tanácsadási vizsgálat eredményét adott esetben csatolni lehet az Oktatási Hivatalhoz beadott mentesítési kérvényhez.
- Jelen körülmények között figyelembe kell vennünk azt is, hogy sokan nem bíznak meg a pedagógiai szakszolgálatok vizsgálati gyakorlatában, és a magánellátás felé indulnak. Ha a megfelelő szakmai garanciákat megtalálják, biztosítékot látnak a magánellátók szakmai képzettségére és tapasztalatára, akkor ott is kaphatnak segítséget és az Oktatási Hivatalhoz benyújtható vizsgálati véleményt is. Az utóbbi évek gyakorlatából az látható, hogy az esetek nagy százalékában ezeket is elfogadják.

Miközben számtalan szülő úgy érzi, hogy a gyermeke versenyhátrányba kerül az osztálytársaival szemben, ha hatévesen kerül iskolába, az igazság az, hogy ennél a gyermekek fejlődése lényegesen összetettebb módon alakul, és egyáltalán nem mindegy, hol és hogyan töltik a „felmentési” évet. Ha valós elmaradása van, kap-e fejlesztést? Mivel tölti a játékidéjét egy olyan vegyes életkorú csoportban, ahová már negyedik éve jár, a barátai iskolába mentek, ugyanakkor sok hároméves kisgyermek mellette válik ösztől óvodássá. Meg kell küzdi azzal a homályos érzéssel is, hogy neki miért kellett óvodában maradnia, talán vele van valami baj? Lehet, hogy változik a csoportot vezető óvodapedagógusok, dadusok személye is, így joggal merül fel benne a kérdés, hogy eleget fog-e vele az óvá nénije foglalkozni? Vannak gyerekek, akiknek kifejezetten jót tesz az iskola légköre, és meglévő kisebb-nagyobb akadályait ügyesen le tudják küzdeni. Vagyis az óvodapedagógusok által nyújtható előkészületi segítség egyik fontos eleme,

hogy erre a problémakörre is hívják fel a szülők figyelmét, és a magát hátrányban érző gyermek önbizalmát, megküzdési technikáit támogassák, lehetőség és szükség szerint akár szakember segítségével.

Előzetes felkészítés az átadó intézményben

Az intézményi felkészítést két részre érdemes osztani: a gyerekek felkészítésére és az intézmények, az óvoda és az iskola közötti kapcsolódás megteremtésének szorgalmazására. A gyerekek felkészítését természetesen nagymértékben meghatározza az, hogy mennyire kimunkáltak az óvoda kapcsolatai az iskolákkal.

- A gyermekek felkészítése részben a szülők felkészítésén keresztül valósulhat meg, de az óvodai életnek számtalan olyan eleme érintett lehet, amikor a jövő kerül szóba, az óvó néni helyett a tanító néni, bácsi személye kerül középpontba, a játék helyett – jobb esetben mellett – pedig a tanulás.
- Az óvoda–iskola átmenet segítése céljából kidolgozott gyakorlatokról a hazai szakirodalomban többféle ismertetés született az elmúlt harminc évben. Ezek áttekintését végezte el Fleisz-Gyurcsik (2021), aki szisztematikus elemzéssel dolgozta fel a 42 szakirodalmi megjelenést. Azt találta, hogy a feltárt gyakorlatok többségét gyakorló pedagógusok kezdeményezték, és többnyire az új intézmény és a leendő tanítók megismertetése volt a céljuk, maga az iskolaérettség³⁰ és az egyéni fejlesztés kérdései kevésbé voltak hangsúlyosak bennük. További sajátosságuk, hogy ritkán jelent meg az óvodapedagógus és a tanító közös megoldási módszere, inkább a tanítók dolgozták ki a módszertant – az utolsó óvodai évre vonatkoztatva. Véleményünk szerint olyan, mintha a tanítók azon vágya jelent volna meg ezekben a módszertani ajánlásokban, hogy egyöntetűen érettebb, felkészültebb iskolások lépjenek az osztályukba, az óvodai nagycsoport az iskolára való felkészülés éve legyen. Az esélyteremtés lehetőségének nyitva kell állnia az iskola alsó tagozatán is, ez nemcsak az óvoda feladata, hanem az egyeztetett gyermekfelfogáson alapuló közös óvodai-iskolai feladat.
- Azoknak a gyermekeknek, akiknek van nagyobb testvérük, pontosabb elképzeléseik alakulnak ki az iskolai élettről, és bizonyos értelemben ez segíti is a felkészülésüket. Szintén hozzátartozik a készülődéshez, amikor izgalmas tanszereket, könyveket, táskát vásárolnak nekik, otthon tanulószarkot alakítanak ki számukra.
- Az óvodának segítenie kell abban is, hogy könnyebb legyen az elválás. Ehhez nyújt támogatást az év végi óvodai ballagásra való felkészülés, amely, ha nyugodt légkörű, egyénre szabott, akkor jól illeszkedik ahhoz az érzéshez, hogy most befejeződik egy életszakasz, el kell válni sok szeretett felnőtől és óvodástártól, de izgalmas és kihívásokkal teli újabb életszakasz következik. Ebbe a körbe tartoznak olyan egyéb próbálkozások is, amelyek az óvoda befejezésének ünnepélyességét hivatottak kiemelni a család tevékeny bevonásával. Ezek célja, hogy az iskolakezdést hangulatilag is készítsék elő a családokban pozitív, maradandó élmények felkínálásával, melyek formája lehet az adott közösségben elfogadott játékdélután, kerti parti³¹ és egyéb elnevezések alatt futó program.

³⁰ A jogszabályi elnevezés, mint már jeleztük, eltér ettől a fogalomtól, a „*tankötelezettség teljesítése*” vagy a „*tankötelezettség-kezdési időpont*” kifejezés használatos.

³¹ Példaként a dévaványai Kossuth úti óvoda nagycsoportjában lezajlott TÁMOP-pályázat egy részlete: <https://docplayer.hu/421788-Egyszer-regen-edesanyam-megfogta-a-kezemet-bucsu-az-ovodatol-projekt-keszitette-vassne-csontos-etelka-cseko-katalin.html>.

- A hétköznapiakban sokat segít a gyermekeknek a felkészülésben, ha olyan meséket hallgathatnak, olyan játékokat játszhatnak, amelyek valamilyen módon – nem feltétlen direkt módon – támogatják egy differenciáltabb iskolakép fantáziabeli kialakítását. Erre vonatkozóan a szülőket is érdemes színvonalas gyermekirodalmi ötletekkel ellátni, mint ahogy egyes óvodák ezt a honlapjukon, faliújságjukon teszik is.

A fentiekben írtak az ideális elváltást-átadást jelenítik meg. Nem feladatunk annak elemzése, hogy az óvodáknak milyen színvonalú a személyi-szakmai ellátottsága, amely ezt az útvonalat bejárhatóvá teszi, de annyi azért elmondható, hogy országos szinten jelentős hiányosságok nehezítik az igényes szakmai munkát.

Előzetes felkészülési lépések a fogadó intézményben

A befogadáshoz nem találhatók általánosan eligazító tartalmi szabályozó dokumentumok. Sőt, az iskolák igen eltérően vélekednek az iskolára való érettségről, és azt a tendenciát is megfigyelhetjük, hogy egyre többet várnak el a gyermekektől. A pedagógiai kultúra abban az irányban változott az utóbbi években, hogy az általános iskolai pedagógusoknak, különösen az alsó tagozat tanítóinak egyre több információjuk van a részképességek, főleg a kognitív természetű részképességek tanulásban betöltött szerepéről, azonban nincsenek felkészítve ezen képességek egyéni fejlesztésére.

- Több körzetben állandósult gyakorlata van annak, hogy a tanítók és az alsós igazgató elmennek a körzetükbe tartozó óvodákba bemutatkozni, a szülőkkel ismerkedni, az iskolát bemutatni.
- Meglehetősen elterjedt, hogy az iskolák „iskolakóstolgot” délutánokat tartanak, amikor a gyermekek számára kedves hangulatú foglalkozásokat ajánlanak, a szülőknek pedig bemutatják az iskolát és szerencsés esetekben az első osztályos tanítókat is. Keresettebb iskolákban ezt az alkalmat arra is kihasználják, hogy a legrokonszenvesebb gyerekeket és szülőket megjegyezzék maguknak az ismerkedés örve alatt. Némely iskolában „nyílt napnak” nevezik azt az alkalmat, amikor az első évfolyam iránt érdeklődő szülők betekinhetnek az iskola életébe, találkozhatnak az ott tanuló gyerekekkel és pedagógusaikkal. A közös tájékoztatón hallhatnak az iskola koncepciójáról, működési elveiről és gyakorlatáról. Ezeket az alkalmakat jó előre meg kell szervezni, hiszen az a céljuk, hogy a szülők eldönthessék, akarnak-e, tudnak-e azonosulni az iskola célkitűzéseivel, módszereivel. Vannak olyan intézmények, ahol a felvételnél alaposan kidolgozott és transzparens vezérfonala van, és nem tagadják, hogy a szülőkkel való együttműködés lehetőségeit keresik az egyre elmélyülőbb ismerkedési alkalmak során. Honlapjukon az egyes iskolák igen részletes leírásokat jelentetnek meg a szülők tájékoztatása érdekében. Azonban kevés olyan honlapot találhatunk, ahol a fokozatos átmenet biztosításának fontosságát hirdetnék, és hinnének abban, hogy az óvodából hozott értékek továbbvitele a feladatuk lenne. A leendő elsősökről pedig mintha nem is lenne szó, fel sem merülnek olyan kérdések, mint hogy milyen gyerekek érzik náluk jól magukat, milyen tanórán kívüli elfoglaltságok adódnak, van-e lehetőség a nehezebben boldoguló gyerekek megsegítésére. Azok a szülők, akik gyermekük ismert problémájára keresnek megfelelő ellátást biztosító kereteket, az intézmény alapító okiratában találhatják meg azokat a speciális sérültségi típusokat, amelyek az iskolában ellátható sajátos nevelési igényű gyermekek felvételi lehetőségeire utalnak.

- Ugyanígy nem látjuk, hogy a pedagógusok hogyan készülnek fel az osztályukba kerülő gyerekek konkrét fogadására. Nem tudjuk, hogy milyen előzetes ismeretek állnak rendelkezésre a gyermekekről, kivéve azokat, akiknek valamilyen „papírjuk” van: beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdenek, vagy sajátos nevelési igényvel rendelkeznek. Azt sem tudhatjuk, hogy ezek a gyerekek milyen úton kerülnek az iskolán belül valamelyik osztályba, valamelyik pedagógus kezébe. Oda kerülnek, ahol hely van? Oda kerülnek, ahol a tanítónak differenciáló pedagógiai képzettsége, netán gyakorlata van? Oda kerülnek, ahol a tanító rendszeres munkakapcsolatban van az óvodapedagógusokkal? Oda kerülnek, ahol a tanító jól működő kapcsolatot alakított ki a fejlesztőpedagógussal, a szakszolgálat gyógypedagógusával?
- Itt megemlítendő, hogy bár nem tartozik kifejezetten az intézményi befogadás megvalósulási módjához, mégis a tapasztalat azt mutatja, hogy a „fizetős” iskola-előkészítő foglalkozássorozat szervezése is létező gyakorlat az alsós tanítók körében.³²

A folyamat segítése

Az átadó intézményben

Az óvoda átadással kapcsolatos feladatai a *fogadó intézmény felé*:

- az intézmények közötti kommunikáció tartalmassá tétele az egyes gyerekek fejlődési sajátosságainak átadásával;
- szükség esetén, illetve ha lehetőség nyílik, konzultáció a tanítóval, természetesen transzparens módon, a szülők tudtával, illetve bevonásával.

Az óvoda átadással kapcsolatos feladatai a *gyerekek felé* a mindennapokban:

- Folyamatos fejlődéskíséréssel a fejlődési rizikók kiküszöbölése még az óvodai évek alatt.
- A kisgyermek tanulási motivációjának felkeltése természetes játékhelyzetek felkínálásával, napi rendszerességű meséléssel, igényes mozgáslehetőségek, mozgásos játékok bevezetésével, a körülötte lévő világ csodáinak megismertetésével.
- Az otthoni szocializáció hiányosságainak kiegyensúlyozására tett kísérletek a közösséghez tartozás örömeinek bemutatásával, a társakkal való együttléti konfliktuskezelési módjainak szélesítésével. Megfelelő segítséggel a nagycsoportosok már kezdik érteni, hogy a másik gyermek vágyainak, indulatainak nincsenek védtelenül kitéve, mint ahogyan saját vágyaikat és indulataikat is lassan képessé válnak ellenőrizni, és ez megnyugtató érzés. „Beszéljük meg!” – hallani időnként az óvodás gyermekektől a játszótéren, amire még egyes szülők is felkapják a fejüket.
- Kitartásra nevelés, az elvégzett munka örömeire való figyelemfelhívással. Testi erőpróbákkal sokat lehet lendíteni a kitartás képességén, hiszen az óvodások mozgás iránti vágya még erős, és szívesen tesztelik ügyességüket, szívósságukat. Az óvodapedagógus szerepe a játékhelyzet kialakításán túl az, hogy megfelelően interpretálja érzéseiket, erőfeszítéseiket, sikereiket.
- Az elválásra való előkészítés, melynek része az óvodai idő még hátralévő részének tudatosítása és az újjal szembeni félelemzetről való beszélgetés, a megnyugtató.

³² Szintén gyakorlat, hogy különböző pedagógus/gyógypedagógus/pszichológus csoportok magánkeretek között iskola-előkészítést vállalnak. Ezek szakmai minősége eltérő, de általában jellemző, hogy komplex fejlesztések megvalósítására törekszenek.

gatott, mindennapi meseolvasás – népmesék és műmesék olvasása egyaránt – kialakítja a gyermekekben azt a biztos tudást, hogy bár az út nehéz lesz, mint a legkisebb királyfié, de egyszer csak minden jóra fordul. Jöhetnek a hozzájuk képest óriási erővel rendelkező ellenfelek, akik akár össze is kaszabolhatják őket, de egy kis segítséggel „hétszerte szebbek és erősebbek” lesznek, mint annak előtte voltak.

- Az iskolai tanuláshoz szükséges képességekben való magabiztosság, öntudat kialakítása. Az óvodapedagógus elismerése, személyhez szóló pozitív értékelése, sőt a szülők felé a gyermekük adottságairól, tehetségéről eljuttatott üzenete is emelheti ennek a magabiztosságnak a színvonalát.
- Az iskolával kapcsolatos negatív előítéletek („Na, majd meglátod, ott nem fognak segíteni az átöltözésben!”, „Mi lesz veled így az iskolában? Ott aztán már nem lesz játék, csak tanulás!”) kifejezésének kerülése.

A fogadó intézményben

Az iskola átvétellel kapcsolatos feladatai az *átadó intézmény felé*:

- az intézmények közötti kommunikáció tartalmassá tétele az egyes gyerekek fejlődési sajátosságai iránti érdeklődéssel;
- szükség esetén, illetve ha lehetőség nyílik, konzultáció az óvodapedagógussal, esetleg az óvodapszichológussal transzparens módon, a szülők tudtával, illetve bevonásával.

Az iskola átvétellel-befogadással kapcsolatos feladatai *a gyerekek felé* az első év során:

- Az óvodás kisgyermek tanulási motivációjának mint legfontosabb védőfaktornak a felkeltése és őrzése az iskolai helyszínen is.
- Mindennapi, rendszeres játékidő biztosításával életben tartani a játékot (mint a világ megismerésének óvodaskori módját).
- Mozgás és pihenés beiktatása a fokozatosan emelkedő iskolai feladatterhelés szakaszai közé.
- Az első hetek szóljanak a játékról és a mesélésről, a „tanulás” bevezetése fokozatosan történjen, a gyermekeket nem siettetve.
- A gyerekeknek legyen lehetőségük az első napokban megismerni az iskolát (hol van az ebédlő, a könyvtár, a tornaterem, a tanári, a mosdó...).
- Közös megegyezéssel ki kell jelölni azt a határt, ameddig a szülők az iskolában (térben és időben) a gyermekükkel lehetnek. Az iskolába járás kezdetén még szükséges, hogy a szülők bekísérhessék a gyermeküket az osztályterembe reggelenként, és érte jöhessenek a tanítás befejezésekor. Ennek az első két hétben lehet jelentősége, utána már csak azoknál a családoknál szükséges ezt a lehetőséget megadni, ahol erre valamilyen egyéni igény merül fel. A későbbiekben az iskolában kialakult rendnek megfelelően fokozatosan kell elvárásokat támasztani, de fontos, hogy a személyes látogatás idejét és helyét pontosan szabályozzák. Célszerű, ha erre lehetősége van a szülőknek, és szerencsés, ha ekkor és ezen a helyen a pedagógus is elérhető. Ezzel meg lehet szüntetni azt a káros gyakorlatot, hogy a szülők a legképtelenebb időpontokban küldjenek e-mailt, sms-t a pedagógusoknak apró-cseprő ügyekben. A pedagógusokkal való kapcsolattartás ilyen értelmezése lehetőséget ad a gyermek számára a felnőttekbe vetett bizalom elmélyítésére is. A pedagógusoknak ebben az időszakban egyébként is kiemelt feladata a szülőkkel való kapcsolat optimális beállítása, keretezése, ami kizárólagosan a szülői értekezleten nem tud megvalósulni. Az iskolakezdő gyermekek szülei számára a nyitott ajtók lehetősége egyben felhívás is a gyermekük napjai iránti

- érdeklődésük kialakítására, kinyilvánítására. Szomorú látvány az iskola előtt autóból kikászálódó elsősök bánatos slattyogása vagy rohanása az iskolába – egyedül, de nem önállóan.
- A kisgyermekes rendszeres megfigyelése játék és szabad tevékenység közben, a megfigyelések rendszerezése, és szükség esetén a szülővel vagy a társszakmák képviselőivel folytatott konzultáció a gyermek érdekében.
  - Az első hetekben olyan tevékenységszervezés tudatos használata, amely elsősorban a procedurális tudáselemek létrejöttét segíti az implicit memória felhasználásával, mint például az iskolai rutinok kidolgozása.
  - A védőfaktorok megerősítése pedagógiai eszközökkel, mint például a jó szociális képességekkel rendelkező gyermekek számára képességeiknek megfelelő szerep kialakítása az osztályon belül.
  - Pedagógiai-pszichológiai segítség biztosítása az iskolában, különösen az első hetekben.
  - A közösségi erőforrások kihasználása az első pillanattól kezdődően.
  - A szülővel való kapcsolatfelvétel adott helyzethez igazítása (családlátogatás, közös kirándulás, foglalkoztató délutánok szervezése második–harmadik osztályos gyerekekkel közösen).
  - Ha szükséges, az iskola gyermekei és szülei felé irányuló, befogadással kapcsolatos attitűdjének megváltoztatása az alsó tagozaton, melyről összességében elmondható, hogy szellemiségében, metodológiájában közelítenie kell az óvodaihoz.
  - Annak megértése és türelmes elfogadása, hogy óvodások érkeznek az iskola első osztályába.
  - Annak elfogadása, hogy többévtényi érettségbeli különbséggel érkeznek gyermekek az iskolába (részben születési idejük, részben idegrendszeri, kognitív, szociális körülményeik miatt).
  - Siettetés helyett sok gyakorlással, apró lépésekkel haladni a tananyagban.
  - Sokat játszani a gyerekekkel.
  - Sokat mesélni a gyerekeknek.
  - Sok mozgással, levegőn való tartózkodással segíteni a testi fejlődést, a harmonikus idegrendszeri állapotot.
  - Hangsúlyt fektetni az osztályban kialakuló kapcsolatokra, támogatni a pozitív megnyilatkozásokat, a szolidaritást, egymás segítségét, a jó hangulatú versengést, ahol minden gyermek talál olyan területet, amelyben sikeres lehet.
  - Segíteni a konfliktusok feloldását, de úgy, hogy a gyermekek önállósága ne sérüljön.
  - Támogatni a fokozatos önálló feladatvállalást, szorgalmazni az egyre hosszabb idejű feladatvállalást.
  - Csak a szükséges mértékben végeztetni unalmas feladatokat.
  - Fejleszteni a gyermekek önreflexióra való képességét – nem csak a tanulás területén.
  - Észlelni és reagálni a lányok és a fiúk közötti, életkorra jellemző különbségekre.
  - Egyéni feladatadás, felzárkóztató célú foglalkozások, iskolapszichológus és fejlesztőpedagógus konzultációjának biztosítása.
  - Az iskolai keretek, szabályok, viselkedési konvenciók kitarató, következetes, ugyanakkor emberséges fenntartása.

A szülők oldaláról

Lássuk, mit tehetnek a szülők kisgyermekük első iskolás éveiben, amivel segítik az iskolába járást, a tanulás örömeinek átélését:

- A kisgyermek tanulással kapcsolatos motivációjának felkeltése és ébrentartása. Ezt a legnyilvánvalóbban azzal az aprósággal tudják elérni, ha napi gyakorisággal érdeklődnek arról, hogy mit tanultak aznap az iskolában. Ha ehhez még hozzátesznek valami személyes kiegészítést („Hű, ez de érdekes, én is olvastam erről a minap.”; „Jé, ezt ti így tanuljátok? Apukádnak is meséld majd el!”), akkor még közelebb kerülnek a tanulás megszerettetéséhez.
- Gyermekük érzelmi és akarati életének figyelemmel követése, otthoni játékba illesztett fejlesztése.
- Egyre nagyobb hangsúly fektetése a nehézségekkel való szembenézés technikáira, többféle megoldásmód megismertetése a gyerekekkel.
- A gyermek saját erejébe vetett hitének minden úton-módon történő erősítése.
- Változatlanul minden este mesélés a gyermekeknek, főképpen olyan meséket, ahol a hősök sok-sok hányattatás után, saját képességeik és segítők támogatása révén célba érnek.
- A passzív szórakozás és az okoseszközök használatának minimalizálása (nagyon konzekvens kiállítás e mellett).
- Sok közös játék a gyermekekkel.
- A testi fejlődés, a harmonikus idegrendszeri állapot segítése sok mozgással, levegőn való tartózkodással.
- A kisgyermek testfelépítésének, érdeklődésének megfelelő sportok/mozgásformák kipróbáltatása, a napi sporttevékenység szükségletté tétele.
- Határozott és érthető szabályok fenntartása otthon is.

A beiskolázással³³ kapcsolatban felmerülő nehézségek

Gyakrabban tapasztalható *szülői nehézségek*:

- Még mindig előfordul, hogy néhány szülő azt hiszi, a gyermek iskolakezdése annak bizonyítéka, mennyire tudta őt a család helyesen nevelni, ily módon az iskolában a család vizsgálják gyermeknevelésből. Nyilván az így megélt helyzetekben a szülőnek nincs könnyű dolga, szorong, teljesíteni akar, görcsösebbé válik. Ennek az a fő veszélye, hogy a kisgyermekre is átragad ez a lelkiállapot, ami számára sem könnyíti az átmenetet.
- A kisgyermek túlzott féltése, amikor még kicsinek és védtelennek látják ahhoz, hogy az „élet megpróbáltatásaival” szembenézzon. Ennek háttérben valós indokok is megbújhatnak, például koraszülöttség, sok betegség, gyenge ellenálló képesség, zárkózott, nehezen oldódó temperamentum, kevés tapasztalat a vele egykorú gyermekek között. Ilyen esetben szükség lehet tanácsadó szakember (pszichológus) segítségének igénybevételére.
- Családdinamikai okok miatt szükséges lehet, hogy egy gyermek minél tovább maradjon kicsi, támogatásra szoruló, önállótlan. Ennek a helyzetnek a felismerése a családon belül általában akadályozott, ehhez és a megoldáshoz „külső szem” (akár családterapeuta szakember) igénybevételére lehet szükség.
- Előfordulhat, hogy a gyermek iskolakezdésének kérdése a szülők egymás elleni csatájának területévé válik. Az időben végrehajtott néhány alkalmas párterápiás beszélgetés

---

³³ A *beiskolázás* fogalma a már megtörtént iskolakezdési döntést vagy kényszert jelenti ebben a szövegösszefüggésben. Az átmenet az óvodából az iskolába lényegesen szélesebb fogalmi mezőt takar, melynek egy pontján megjelenik a beiskolázás „fenyegető” ténye.

feloldhatja a gyermek iskolakezdésének örvén létrejött szembenállást, és a megfelelő mederbe terelheti a szülők problémamegoldását.

- Pedagógiában, fejlesztő- és gyógypedagógiában jártasságot szerzett szülők gyakran azért halogatják az egyébként jól fejlődő kisgyermek továbbhaladását az iskolába, mert úgy vélik, még nem minden képességterületen kellően érett. Mivel az érintett képességterületek száma a végtelenhez közelít, úgy érezhetik, gyermekük soha nem fogja elérni a kívánt szintet. Az ő esetükben a megnyugtató beszélgetés vagy elismert szakemberek előadásának meghallgatása lehet a gyógyír, amelyből megérthetik, hogy a képességterületek fejlődése során transzferhatás működik, és bár olyan iskola még nem volt a világon, aki tökéletesen iskolaérett lett volna, a gyerekek mégis megugorják a számukra kellemetlen területeken felállított akadályokat.
- Nehézségei lehetnek annak a szülőnek is az iskolaválasztási döntés és az iskolába indulás során, aki addig hétköznapi helyzetekben sokat fenyegette a kisgyermeket az iskolával („Ott azután vége a játéknak!”, „Ezt azután nem csinálhatod majd a tanító néniddel!”, „Ha ilyet csinálsz, az iskolában majd jól megbüntetnek, tintalevest és papírgaluskát kapsz majd ebédre.”). Ezek az elhamarkodott mondatok látszólag következmény nélküliek, de hosszabb távon mérgezőek lehetnek, és megmagyarázhatatlannak tűnő szorongást okoznak a gyermekben, valamint olyan viselkedéses tüneteket, amelyeket a szülők nehezen tudnak kezelni.
- A gyermek fejlődésének megtorpanásait bagatellizáló szülőnek sem könnyű az iskolakezdekori megjelenő problémahalmaz: bár az óvodában felhívták rá a figyelmét, mégsem lépett, hiszen az ő gyermeke csak tökéletes lehet, és ha nem, hát majd szigorúbban fogja. Ilyen esetekben türelmes és hosszú távú mentálhigiénés segítségre van szüksége a szülőnek és a gyermeknek egyaránt.
- Időnként előfordul, hogy a szülő nem érti az iskola egyes intézkedéseit, elvárásait, gyermekének értékelését vagy a felmerülő problémák kinyilvánítását. Ilyenkor durván megnehezíti a saját és a gyermeke további életét azzal, ha a megértés szándékát feledve gyermeke előtt a tanító vagy az igazgató becsmérélsébe kezd. Ezt mindenképpen érdemes elkerülni.

Gyakrabban tapasztalható nehézségek a *gyermek*ek oldalán:

- Az iskolára még éretlen gyermekek esetében nemcsak a képességihiányok nehezítik a gyermek tanulását, beilleszkedését, hanem az szorongás is, amely abból az érzésből fakad, hogy nem elég sikeres, nem érti az osztályban zajló folyamatokat, nem arra figyel, ami az adott pillanatban fontos információkat hordozza. Számára az iskola kényszer és nem öröm, Winkler (2015) szavaival élve: neki kaloda, nem pedig fészek.
- Azoknak a szülőknél a gyermekei, akikről a fentiekben szóltunk, szintén nem veszik könnyen az első időszak kihívásait: akinél most, az iskola teljesítménykövetelések elől rejtett képességihiányok, akiket riogattak az iskolával, akiket „tökéletesen” felkészítve küldtek az első napra, akiket az előző hat-hét évben túlféltettek és önállóság helyett függésre szoktattak, akiknek a családi otthon a rajtuk való ádáz vitatkozás terepét jelenti és akiknek bizonyítaniuk kell, hogy milyen jól nevelik őket.
- A harmonikusan fejlődő gyermekek lelki egyensúlyát is megbonthatja az időről időre rájuk törő fáradtság. Valóban, tudnunk kell, hogy az elején megterhelő az iskolába járás, így nem csoda, ha időnként sok lesz a gyermekeknek a teher. A jó szülők ezt képesek észlelni, és egy-két napos nagymamai felügyelettel pihentetik a gyermeket. Ellenkező esetben az arra hajlamos gyerekek megbetegszenek, és egy rossz spirálba kerülnek, hiszen a betegség miatt sok lesz a lemaradás, azt be kell pótolni, ami megint csak nagyon fárasztó, és ez újabb betegségnek készíti elő a terepet. Más gyerekek fáradtsága

úgy jelenik meg, hogy hirtelen agresszívvá válnak, amit ismét félreérthet a környezet, és a büntetés terhe miatt még nehezebben viselik a fáradtságukat. Ezek a tapasztalatok támasztják alá, miért érdemes a különórákat erősen limitálni az első évekből.

- Van olyan gyermek, akinek küzdelmes lehet az iskolai szokások megértése, elfogadása, mert vagy nem érdeklik őt, vagy nem akar alkalmazkodni hozzájuk. Hová kell tenni a korongosdobozt, mit jelent a csengő, miért kap ő fekete egeret, a szomszédja pedig piros pipacsot? Miért haragszik rá a tanítója, ha aznap már ötödszörre szórja szét a pálcikákat? Ilyen esetekben csak a végtelen türelem és a szülői házzal való együttműködés segíthet, és valóban, mire a Mikulás látogatást tesz az osztályban, elrendeződnek ezek a dolgok is.
- Más kisgyermeknél érdekes átpártolást lehet megfigyelni, annyira vonzóvá válik számára a tanító néni/bácsi személye, hogy teljes mértékben aláveti magát még a gondolatainak is. Otthon úgy kell megkötni a cipőt, ahogyan ő mutatta, olyan ételeket kell enni, illatszereket használni, és főképpen úgy kell vélekedni a világ dolgairól, ahogyan tőle látta vagy látni vélte. Ez a beszűkülés érthető azonosuláson alapul, inkább segíti a beilleszkedést az iskolába, mégis néhány szülőt megijeszt, és talán rosszul is esik nekik. Legtöbbször viszonylag rövid idő után magától elmúlik, de igen fontos, hogy a gyermeket ezért se az iskolában, se otthon ne érje bántódás.

Gyakrabban tapasztalható nehézségek a *pedagógus szemszögéből*:

- A tanítóknak komoly előkészületeket igénylő, megterhelő figyelmi helyzetet jelentő időszak az óvodások beszoktatása az iskolába, másképpen mondva, az óvodások iskolássá szocializálása. Nem csodálkozhatunk azon, hogy egyes tanítók, akik tudják, hogy mennyire fontos a későbbiek miatt ez a korszak, túlvállalják magukat, túlzottan aggodalmaskodókká válnak, és ha még ez az időszak esetleg egybeesik saját személyes megpróbáltatásaikkal is, az első hónapokban túlzottan elfáradnak testileg, lelkileg egyaránt. Ilyenkor nem tudnak eléggé stabilan a gyerekek mellett lenni, ami céljaikkal teljesen ellentétes, és az emiatt érzett lelkiismeret-furdalás csak rontja a helyzetet, további szorongásokat, önvádat okoz. Sajnos nincs megoldva az iskolakezdő osztályok pedagógusainak szakmai-mentálhigiénés támogatása, pedig sokat tudna segíteni a nehézségek megélésében, a jó megoldások megtalálásában és a kiegészítő prevenciójában, ami nemcsak az éppen aktuális osztályba járó gyermekeknek tenne jót, hanem több nemzedéknyi kisiskolásnak.
- Az osztályok létszáma egyes településeken, egyes időszakokban túlzottan magas lehet. Ilyen esetben nehéz átlátni a folyamatokat, megérteni az egyes gyermekek nehézségeit és azokon segíteni is. Az osztálylétszámok alakulása számtalan tényező függvénye, ugyanakkor időnként irreálisan magas létszámokkal lehet találkozni, amire nemcsak a pedagógusok nincsenek felkészülve, de az osztályterem méretei sem megfelelőek.
- Tagadhatatlan, hogy az elmúlt húsz évben a gyermekcsoportok összetétele egyre problematikusabbá válik, miáltal a tanítóknak egyre komplexebb kihívásokkal kell szembenézniük. Munkájuk lényegesen hatékonyabb lehetne, ha megfelelő számú pedagógiai asszisztens segítené. Ezen túlmenően, egyes rászoruló gyermekek esetében az „árnyékpédagógus”³⁴ jelenléte számottevő támogatást jelentene mind az integrációban

³⁴ Magyarországon sajnos még nem kellően ismert az *árnyékpédagógus* (shadow teacher) fogalma és feladatköre. Lényege, hogy az integrációban tanuló sajátos nevelési igényű gyermeket – „mint az árnyéka” – kíséri az iskolában. Támogatja, hogy a gyermek minden segítséget megkapjon, amely egyéni képességeihez alkalmazkodik és nehézségeinek leküzdéséhez szükséges. Az árnyéktanár a gyermekkel együtt van az órakon, és – ami még fontosabb lehet – segíti őt a szünetekben, a szabadidős elfoglaltságok idején is. Munkája eredményeképpen a gyermek fokozatosan képessé válik a pedagógusokkal való közös munkára és a társaival való kapcsolatteremtésre, olyan mértékben, amely az állapotának megfelelő legjobb szintet jelenti.

- részt vevő gyermekek, mind a tanító számára. A külföldi tapasztalatok messzemenően alátámasztják ezt a napi gyakorlatban ott elfogadott, nálunk még csak kialakulóban lévő segítségnyújtási formát.
- A pedagógusoknak az első hónapokban nemcsak a gyermekekkel kell bizalomteli, megnyugtatóan elfogadó viszonyba kerülniük, hanem a sok aggodalmaskodó vagy éppen nemtörődöm szülővel is. Nem könnyű feladat beállítani azt az optimális kapcsolati szintet, amely lehetőséget ad a szülőknek, hogy érdeklődhessenek gyermekük iskolai életéről, tudhassanak a felmerülő örömeikről, nehézségeikről, ugyanakkor ne terheljék túl az erre kapott kereteket. Sok tanítónak okoz nehézséget, hogy hogyan biztosítson minden szülő számára érthető, követhető rendszert a kapcsolattartásra. Nyilván elsőben nem elegendő a szülői értekezlet apropója a beszélgetésre, de az sem elfogadható, hogy egyes szülők reggelente még becsöngetés után is saját nebulójuk viselt dolgai iránt érdeklődjenek a tanítónál. Mint ahogyan az sem, ha éjjelkor még sms-t küldenek a tanítónak valamely számukra ugyan fontos, de a pedagógusnak ekkor már zavaró, és reggelig halasztható ügyben.
  - Sok pedagógus nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a gyermekek iskolán kívüli életét is színesítse. Közös programokat szervez a gyermekekkel és a szülőkkel, támogatja a gyermekek barátkozását az otthoni időszakban, azonban néhány szülő nehezebben látja át ezek célját, hátterét. Roppant kellemetlen, ha a pedagógiai szándékot félreértve a szülő barátként tekint a tanítóra, és megterheli kapcsolatukat magánéleti kérdésekkel, üzenetekkel bombázza, majd esetleg a visszautasítást érzékelve teleírja az osztály szülői Facebook-csoportját a tanítót lejárató megjegyzésekkel.
  - Vannak olyan kiválóan tartott tanítók, akiknek az osztályában mindig rend és csend van, a gyermekek sorra nyerik a versenyeket, nagyszerűen felkészítik őket a következő osztályfok elvárásainak teljesítésére, de mindig van egy-két gyermek, aki valamilyen pszichoszomatikus tünetet (pl. enurézis, enkoprézis) produkál, és akadnak olyan gyermekek is, akiket végül „el kell tanácsolni” az iskolából, főleg rossz magaviseletük miatt. Ezek a tanítók a teljesítmény bűvöletében élnek, az első perctől kezdve elvárják azt a gyerekektől. Hihetetlen erővel képesek „reptetni” a gyermekeket, egyre magasabb sebességet felvéve. A velük haladni képtelen gyermekeknek azonban nem tudnak segíteni, módszertani kultúrájukban erre nincs megoldás. Feltételezhetően ők maguk is ilyen pedagógusi mintával találkoztak még kisgyermekkorukban, és nincs segítségük ahhoz, hogy ezt felismerjék. Sajnos a szülők gyakran támogatják az ilyen pedagógia megnyilvánulásait, mert nekik maguknak is a jól teljesítő gyermek az ideálképük.

Beiskolázással kapcsolatos esetek

Eset 1

Luca régen várt, örömmel fogadott újszülöttként látott napvilágot, ellenőrzött várandósságot követően, az édesanya szülészeti előzményei miatt prevenciós okból császármetszéssel. Jól evett, szépen fejlődött, csupán a mozgásfejlődése volt kissé megkésett, egyéb területeken minden fejlődési lépcsőfokot időben megtett. Édesanyja úgy érezte, nem lesz probléma abból, ha az okos, jól beszélő kislányát kétéves korában elviszi egy évre bölcsődébe. Azonban a bölcsődei beszokás Lucát a várnál jobban igénybe vette, fejlődése is megtorpanni látszott, a bölcsődé-

ben nem tudott enni, inni, hiába próbálták kis lépésekben, kitartóan próbálkozva erre rávenni. Végül a bölcsőde gyógypedagógusa javaslatot tett a családnak arra, hogy keressenek fel egy evésproblémákra szakosodott pszichológust, hátha tud segíteni. Ez meg is történt, ott azonban a családot traumaként érte, hogy a szakember felvetette az autizmus lehetőségét, és korai fejlesztést javasolt. Mivel a családban oldalágon volt egy ilyen képpel jellemezhető unokatestvér, a szülők roppant módon megijedtek, Lucát kivették a bölcsődéből, és kivártatva az édesapa számára adódott lehetőséget kihasználva külföldre költöztek. Ott magánóvodákba igyekeztek beszoktatni a kislányt, de kevés sikerrel. Hatéves kora körül hazajöttek, és iskolát kerestek gyermeküknek. Ennek révén eljutottak a pedagógiai szakszolgálathoz, ahol megyei szintű szakértői vizsgálatot javasoltak, és a következő tanévre iskolába lépés helyett egy év óvodáztatást. Sajnálatos módon ez alatt az egy év alatt sem volt sikeres Luca gyermekközösségbe illesztése, sokat volt beteg, és hol ilyen, hol olyan okokra hivatkozva alig járt óvodába. A szakértői vizsgálat sem történt meg egészen tavaszig azzal az indokkal, hogy úgyis iskolába kell mennie. A szülők magániskolával kísérleteztek, de néhány hét után mindenhonnan elküldték Lucát azzal, hogy nem találják hozzá az utat. Végül pszichiátriai vizsgálattal kiegészített szakértői vizsgálatot követően kijelöltek számára egy általános iskolai első osztályt, ahol az addigra már olvasó, ezres körben hibátlanul számoló kislánnyal nem tudott a tanítója mit kezdeni szélsőséges ingerérzékenysége (minden iskolai csengőszótól sírógörcsöt kapott) és pánikba hajló féltékenysége miatt. Minden gyermektől félt, hiába közeledtek hozzá óvatosan, csak az anyukája vagy a tanítója kezét fogva tudott néhány órát eltölteni az iskolában.

A probléma megnevezése (a szülő, az óvodapedagógus és a tanító oldaláról)

A *szülők* oldalán átélhető a csalódottság a hibátlan gyermek képének elvesztése miatt, megérthetjük bánatukat, elszigetelődésük hátterét. Azonban az, hogy gyermeküket valamely irreális remény foglyaként szinte rejtegették, nem vizsgáltatták ki már a legkorábbi jelzés idején, nehezen menthető, hiszen így a korai évek jelentős fejlesztési kapacitását hagyták veszendőbe menni, nem melleleg gyermekük állapotának romlását sem sikerült észrevenniük.

A család hazatérését követően az *óvodapedagógusok* kezdetben nem észlelték Luca valódi problémáját, és hagyták a kislányt „gyógyulni” a sok betegség miatt otthon. Tavasszal azonban már tenniük kellett volna valamit Luca valós érdekében, akár még a szülői akarat ellenében is, annál inkább, hiszen akkor már rendelkezésükre állt a pedagógiai szakszolgálat nevelési tanácsadói véleménye és a benne foglalt további vizsgálati, valamint fejlesztési javaslat. A szülők magasabb társadalmi presztízse miatt azonban nem mertek kiállni a más esetben magától értetődő véleményük mellett.

Luca *tanítója* nehéz megbízatást kapott egy összeszokott kis közösségbe lépő rossz lelkiállapotú kisgyermek befogadása kapcsán. A szülők csak azt találták megoldásnak, hogy minél kevesebb időt töltsön az iskolában, ez tűnt a gyermek és az osztály szempontjából is a legjárhatóbb útnak, ezért a tanító nem próbálkozott más megoldásokkal, és úgy érezte, nem az ő feladata ennek a szülőpárnak tanácsot adni. Mivel a tananyagban történő haladása biztosított volt, az igazgató sem látott más megoldási lehetőséget.

Megoldási javaslat

Valós megoldás nyilvánvalóan a bölcsődei nehézségek felléptekor történő azonnali fejlesztőterápiás beavatkozás lett volna. Ennek elmulasztása után Luca még kaphatott volna segítséget és ellátást az utolsó óvodai évben, de sajnos ez sem történt meg. Jelen helyzetében is van megoldás:

- autizmus-specifikus ellátás magánkeretek között (szociális-kommunikációs fejlesztés, DSZIT-terápia);
- az első iskolai évben árnyékpedagógus vagy gyógypedagógiai asszisztens alkalmazása az osztályteremben;
- a szülők számára párterápiás megsegítés az elakadt gyászfolyamat feldolgozására;
- a tanító számára gyógypedagógusi konzultációs lehetőség, mely metodológiai segítséget nyújt az iskolai élet oly módon történő megszervezésében, amittől Luca megnyugodhat, a többi gyermek pedig megértheti nehézségeinek okát és a felé fordulás jelentőségét.

Eset 2

Máté második gyermekként érkezett a családba, egy nyolc évvel idősebb fiútestvére van. A várandósság elején az édesanyjának vérzése volt, emiatt és a viszonylag magas életkora (42 év) miatt veszélyeztetettnek találták. Máté programozott császármetszéssel született a 41. héten, tekintve, hogy az édesanya előző szülése is így fejeződött be. Az újszülött jól fejlett, egészséges kisbaba volt. Nyugodtan, megfelelően fejlődött, keveset sírt, kétéves koráig szopott.

Mozgásfejlődése eleinte rendben alakult, de aggodalomra adott okot, hogy csak egyéves kora körül állt fel, és önállóan járni 18 hónaposan kezdett, de akkor is szokatlanul sok eséssel. Egyensúlya gyenge, forogni nem szeret, mert azonnal szédül. Labdázni szeret, de ügyetlen.

Beszédfejlődése megkésett volt, egyévesen még nem gagyogott, végül hároméves korában a savós fülgyulladás hosszadalmas kezelése után indult be. Az első szavakat körülbelül háromévesen mondta. Közösségbe is ennyi idősen került. Az óvodába könnyen beilleszkedett, úgy tűnt, hogy ez nem okozott gondot neki. Társaival jó kapcsolata volt, óvónőit szerette. Soha semmilyen helyzet nem adódott az óvodai időszakban, amikor neki bármi ne tetszett volna, mindig teljesen elégedett volt, és ennek hangot is adott. Meglepőnek találták, amikor a dadusa észrevételezte, hogy Máté soha nem pisil, és széklete sincs az óvodában. Rendben elvonul a mosdóba, amikor ennek ideje van, de ott nem történik semmi.

Az édesanyjával beszélgetve kiderült, hogy a szobatisztasága lassan alakult ki, még ötéves korában is bepisilgetett napközben, ha otthon volt. Emiatt soha nem volt semmilyen retorzió, de Máté rendkívül szégyellte magát, és könyörgött az édesanyjának, hogy ezt a nagy testvérének ne hogy véletlenül elmondják. Óriási fantáziákat alakított ki különböző gátról és zsilipekről, amelyek birtoklásáért a nagyhatalmak véres háborút vívnak egymással. Az is kiderült, hogy Mátéval nem lehet beszélgetni a WC körüli dolgokról, noha gyakran látják, hogy nehezeére esik ott a dolgát elvégezni, de erről ők maguk is keveset tudnak.

Mivel minden egyéb területen jól teljesített Máté, és időnként hajlandóvá vált a dadus néni segítségével pisilni is, az óvodapedagógusok végül iskolára érettnak találták, és nem javasoltak a szülőknek vizsgálatot.

Az első osztálytól kezdődően Máté napközis lett, és ekörül alakultak ki gondok az iskolában. Délelőtt remekül teljesített, a betűelemekkel és az írással állt csak hadilábon, de délután türelmetlenné vált, nem volt hajlandó a legcsekélyebb feladatot sem elvégezni, csak azzal foglalkozott, hogy mikor mehet már végre haza, mikor jönnek már érte. Ezt a tanítója súlyos éretlenségként értékelte, és iskolapszichológus segítségét kérte. A szülővel való konzultáció keretében ekkor derült ki Máté óvodai vizelet- és székletvisszatartási múltja, amelyet a pszichológus könnyedén kapcsolatba tudott hozni a délutáni viselkedés megváltozásával. Pszichoterápiát javasolt Máté számára a szülőknek, akik azonban nem találtak megfelelő szakembert, ezért úgy oldották meg a helyzetet, hogy a nagyszülők bevonásával mindennap ebéd után elhozzák őt az iskolából.

A probléma megnevezése (a szülő, az óvodapedagógus és a tanító oldaláról)

A szülő hosszasan nem tudott Máté különködéséről az óvodai hétköznapokban. Az otthoni vizelet-visszatartási nehézségeket nem vette túl komolyan, szerinte inkább csak úgy belemélyedte a játékba, hogy megfeledezett magáról, ami bármelyik ilyen korú gyerekekkel előfordulhat. Mivel korán tudtak menni érte az óvodába, nem tűnt fel nekik, hogy ott nem tudja annyira elengedni magát, hogy könnyedén megoldja a mellékhelyiséghez kapcsolható testi szükségleteit. Az sem volt feltűnő, hogy soha nincs semmilyen problémája, és minden tetszik neki az óvodában, otthon is ilyen problémátlan gyermek volt. Talán pontosan ennek tudható be, hogy nem is találtak pszichoterapeutát, inkább családon belül – látszólagosan – oldják meg Máté nehézségét, ami átmenetileg jó is lehetne, de nem tudni, vajon meddig tartható.

Az óvodapedagógus három év alatt nem észlelte a gyermek nehézségeit, felszínesen értékelte a csak a pozitív elemeknek helyet adó személyiségét. Ez a megtévesztő problémátlan-ság mutatkozott meg abban is, hogy egy kicsi előrehaladás alapján azt a következtetést vontak le, hogy Máté iskolakészültsége rendben van. Nem számolt az átmenet megterhelő hatásával, amely ismét felszínre hozta Máté ismeretlen eredetű visszatartási rendellenességét.

A tanító azt tette, amit meglátása szerint tennie kellett, segítséget kért egy olyan szakembertől, aki egy tágabb konstellációt is meg tudott látni a kisgyermek kapcsán, és megfelelő útmutatást tudott adni mind a szülőnek, mind a tanítónak.

Megoldási javaslat

Lényegesen nagyobb figyelmet kell szentelni a bölcsődén túl, az óvodában is a gyermekek testi funkcióira. Az iskola már – jogosan – valóban nagyobb önállóságot vár el egy kisgyermektől, és nincs rá szakember, idő és figyelem, hogy ellenőrizzen ilyen alapfunkciókat, ideértve az evés-ivás ügyeket is. Ismét azzal a kérdéssel találjuk szembe magunkat, hogy vajon elegendő-e az iskolába lépéshez a kiváló kognitív képességszint? Nyilván nem, és ezt sokkal mélyebben kell tudatosítani az óvodapedagógusokban.

Ha Máté számára nem is találtak a szülők megfelelő pszichoterapeutát, talán saját maguknak könnyebben sikerülhet. Az is sok haszonnal járna, ha kisebb gyermeküket pontosabban látnák, és megértenék, hogy miért volt vakfoltjuk a gyermek „kiabáló” nehézségeire.

Eset 3

Dani minden szempontból egészségesen fejlődő kisgyermek volt, a családban nővére mellett a második, mindenki öröme kisfiú, aki néhány héttel korábban született, mint várható lett volna. Kicsit nehezebben indult a bölcsődében, de végül oda is szépen beszokott, és az óvodába már vidáman, minden probléma nélkül indult. A Covid-járvány alatt volt óvodás, ami azért vált a kisgyermek számára traumatikus időszakká, mert édesapja kórházi orvosként lényegében eltűnt a család életéből, édesanyja pedig súlyos szorongások között várta harmadik gyermeküket, akinek születése a második hullám elejére, 2021 tavaszára volt várható. A nagyszülők magas életkorúak voltak, így személyes jelenlétükkel kevésbé tudták segíteni a családot. Március elején Daninak is bezárt az óvoda, és a frissen szült édesanya otthon találta magát egy iskolás, egy óvodás és egy újszülött gyermekkel. Rövid ideig az édesapa szabadságra tudott menni, de ez sem mentette meg az édesanyát a szülés utáni depressziótól és a súlyos kimerültségtől. A helyzet felismerése után a gyógyszeres kezelés sokat javított az állapotán, a nagyszülők az ajtó előtt letett kosarakban ellátták őket enniával, de a krízis továbbra is fennállt. Ennek legerősebb jelzője Dani megváltozott viselkedése volt: ismét bepissilt, izgágává vált, nem tudott játszani egymagában, órákig tartott, mire elaludt, és lényegében álló nap az édesanyja nyomában volt.

Az óvoda visszanyitásakor nem sikerült őt becsábítani a régi csoportjába, pedig mindent megtettek ezért az óvodapedagógusok és a szülők is. Dani óriási bömbölésekkel tiltakozott reggelenként, nem akart óvodába menni, lassan már az elindulás sem volt lehetséges, hetekre fel kellett függeszteni a próbálkozásokat. Így érkezett el a májusi ballagás és a búcsú az óvodától, hiszen akkor már nem volt más hivatalos megoldás.

Szeptemberben az iskolakezdés – mint ez várható is volt – szintén botrányba fulladt, Dani ide sem kívánt ellátogatni. Számára teljesen irreleváns volt a tankötelezettség, sem szép szóval, sem szigorral nem lehetett jobb belátásra bírni, nem maradt más hátra, a szülőknek pszichológiai segítséget kellett igénybe venniük. Gyermekpszichiátriai kivizsgálást követően kezdődött meg pszichoterápiája, melynek bizonyos pontján bekapcsolódott a tanító néni, és kis idő múlva röpke látogatást tettek közösen az osztályban. December elején Dani már iskolás volt, de csak rövid időszakokra, mert rengeteg betegséggel kellett megküzdenie. Torokgyulladás, tüdőgyulladás, arcüreggyulladás, középfülgyulladás voltak az egymást váltó diagnózisok. Addigra már olyan sok hiányzása volt, hogy mindenki belátta, évismétlés lesz az első osztály vége.

A probléma megnevezése (a szülő, az óvodapedagógus és a pedagógus oldaláról)

A szülők krízisben voltak, amelyre nem számíhattak előzetesen, nem volt több erejük és lehetőségük, hogy Daninak segítsenek. Szélesebb körből sem mobilizálhattak erőforrásokat, hiszen a társadalmi alaphangulatot is meghatározta a világvjárvány okozta fenyegetettségérzés és a lezárások által generált mentális beszűkülés. Hiába gondolták hát át Dani pszichés helyzetét, hogy kis testvére született, most vált középső gyermekké, és bár jelen volt az édesanyja, mégsem volt számára elérhető, nem beszélve az édesapjáról, aki jóformán csak aludni járt haza, és az egész család aggódott érte. Az idő előrehaladtával, amint kissé engedett a járvány szorítása, elérhetőbbé váltak az intézmények, és a szülők abban látták gyermekük fő problémáját – és a magukét is –, hogy ha nem megy vissza az óvodába, nem lesz készen az iskolára.

Az óvodapedagógusoknak sem volt túl tág mozgásterük ebben a helyzetben, és majdnem minden óvodásuknak nehéz volt a bezárás. Igyekeztek online óvodát nyitni, és felhívták a szülők figyelmét, hogy az ügyeletes óvodában az édesapa hivatása miatt fogadnák Danit, de akkor már ez a lehetőség nem segített. Dani a számítógép elé sem volt hajlandó ülni, nem hallgatott a képernyőről az óvo nénijétől mesét, nem akart vele játszani, csak az anyukája nyomában szeretett lenni. Az az idő akkor már régen elmúlt, hogy a nyári születésű kisfiú szüleit a felmentés felé irányítsák, mennie kellett iskolába.

A pedagógus helyzete sem volt könnyű, mert szinte semmit nem tudott a kisfiú állapotának eredőjéről, a járvány a megszokott óvoda–iskola átmenet szerény, mégis meglévő gyakorlatát is áthúzta. A tanév folyt, Dani egyre csak hiányzott. Amikor értesült róla, hogy a kisfiú „iskolafóbiájának” kezelése megkezdődött, jelentkezett a szülőknél, hogy talán az ő barátságára is szükség lehet Daninak a visszatéréshez. Iskolába jövelekor rugalmasan igyekezett alkalmazkodni a kisfiú igényeihez, szinte szülői szerepkörben segítette a bizalom kiépülését, és támogatta az osztálytársakkal való kapcsolatfelvételét is. Sajnálattal töltötte el, hogy Daninak osztályt kell ismételnie, újabb pedagógust kell elfogadnia, és újabb gyermekekkel kell megbarátkoznia.

Megoldási javaslat

Dani traumatizációjának kivédhetetlen hatásai mellett meg kell említeni, hogy – tekintve a beiskolázás egyedi körülményeit – az Oktatási Hivatal nagyobb rugalmasságára lett volna szükség. A történet sokkal megnyugtatóbban elrendeződhetett volna, ha a kisgyermeknek lehetősége lett volna fokozatosan az óvodájába visszaszokni, és még egy évig megnyugodni, visszaszerezni

elvesztett kontrollérzését. Így sajnos nem biztos, hogy meg tudja érteni, mi is történt vele, milyen baj lehet vele, miért kell most ismét más tanítóhoz szoknia.

Megoldás lehetett volna, ha az óvodapedagógusok átlátják, hogy egy nyári születésű, koraszülött kisfiúnak talán szüksége lehet egy biztonsági vizsgálatra a pedagógiai szakszolgálatnál még az ősz során, vagy januárban segítenek a szülőknek a tankötelezettség alóli felmentés iránti kérelem beadásában. (Érthető azonban a benuhátságu, hiszen egy teljesen új jogszabállyal álltak szemben, amelyben kivették a kezűkből a javaslatétel, véleményezés jogát.)

Segíthette volna a családot a védőnő is, aki az újszülött miatt nyilván gyakrabban kellett hogy tájékozódjon az ottani állapotokról. Ugyanez elmondható a házi gyermekorvosról is, aki szintén többször látta a gyermeket.

A továbbiakhoz tartozó megoldási javaslat lehet Dani folyamatos pszichoterápiás megsegítése.

CSOPORT- ÉS INTÉZMÉNYVÁLTÁSOK KISGYERMEKKORBAN

Bevezetés

Igen sokféle okból lehet arra szükség, hogy a kisgyermek, akik már beszoktak egy csoportba, osztályba, más gyermektársaságban, más felnőttekkel, akár más helyszínen folytassák éppen csak megkezdett intézményi életüket. A csoportváltás minden érintett számára jelenthet nehézséget, ezért érdemes végiggondolni ezeket a fordulópontokat is.

Előadódhatnak olyan helyzetek, amelyekben pontosan a gyermekek érdekében szükséges a tapintat, de ezzel együtt az átláthatóság is. Ma, amikor a szülők Facebook-csoportokban adják-veszik az információkat, nem szabad ködösíteni, mert beláthatatlan félreértések, rágalmak sorozata indulhat el. Célszerű ezért, ha az intézmények kiérlelt gyakorlat alapján szervezik a csoportváltásokkal kapcsolatos teendőket, és egyes helyzetekben erről írásbeli megállapodást is kötnek a résztvevőkkel.

Mivel a csoportváltások érzékeny élethelyzetek minden résztvevő számára, az adott körülmények figyelembevételével szükséges és lehetséges más szakemberek bevonása. Az intézménypsichológus, fejlesztőpedagógus, orvos, gyógypedagógus, szociális munkás, akár belső, akár külső szakember, sok jól használható szemponttal egészítheti ki a döntés előkészítését.

A továbbiakban kiemelünk néhányat az okok és a következményesen előálló helyzetek közül.

Költözés miatti csoport- és intézményváltás

A költözködés az egész család életében jelentős változás. Lehetnek örömteli fajtái, amikor kényelmesebb, több lehetőséget biztosító lakásba mennek közösen, és lehetnek nagyon megterhelő helyzetekkel összefüggő formái is, amikor egy családtag halála, válás vagy anyagi összeomlás következménye a kényszerű lakhelyváltás. Az sem mindegy, hogy milyen távolságra költöznek a gyermekkel: a másik utcába, más faluba, más városba, esetleg más országba? Kit hagyunk el, és kivel kerülnek össze? Milyen közösségbe kerülnek?

A kétéves kor fölötti gyerekek számára a legelőnyösebb lakóhelyváltás esetén is része lehet a költözésnek a szomorúság, a gyász érzése, különösen akkor, ha az ismert környezet, lakóközösség mellett kedvelt felnőttektől és társaktól is búcsúzniuk kell.

Az új környezetbe és az új intézménybe való beilleszkedés ebben a lelkiállapotban különös figyelmet érdemel. Ha megoldható, célszerű az előző intézménytől való elbúcsúzás után tartani egy kis szünetet, és csak bizonyos idő elteltével meglátogatni az újat. A szünetben lehet ismerkedni az új lakással, a környékkel, a játszótérrel, a postással, a virágárus nénivel, a szomszédokkal, és persze rendezkedni, megtalálni az új helyét a kedvenc macinak, mesekönyvnek és egyéb fontos tárgyakkal. Ebben az átmeneti időben a szülők akkor teszik helyesen a dolgukat, ha az érzelmek kinyilvánítását, a szomorúságot, dühöt, dacot – amelyek nagy valószínűséggel meg is jelennek – elfogadják, és képesek beszélgetni róla, így ezek a viselkedéses változások valószínűleg nem lesznek túl hosszú életűek.

Amint a kisgyermek már némiképpen megnyugodott, el lehet látogatni a kiválasztott gyermekintézménybe. Itt a helyi szokásoknak megfelelően, és természetesen a kisgyermek életkorának

sajátosságaiból kiindulva kezdődhet a befogadás, olyan lépésekben, amelyekről előzetesen a szülőkkel már egyeztettek a szakemberek. Lehet, hogy nem egy-két nap alatt valósul meg a beilleszkedés, de érdemes időt szánni rá, mert bőven megtérül azáltal, hogy egy kiegyensúlyozott kisgyermekkel lehet azután reggelenként elindulni bölcsődébe, óvodába vagy iskolába, és nem lesz állandó betegeskedés vagy „rosszalkodás” a jele az elkapkodott átszoktatásnak.

Az intézményben dolgozó kisgyermeknevelő, óvodapedagógus vagy tanító feladatai az ilyen kisgyermekkel kapcsolatban lényegében azonosak az eddig ismertetett gyengéd befogadás során alkalmazottakkal. Nem lehet abból kiindulni, hogy a szokatlan időben csoportba lépő kisgyermek már fél évet járt bölcsődébe, óvodába vagy iskolába – az az ő számára egy teljesen más helyzet volt. A tapasztalatai majd segítik őt, de csak később, ha már bizalmat tud érezni a rá figyelő felnőtt iránt. Az első időkből ezt a bizalmat kell fokozatosan kialakítani.

Jó lehetőség a kapcsolat kialakítására, ha a kisgyermekkel arról beszélget a felnőtt, hogy milyen volt a régi intézménye, hogy hívták az óvó nénijét, milyen színű tolla volt a tanító nénijének, és vajon ott is így főzték-e a gulyáslevest. Ha lehet, bölcsődében és óvodában jó a már bevált jel további használata, de ez nem minden esetben oldható meg. Ha a kisgyermek azt érzi, hogy van folyamatosság az előző és a mostani intézmény között, sokkal természetesebben éli meg a váltást. Az sem baj, ha ezeknek a beszélgetéseknek más gyermekek is tanúi lehetnek, mert a gyermektársaság számára ezek az apró információk közelebb hozzák az új gyereket, könnyebben tudják felvenni vele a kapcsolatot. Nem kell barátot kijelölni számára, de az első napokra segítőkét igen. Ilyen helyzetben sok pedagógiai célt meg lehet valósítani, és nemcsak az új gyermekkel, hanem a már összeszokott gyerekcsoporttal is, amely gazdagodik ezáltal, és könnyebben fogadja be az új társat.

A befogadás sikertelensége miatti csoportváltás

Ez a helyzet igen kényes, de előfordul. Néha lehetnek olyan körülmények, amelyek miatt nem sikerül egy gyermeket befogadni egy adott csoportba. A háttérben állhatnak olyan traumatikus történések, amelyekről sem a szülők, sem a pedagógusok nem tudnak, de lehetnek egészen egyszerű össze nem illések is, például egy kisgyermek heves, intenzív temperamentuma nehezen fogadható el a finom, halk, lassabb tempójú óvodapedagógus számára, és ez a kisgyermeknek is megterhelő.

Nehézséget okozhat az is, ha a kisgyermek valamely eltérő fejlődési sajátossága miatt – melyről előzetesen nincs ismerete a szülőknek sem – nem a számára megfelelő profilú csoportba, osztályba kerül. Ilyenkor a gyermek fejlődési problémájának megoldása mellett szükségessé válhat az intézményen belüli csoport- vagy osztályváltás is, például olyan csoport preferálása, ahol alacsonyabb/magasabb életkorú kisgyermek van, vagy például nem tanulnak idegen nyelvet. Az a tapasztalat, hogy ha ezt a módosító döntést érthetően, a gyermek érdekeit messzemenően figyelembe véve, a szülővel közösen átgondolt folyamat során hozzák meg, sikeressé válhat a csoportváltás. Ilyenkor érdemes arra is törekedni, hogy a váltás előtt már megismerhesse a kisgyermek az új csoport pedagógusát.

Az utóbbi időkből egyre inkább aggodalmat keltő kisgyermeknevelői, óvodapedagógusi, tanítói létszámihiány miatt az sem ritka, hogy egyik napról a másikra a felnőtt személye változik meg, és ezért nem tud megvalósulni a befogadás. Különösen így van ez, ha a változásra a gyermekek és szüleik nincsenek felkészítve. Sok esetben a vezetés úgy tudja csak kezelni a pedagógusok hiányát, hogy csoportokat alakít át, von össze, költöztet át, aminek eredményeképpen a kisgyermek számára az már egy másik csoporttá válik, hiába van ott néhány

ismerős gyermek. Az új helyzetet úgy kell kezelni, mint egy kezdődő befogadás folyamatát. A bölcsődében és az óvodában ismét szükség lehet a szülő jelenlétére, a fokozatosságra. Az ilyen jellegű eseményeket utólag kell kezelni, és nyílttá kell tenni a kényszerítő körülményeket. A szülők együttműködése kulcsfontosságú, a helyzet tisztázása után számtalan ötletet, javaslatot adhatnak, felajánlást tehetnek, amellyel „otthonról” ők is segítik az új pedagógus(ok) befogadási módszereit és a bizalom kiépülését.

Csoportváltás rejtett traumatizáció miatt

Az is megtörténhet, hogy egy kisgyermeket egy társa titkon bántalmaz, megijeszt – akár akaratán kívül. Akivel ilyesmi történik, még iskoláskorban sem mindig tudja megfogalmazni a bántás mikéntjét, és sem a szüleinek, sem a pedagógusának nem tudja elmondani, ám viselkedése megváltozik, nem jár szívesen az addig kedvelt csoportba, nem vesz részt a közös tevékenységekben, esetleg valamilyen pszichés-pszichoszomatikus tünetet produkál: zárkózottá válik, sokat beteg, ismét bepisil, dadogni kezd. Az ilyen megmagyarázhatatlannak tűnő változásokra figyelemmel kell lenni, és ha lehetséges, fel kell tárni az okokat. Különösen a szegénykező, perifériára szorult kisgyermek állapota lehet aggodalmat keltő, és ilyen esetekben mindig szükséges a bullying³⁵ lehetőségére gondolva a szülőkkel is megvitatni az eshetőségeket. Más gyermekek is lehetnek hasonló helyzetben vagy láthattak valamit, akik talán ügyesebben megosztják már ezt a rossz élményt a szüleikkel. Fontos, hogy ilyenkor transzparens módon és a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően, értékítélettől mentesen keressük a megoldást. Intézményváltásra csak akkor kerüljön sor, ha nincs más kiút. Az új intézmény szakembereivel – a szülők tudtával és közreműködésével – fel kell venni a kapcsolatot, hiszen ismerniük kell a gyermek és a család eddigi történetét, és az előző intézmény pedagógusainak tapasztalatait.

Súlyos és veszélyes anomália, ha a pedagógus a bántalmazó személy, még súlyosabb, ha ennek nincs is tudatában. Ilyen ritka és szélsőséges esetben a kollégák és a vezetés szerepe döntő, és bár nehéz, de meg kell tenni azokat a lépéseket, amelyek a gyermekek érdekében szükségesek: a cselekmény súlyától függően az eltanácsolástól egészen a rendőrségi feljelentésig tart hat a tennivalók szomorú skálája. Egyes intézményekben a szülők és az ott dolgozók névtelenül is tehetnek bejelentést a vezetés felé. Nyilvánvaló, hogy a tapintat mellett a kifejtet szempontjából itt is nagy jelentőségű a történések adekvát megjelenítése minden harmadik fél számára, vagyis a többi kolléga és szükség esetén az érintett szülők megfelelő tájékoztatása.

Csoportváltás intézményen belül a szülő kérésére

Minden kisgyermeket nevelő intézményben előfordulhat, hogy vannak kifejezetten neves, de legalábbis népszerű, jó hírű vagy divatos pedagógusok, akiknek a csoportjába felvételt nyerni kivételes szerencse. Az ilyen csoportokba kerülés körül nagy a tülekedés, és a vezetés számára nem könnyű az ezzel együtt járó helyzet kezelése. A többi kolléga mellőzöttséget élhet át,

³⁵ A *bullying* ártó szándékú, ismételt előforduló fájdalomkórosítás, amelynek során a felek egyenlőtlen hatalmi viszonyban állnak egymással, az áldozat önmagát megvédeni nem tudja, és amelyet az adott társas környezet tesz lehetővé. Bár bizonyos szempontok szerint túlzottnak tűnhet, de már óvodáskorban érdemes különbséget tenni egyes agresszív megnyilvánulások, így a bullying és egyéb viselkedéses szélsőségek között. A szakirodalom alapján az a kép bontakozik ki, hogy óvodáskorban a bullying előképeiről érdemes beszélni (Ribiczey et al., 2018).

melynek elviselése komolyan zavarhatja az éppen hoppon maradt szülőkkel, a „jó csoportból/osztályból kimaradókkal” kialakuló kapcsolatukat, és ennek feszültsége hamar ráterhelődhet a kisgyermekekre. Óhatatlanul is van arra esély, hogy ennek kapcsán a háttérben elmérgesedő konfliktusok állnak elő a kisgyermeknevelő/óvodapedagógus/tanító és a szülők között, amelyek indirekt módon ismét a nem népszerű szakember hírét csorbítják. A szülők ilyenkor hajlamosak csoportváltást kérni az intézmény vezetőjétől.

Véleményünk szerint nem helyes automatikusan engedni a szülői kérésnek. Célszerű megvizsgálni közelebről, hogy mi történt, és ez milyen érzelmeket váltott ki a szereplőkből, milyen további lépésekre sarkallta őket. Ezzel párhuzamosan érdemes a csoportban hosszabb időt eltölteni – bölcsődében és óvodában esetleg a szülővel együtt is –, hogy az kerülhessen a megoldás középpontjába, vajon a kisgyermek hogyan érzi magát abban a csoportban, amelyet a kritizált pedagógus vezet. Ha a gyermek elmerülten tud játszani, a társaival kapcsolódni, az intézményi rutinokat, szabályokat betartja, részt vesz a feladatmegoldásokban, akkor talán meg lehet győzni a szülőt arról, hogy gyermeke jó helyen van az adott csoportban/osztályban, ne bolygassák meg a stabilitását. Ha azonban a gyermek állapota aggályos, nem eszik, nem alszik, nem játszik, nem figyel, akkor valóban szükséges a csoportváltást mérlegelni. Ez utóbbi esetben is fontos, hogy a csoportváltás indokát nyíltan kezeljék, és minden érintett számára magától értetődő legyen, hogy a kisgyermek megnyugvása érdekében történő lépésről van szó. Az sem rossz megoldás, ha a szülői Facebook-csoportra is rápillant a vezető, mert a csoportváltással kapcsolatos téves vagy hiányos információ a többi szülő számára is zavaró lehet, tehát célszerű rövid tájékoztatást adni a történetről akár a legközelebbi szülői értekezleten, szülőcsoportos megbeszélésen, akár az adott médiafelületen.

Komoly megfontolást igényel az az óvodai helyzet, amikor a kisgyermek születési időpontja miatt kell – lehetőség szerint előre – átgondolni valamely életkori csoportszint „ismétlését”. Többféle egyéni mérlegelési szempont mellett helyes annak a fő elvnek az érvényesítése, miszerint minél alacsonyabb életkorban van egy kisgyermek, annál fontosabb számára a megbízható, ismert felnőtt személyek jelenléte a csoportban. Tehát ha lehet, bölcsődében maradjon a szeretett kisgyermeknevelő csoportjában még akkor is, ha az újonnan érkező kisgyerekek nála fiatalabbak. Óvodában pedig a középső vagy a nagycsoport ismétlése a célravezető, feltéve, hogy a csoportvezető óvodapedagógus személye stabil. Tegyük hozzá, hogy vegyes életkorú csoportban mindez nem válik túlzottan kiélezetté, nem szúr szemet egyetlen szereplőnek sem. A hétköznapi gyakorlatban gyakran előfordul, hogy egy-egy vegyes életkorú csoportban eltolódik az arány egyik vagy másik életkori csoport felé, ami szintén erősen befolyásolja a csoport történéseit, az oda járó gyermekek aktuális helyzetét.

Ha a csoportismétlés az intézményen belül valamiért mégsem valósítható meg, és a kisgyermek fejlődése tipikusan zajlik, akkor a nagycsoportot akár más intézményben is töltheti, ami már nem okoz fennakadást, hiszen az óvodai élet hangulata, szabályai, örömei az intézmények körében sok hasonlóságot mutatnak. Ilyenkor a kisgyermek számára kihívást jelenthet az alkalmazkodás egy új környezethez, új felnőttekhez, társakhoz, ami a következő év átmeneti nehézségeinek legyűréséhez egyfajta gyakorlatot is ad.

Előfordul, hogy az eredeti csoportból csak egy-két gyermek marad a bölcsődei/óvodai csoportban, a többiek óvodába/iskolába mennek. Az újonnan szerveződő csoport új személyi környezetet jelent az ottmaradó kisgyermek számára, az ehhez való alkalmazkodást nehezítheti a kisgyermeknevelők/óvodapedagógusok személyében bekövetkező változás is. Lehetséges, hogy a gyermek ugyanabban a csoportszobában van, ahol kezdte a bölcsődei, óvodai életét, de szinte teljesen megváltozott a személyi környezete. Ezekben az esetekben kiemelten fontos a gyermek érzelmi és fizikai szükségleteire fokozott érzékenységgel történő ráhangolódás.

Intézményváltás a kisgyermeknevelők/óvodapedagógusok kérésére

Bizonyos esetekben annyira sikertelen lehet egy-egy kisgyermek beilleszkedése a bölcsődei/óvodai csoportba, illetve iskolai osztályba, hogy a szülők ultimátumot kapnak, hogy vigyék más intézménybe. Első hallásra ez roppant megterhelő kérés a szülők felé, ám értékelni csak a körülmények pontos ismeretében lehet.

A leggyakoribb hivatkozási alap a többi szülő felháborodott ellenkezése a furcsa, zavaró vagy agresszív viselkedésű gyermek jelenléte ellen. Nem ritka, hogy ilyenkor a szülők egymást is befolyásolva fenyegetőznek, vagy gyors ütemben átíratják a gyermeküket egy másik intézménybe, esetleg csoport- vagy osztályváltást kérnek az intézményvezetőtől. Ez elegendő okot jelent a zavaró viselkedésű gyermek sürgős eltávolításához, hiszen az ő nyakába lehet varrni a csoportban vagy osztályban előállt, pedagógiaiag kezelhetetlennek tűnő állapotot – ami néha valóban az is. Sok esetben vitathatatlanul riasztó lehet a befogadás időszakában egy-egy kisgyermek állapota, mely láthatóan kezeletlen, és csak a körülményeinek pontos ismeretében lehet a megoldás felé terelni. Ez időigényes, türelmet és pedagógiai optimizmust feltételező folyamat, melynek megkezdése attól is függ, hogy az intézmény milyen szakember-ellátottsággal rendelkezik, mennyire ismert a vezetés előtt, hogy melyik gyermeket kell az adott helyzetben igénybe venni, és milyen külső kapcsolatokat tudnak felhasználni. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy egy ilyen kisgyermek váratlan feltűnése bármely kora gyermekkori intézménytípusban a szülők, a házi gyermekorvos, a házi orvos, a védőnő, a szociális munkás és az addigi intézmények pedagógusai vagy az őket foglalkoztató hálózatok hiányos működésével hozható kapcsolatba.

Az semmi esetre sem elfogadható pedagógiai álláspont – még ha gyakran találkozunk is vele –, hogy a gyermeket csak eltanácsolják a felvételt kötelezően biztosító intézménybe, vagy a bölcsődék esetében nem vállalják a kisgyermek gondozását. A problémák rátestálása egy másik intézményre vagy a szülőre nem tekinthető etikus magatartásnak. Az ilyen megterhelő helyzetek megelőzésére több lehetőség is adódik:

- Az átmenet/felvétel előkészítésének alaposabb kidolgozása, előzetes tájékozódás és megismerkedés a gyermekkel és a szülővel (lásd az előző fejezetekben írtakat). Ez nemcsak a különleges programokkal rendelkező, valamely okból kiemelt intézményekre vonatkozik, hanem minden kötelező felvételt biztosító intézményre.
- Az átmenet/felvétel előkészítési szakaszában az együttműködő határterületi szakemberek bevonása a szükséges mértékben (lásd Kereki et al., 2022).
- Az átmenet/felvétel időszakában a többi szülő tájékoztatása arról, hogy a szükséges lépések az adott kisgyermekkel kapcsolatban megkezdődtek, és feltehetően rövidesen javulás várható, melyhez türelmükkel és a saját gyermekük tolerancia irányába való vezetésével jelentősen hozzájárulhatnak.

Intézményváltás a szülők kérésére

A szülők az elérhető lehetőségek ismeretében választanak intézményt gyermekük számára. Előfordulhat azonban, hogy a választott intézmény nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, vagy egy magánintézmény/-szolgáltatás esetében a finanszírozás megterhelő a család számára, ezért az intézményváltás mellett döntenek. Ezekben az esetekben a személyi és tárgyi környezet újdonsága mellett arra is lehet számítani, hogy a két intézmény között az ott alkalmazott pedagógiai hangsúlyok terén is nagyobb különbségek lehetnek az általában jellemzőkhöz

képeket (pl. családi bölcsőde és hagyományos önkormányzati bölcsőde, hagyományos óvoda és alternatív óvoda stb.). Ez nagyobb változást jelent a gyermek életében, ezért az átmenet támogatása többfelfigyelmet igényel a szülőktől is és a kisgyermeknevelőktől/óvodapedagógusoktól/tanítóktól is. A változtatást a szülő elégedetlensége generálja, lehetséges, hogy a gyermek kiváloán érzi magát az eredeti csoportjában, így különösen nehéz lehet számára az új környezetbe kerülés. A szülő érzelmileg elégedett a döntésével, így előfordulhat, hogy kevésbé érzékeny a gyermek nehézségeire.

A bölcsődébe, az óvodába – sőt még az is előfordul, hogy az iskolába – a családból kerülő kisgyermek fejlődésbeli elmaradásaira, atipikus fejlődési útjára gyakran az intézményben figyelnek fel. Ennek közlése a legkörütekintőbb tapintatosság esetén is ellenérzéseket generál a szülőőkben, akik úgy érzik, a kisgyermeknevelők/óvodapedagógusok/tanítók nem szeretik eléggé a gyermeküket, nem jól látják a fejlődését, negatívan viszonyulnak hozzá, és erre intézményváltás kilátásba helyezésével reagálnak. Ez minden érintett számára rendkívül nehéz helyzet. Az intézménnyel/kisgyermeknevelőkkel/óvodapedagógusokkal/tanítókkal szembeni bizalom csökkenése következtében a szülőők kevésbé tudják támogatni gyermeküket a bölcsődei/óvodai/iskolai környezet elfogadásában. A szülői bizalmatlanság, ellenézés érzelmileg rosszul érinti a kisgyermeknevelőket, az óvodapedagógusokat és a tanítókat is. Ilyen helyzetekben kiemelten fontos az intézményvezető és más szakemberek (pszichológus, gyógypedagógus) bekapcsolódása, segítsége abban, hogy a kisgyermek számára legkedvezőbb döntés szülessen meg.

A csoport- vagy osztályváltás átmenetéhez kapcsolódó esetek

Eset 1

Gáborka két és fél éves korában nehezen szokott be a bölcsődei csoportjába, sokat sírt, alig evett, keveset tudott pihenni. Társaival sem jött ki könnyedén, sokat dobált, ütögetett. Járása széles alapú, döcögős, egyensúlya kevésbé rendezett, sokat csetlett-botlott, a legváratlanabb helyzetekben elesett. A kisgyermeknevelők jelezték az édesanyának, hogy jó lenne utánanézni annak, hogy ezeket a problémákat mi okozza. Az édesanya látszólag egyetértett ezzel a felvétellel, de mivel a bölcsőde éppen zárásra készült, abban maradtak, hogy majd a nyár második felében visszatérnek erre.

A bölcsőde zárási idejében egy másik intézmény ügyeletes jelleggel várta a kisgyermekeket, így Gáborka is oda került. Az ottani kisgyermeknevelőknek is feltűntek ezek a problémák, de mivel úgy tudták, hogy az eredeti bölcsődéjében már elkezdtek foglalkozni a kisgyermek nehézségeivel, nem jeleztek erről semmit a szülőnek. Eljött az ősz, és az édesanya azzal a kéréssel fordult az egyesített bölcsődevezetés felé, engedélyezzék, hogy gyermeke ebbe a nyári ügyeletben megismert intézménybe járhasson, mert itt olyan kedves kisgyermeknevelők vannak. Kérésének eleget tettek, és szeptembertől az „új” bölcsődébe járt Gáborka. A nyári szünet után a beszoktatást szinte előlről kellett kezdeni, a régi bölcsődében már megjelent nehézségek újra felelevenedtek.

A probléma megnevezése (a szülő, a kisgyermeknevelő, a bölcsődevezető és a gyermek oldaláról)

Gáborka *édesanyja* egyedül neveli gyermekét, sok egzisztenciális nehezítő körülmény mellett. Feltehető, hogy megijesztette a kisgyermeknevelő jelzése, ő problémátlanak szeretné látni kisfiát. A viselkedési és mozgásbeli eltéréseket kiemelő kisgyermeknevelőt megnyugtatta

együttműködési készségének kinyilvánításával, de valójában örült annak, hogy a megoldást halogatni lehet a nyári zárásra való tekintettel. Az ügyeleti bölcsődébe járás alatt megerősödött benne, hogy nincs nagy baj, hiszen ezen a helyen nem kap problémára utaló jelzéseket. Az ő szempontjából szinte érthetjük is azt az elképzelést, hogy abba a bölcsődébe érdemes járattatnia a kisfiát, ahol nincs baj. Erre lehetőséget is kapott.

A *kisgyermeknevelők* eljárása szintén érthető, hiszen egyikük korrekt módon jelezte az édesanya felé a tapasztalatait, másikuk pedig – magát csak átmenetileg felelősnek érezve – az általa ismert folyamatba nem akart beleszólni, nem szerette volna az édesanyját frusztrálni.

A *bölcsődevezető* a szülő kérésének eleget tudott tenni, hiszen a kért bölcsődében éppen volt hely, a gyermek éppen oda is járt az ügyelet alatt, számára nem látszott problematikusnak a helyzet.

A *kisgyermek* eközben újra és újra beszkokásra, alkalmazkodásra volt kényszerítve, pont arra, ami alapjáraton is nehezen ment neki. Éppen beszkokott valamelyest a régi csoportjába, amikor az ügyelet miatt másik csoportba került, majd nem járt néhány hétig, majd ismét kénytelen volt beszkokni egy számára ismét csak új csoportba, új kisgyermeknevelőkhöz. Egyébként is meglévő fejlődési akadályai ebben a helyzetben csak sokasodtak.

Megoldási javaslat

Nagyon alaposan szükséges mérlegelni, hogy egy-egy kisgyermek intézményváltása mögött milyen rejtett szülői célok, félelmek, gondolatok állhatnak. Az intézményváltásban érintett összes félnek ki kell kérni a véleményét, de az esetek egy részében ez a tisztánlátás sem segít. A szülőnek joga van ilyen kérésekkel előállni, és ha nagyon ragaszkodik hozzá, és észérvekkel nem lehet meggyőzni, akkor sajnos teljesíteni kell a kérését, a gyermek nem maradhat ellátás nélkül. Éles helyzetekben lehetőség van még arra, hogy a döntési folyamatba belső vagy külső mentálhigiénés szakembert vonjanak be, vagy a szociális ellátórendszer szakemberének segítségét kérik.

Eset 2

Barna fehér bőrű, kék szemű, szőke hajú, megterhelő helyzetekben szorongásra, visszavonulásra hajlamos, de érdeklődő, okos kisfiú. Már az óvodában is sok piszkálódást kellett elviselnie külső jegyeitől eltérő értelmű neve miatt, de az iskola első napjaiban ez a csúfolódás komolyan megingatta a biztonságérzetét, különösen azért, mert a tanító néni is csodálkozásának és meghökkenésének adott hangot e látható ellentét tapasztalásakor. Ahogy teltek-múltak a napok, Barna egyre nehezebben indult el az iskolába, hol a hasát fájlalta, hol náthás lett, míg végre a szülei észrevették, hogy szorongásának okát az iskolában kell keresniük. A tanítóval való beszélgetés, amelynek hangneme túlzottan viccelődő, a kisgyermek aktuális helyzetét ignoráló volt, megerősítette bennük azt az elképzelést, hogy iskolát kell váltaniuk, a közeli kisváros intézményébe kell átiratniuk gyermeküket. Bár az új iskolában magasabb létszámokkal működtek az osztályok, és a rendszeres reggeli és délutáni utaztatás is megterhelő volt, mégis megtörtént az iskolaváltás.

A probléma megnevezése (a szülő és a pedagógus oldaláról)

Az éniidentitás fejlődésének különböző szakaszaiban nagy jelentőségű a saját névvel való azonosulás kérdése. A szülők névadási gyakorlatát sokféle hatás befolyásolja, és sokféle érzésük nyilvánulhat meg benne. Valóban vannak olyan esetek, amikor a gyermek neve első hallásra megütközést kelthet, de egy gyermekekkel foglalkozó szakembernek ezzel az érzéssel meg kell küz-

denie, és a viselkedés szintjén nem szabad kifejeznie, főként nem viccelődés, irónia formájában. Az átmeneti időszak sajátossága az iskolába lépés idején, hogy a gyermek saját magára és az őt megjelenítő testre, névre, ruházatra vonatkozó sérülékenysége fokozódik, ezért ezeket a vonásokat nem szabad tréfálkozás, ugratás tárgyává tenni. Ebben a pedagógus példaadása döntő.

Megoldási javaslat

Szerencsés történetről lévén szó, elmondhatjuk, hogy javaslatunk egybeesik a valós eseményekkel. A városi iskola igazgatója a szülők látogatásakor azonnal megértette a viccelődésre lehetőséget adó név viselőjének nehézségeit, ezért a tanítóval és a szülőkkel közösen kialakítottak egy befogadási „tervet”. Ennek keretében a tanító néni felkészítette a gyermekcsoportot az új kisgyermek érkezésére, főképpen azokat a tulajdonságait emelve ki, hogy szépen tud verset mondani, és nála jobb kapust nem is lehet elképzelni. A szülők pedig otthon arról beszélgettek Barnussal, hogy milyen okok miatt választották neki ezt a szép nevet. Arra is kaptak a szülők ígéretet, hogy az iskola pszichológusa szükség esetén rendelkezésükre áll. Az iskolaváltás jól sikerült, Barna jól tanuló, felszabadult kisdíákká vált.

SPECIÁLIS FELKÉSZÜLÉST IGÉNYLŐ HELYZETEK

Bevezetés

Egy új nevelési szintér belépése a kisgyermek életébe, az ezzel való megbarátkozás, az átmenetek időszaka érzelmileg felfokozott, kitüntetett, esetenként kisebb-nagyobb nehézségekkel kísért időszak a gyermek, a szülők és a pedagógusok számára egyaránt, még normál fejlődésű, érzelmileg és egzisztenciálisan kiegyensúlyozott családi háttérből érkező gyermekek fogadása esetén is. A családi háttér egyes jellemzői, változásai vagy a gyermek sajátos állapota kiemelt érzékenységet és speciális felkészültséget követelhetnek meg, árnyaltabb módszertani eszköz-tár alkalmazását igényelhetik a kisgyermeknevelőtől, óvodapedagógustól, tanítótól.

A családi összetétel, háttér jellemzői alapján kialakult speciális helyzet

Egyszülős családban nevelkedő gyermekek

Az egyszülős családok keletkezésüket, szociokulturális és érzelmi-hangulati jellemzőiket, élet-szervezésüket tekintve nagyon sokfélék. A család szerveződését, fejlődéstörténetét tekintve is nagyon különböző utakkal találkozhatunk: vannak kezdetektől egyszülős és a későbbiek folyamán különböző okokból (válás, haláleset) egyszülössé váló családok, gyakran az egyszülössé válás érzelmileg nehezen feldolgozható mind a szülőnek, mind a gyermek(ek)nek, de arra is van példa, hogy az egyszülössé válás hoz megnyugvást (ettől persze nem könnyű helyzet így sem). Előfordul, hogy a kezdetben tudatosan vállalt egyszülösség érzelmileg és/vagy életszervezés szempontjából nehezebbnek bizonyul a remélnél. Jelentős befolyásoló tényező, hogy a családból távozó szülő szülői szerepe hogyan alakul, mennyire képesek a szülők szülőtársakként együttműködni.

Az egyszülösség fontosabb jellemzői, velejárói:

- Az életszervezés, a gyerekekről való gondoskodással járó feladatok megoldása nehezebb, mint a kétszülős családokban. Az egyedülálló szülő gyakran magára marad a döntések meghozatalában és azok megvalósításában is. Különösen érvényes lehet ez azokban a helyzetekben, amikor nincs vagy kevés a rendszeres segítsége a szülőnek.
- Nehezítő körülmény, ha a gyermekkel élő szülő érzelmileg nem jól viseli ezt a helyzetet, például még gyászolja a felbomló vagy frissen felbomlott párkapcsolatot, vagy a szülő-tárrsal (esetleg más családtagokkal, pl. a nagyszülőkkel is) konfliktusokkal terhelt a kapcsolata.
- A gyermeket is megviseli a másik szülő távol kerülése, és ennek az érzelmi állapotnak a beszoktatás szempontjából is lehet nehezítő hatása, például nem tud időszakosan sem elszakadni a szülőtől, fél, hogy ő is eltűnik az életéből, nem mer, nem tud eléggé kötődni, stb.
- Bölcsődét kezdő gyermekek esetében sokszor esik egybe a két változás, például a szülők kapcsolatának felbomlása gyakran hozza magával azt a döntést, hogy az anya viszatér a munkába, és a gyermeket bölcsődébe írhatja. A két jelentős változás egyidejű

története igen megterhelő érzelmileg, ez nehezítheti, lassíthatja a beszoktatást, nem csupán a gyermek, hanem a szülő szempontjából is.

- Előfordulhat, hogy az egyedülálló szülő szorosabban kötődik a gyermekéhez, nehezebben engedi el, kevésbé tudja támogatni az átmenet időszakában.
- Mind a szülő, mind a gyermek számára rendkívül nehéz, ha az egyszülőség oka a másik szülő halála: a gyászoló szülőnek gyakran segítségre lenne szüksége abban, hogy gyermekét is képes legyen támogatni a gyász folyamatban. Abban is bizonytalan lehet, hogy mit és hogyan mondhat el a gyermeknek (elvigye-e a gyermeket a temetésre, jó-e, ha sokat próbál vele beszélgetni az elhunyról, kivigye-e a gyermeket a temetőbe, stb.).
- Jelentős befolyásoló tényező, hogy a gyermek közös felügyelete, együtt nevelése a deklaráltóhoz képest hogyan valósul meg a mindennapokban.

Mozaikcsaládból érkező gyermek

A mozaikcsaládból bölcsődébe, óvodába vagy iskolába érkező gyermek esetében jelentős különbségek lehetnek a családi pozícióját illetően aszerint, hogy ő már a mozaikcsaládot létrehozó szülők közös gyermeke, vagy valamelyik szülő korábbi párkapcsolatából született gyermekként érkezett az új családba. Kétségtől az utóbbi helyzet nehezebb számára, hiszen ekkor egyrészt már megtapasztalta az egyik szülő valamilyen mértékű távozását, másrészt egy új, számára korábban idegen ember szülőszerepben való megjelenését is. A mozaikcsalád létrejötte pozitív változás lehet az új párkapcsolat stabilizálása és a közös jövő építésének megkezdése szempontjából, ugyanakkor a gyermek-felnőtt relációkban már nem okvetlenül ilyen könnyed, felhőtlen boldogság: az új szülőnek és a gyermeknek egyaránt nehéz lehet megtalálni az egymáshoz vezető utat még akkor is, ha erre egyértelmű pozitív szándék mutatkozik. A gyermeknek hiányozhat a vér szerinti szülő, betolakodónak érezheti a másikat, akkor is, ha egyébként kedveli. A családból távozó és érkező szülőknek nem egyszerű értelmezniük a szerephatáraikat és tiszteletben tartaniuk a másik szerepét is. A mozaikcsalád kialakulása egy hosszú építkezési folyamat, mely a korábbi kapcsolatrendszer jelentős átalakulásával és új kapcsolatrendszerek kiépülésével jár. A folyamatokban érintettek érzelmi viszonyulásai között jelentős különbségek lehetnek. A mozaikcsaládban nevelkedő gyermek gyakran sokkal szélesebb kapcsolati hálóval rendelkezik, mint a születésétől stabilan kétszülős családban nevelkedő társa, a sok és sokféle személyhez való alkalmazkodás megterhelő lehet még akkor is, ha az egyes kapcsolatok érzelmi tónusukat és tartalmukat tekintve pozitívak. Ez a helyzet nehezítheti a bölcsődébe, óvodába történő átmenetet is.

Nevelőszülőknél élő gyermekek a bölcsődében, óvodában

A nevelőszülőknél nevelkedő gyermekek a jogszabályi előírásoknak megfelelően fiatalabbak a nevelőszülők saját gyermekeinél. Előfordul az is, hogy a nevelt gyermek ugyanabba az intézménybe jár, ahová korábban a nevelőszülő saját vér szerinti gyermekei is jártak, így az intézmény és a kisgyermeknevelők, óvodapedagógusok ismeretében a nevelőszülő bizakodva tekint a családjába fogadott gyermek intézménybe lépésére. Sokszor találkozik azonban sajnos előítélettel, ami romboló hatással van a korábbi pozitív kapcsolatra is. Az is gyakori tapasztalat, hogy a pedagógusok eleve problémásnak gondolják a nevelőszülőknél nevelkedő gyermeket, és igyekeznek rábeszélni a nevelőszülőt arra, hogy rendszeresen minél korábban (pl. ebéd után)

vigye haza. Nincs kedvezőbb hatása a gyermek nehéz sorsa miatti sajnálkozásnak sem. A nevelőcsaládokban nevelkedő óvodáskorú gyermekek a korábban esetleg többször is megtapasztalt elszakadások következtében látszólag könnyen megbarátkoznak az óvodai környezettel. A kedvező felszín csak látszat, a mélyben kötődési nehézségek húzódnak meg. Abban az esetben, ha a gyermek nemrégén került a nevelőszülő családjába, javasolt – amennyiben a körülmények ezt lehetővé teszik –, hogy pár héttel később kezdje csak meg a bölcsődét vagy az óvodát.

Örökbe fogadott gyermek a bölcsődében, óvodában

A kisgyermeknevelő és az óvodapedagógus csak az örökbe fogadó szülőktől vagy a gyermektől értesülhet arról, hogy a gyermeket nem a vér szerinti szülei nevelik. Az örökbefogadáshoz vezető út mind a gyermek, mind a szülők számára nagyon sokféle és sokféleképpen traumatizáló lehet. A kapcsolat alakulását jelentősen befolyásolja az, hogy az egymásra hangolódás időszaka időkereteit és történéseit tekintve mennyire volt pozitív az érintettek számára.

A szülői kompetencia alakulása hosszú folyamat eredménye, ez az örökbe fogadó szülők esetében nehezített lehet az érzelmi tényezők és a rövidebb időkeretek miatt, így szükségessé válhat a pedagógus többlettámogatása.

A kisgyermeknevelőnek és az óvodapedagógusnak egyeztetnie kell a szülőkkel az örökbefogadáshoz való viszonyulás kérdéseit illetően (pl. mit tud a gyermek erről, szoktak-e beszélgetni a családban a témáról, és ha igen, akkor hogyan, vannak-e a gyermeknek verbalizálható emlékei életének örökbefogadás előtti szakaszáról, mennyire publikus az örökbefogadás ténye, stb.), és kiemelten fontos a szülők igényeihez való igazodás ebben. A kisgyermeknevelőknek és az óvodapedagógusoknak tartózkodniuk kell attól, hogy a gyermek fejlődésében, viselkedésében esetlegesen tapasztalható nehézségeket, problémákat az örökbefogadás tényéből vagy a hozzá vezető út nehézségeiből eredeztessék.

Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermek a bölcsődében, óvodában

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 67/A § (1) bekezdése értelmében *hátrányos helyzetűnek* számít az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek,

1. akinek mindkét szülője (egyszülős családban az öt nevelő szülő) legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik; vagy
2. akinek valamelyik szülője alacsony foglalkoztatottságú (a gyermekvédelmi kedvezmény igénylését megelőző 16 hónapból legalább 12 hónapon keresztül álláskeresőként nyilvántartott volt); vagy
3. aki elégtelen lakókörnyezetben él: a család a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben lakik, vagy a családi otthon félkomfortos / komfort nélküli, illetve kevésbé biztosítottak benne az egészséges fejlődéshez szükséges feltételek.

Halmozottan hátrányos helyzetűnek tekinthető az a gyermek, akinek a családi hátterére a felsoroltak közül legalább kettő jellemző, vagy akit nevelésbe vettek.

A törvény 43. § (3) bekezdése értelmében a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek a bölcsődei felvételnél előnyt élvez. A védőnő, a házi gyermekorvos és/vagy a család- és gyermekjóléti szolgálat (központ) javaslatára az adott nevelési évben a megengedett csoportlétszámon túl is felvehető a bölcsődébe.

A hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek egy része a családot segítő szakemberek (házi gyermekorvos, védőnő, családsegítő) javaslatára kerül bölcsődébe, más részükről a bölcsődébe vagy az óvodába kerüléskor vagy esetenként még később derül ki, hogy otthoni környezetük valamilyen szempontból hátrányosnak tekinthető, nem teljes mértékben megfelelő a gyermek fejlődésének támogatásához.

A kora gyermekkori intervenciók szemlélet és az erre építkező ágazatközi együttműködés a kisgyermeknevelőt és az óvodapedagógust jól tudja segíteni az átmenet időszakában is: a családról kapott helyzetkép és a folyamatos konzultáció jelentős támpontokat biztosít az átmenet segítéséhez.

Minden hátrányos / halmozottan hátrányos helyzet egyedi, ugyanakkor található olyan gyakori jellemzők, amelyek a bölcsődei, óvodai beszoktatás folyamatában különös figyelmet igényelnek a kisgyermeknevelőtől, óvodapedagógustól:

- A védőnő, házi gyermekorvos, család- és gyermekjóléti szolgálat (központ) javaslatára bölcsődébe kerülő gyermek esetében a szülők nem feltétlenül nyitottak a bölcsőde irányába, a bölcsődébe jelentkezés nem az ő döntésük. Lehet, hogy nem értenek egyet a bölcsődébe iratással, azt „hatóság által előírt kötelezettségnek” tekintik. Előfordulhat, hogy a család közvetlen szociokulturális környezetében nem támogatott a gyermek bölcsődébe kerülése, a gyermek nevelését kizárólagosan az anya feladatának tekintik.
- Lehetséges, hogy a szülők zárkóztak a kisgyermeknevelővel, óvodapedagógussal szemben, nehezen nyitnak az együttműködés irányába, nincs elég tapasztalatuk, rutinjuk ebben. Kommunikációs eszközeik, a partneri kommunikációval kapcsolatos tapasztalataik hiányosak lehetnek.
- Előfordul, hogy szegyeλλik a körülményeket, félnek attól, hogy gyermeküket és/vagy őket a pedagógusok, a csoportba járó gyermekek és szülei lenézik (pl. elzárkóznak a családlátogatástól, mert zavarja őket, hogy rosszabb anyagi körülmények között élnek, a gyermeküknek nincs annyi szép ruhája, játéka).
- A családi nevelés jellemzői (a napirend, az étkezési kultúra, a játék szerepe, a szokás- és szabályrendszer alakításának módszerei stb.) akár jelentős mértékben is különbözhetnek a bölcsődei és az óvodai neveléstől, illeszkedésük hosszabb időt igényelhet.
- A családi környezetben szerzett tapasztalataikhoz képest a bölcsődei, óvodai környezet nagyon más lehet a gyermek számára, ennek elfogadása többlettámogatást igényel.
- Lehet nehezített a bölcsődébe, óvodába való eljutás megoldása is (több gyermek van a családban, távol esik a család otthona a bölcsődétől, óvodától, így közlekedési költségek és nehézségek is felmerülnek).
- Előfordulhatnak a család életviteléből fakadó nehézségek is (pl. az időbeosztás, a szabályokhoz, elvárásokhoz illeszkedés terén).

A felsoroltak lehetnek a hátrányos / halmozottan hátrányos helyzet gyanújelei, de nem csak arra utalhatnak, mint ahogyan az is előfordulhat, hogy a hátrányos / halmozottan hátrányos helyzet csak jóval a beszoktatás után derül ki, válik nyilvánvalóvá.

A család rendszerszemléletű megközelítése a bölcsődei nevelés-gondozás és az óvodai nevelés fontos pedagógiai elve, melynek eleme a szülői kompetencia erősítése. A családi összetétel, háttér jellemzői alapján kialakult speciális helyzetek előzményei között gyakran szerepelnek olyan életesemények, amelyek érzelmileg megterhelők az érintettek számára, ennek kö-

vetkeztében a szülői kompetencia működése lehet nehezített, hullámzó vagy bizonytalan. Nem feltétlenül törvényszerű, de gyakran tapasztalható az átmenet nehezítettsége mind a szülők, mind a gyermek oldaláról: előfordulhat túl szoros kötődés, melynek következtében vagy a szülő nem tudja igazán elfogadni azt, hogy más személy bevonódjon a gyermek nevelésébe, vagy a gyermek bizalmatlan és távolságtartó a bölcsődei, óvodai környezetben, de ennek az ellenkezőjére is van példa, amikor a gyermek túl jól fogadja a bölcsődei, óvodai környezetet. Ez nagyon megtevesztő lehet még a pedagógus számára is.

A családhoz való viszonyulás nagyfokú tapintatot, empátiát és előítéletmentességet igényel a kisgyermeknevelőktől, pedagógusoktól, fontos a kompetenciahatárok betartása. Bizonyos életesemények (pl. a szülők válása, a másik szülő elköltözése) nyilvánvalóan mindenképpen traumatizáló hatásúak valamilyen mértékben, de tartózkodniuk kell a sztereotipizálástól, minden nem kedvezőtlen fordulatnak a válásra történő visszavezetésétől, illetve attól, hogy a válás negatív „csapásként” való értelmezését túlhangsúlyozzák. Az úgynevezett pozitív sztereotípiák (pl. hogy a mozaikcsalád létrejöttével, a nevelőszülőkhöz kerüléssel vagy az örökbefogadással megoldódtak a korábbi problémák) legalább ennyire negatív hatásúak lehetnek. Kerülendők a bizalmaskodások, véleménynyilvánítások, a szülők magánéletébe kért vagy kéréstlen tanácsokkal történő beavatkozások is.

A kisgyermeknevelőknek és az óvodapedagógusoknak meghatározó szerepük van a csoportba járó gyermekek szüleinek körében kialakuló szöbeszédék és előítéletek megelőzésében is.

A körülmények, valamint a gyermek sajátos állapota miatt szükséges megfontolások

Az ebbe a körbe tartozó gyermekek mindegyikéről elmondható, hogy felvételüket – amennyiben az megfelelő orvosi, illetve szakértői dokumentációval ellátott – nagy körültekintéssel kell megoldani. A gyermekek fogadását a kötelező felvételt biztosító körzeti intézmény nem utasíthatja vissza, de ezenfelül számtalan szempontot kell figyelembe venni annak érdekében, hogy ne érje őket semmiféle hátrányos megkülönböztetés. Befogadásuk a bölcsődés, óvodás csoport és az iskolai osztály számára is feladat, melyet szociális, kommunikációs játékokkal segíthetünk.

Sajátos szociális helyzetük miatt érintett gyermekek: más nemzetiségűek, más nyelvűek, menekültek, bevándorlók

A külföldi állampolgárok Magyarországon tartózkodását számtalan jogszabály határozza meg. A huzamosan hazánkban élők (az Európai Gazdasági Térség állampolgárai, a bevándorolt és letelepedett harmadik országbeliek), valamint a nemzetközi védelemben részesültek (menekültek és oltalmazottak) néhány kivételtől eltekintve a magyar állampolgárokkal azonos jogokat élveznek. Kiemelendő, hogy a szüleikkel hazánkban tartózkodó gyermekek az óvodai nevelést és – amennyiben tankötelessé válnak – az iskolai nevelést és oktatást, a kollégiumi nevelést, valamint a pedagógiai szakszolgálatokat a tankötelezettség fennállása idején a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel vehetik igénybe, tehát ingyenesen hozzájuthatnak minden olyan szolgáltatáshoz, amely a magyar állampolgárságú gyermekek, tanulók számára ingyenes.³⁶ A gyermekek intézményi befogadásához azonban kevés gyakorlati segítséget kapnak

³⁶ 2011. évi CXC törvény a nemzeti köznevelésről, 92. § (1) és (3) bekezdés.

a pedagógusok, holott mind a befogadandó gyermekek, mind a befogadó gyermekek és szüleik szempontjából meglehetősen összetett feladatot kell megoldaniuk. Bár a köznevelésért felelős miniszter egyes más nemzetiségű csoportok számára kiadhat nevelési-oktatási programot,³⁷ ez nem nyújt megfelelő támogatást a hétköznapi nehézségek megoldásához, amikor csak egy-egy más országból, esetleg harcászati területekről érkező idegen anyanyelvű kisgyermeket kell megnyugtató módon elhelyezni a gyermekintézményben.

Óvodáskorúak esetében a más nemzetiségű, más nyelvű gyermekek óvodai beszoktatása különösen nehezített lehet. Sok esetben a szülők és az óvodapedagógusok közötti kommunikáció is szinte lehetetlen, ha nincs olyan közös nyelv, amelyen beszélgetni tudnak (lásd *A családból az óvodába történő átmenettel kapcsolatos esetek* című fejezet első esetleírását).

A más nemzetiségű családok élethelyzete nagyon sokféle lehet, jelentős különbségek vannak közöttük aszerint, hogy hogyan kerültek Magyarországra, itt milyen státuszban vannak a hazájukban megélt körülményekhez képest, mennyire érzik komfortosan magukat az országban, mik a távolabbi terveik az itt-tartózkodásukkal kapcsolatban, sőt, a hasonló élethelyzetben lévő családok között is jelentős egyéni különbségek lehetnek.

Az interkulturális szemlélet lényege a kultúrák közelítése, a partneri párbeszéd, egymás kultúrájának ismerete és tiszteletben tartása. Elvárható, hogy a kisgyermeknevelő, az óvodapedagógus és a tanító tájékozódjon a más nemzetiségű család kultúráját illetően, és ebben kérjen és kapjon segítséget például az adott ország nagykövetségétől, civil szervezetektől,³⁸ egyesületektől, helyi nemzetiségi önkormányzatoktól, ha vannak. A pedagógiai kultúra része az is, hogy az óvodák és iskolák a pedagógiai programjaikban szerepeltessék az interkulturális nevelés-oktatás területét, hiszen ez alapot adhat a gyermekek befogadásának megvalósulására.

A más nemzetiségű, állampolgárságú gyermekek kapcsán a hazai szakirodalom elsősorban az iskolai befogadás kérdéskörével foglalkozik, pedig az a tapasztalat, hogy már a bölcsődékben is megjelennek az érintett családok. Kerülendő az előítélet minden formája, és fontos, hogy ez elvárt legyen a többségi gyermekektől és családjaiktól is.

A befogadás során – akár bölcsődében, akár óvodában, akár iskolában történik – az előző fejezetekben már ismertetettekén kívül figyelembe kell venni néhány más alapszabályt is:

- A pedagógusnak alaposan fel kell készülnie a külföldről érkező kisgyermek befogadására, ami a szülőkkel történő kapcsolatfelvételtől (amelynél szerencsés, ha valamilyen módon tolmács segítsége is igénybe vehető) egészen a család által képviselt kultúra, értékek megismeréséig tart. A gyermek viselkedésének megértéséhez elengedhetetlen ez a háttértudás (Illés et al., 2009). Az egyénre szabott felzárkóztató terv, fejlesztési program is csak akkor tud majd működni, ha ezt a pedagógusokon kívül – életkorának megfelelő megfogalmazásban – a gyermekcsoport is megismerheti. A pedagógus felelősségi körébe tartozik az is, hogy a befogadásra felkészítse a bölcsődei vagy óvodai csoportot, az iskolai osztályt. A szociális ágazat egyes szereplőinek pedig a beilleszkedni kívánó szülők alapos tájékoztatása a feladata, amelybe beletartozik a gyermekek intézményi életével kapcsolatos részletes információadás.
- Az első két-három napnak kiemelt jelentősége van a kisgyermek félelmeinek eloszlátásában, az érzelmi biztonságérzet kialakulásában. Számukra elementáris fontossággal bír, hogy tudják, kihez kell kapcsolódniuk, ki fog gondot viselni rájuk és ezeket a személyeket hogyan nevezik, hol találják, hogyan hívhatják, illetve mikor vannak velük. Mindenkép-

³⁷ 2011. évi CXCV törvény a nemzeti köznevelésről, 92. § (8) bekezdés.

³⁸ Az Artemiszsió Alapítvány és a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület többféle tanfolyami képzéssel és hiteles szakmai kiadványokkal segíti a pedagógusok munkáját.

pen szükséges, hogy a megismerkedés a szülők jelenlétében történjen, még akkor is, ha nincs közös nyelv. Az intézménnyel való megismerkedés magában foglalja az intézmény épületének megismerését is: hol van a mosdó, az átadó, a tornaterem, az ebédlő stb. Néhány zegzugosabb helyen kis rajzocská is szemléltetheti az ajtón a mögötte lévő helyiség használatának célját.

- A külföldi gyermekek életkörülményeinek, családjuk szokásrendszerének ismerete hozzásegítheti őket ahhoz, hogy az intézményben jól érezhessék magukat, különösen akkor, ha egyes, a többségi szokásrendtől eltérő kívánalmakhoz az intézmény illeszkedni tud (pl. kaphatnak más ételt akkor, amikor vallásuk, meggyőződésük szerint a disznóhús számukra nem engedélyezett, vagy elfogadják igazolt hiányzásnak, amikor saját ünnepeiket ülik meg).
- A gyermekcsoporttal és a szülőkkel is érdemes megismertetni a más nemzetiségű gyermek kultúráját, ennek többféle módja is lehet, például olyan játékok, könyvek a csoportban, amelyek ezt segítik, vagy a más nemzetiségű gyermek anyanyelvén néhány dal megtanulása, stb. Arra is volt már példa, hogy családi délutánon a más nemzetiségű család kedvenc ételével ismerkedhettek meg a csoportba járó gyermekek és szüleik.
- A csoportban lévő játékok közé célszerű elhelyezni olyanokat, amelyek az adott ország játékkészletéből valók, vagy a meglévő babák közé más bőrszínű játékbabát is érdemes tenni. Tekintve, hogy egy menekülő család kisgyermeké számára mást jelent a játékfegyver, mint a háborút és üldöztetést csak meséből ismerő kisgyermeknek, fontos, hogy a pedagógus tapintatosan kísérje azokat a játékhelyzeteket, amelyben előkerülnek a puskák, a bombák és a tankok. Ezeknek a gyermekeknek szükségük van arra, hogy játékuikkal kifejezzék félelmeiket, tehát nem eltenni kell azokat, hanem segíteni a kifejezést, a feldolgozást anélkül, hogy ez más gyermek számára ijesztő lenne.
- Együttműködő, kooperációra építő tanulási környezetben könnyebb a más nemzetiségű gyermek beilleszkedése, akár tudja már valamelyest a magyar nyelvet, akár nem. Az ilyen tanulást lehetővé tevő óvodai vagy iskolai környezetben hamarabb megjelenhetnek azok a tulajdonságai, amelyek miatt a többségi gyermekek számára is értékesé válhat a mássága.
- Tekintve, hogy egyes területeken meglepően magas létszámban jelennek meg az idegen környezetből érkező gyermekek, az intézmények vezetőinek nagy fejtörést okozhat, hogy melyik csoportban helyezték el őket. Nyilván a helyi sajátosságok, a pedagógiai értékek, személyi tényezők sokat módosíthatnak a döntés szabadságfokán, de azért azt érdemes leszögezni, hogy ahol már van egy nem magyar anyanyelvű gyermek, oda célszerű egy másikat is elhelyezni, hiszen ők egymásnak is támaszt jelenthetnek. Egy ilyen gyermekcsoportban már alakulóban van a „más” gyermekek befogadása, a pedagógus is gyakorlottabb a módszertanban. Viszont az is igaz, hogy sok külföldről érkező gyermeket nem ajánlatos egy csoportban elhelyezni, mert akkor éppen az ellenkezője történhet: a csoport túlzottan megterhelődik, a külföldi gyermekek pedig szigeteket alkotva, egymást kizárólagos társnak tartva elkülönülhetnek. Mindez sem a befogadásnak, sem a magyar nyelv tanulásának nem használ.
- Nem tekinthető jó gyakorlatnak, ha a magyarul nehezen kimondható nevű kisgyermeknek „magyar” nevet adnak az intézményekben. Syaoran ne legyen Sándor, Lian pedig ne legyen Lilian! Emlékezzünk József Attila kisgyermekkori traumájára, amikor néhány évig Pistának hívták, mert a nevelőszülők úgy gondolták, olyan név, hogy Attila, nincsen. A saját név fontos része az éniidentitásnak, még kedvesen, befogadó szándékkal sem

célszerű megfosztani a gyermekeket tőle. Hasznosabb, ha a szülők vagy maga a gyermek tanítja meg nevének helyes kiejtését a pedagógusnak.

- Természetesen a más nemzetiségű családtól is elvárt a magyar kultúra tiszteletben tartása.

Saját egészségi állapotuk miatt érintett gyermekek

Többféle olyan betegségcsoport létezik, amely lehet krónikus, súlyos vagy enyhébb lefolyású, mindazonáltal lehetővé teszi, hogy az érintett gyermekek óvodai és iskolai közösségben töltsék napjaikat. Egészségi állapotuk figyelembevétele sok esetben különös tennivalókat róhat az intézmények személyzetére, azonban a gyermekek kognitív és társas-emocionális fejlődésének éppen a kortárs csoportba való beilleszkedés lehet a záloga. A következőkben az epilepsziával élő gyerekek befogadási szempontjait emeljük ki – tekintettel arra az ösztönösnek ható idegenkedésre, amely ezt az állapotot mind a mai napig kíséri. Ezt követően a speciális táplálkozási igényű gyerekekkel foglalkozunk, akiknek egyre népesebb csoportját még mindig sok félreértés övezi, és egyes táplálkozási divatirányzatok követőivel keverhetik össze őket.

Az epilepsziával élő gyermekek óvodai, iskolai befogadásának szempontjai

Ma már az epilepszia – nagyon ritka kivételektől eltekintve – gyógyszerrel kiválóan stabilizálható, a gyermekek rohammentes állapotban tarthatók.

Kevesen tudják, hogy a gyermekkori epilepszia meglehetősen gyakori betegség, a statisztikák szerint kétszer gyakoribb, mint felnőttkorban, és sajnos minden századik gyermeket érinthet. Sokakban él az a tévhit, hogy az epilepszia egyfajta elmebetegség, amely az eszméletvesztés alatt bizarr mozgásokkal, rángásokkal, nyálcsorgással, bepisiléssel jár. Valóban, a kezeletlen beteg nagyrohama a tájékozatlan környezetben különös ijedelmet, megütközést válthat ki. Azonban tudni kell, hogy az epilepszia megjelenési formái sokrétűek, nem mindig ilyen látványosak, néha alkalmi rosszulletekben, naponta többször néhány másodpercig tartó „filmszakadásokban”, esetleg éjszakai kóborlásban, máskor tiszta tudat melletti grimaszokban és gyakran viselkedészavarokban nyilvánulnak meg.

- A környezet részéről a gyermek felé irányuló különleges figyelem nem a túlvárást, a szórákosoktól való eltiltást jelenti, hanem a kezelési szabályok betartása melletti teljesen átlagos, egészséges, sportos életvitelt. A rohamoktól eltekintve a gyerek egészséges! Semmiképpen nem szabad az epilepsziás gyerekeket közösségeikből kiszakítani, nyaralásokból, kirándulásokból, táborozásokból kihagyni. Mindenhova mehetnek, ahova kortársaik, de a környezetben egy megbízható felnőttnek tudnia kell betegségük tényéről, és a gyógyszerzedés rutinjáról, ami az érintett kisgyermekek érettségének megfelelően a felnőttek felelősségi körébe tartozik.
- Bár az a tapasztalat, hogy az aktív mozgás nem indukál rohamot, néhány mozgásformát mégis körültekintően, felnőtt jelenlétében szabad csak végezni. Ilyen a vízben játszás, úszni tanulás, valamint a fára/bordásfalra mászás a leesés veszélye miatt.
- A környezet viselkedését illetően egy másik szempont talán még fontosabb a gyermekek fejlődése miatt. A szülők mellett az óvodai személyzet rohamokra való reagálása kulcsfontosságú, hiszen a gyermekeknek nincs saját élményük erről az állapotukról, ezt csak a környezetük tapasztalhatja meg. Ha a körülötte élők arcáról viszolygást, megütközést, félelmet olvas le a gyermek, ha csak mély sóhajtásokkal felelnek a saját állapotára vonatkozó kérdéseire, abból súlyos énéjlődési elakadás következhet. A gyermek átveszi környezetének negatív viszonyulását, és ő is ilyen módon gondolkodik és érez saját ma-

gáról, ami igen veszélyes, hiszen a betegség valószínűsíthetően elmúlhat, a megzavart lelki fejlődés azonban marad.

- Úgy is fogalmazhatnánk, hogy tájékozott környezet illeti meg az epilepsziával élő gyermekeket egyrészt azért, mert minél korábban felismerik a problémáját, annál jobbák a kezelés esélyei, másrészt azért, hogy a felismert és gyógyszerelt betegsége mellett az egészséges fejlődéshez való joga ne sérüljön, hiszen ő egy jól kezelhető működészavarral átmenetileg együtt élni kényszerülő, fejlődőben lévő gyermek. Sokszor a környezet számára nem is észlelhető a problémája, ezért néhány szülő – félve a hátrányos következményektől – titkolni igyekszik a gyermek állapotát. Ez roppant veszélyes, mindenképpen elkerülendő szülői hozzáállás. Egy gyermekközösségben egyik pillanatról a másikra történhetnek kiszámíthatatlan események, ilyenkor a gyermek helyzetének ismerete kulcskérdés lehet, akár életet is menthet.
- Előfordulhatnak speciális kognitív nehézségek ezen kisgyermekek körében, amelyeket minél hamarabb azonosít a környezetük, annál hatékonyabb lesz a fejlesztésük. Elsősorban a figyelem és az emlékezet terén jelentkezhetnek döccenők, de vannak olyan gyermekek is, akik bizonyos helyzetekben túlságosan lassúak, különösen az összetettebb gondolkodást igénylő esetekben. Ők ettől még kiváló intellektussal rendelkezhetnek, ezeket a részképességeket viszont fejleszteni szükséges.
- Időnként előfordulhatnak görcsös rosszullétek, ájulások az óvodában, iskolában olyan gyermekeknél is, akikről nem volt tudható, hogy epilepsziával élők. Ilyenkor a felnőtteknek igyekezniük kell megőrizni a nyugalmukat, és a gyermeket biztonságba helyezve engedni a görcs sajátos lefutását, sem lefogni, sem a szájába dugni nem kell semmit. Vele kell maradni, és őt is megnyugtatni, amíg a szülei megérkeznek, és megteszik a szükséges lépéseket. Fontos, hogy az érintett kisgyermek tudja, hogy mi történt vele, és legalább ilyen fontos, hogy a gyermekcsoport, ha ott zajlott le a rosszullét, szintén kapja meg a számára érthető és megnyugtató értelmezését a látottaknak. Az orvosi kivizsgálásból gyakran kiderülhet az is, hogy nem epilepsziás mechanizmus áll a tünetek mögött.

A speciális táplálkozási igényű gyermekek bölcsődei, óvodai és iskolai befogadásának szempontjai

Általánosan elfogadott és kutatásokkal is bizonyított, hogy a korai életszakaszban jelentős arányban (5–8%, lásd Pálfi, 2019) érintik a gyermekeket a különböző tápanyagokkal szembeni túlérzékenységi reakciók, úgymint a leggyakrabban előforduló táplálékallergiák, -intoleranciák és egyéb felszívódási, illetve autoimmun zavarok. Az érintett gyermekek intézményben töltött hétköznapjait is jelentősen befolyásolja az állapotuk, mely rendszeres, rutinszerű és az allergén élelmiszerek elkerülése érdekében pontos élelmezést kíván. Az intézményi szakszemélyzet – a kisgyermeknevelőtől az óvodapedagógusig, a dajkától a konyhai dolgozókon át a vezetőig – jelentős felelősséget visel, hiszen a nem megfelelően kezelt táplálékallergia a közvetlen és nagy rizikójú egészségügyi problémák mellett háttere lehet számos viselkedészavarnak (magatartás- és figyelemzavar, teljesítményzavar, hiperaktivitás, alvászavar, étkezési zavar, szobatisztasággal kapcsolatos nehézségek, irritabilitás, fáradékonyság), sőt szorongás és depresszió is kialakulhat ennek talaján.

Praktikusan ebbe a csoportba tartoznak az anyagcserezavarral élő, főként cukorbeteg gyermekek is, akiknél szintén létfontosságú, hogy elkerüljék a diétájuktól eltérő szénhidrát tartalmú ételek fogyasztását. Esetükben előadódhat, hogy a mindennapjaikban, az intézményben is állandó ellenőrzésre szorulnak, és szükség esetén inzulint kell befecskendezniük, vagy szőlőcukorral tudják egyensúlyba hozni magukat. A gyermekeket alaposan felkészítik az ilyen esemé-

nyek kezelésére, azonban nélkülözhetetlen, hogy a velük foglalkozó pedagógusok is ismerjék az eszközök használatának módját, okát és azt, hogy milyen értékek mérése esetén kell a szülőket is bevonni a gyermek állapotának normalizálásába.

Szintén egyre több gyermeket érint a túlsúlyosság, az ő esetükben is fontos a család és az intézmény rendszeres kétirányú tájékozódása az elfogyasztható ételek minősége és mennyisége vonatkozásában, illetve nem kerülhető ki más szakemberek (szakorvos, dietetikus, pszichológus) bevonása a gyermek egészségügyi állapotának javításába.

Paradox módon a táplálékallergiás gyermekeknek a fent felsorolt veszélyforrások ellenére égető szükségük van arra, hogy idegen környezetben is tanulják a káros élelmiszerek tudatos elkerülését – természetesen felnőtt segítségével. Sokan közülük éppen ezért kerülnek kétéves koruk környékén bölcsődébe, és befogadásuk az óvodába szintén a fejlődésük előmozdítója lehet. Tekintsük át az átmenet idején legfontosabb teendőket:

- A szülővel tartott megbeszélés szokásos kérdései mellett az étkezés megoldási lehetőségeinek számbavétele és a választott mód áttekintése magától értetődő területek. Idetartozik, hogy a gyermek mely cégtől vagy speciális ételek készítésére jogosult beszállítótól kapja meg rendszeresen a számára megfelelő ételeket. (A szülők figyelmét érdemes felhívni arra, hogy ilyen esetben az óvodai közétkeztetésnél 50%-os fizetési kedvezményt kapnak a családok, bár erről az alapellátás illetékes orvosának, illetve a gyermeket ellátó szakorvosnak is tájékoztatást kell adnia az 5/2003. (II. 19.) ESzCsM rendelet szerint.) Ezek elérhetőségének hiányában a szülő is behozhatja gyermeke számára az ételt. Minden esetben pontosan le kell fektetni és be kell tartani az ételek kezelésének és tárolásának szabályait, hűtésüket elkülönítve kell megoldani, külön mikrohullámú sütitőt kell rendszeresíteni a melegítéshez. Abban az esetben is szükséges felcímkézni az edényzetet a gyermek nevével, a benne lévő étel fajtájával és a gyermek allergiájának megnevezésével, ha a szülő küldi be az ételt.
- A szülővel folytatott egyeztetés további lényeges kérdései: Otthon milyen étkezési rutint folytatnak, együtt eszik-e a gyerek a családdal? Megtanulta-e már a bölcsődében (vagy az óvodában), hogy ő „eltérőt” kap? Mennyire alakult ki benne az étkezéssel kapcsolatos óvatosság, tudatosság? Mennyire érzi biztonságosnak azt az ételt, amelyet nem az édesanyjától kap? Érdeklődik-e új ételek megkóstolása iránt? Ha mégis történne diétahiba, milyen lépéseket kell tenni (egyszerűbb esetekben a szülők értesítése, szélsőséges esetben, anafilaxiás sokk felléptekor azonnali adrenalininjekció, EpiPen haladéktalan beadása)?³⁹
- Célszerű, ha a pedagógus ismeri a gyermek speciális táplálékigényének hátterét, hogy mikor diagnosztizálták, milyen tünetek hívták fel a figyelmet a problémára, milyen természetű javulás következett be az allergén elkerülését követően, milyen egyéb, a hétköznapi életvitelt befolyásoló nehézséggel küzdenek, van-e olyan édesség, amelyet bent lehet tartani az óvodában arra az esetre, ha valamelyik óvodástárs születésnapját ünneplik, stb.
- Igen fontos, hogy életkoruknak megfelelően a csoporttársak is értsék a különleges táplálkozás szükségességét, és semmiféleképpen ne gúnyolják az érintett gyermeket. A csoport számára is építő, ha olyan érzékenységgel fordulnak a táplálékallergiás társuk felé, amely segít neki a szabályok betartásában, ugyanakkor az étkezés élvezetében. Az étkezés minden gyermek számára alapvető örömforrás, ezen a területen talán könnyeb-

---

³⁹ 2023-ban vezette be az Oktatási Hivatal és az Országos Mentőszolgálat az *Elsősegélynyújtási ismeretek – A légutat veszélyeztető állapotok és az anafilaxia* című képzését, mely biztos tudás átadásával szolgálja az allergiás gyermekek ellátását, és rendszerezi a szükséges tennivalókat.

ben értik meg az egymás iránti tolerancia, elfogadás univerzális értékét. Elgondolkodtató, hogy van olyan gyermekélelmezési vállalat (pl. a Hungast), amelyek nem küld allergén olajos magvakat tartalmazó ételeket a többségi gyermekeknek sem. Az érintett gyermek ez esetben sem eheti a többségi ételt, de nem veszélyezteti, ha a többiek ilyet esznek. Talán más, egyesek számára veszélyes élelmiszerfajtákra is ki lehetne terjeszteni ezt a megkötést.

- Az óvodai szabad játékban előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor az étkezés mint játék/szerepjáték jelenik meg. Érdeemes résen lenni ilyenkor, hiszen ez remek lehetőség a (műanyag) zsemleléről beszélgetni a gyerekekkel, akik így sokkal jobban megérthetik társuk tartózkodását ettől az ételfajtától, és eloszlathatjuk bennük az esetleges szorongást.
- Az ünnepi készülődés is felvet néhány érzékeny pontot: húsvétkor a tojásallergiás gyermek csak műanyag vagy hungarocell tojást festhet, díszíthet, a karácsonyi süteménykészítéskor a gluténérzékeny gyermek rizsliszttel, kukoricaliszttel dolgozhat. Ha ételallergiás kisgyermek van az intézmény adott csoportjában, kellő informálást követően elvárható a többi szülőtől, hogy bizonyos ételeket soha ne küldjenek be a gyermekeikkel, ezzel védve az érintettet az ünnepi készülődés idején is.
- Amikor kirándulni vagy állatkertbe megy a csoport, a pedagógusoknak előre egyeztetniük kell arról, hogy ha például a gyermekek között van tejfehérje-érzékeny óvodás, kaphat-e ő is fagyaltot. Ha nem ehet, akkor mit adhatnak neki csemegeként ilyenkor, amit otthonról hozhat, és biztonságosan elfogyaszthat? A gluténérzékeny gyermekek ehetnek ugyan gyümölcsfagyaltot, de nekik arra kell vigyázniuk, hogy a tölcsér legyen speciális. Itt meg kell jegyezzük, egyáltalán nem gondoljuk, hogy ez a fajta aprólékos differenciálás könnyű feladatot jelentene a pedagógusoknak, sőt, nagyon is sok figyelmet, tudást és szakértelmet kell mozgósítaniuk. Különösen annak fényében érdemel tiszteletet ez a szinte szülői odafordulás, hogy tudjuk, gyakran igen magas az óvodai és iskolai csoportok létszáma, és számtalan más problémával kell ezen kívül szembesülniük. A bölcsődei csoportlétszámok lényegesen alacsonyabbak, és a főzés legtöbbször saját konyhán történik, ami némileg egyszerűsíti a kérdést. Az óvodába bölcsődéből kerülő kisgyermekekben létezik már egyfajta bizalom az őket ellátó felnőttek irányába, ezért az ismert felnőttől többnyire aggodalom nélkül elfogadják a számukra felkínált élelmiszert, bár ehhez szükség lehet némi időre.
- Szülői teendők is felmerülnek a speciális táplálkozásra kényszerülő gyermekek bölcsődei/óvodai befogadásakor. Ezek közül az előzőek folytatásaként kiemelendő, hogy óvatosan kell bánni az étkezéssel kapcsolatos otthoni kérdésekkel („De biztos, hogy te az »eltérőset« kaptad meg?”; „Ugye nem ettél Zsuzsika kekszéből?”; „Figyelt rád Kati néni az uzsonnánál?”). Nem szabad elbizonytalanítani a gyermeket abban, hogy a bölcsődében, az óvodában és az iskolában vigyáznak rá, és megbízhat a felnőtt gondosságában. Mindez azonban csak akkor működik jól, ha a szülő fenntartás nélkül beavatja az intézmény illetékes dolgozóit a gyermek állapotának minden körülményébe, és tájékoztatja őket az aktuális kontrollvizsgálatok eredményeiről.
- A következetesség minden szereplő részéről kötelező. Igen kellemetlen érzést okoz egy felelősségteljes óvodapedagógusnak vagy dajkának, ha azt látja, hogy a tejfehérje-érzékeny kisgyermek anyukája Túrú Rudival várja gyermekét délután az átadóban, „Csak kivételesen!” felkiáltással.

Sajátos fejlődésű gyermekek

Megkésett vagy eltérő fejlődésű, korai fejlesztésre és gondozásra jogosult, illetve sajátos nevelési igényű gyermekek

A fejlődési elakadásokkal küzdő kisgyermeknél alapvetően azonos szempontok határozzák meg a bölcsődei beszoktatást és az átmeneteket az intézmények között, mint a neurotipikus fejlődésű gyerekeknél, azzal a lényegi különbséggel, hogy még türelmesebb, az egyéni igényekre érzékenyebb ellátást kell biztosítani számukra.

A fejlődés nem minden kisgyermek esetében azonos ütemű, ám a korai életkorban látható tempóbeli vagy iránybeli elmaradások idővel egyre nagyobb lemaradásokhoz vezethetnek, ezért a korai diagnosztika legfontosabb kérdése nem is mindig az aktuális állapot pontos meghatározása, hanem az azonnal szükséges teendők kijelölése. Nem véletlen, hogy a jogalkotó az időfaktor fontosságát felismerve megalkotta a *korai fejlesztésre és gondozásra jogosult* kategóriát,⁴⁰ ami éppen abban segít, hogy a kisgyermek ellátását különösebben elhúzó vizsgálat-sorozat, hatósági eljárások nélkül is meg lehessen kezdeni.

Átmenet a bölcsődéből az óvodába

Nem ritkán azt lehet tapasztalni, hogy a bölcsődében, a más gyermekekkel rendszeresen együtt töltött idő alatt vetődik fel a kisgyermek fejlődésének átlagostól eltérő mivolta. Ebben a helyzetben hiába tudják a szakemberek, hogy minden perc drága, a szülők együttműködésének elérése gyakran sok időbe kerül. Közben zajlik a gyermek bölcsődei nevelése, evésének, alvásának, érzelmeinek, viselkedésének szabályozatlanságával nap nap után találkoznak a kisgyermeknevelők, és türelmesen igyekeznek változásokat elérni. A bölcsődei élet a maga kiszámíthatóságával, rendszerességével, gyermekközpontúságával és viszonylag alacsony létszámával ideális fejlesztő közeg a kisgyermeknek. Ha emellett még gyógypedagógiai segítséget is kap heti egy-két órában, és a szülők is fejlesztő közeget tudnak köré kialakítani, az ideálisnak mondható.

Ezért a *korai fejlesztésre és gondozásra jogosult* gyermekek hároméves kori sürgető együttnevelést biztosító óvodai beszoktatását nem találhatjuk célravezetőnek. Megoldás lehet, hogy a tárgyév április 15-ig⁴¹ megfelelő indoklással (védőnő, kisgyermeknevelő, gyógypedagógus, óvónő által írt vélemények) ellátott felmentési kérelmet adnak be a helyi kormányhivatalhoz, mely a kötelező óvodai nevelésben való részvételt egy évvel elhalasztja. A döntésben segítséget kell nyújtani a szülőknek, akik a hároméves kori kötelező szakértői bizottsági vizsgálat eredményét értékelve mérlegelik az óvodai beszoktatás megkezdését vagy a bölcsődei fejlesztés folytatását. Kedvező, ha a kisgyermeknevelők mellett gyógypedagógus, gyermekorvos vagy pszichológus segíti ezt a folyamatot, amelynek egyik tényezője a gyermek állapota, de más tényezők (az óvodai fejlesztés lehetősége, a helyi sajátosságok, a szülők terhelhetősége stb.) figyelembevételével komplexebb képet alakíthatnak ki a további fejlesztés legoptimálisabb megvalósulásáról.

Egy kicsit más a helyzet a különböző egyéb okokból (családi nehézségek, koraszülöttség stb.) *megkésett fejlődésű gyermekek* esetében, amikor a bölcsődei időszakban egyértelműen látható a fejlődés visszazökkenése az átlagos mederbe. Ilyenkor nincs szükség a bölcsődéztetés folytatására, azonban a kisgyermek gondos óvodai átadása elengedhetetlen (részletesen lásd a *Bölcsődéből az óvodába* című fejezetben).

⁴⁰ 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről, 4–5. §.

⁴¹ 15/1998. (IV. 30) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről, 37. § (4) bekezdés.

A *sajátos nevelési igényű kisgyermek*ek óvodába kerülése szintén kiemelt kérdés az átmenetek szempontjából. Az ő esetükben általában súlyosabb zavar áll fenn a fejlődés folyamatában, mely az óvodai időszakban is speciális nevelési környezetet kíván. A szakértői bizottságok feladata a gyermekek számára sérülésspecifikus (mozgási, hallási, látási, értelmi fejlődésbeli, halmozott sérülések és egyes autizmus spektrum-zavarral kapcsolatos vagy speciális szindrómák) ellátásra alkalmas óvodát kijelölni, és segíteni az óvodába kerülés adminisztratív folyamatát. A bölcsőde részéről az ilyen esetek átadása a szokottnál is alaposabb folyamat során kell hogy történjen, hiszen az érintett gyermekek gondozásának tapasztalatai az új intézményben értékes információt jelenthetnek, szervezési, technikai, nevelési kérdésekben eligazodást nyújthatnak. (A továbbiakat lásd a *Bölcsődéből az óvodába* című fejezet idevonatkozó részében.) Az ebbe a csoportba tartozó gyermekek pedagógusainak szükségük van arra, hogy nevelőmunkájuk része legyen a rendszeres gyógypedagógiai konzultáció, tájékozódás, esetleg továbbképzés. A kisgyermek befogadásának kulcsát a különböző szakemberek speciális tudását egyesítő sikeres konzultációk biztosíthatják.

Külön figyelmet kell fordítani ebben a folyamatban arra, hogy az *autizmus spektrum-zavarban* enyhébben érintett kisgyermekeknél, akik többségi óvodába kerülnek, mind az átadó, mind a befogadó intézmények tudatosan segítsék az átmenetet, hiszen számukra maga a változás a leginkább megterhelő. Náluk a beszoktatás kisebb lépésekben, szükség esetén augmentatív támogatással, a szülővel együtt, elnyújtott módon tud sikeresen megvalósulni úgy, hogy kezdetben az összes apró változásról (mi lesz a jele, hol lesz a helye a kisasztalnál, mikor kell felvenni a kinti cipőt) előre tájékoztatni kell a kisgyermeket is, hiszen az előző intézményében természetesen sok minden másképpen zajlott. Viszont ez az aprólékos befogadás meghozza a gyümölcsét, mert így az érintett kisgyermek sokkal nyugodtabban fogadják az új történéseket, kevésbé borítják fel a csoport megszokott rendjét, hamarabb illeszkednek az elvárásokhoz, és kiegyensúlyozottabb óvodai évek elé nézhetnek. Lesznek olyan gyermekek, akiknek időnként szükségük van egy kis csendre és elvonulásra valamely számukra kialakított kisebb helyen, vagy hallásvédőt viselnek a délelőtt egy szakaszában, de az is lehet, hogy valamilyen furcsának tűnő mozgást végeznek elalvás előtt. Ezeket egyéni szokásként érdemes aposztrofálni a többi gyermek számára, akik látva a pedagógusok megértését ez iránt, hamar túllendülnek az esetleges megütközésükön, és el tudják fogadni társuk viselkedését.

Átmenet az óvodából az iskolába

Azoknak a kisgyermekeknek, akiknek az *első hat évben valamilyen tartósabb nehézségük volt, és ezért korai fejlesztésre voltak jogosultak, sajátos nevelési igényűek voltak, vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdöttek*, az iskola megkezdése előtt mindenképpen szükségük van egy alaposabb kivizsgálásra, amelyet az állapotuknak megfelelő megyei vagy járási szakértői bizottságok végeznek el. Ilyenkor minden résztvevőnek arra kell törekednie, hogy a kialakított diagnózis ne stigma legyen, hanem a megértés és a további megsegítés útja.

Az óvodai nagycsoport megismétlése egyes átlagtól eltérően fejlődő gyermekek számára hasznos lehet, de ez az egyéni problematikájuktól függő, nem feltétlen minden iskolakezdő kisgyermekre igaz összefüggés. Nyilvánvalóan fontos szempont, hogy speciális vagy többségi óvodai csoportba jár-e, illetve hogy speciális vagy többségi iskolába megy-e a gyermek, milyen az óvoda szakember-ellátottsága, és milyenek magának a gyermeknek a fejlődési sajátosságai. Az ezekről való döntés a szülővel egyeztetett módon a szakértői bizottságokban történik, azonban az óvodának hathatósan segítenie kell ezeket a folyamatokat a határidőkre való figyelmeztetéssel, a gyermek rendszeres fejlődéskövető megfigyelésével és a gyermekről szóló pedagógiai vélemény időben történő összeállításával.

Az iskolák befogadási elvei itt is hasonlóak, mint a normál fejlődést mutató gyermekek beiskolázásánál, de megvalósításuk több időt és figyelmet követel. Az első pillanattól kezdődően lényegesen szorosabb követést igényelnek az inklúzió során a személyi és csoportközi viszonyok, valamint a gyermekek közötti kapcsolatok javításának lehetőségei. A pedagógiai tervezés a tantervi tartalmak átalakításával, a megfelelő módszertan kialakításával komoly szakmai felkészülést kíván meg az osztályban tanító pedagógus(ok)tól. Amennyiben az iskola pedagógiai programja tartalmazza a sajátos nevelési igényű és a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek befogadásának és nevelésének szabályozását, akkor feltételezhető, hogy a tanítók kaphatnak segítséget az együttműködési körükbe tartozó szakemberektől (pedagógiai szakszolgálatok munkatársai: gyógypedagógusok, pszichológusok), akár konzultációs lehetőség, akár csoportos megbeszélések formájában. Az általános iskolák kötelező jelleggel kapnak rehabilitációs órákat a területileg illetékes egységes gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai módszertani intézményektől (EGYMI) a sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására, illetve alkalmaznak fejlesztőpedagógusokat, akik a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek sokszínű fejlesztését biztosítják.

Az általánosan, minden gyermekre igaz egyéni bánásmód és differenciálás elvének megvalósulása mellett jóval több lehetőség nyílik az átlagostól eltérő módon fejlődő gyermekek beilleszkedésére, sikeres iskolai pályafutásuk megalapozására, hiszen az igazán jó pedagógus pontosan tudja, hogy minden gyermek más. És minden gyermeknek joga van a számára megfelelő bánásmódra, egyéni figyelemre.

A tehetséges gyermekek befogadásának sajátosságai

A kisgyermekkorai tehetség, amelyet a szakirodalomban nagyon helyesen tehetségcsíráként, tehetségígéretként jelenítenek meg, az óvoda–iskola átmenet időszakában különös pedagógiai-pszichológiai gondosságot, figyelmet igényel.

A felfedezése még nem a produktivitásra épül, sokkal meghatározóbb az elmélyült játékra és figyelemre való képesség, az önállóság, az önként vállalt feladatok buzdítás nélküli végrehajtása és a kreativitás az élet minden területén. Ebben az életkorban az érintett gyermekek számára a leginkább alkalmazható pedagógiai-módszertani eljárás a gazdagítás, az egész személyiségre ható komplex és nem specifikus fejlesztés. Kifejezetten kerülendő a versenyztetés, az erőltetett, gyorsító fejlesztés, a gyerekek elkülönítése valamely tehetséggondozó intézményben (Bakonyi, 2009). Az elmélyülésre lehetőséget adó játékhelyzetek, projektfeladatok, „a tudományos fogalmak asszimilációja helyett a szenzoros, percepciós, pszichomotoros fejlődés elősegítése a fontos, vagyis a konkrét, megélt tapasztalat” (Kissné Zsámboki, 2018, p. 153).

Az iskoláskor közeledtével az óvodai fejlődéskísérés gyakran megállapíthatja, hogy egy-egy kisgyermek átlag feletti általános és specifikus képességekkel rendelkezik, kreatív, kiemelkedően motivált, de emellett a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségek jeleit mutatja. Felmerül a kérdés, hogy mi a teendő ezekben a helyzetekben, hogyan lehet segíteni az ilyen „nehéz” gyermekek iskolai átmenetét úgy, hogy tehetségük csírái ne vesszenek kárba. A válasz nem egyszerű, azt azonban kiemelhetjük, hogy a tevékenységekben és tapasztalatokban gazdag környezet biztosítása az egyik legfontosabb hatóerő. Ebben az életkorban a gazdagított környezet nem elsősorban a sok különórát, extrém kulturális élmények nyújtását jelenti, hanem a rengeteg szenzoros és mozgásos tapasztalatot, vagyis a szabad levegőn tartózkodást, kirándulást, labdázást, elmélyülésre lehetőséget adó játékot, sok-sok mesehallgatást, de akár homokozást, sarazást, vizezést is.

Szintén sokat számít az óvodapedagógus személyisége, hogy mennyire tud a gyermekkel közös hangot találni, szeretetteljesen figyelni rá, olyan légkört teremteni, ahol egy tehetséges

kisgyermek kihívásnak élhet meg minden játékhelyzetet, hiszen ezek személyesen hozzá szólnak, elfogadják őt mindenestül – a lelógó nadrágjától az ügyetlen ceruzafogásán át egészen a kivételes alkotó képzeletéig és zavaró locsogásáig. Az óvodapedagógus tapintata és kreativitása egyszerre kell, hogy ezeket a gyermekeket továbblendítse. A testi, kognitív és emocionális területek gyakran látványosan eltérő ütemű fejlődése miatt a pontos óvodai fejlődéskövetés a lassabb fejlődésű területeket is gondjaiba veszi, és a szülőkkel együttműködve törekszik ezek kompenzálására.

A szülőkkel történő rendszeres megbeszélés szükséges kiegészítője a kisgyermekek tehetséggondozásának. Közösén kell megtalálni azokat a néha szélsőségesen eltérő utakat, amelyek a gyermeki tehetség bontakozását a leginkább segítik. Ne feledjük, hogy azok a sajátosságok, amelyek tehetség formájában is megjelennek, sokszor különösen érzékennyé, sérülékennyé teszik már a korai kisgyermekkorban is őket. Később majd pont ezek a tehetségterületek adhatnak muníciót nehézségeik leküzdésére, de addig roppant módon ki vannak szolgáltatva az intézményi nevelésnek, amely amennyire támogathatja, annyira fékezheti is kibontakozásukat, sőt képtelenné teheti őket tehetségük megmutatására.

- Ackesjö, H. (2013). Children crossing borders: School visits as initial incorporation rites in transition to preschool class. *International Journal of Early Childhood* 45(3), 387–4.
- Bakonyi, A. (2009). *Az óvodás gyermek fejlődésének nyomon követése. A kompetencia alapú óvodai programcsomag gyermekek megfigyelésén alapuló mérési és értékelési rendszere*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Bakonyi, A. & Karczewicz, Á. (2016). *Az óvodapedagógusok nagykönyve. Az ismerettől a megvalósításig*. Neteducatio Kft.
- Bakonyi, P. & Szabadi, I. (Eds.) (1971). *Az óvodai nevelés programja*. Tankönyvkiadó.
- Bowlby, J. (2009). *A biztos bázis. A kötődés-elmélet klinikai alkalmazásai*. Animula Kiadó.
- Boyle, T. & Petriwskyj, A. (2014). Transitions to school: Reframing professional relationships. *Early Years*, 34(4), 392–404.
- Bölcsödék Országos Módszertani Intézete (é. n.). Bölcsődei adaptáció. Módszertani levél. In *Előadások – közlemények – dokumentumok. Módszertani levelek, irányelvek* (pp. 2–8).
- Bölcsödék Országos Módszertani Intézete (1989). *Útmutató a bölcsődei gondozónők családlátogatásához*.
- Bölcsödék Országos Módszertani Intézete (1993). *Bölcsődei szakmai és szervezési útmutató*.
- Bölcsödék Országos Módszertani Intézete (1997). *A bölcsődék működési engedélyének szakmai követelményei*.
- Branson, D. M. & Bingham, A. (2009). Using interagency collaboration to support family-centered transition practices. *Young Exceptional Children*, 12(3), 15–31.
- Britto, P. R., Yoshikawa, H., Van Ravens, J., Ponguta, L. A., Oh, S. S., Dimaya, R. & Seder, R. C. (2013). *Understanding governance of early childhood development and education systems and services in low income countries*. Innocenti Working Papers, 2013-07, UNICEF Office of Research.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *Readings on the development of children*, 2(1), 37–43.
- Bronfenbrenner, U. (2001). Bioecological theory of human development. In Smelser, N. J. & Baltes, B. P. (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences. Vol. 10*. (pp. 6963–6970). Elsevier.
- Bronfenbrenner, U. (Ed.) (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Sage Publications.
- Bronfenbrenner, U. & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In Lerner, R. M. (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol 1. Theoretical models of human development* (pp. 793–828). John Wiley & Sons, Inc.
- Corter, C. & Pelletier, J. (2010). Schools as integrated service hubs for young children and families: Policy implications of the Toronto First Duty project. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 4(2), 45–54.
- Cryer, D., Wagner-Moore, L., Burchinal, M., Yazejian, N., Hurwitz, S. & Wolery, M. (2005). Effects of transitions to new child care classes on infant/toddler distress and behavior. *Early Childhood Research Quarterly*, 20(1), 37–56.
- Datler, W., Datler, M. & Funder, A. (2010). Struggling against a feeling of becoming lost: A young boy's painful transition to day care. *Infant Observation*, 13(1), 65–87.
- Department of Education, Employment and Workplace Relations (2011). *My time, our place: Framework for school age care in Australia*. Commonwealth of Australia.
- Dockett, S. & Perry, B. (2014). *Continuity of learning: A resource to support effective transition to school and school age care*. ACT: Australian Government Department of Education.
- Dockett, S., Perry, B., Kearney, E., Hampshire, A., Mason, J. & Schmied, V. (2011). *Facilitating children's transition to school from families with complex support needs*. Research Institute for Professional Practice, Learning and Education, Charles Sturt University. http://www.csu.edu.au/_data/assets/pdf_file/0004/517036/Facilitating-Childrens-Trans-School.pdf (Letöltés dátuma: 2023. 10. 30.)

- Dunlop, A.-W. (2018). *Transitions in early childhood education*. Oxford University Press.
- Dunst, C. J. & Espe-Sherwindt, M. (2016). Family-centered practices in early childhood intervention. In Reichow, B., Boyd, A., Barton, E. E., & Odom, S. L. (Eds.), *Handbook of early childhood special education* (pp. 37–55). Springer International.
- Fleisz-Gyurcsik, A. (2021). A hazai publikált óvoda–iskola átmenetet segítő gyakorlatok szisztematikus áttekintése. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 9(2), 56–90. <https://doi.org/10.31074/gy-ntf.2021.2.56.90>
- Garpelin, A., Kallberg, P., Ekström, K. & Sandberg, G. (2010). How to organise transitions between units in preschool. Does it matter? *International Journal of Transitions in Childhood* 4(1), 4–12.
- Golyán, Sz. (2013a). *A kisgyermekkori intézményváltás komplex elemzése. Doktori (PhD) disszertáció*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola, Neveléstudományi Kutatások Doktori Program.
- Golyán, Sz. (2013b). Válogatás az óvoda–iskola átmenet európai tapasztalataiból. *Gyermeknevelés* 1(1), 106–128.
- Golyán, Sz. (2022). Kezdődhet az óvoda?! A bölcsődéből az óvodába történő átmenet segítése. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Kisgyermeknevelők szakmai-módszertani tudástára* (pp. 1–22). RAABE KLETT Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- González-Moreira, A., Ferreira, C. & Vidal, J. (2021). Comparative analysis of the transition from early childhood education to primary education: Factors affecting continuity between stages. *European Journal of Educational Research*, 10(1), 441–454.
- Göncziné Sárvári, G., Gyuriczáné Botka, E., Lajtai, Zs., Németh, M. & Papné Gyöngyösi, K. (2019). *Módszertani útmutató a kisgyermekről vezetett szakmai dokumentáció vezetéséről*. Magyar Bölcsődék Egyesülete.
- Hámori, Sz. & Köllő J. (2011). Kinek használ az évvésztes? Iskolakezdési kor és tanulói teljesítmények Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 58. 133–157.
- Hamrák, A. (1994). Lassított iskolakezdési program. *Iskolakultúra*, 4(19), 16–23.
- Illés, K., Medgyesi, A., Kováts, A. & Vámos, Á. (Eds.) (2009). *A migráns gyerekek oktatása*. Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület.
- Institute of Medicine and National Research Council (2015). *Transforming the workforce for children birth through age 8: A unifying foundation*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/19401> (Letöltés dátuma: 2023. 11. 02.)
- Józsa, K., Csima M., Nyitrai, Á. & Podráczky, J. (2019). A korai fejlettségi mutatók szerepe az iskolai sikerességben. Egy longitudinális kutatás első lépései. In Juhász, E. & Endrődy, O. (Eds.), *Oktatás – Gazdaság – Társadalom. HERA Évkönyvek* (pp. 848–860). Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete. https://www.researchgate.net/publication/333403155_A_korai_fejlettségi_mutatok_szerpe_az_iskolai_sikerességben_egy_longitudinalis_kuta-tas_első_lepesei (Letöltés dátuma: 2023. 08. 10.)
- Kagan, S. L. (2010). Seeing transition through a new prism. In Kagan, S. L. & Tarrant, K. (Eds.), *Transitions for young children: Creating connections across early childhood systems* (pp. 3–17). Brookes Publishing Company.
- Kálmán, L & Tóth, E. (2021): Óvodapedagógusok, tanítók és szülők vélekedései az iskolakészültségről. *Iskolakultúra*, 31(09), 3–24. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/34672> (Letöltés dátuma: 2023.08.20.) <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2021.09.3>
- Kereki, J. (2011). *Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. Kutatási zárójelentés*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Kereki, J. (2015). A koragyermekkori intervenció rendszere – utak és kapcsolódások. *Gyermeknevelés*, 3(2), 55–76. http://gyermeknevelés.tok.elte.hu/6_szam/pub/kereki.html (Letöltés dátuma: 2023. 10. 15.) <https://doi.org/10.31074/gyntf.2015.2.55.76>
- Kereki, J. (2020). *A kora gyermekkori intervenció rendszer működése és fejlesztési lehetőségei az egységes ellátási útkérvben. Doktori (PhD) disszertáció*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Doktori Iskola, Gyógypedagógiai Doktori Program.

- Kereki, J. & Szvatkó, A. (2015). *A koragyermekkori intervenció, valamint a gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés, oktatás és gondozás szakszolgálati protokollja*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Non-profit Kft.
- Kereki, J., Futó, G., Altorjai, P., Baranyi, I., Csepregi, A., Kardos, R., Kiss, E., Szegedi, T. & Szvatkó, A. (2022). *Gyermekút*. 2. javított kiadás. Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.
- Kissné Zsámboki, R. (2018). Az iskoláskor előtti tehetséggondozás helyzetképe és a tehetségigéretnek nyom követésének lehetősége az óvoda-iskola átmenetben. In Hanák, Zs. (Ed.) *Az iskolai sikeresség pedagógiai-pszichológiai háttere* (pp. 147–162). Linceum Kiadó.
- Koncz, Á., Kassai, R., Demetrovics, Zs. & Takács, Zs. (2018). Egy rövid mindfulness-alapú program hatása az iskolakezdés körüli stresszre: egy randomizált kontrollált vizsgálat. In Fehérvári, A., Széll, K. & Mисley, H. (Eds.), *Kutatási sokszínűség, oktatási gyakorlat és együttműködések. XVIII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Absztraktkötet* (p. 395). MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Korintus, M. (2002). Az OECD-országok kisgyermekneveléssel és -ellátással kapcsolatos politikája. *Új Pedagógiai Szemle*, 52(12), 117–126.
- Központi Statisztikai Hivatal (2022). *A kisgyermek napközbeni ellátása, 2021*, Statisztikai tükör. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyermnapkozbeni/2021/index.html> (Letöltés dátuma: 2023. 09. 12.)
- Magyar Bölcsődék Egyesülete (2022). *A beszoktatás módszertana. Szocializálódás a családból a bölcsődébe*. <https://magyarbolcsodek.hu/hu/szakmai-anyagok/tudastar1/> (Letöltés dátuma: 2023. 08. 10.)
- Magyar Bölcsődék Egyesülete (2023). *A bölcsődei nevelés-gondozás országos alaprogramja*. <https://magyarbolcsodek.hu/hu/alaprogram/> (Letöltés dátuma: 2023. 08. 10.) **(Bölcsődei Alaprogram)**
- Mason-White, H. (2012). *Learning from good practice: Implementing the Early Years Learning Framework for Aboriginal and Torres Strait Islander children*. Secretariat of National Aboriginal and Islander Child Care. http://www.snaicc.org.au/_uploads/rsfil/02902.pdf (Letöltés dátuma: 2023. 08. 10.)
- Merry, R. (2007). The construction of different identities within an early childhood centre: A case study. In Dunlop, A-W. & Fabian, H. (Eds.), *Informing transitions in the early years: Research policy and practice* (pp. 45–60). Open University Press.
- Moore, T., & Skinner, A., (2010). *Background paper. An integrated approach to early childhood development*. Centre for Community Child Health. http://www.rch.org.au/uploadedFiles/Main/Content/ccch/TM_BenSoc_Project_09.pdf (Letöltés dátuma: 2023. 09. 05.)
- Művelődésügyi Minisztérium (1974). Állásfoglalás az iskolaéretlenség megállapításáról és pedagógiai korrekciójának szervezési feladatairól. *Művelődésügyi Közlöny* 18(9). 371–376.
- National Association for the Education of Young Children (2009). *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age 8*. <https://www.naeyc.org/sites/default/files/globallyshared/downloads/PDFs/resources/position-statements/PSDAP.pdf> (Letöltés dátuma: 2023. 10. 24.)
- Németh, M., Polónyi, E. & Dobszay, L. (1979). A bölcsődei adaptáció („beszoktatás”). *Gyermekgyógyászat*, 30(3), 376–381.
- Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal (2012). *A bölcsődei nevelés-gondozás szakmai szabályai. Módszertani levél*.
- Neuman, M. J. (2002). The wider context: An international overview of transition issues. In H. Fabian & A-W. Dunlop (Eds.), *Transitions in the early years: Debating continuity and progression for children in early education* (pp. 8–23). Routledge.
- Nyitrai, Á. (2020). A gondozás-neveléstől a nevelés-gondozásig: kisgyermeknevelési koncepciók változásai a szakemberképzésben és a bölcsődei munkába. *Gyermeknevelés*, 8(1), 15–25.
- Nyitrai, Á., Korintus, M., Hajduné Holló, K., Józsa, K., Rózsa, S. & Kereki, J. (2022a). *A gyermekfejlesztési kérdőív alkalmazása a bölcsődében és az óvodában*. Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft..
- Nyitrai, Á., Murányi, B. & Szurominé Balogh, M. (2022b). *Gyermekek napközbeni ellátásához illeszkedő standard. Bölcsődei ellátást nyújtó intézmények*. Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.

- Nyitrai, Á., Murányi, B. & Szurominé Balogh, M. (2022c). *Gyermekek napközbeni ellátásához illeszkedő standard. Napközbeni kisgyermekellátási szolgáltatások*. Családbarát Magyarország Központ Non-profit Közhasznú Kft.
- O'Farrelly, C. & Hennessy, E. (2013). Understanding transitions within early childhood care and education settings: The perspectives of professionals. *International Journal of Transitions in Childhood*, 6, 1–15. (Letöltés dátuma: 2023. 10. 14.)
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2001). *Starting strong: Early childhood education and care*. OECD Publishing. https://read.oecd-ilibrary.org/education/starting-strong_9789264192829-en#page1 (Letöltés dátuma: 2023. 09. 20.) <https://doi.org/10.1787/9789264192829-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Starting strong II.: Early childhood education and care*. OECD Publishing. https://read.oecd-ilibrary.org/education/starting-strong-ii_9789264035461-en#page1 (Letöltés dátuma: 2023. 10. 29.) <https://doi.org/10.1787/9789264035461-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2017). *Starting Strong V. Transitions from early childhood Education and Care to Primary Education*. OECD Publishing. [http:// https://read.oecd-ilibrary.org/education/starting-strong-v_9789264276253-en#page4](http://https://read.oecd-ilibrary.org/education/starting-strong-v_9789264276253-en#page4) (Letöltés dátuma: 2023. 10. 29.)
- Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet (1999). *A bölcsődei gondozás-nevelés minimumfeltételei és a szakmai munka részletes szempontjai*.
- Országos Pedagógiai Intézet (1989). *Az óvodai nevelés programja*.
- Parker, J. G. & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102(3), 57–389. Idézi Zsolnai, A. A szociális készségek és képességek diagnosztikus mérési lehetőségei. In Csapó, B. & Zsolnai, A. (Eds.) (2011), *Kognitív és affektív fejlődési folyamatok diagnosztikus értékelésének lehetőségei az iskola kezdő szakaszában* (pp. 83–104.) Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Pálfi, E. (2019). Táplálékallergiák és felszívódási zavarok gyermekkorban. *Magyar Tudomány*, 180(5), 710–719. <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.5.10>
- Petriwskyj, A., Thorpe, K. & Tayler, C. (2005). Trends in construction of transition to school in three western regions, 1990–2004. *International Journal of Early Years Education*, 13(1), 55–69.
- Pozsonyi, M. & Tóthné Balogh, Á. (2005). START óvodai fejlesztő program. *Új Pedagógiai Szemle*, 55(5), 72–84.
- Rosenkoetter, S., Schroeder, C., Rous, B., Hains, A., Shaw, J. & McCormick, K. (2009). *A review of research in early childhood transition: Child and family studies*. Technical Report #5. Univ. of Kentucky, Human Development Institute, National Early Childhood Transition Center.
- Rouse, E. (2012). Family-centred practice: Empowerment, self-efficacy, and challenges for practitioners in early childhood education and care. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 13(1), 17–26. <https://doi.org/10.2304/ciec.2012.13.1.17>
- Szabadi, I., Hegedűs, Gy. & Hermann, A. (Ed.) (1970). *Átmenetek iskoláskorig*. Magyar Pedagógiai Társaság.
- Sz. Németh, I. (1993). Pedagógusok attitűdváltozása. In Németh, M. & Golobics, K. (Eds.), *Óvodaiskola program 1*. (pp. 45–48). Iskolafejlesztési Alapítvány.
- Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet (2008). *A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja*.
- Szombathelyiné Nyitrai, Á., Bakonyi, A. & Kovácsné Bányai, I. (2009). *Szakmai ajánlás a többcélú, egységes óvoda-bölcsőde intézmények bevezetéséhez és működtetéséhez*. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Oktatási és Kulturális Minisztérium.
- Szvatkó, A., Borovics, B., Eckhardt, D. & Somlai, B. (2017). *Óvodai fejlődéskövető szűrővizsgálatok rendszere az iskolába lépés idejéig*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. <https://gyermekut.hu/szakember/ovodai-szurovizsgalatok-protokollja> (Letöltés dátuma: 2023. 08. 29.)
- T. Pusztalfalvi, H. (1993). Szülők az óvodaiskoláról. In Németh, M. & Golobics, K. (Eds.), *Óvodaiskola program 1*. (pp. 49–57). Iskolafejlesztési Alapítvány.
- United Nations Committee on the Rights of the Child (2006). *Convention on the rights of the child. General comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood*. CRC/C/GC/7/Rev.1. <https://www.refworld.org/docid/460bc5a62.html> (Letöltés dátuma: 2023. 10. 20.)
- United Nations (1989). *Convention on the Rights of the Child*. <http://www.unicef.org/crc> (Letöltés dátuma: 2023. 11. 02.)

- Urbis Keys Young (2006). *Evaluation of the Murdi Paaki COAG Trial*. http://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/05_2012/coag_nsw.pdf (Letöltés dátuma: 2023. 10. 20.)
- Vágó, I. (2005). Felfelé terjeszkedő óvodáztatás – stagnáló hozzáférés. *Educatio*, 14(4), 742–761.
- Victorian Curriculum and Assessment Authority (2008). *Analysis of curriculum/learning frameworks for the early years (birth to age 8)*. <https://www.vcaa.vic.edu.au/Documents/earlyyears/analysiscurriclearnfwlitreview.pdf> (Letöltés dátuma: 2023. 10. 25.)
- Vogler, P., Crivello, G. & Woodhead, M. (2008). *Early childhood transitions research: A review of concepts, theory, and practice*. Working Paper 48. Bernard van Leer Foundation. https://www.researchgate.net/publication/42798544_Early_Childhood_Transitions_Research_A_Review_of_Concepts_Theory_and_Practice (Letöltés dátuma: 2023. 10. 25.)
- Winkler, M. (2015). *Iskolapélda. Kinek kaloda, kinek fészek*. Edge 2000 Kft.
- Woodhead, M., Feathersone, I., Bolton, L. & Robertson, P. (2014). *Early childhood development: Delivering intersectoral policies, programmes and services in lowresource settings*. Health and Education Advice and Resource Team (HEART).

JOGSZABÁLYOK

- 6/1986. (VI. 26.) MM rendelet a tankötelezettségről
1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
- 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
- 5/2003. (II. 19.) ESzCsM rendelet a magasabb összegű családi pótlékra jogosító betegségekről és fogyatékoságokról
- 255/2009. (XI. 20.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról szóló 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet módosításáról
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
- 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról (**Óvodai Alapprogram**)
- 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról, 45. § (2)
- 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről
- 121/2013. (IV. 26.) Korm. rendelet az Oktatási Hivatalról
2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról

AJÁNLOTT IRODALOM

- Antalfai, M. & Szvatkó, A. (megjelenés alatt). *Nem félünk a farkastól! Iskolába készülő gyerekek és szülei mesekönyve*. Oriold Kiadó.
- Bakonyi, A. (2020). Az óvoda-iskola átmenet pedagógiai kérdései. In *Óvónők kincsesládája. Módszertani kézikönyv* (B 1.27, pp. 1–16). Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Bakonyi, A. (2020). Az első átmenet. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Vezetési, gazdasági és szakmai ismeretek* (I 9/ pp. 1–12). Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Barbainé Bérczi, K. (2015). Bölcsődei adaptáció. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Vezetési, gazdasági és szakmai ismeretek* (H 4, 2015. augusztus). Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Bátki, A. (2019). Örökre fogadott gyerekek a bölcsődében. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Vezetési, gazdasági és szakmai ismeretek*. (H 14, 2019. október) Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Bimbó, Z. (2016): Óvodai beszoktatás – pszichológus szemmel. In *Óvónők kincsesládája. Módszertani kézikönyv* (B 3.22. pp. 1–10) Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Borbély, S. (2012). *A szülők és mi*. Budapesti Korai Fejlesztő Központ.
- Borbély, S. (Eds.) (2018). *Szakemberek a szülőkkel*. Budapesti Korai Fejlesztő Központ.
- Böddi, Zs., Kerekes, V., Kovács, M., Rádi, O. M., Svraka, B. & Vári, P. (2019). *Jó gyakorlatok az óvoda-iskola átmenethez*. Mindenki Iskolája, Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest.
- Child Australia (2012). *Plan effective transitions for children: In education and care Services*. <https://www.acecqa.gov.au/sites/default/files/2021-01/PlanEffectiveTransitionsForChildren.PDF> (Letöltés dátuma 2023.12.12)
- Csapó, B. & Zsolnai, A. (Eds.) (2011). *Kognitív és affektív fejlődési folyamatok diagnosztikus értékelésének lehetőségei az iskola kezdő szakaszában*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Dávid, M., Nyitrai, Á. & Podráczky, J. (2018). *A pedagógiai tanácsadás szerepe a kora gyermekkori intervencióban. Módszertani kézikönyv*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Endrődy, O., Svraka, B. & F. Lassu, Zs. (Eds.) (2020). *Sokszínű pedagógia. Inkluzív és multikulturális szemléletmód a pedagógiai gyakorlatban*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Falk, J. (1970). A kisgyermek megismerése és az átmenetek biztosítása a csecsemőotthoni napló segítségével. In Szabadi, I., Hegedűs, Gy. & Hermann, A. (Eds.) (1970.). *Átmenetek iskolás korig* (pp. 7–23). Magyar Pedagógiai Társaság.
- Fleisz-Gyurcsik, A. (2022). Hogyan vélekednek a szülők az óvoda–iskola átmenet főbb kérdéseiről? *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 10(4), 50–76. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.4.50.76>.
- Gáspár, G., Majoros, I. & Szarka, E. (2018). „Együttműködés a kora gyermekkori intervencióban.” *Szülők és szakemberek együttműködését támogató ágazatközi esetmegbeszélő csoport. Módszertani háttéranyag*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Golyán, Sz. (2023). Az óvodai adaptáció. In *Óvónők kincsesládája. Módszertani kézikönyv* (B 3.41, pp. 1–16) Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Gyarmathy, É. (2017). Neurológiai harmónia és diverzitás a digitális korszakban. *Új Pedagógiai Szemle* 2017/9–10. 5–20.
- Gyurcsik, A. (2020). Az óvoda-iskola átmenet óvodapedagógusok, tanítók és szülők szemén keresztül. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 8(3). 189–209. [https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.3.189–209](https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.3.189-209).
- Hegedűs, Gy. (1970). Az óvodába lépés élettani problémái. In Szabadi, I., Hegedűs, Gy. & Hermann, A. (Eds.), *Átmenetek iskolás korig* (pp. 23–32) Magyar Pedagógiai Társaság.
- Hegedűsné Tóth, Zs. (2019). Bölcsődei beszokást és visszaszokást támogató énekes, zenei ötletek. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Kisgyermeknevelők szakmai-módszertani tudástára* (C 9, pp.1–38) Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.

- Hegedűsné Tóth, Zs. (2019). Óvodai beszokást és visszaszokást támogató énekes, zenei ötletek. In *Óvónők kincsestára. Módszertani kézikönyv* (C 3.28, pp. 1–30) Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Ilyés-Dubecz, D., Magyar, E. & Vidané Ugrin, E. (2018). *Szülőedukációs csoportok – „Szülőség, gyöngyház”*. Módszertani háttéranyag. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Kazuska, M. (2012). A tankötelezettség múltja, jelene és jövője, *Miskolci Jogi Szemle* 7(1), 128–142.
- Kereki, J. & Major, Zs. B. (Eds.) (2014). *Őrzők. Egészségügyi alapellátók gyakorlatközpontú kézikönyve*. TÁMOP-6.1.4 Koragyermekkori program, Országos Tisztifőorvosi Hivatal.
- Kereki, J. & Tóth, A. (Eds.) (2019). *Lépések, I-II. Módszertani kézikönyv*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Kereké, J., Futó, G., Altorjai, P., Baranyi, I., Csepregi, A., Kardos, R., Kiss, E., Szegedi, T. & Szvatkó A. (2022). *Gyermekút. 2. javított kiadás*. Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.
- Láng, A. (2008). A kötődésmélelet alkalmazhatósága a nevelés-oktatási folyamatban. *Képzés és Gyakorlat* 6(1), 16–29.
- Nagy, B. (2019). A családlátogatás és annak dokumentálása. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Kisgyermeknevelők szakmai-módszertani tudástára* (D 3, pp. 1–16). Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Nagy, B. (2019). A bölcsődei adaptációs időszak, mint a gyermek megismerésének második fő színtere. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Kisgyermeknevelők szakmai-módszertani tudástára* (D 4, pp. 1–26). Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Nyitrai, Á., Korintus, M., Hajdúné Holló, K., Józsa, K., Rózsa, S. & Kereki J. (2021). *A gyermekfejlődési kérdőív alkalmazása a bölcsődében és az óvodában*. Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.
- Pahl, K. M. & Baret, P. M. (2007). The development of social-emotional competence in preschool –aged children: an introduction to the fun FRIENDS program. *Australian Journal of Guidance and Counselling* 17(1), 81–90.
- Petrács, Zs. (2004). *Az iskolaérettségi vizsgálat jelző szerepe a tanulási zavar veszélyeztetettség szempontjából*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar Pszichopedagógiai Tanszék.
- Pusztai, D. (1970). Átmenet az óvodába a családból és a bölcsődéből. In Szabadi, I., Hegedűs, Gy. & Hermann, A. (Eds.) (1970). *Átmenetek iskoláskorig* (pp. 32–38) Magyar Pedagógiai Társaság.
- M. Ribiczey, N., Szabó, B. & Jármí, É. (2018). Bullying az óvodában – az óvodai bántalmazás sajátosságai. *Alkalmazott Pszichológia*, 18(1), 91–112.
- Sebestyén, B. (2020). Beszoktatás a bölcsődében. In *Bölcsődevezetők kézikönyve. Vezetési, gazdasági és szakmai ismeretek* (H 18, pp. 1–16) Raabe Klett Oktatási Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Szabó, P. (1970). Találkozás az iskolával. In Szabadi, I., Hegedűs, Gy. & Hermann, A. (Eds., 1970). *Átmenetek iskoláskorig* (pp. 38–50) Magyar Pedagógiai Társaság.
- Szent-Gály, Viola (Ed.) (2015). *Óvodai hátránycsökkentés, eredményes iskolakezdés. Kutatási program az eredményes óvoda–iskola átmenet és az esélyteremtés, hátránykompenzáció támogatására vonatkozó hazai és nemzetközi jó gyakorlatok területén*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Szvatkó, A., Borovics, B., Eckhardt, D. & Somlai, B. (2018). *Óvodai fejlődéskövető szűrővizsgálatok rendszere az iskolába lépés idejéig. Protokoll*. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- Szvatkó, A., Góbel, O., Lapis, A., Ódorné Mátyássy, Á. & Rózsa, S. (2021). *Az iskolába lépést megelőző komplex vizsgálat protokollja*. 2. kiadás. Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.
- Transitions in Early Childhood* – A Melbourne-i Egyetem honlapja, ahonnan publikációk tölthetők le, és amely – többek közt – a kora gyermekkori átmenetekkel kapcsolatos kutatásokat ismerteti. <https://education.unimelb.edu.au/tec>
- Vajda, Zs. (2009). Siettetett gyerekek. *Iskolakultúra*, 19(9), 3–14.
- Vekerdy, T. (2004). Kinek mi kell? *Educatio*, 2004(1), 3–10.

**CSALÁDBARÁT
MAGYARORSZÁG
KÖZPONT**

ISBN 978 615 5944 77 2

Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft.

Székhely: 1134 Budapest, Tűzér utca 33–35.

E-mail: ugyfelszolgalat@csalad.hu

Tel.: +36 70 500 1626

<https://gyermekut.hu/>

www.csalad.hu/rolunk

A kiadásért *Bartos Andrea Katalin*, a Családbarát Magyarország Központ Nonprofit Közhasznú Kft. ügyvezetője felel.

GYERMEKÚT MÓDSZERTANI KÖZPONT
CSALÁDBARÁT MAGYARORSZÁG KÖZPONT NONPROFIT KÖZHASZNÚ KFT.
SZÉKHELY: 1134 BUDAPEST, TÚZÉR UTCA 33-35.
E-mail: gyermekut@csalad.hu

---

www.gyermekut.hu